

Національний університет фізичного виховання і спорту України
Міністерство освіти і науки України

Національний університет фізичного виховання і спорту України
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КРОЛЬ ІРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК: 796.032:930.85+37.011.33

ДИСЕРТАЦІЯ
КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ В СИСТЕМІ
ОЛІМПІЙСЬКОЇ ОСВІТИ

24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук
з фізичного виховання та спорту

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Кріль І. М.

Науковий керівник
Єрмолова Валентина Михайлівна, кандидат наук
з фізичного виховання та спорту, доцент

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Кроль І. М. Культурна спадщина олімпійського руху в системі олімпійської освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту (доктора філософії) за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2018.

У дисертації розглянуто проблему використання культурної спадщини олімпійського руху в межах реалізації олімпійської освіти в системі діяльності закладів загальної середньої освіти.

Для вирішення завдань Нової української школи з формування цілісної всебічно розвиненої особистості, яка діє згідно з морально-етичними принципами, виникає потреба у впровадженні нових підходів і технологій, однією з яких є олімпійська освіта.

Здійснено аналіз сучасних поглядів на значущість олімпійської культури, як носія історичного, світоглядного, аксіологічного потенціалів, здатного сприяти формуванню у школярів ініціативності, самостійності, креативного мислення, критичності тощо.

На підставі даних констатуючого експерименту було розроблено, обґрунтовано та впроваджено практичні рекомендації з використання надбань культурної спадщини олімпійського руху (твори різних видів мистецтв, пов'язаних з історією олімпійського руху) в освітній процес закладів загальної середньої освіти, що вплітаються у зміст тематичного планування предметів «Історія», «Географія», «Зарубіжна література», «Фізична культура», інтегрований курс «Мистецтво» для учнів 8-х класів закладів загальної середньої освіти України.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що використання культурної спадщини олімпійського руху в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти України сприяє формуванню у школярів ціннісно-

сміслової, загальнокультурної, навчально-пізнавальної, компетентностей та компетентності особистісного самовдосконалення.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання культурної спадщини олімпійського руху в системі олімпійської освіти як дієвого фактора виховання підлітків в освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти України.

Практична значущість дослідження полягає у розробці практичних рекомендацій з інтеграції надбань культурної спадщини олімпійського руху у процес викладання навчальних предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу учнів 8-х класів закладів загальної середньої освіти. Результати дослідження можуть бути рекомендовані у діяльності національних олімпійських академій; у процесі викладання дисциплін «Олімпійська освіта»; у системі безперервної педагогічної освіти.

Наукова новизна полягає в тому, що в роботі уперше систематизовано твори мистецтв, пов'язані з історією олімпійського руху, відповідно до змісту тематичного планування предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклів «Історія», «Географія», «Зарубіжна література», «Фізична культура», інтегрований курс «Мистецтво» учнів 8-х класів закладів загальної середньої освіти України; уперше розроблено практичні рекомендації з інтеграції надбань культурної спадщини олімпійського руху у процес викладання навчальних предметів учнів 8-х класів ЗЗСО України, доведено позитивний вплив творів різних видів мистецтва, пов'язаних із культурною спадщиною олімпійського руху, на підвищення загальнокультурного рівня та ціннісного потенціалу школярів 8-х класів.

У роботі обґрунтовано актуальність роботи, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, окреслено особистий внесок автора, наведені дані щодо апробації роботи та впровадження отриманих результатів в практику, зазначено кількість публікацій.

Розглянуто витoki культурної спадщини олімпійського руху, її відображення у творах мистецтва в різні історичні епохи та роль як невід'ємної складової загальнолюдської культури та сучасного олімпійського руху. Узагальнено політику МОК з питань збереження культурної спадщини олімпійського руху. Розглянуто роль мистецтва – однієї із форм суспільної свідомості – у формуванні художньої та естетичної культури особистості.

Представлено використані у роботі методи досліджень, обґрунтовано доцільність їх застосування, описано організацію досліджень, яке мало три етапи. У констатуючому дослідженні брали участь 148 вчителів з яких 123 жінки та 25 чоловіків та 316 учнів з яких 164 дівчинки та 152 хлопчика (8 клас – 138 учнів, 9 клас – 133 учня, 10 клас – 45 учнів) закладів загальної середньої освіти Вінницької, Волинської, Київської, Полтавської, Чернівецької областей, м. Києва, із яких у творчо-перетворюючому – 172 учня 8-х класів м. Києва (№ 306, 78), м. Вінниця (№ 27), с. Прилісне Волинської обл., м. Сторожинець Чернівецької обл. (ліцей № 1), смт. Варви Чернігівської обл. (гімназія).

Визначено місце культурної спадщини олімпійського руху в межах реалізації олімпійської освіти у процесі освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти зарубіжних країн та України. Виявлено відмітні та спільні риси реалізації олімпійської освіти в різних країнах світу.

Висвітлено результати дослідження, у ході якого було визначено ставлення школярів до зв'язку спорту з культурою; їх бажання дізнатися про історичні пам'ятки Стародавньої Олімпії та інформацію про їх творців; бачення школярів ролі творів різних жанрів мистецтва, пов'язаних з олімпійським рухом, на появу (або посилення) бажання займатися спортом, розширення їхнього світогляду, загальної культури. Також, виявлено недостатній рівень сформованості гуманістичних цінностей у школярів.

У результаті дослідження було виявлено, що більшість учителів вважають олімпійську освіту одним із факторів гармонійного виховання школярів, поділяють ідею єдності спорту, культури і мистецтва, вважають за

корисне знайомити школярів із творами світової культури, пов'язаними зі спортом, олімпійською історією, цінностями філософії олімпізму під час викладання навчальних предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклів.

Було здійснено відбір і систематизацію творів різних видів мистецтва (живопис, архітектура, скульптура, поезія, фотографія), пов'язаних з історією олімпійського руху та Олімпійських ігор. На підставі ґрунтовного вивчення освітніх програм з навчальних предметів «Зарубіжна література», «Історія», «Географія», «Фізична культура» та інтегрованого курсу «Мистецтво», що входять до типових навчальних планів для учнів 8-х класів ЗЗСО України, використовуючи систематизовані твори мистецтва, було розроблено, теоретично обґрунтовано та впроваджено практичні рекомендації з використання культурної спадщини олімпійського руху в процес викладання зазначених предметів основних закладів загальної середньої освіти. Рекомендації містять репродукції творів мистецтва, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху, та інформацію про їх причетність до визначних подій цього найпопулярнішого явища – своєрідного феномену суспільного життя світового співтовариства.

Дані, отримані під час творчо-перетворюючого експерименту, дозволили визначити позитивний вплив використання творів мистецтва, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху, в процесі викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклів в рамках реалізації олімпійської освіти у учнів 8-х класах ЗЗСО. Відмічені позитивні зрушення у кількості школярів, які відвідують мистецькі виставки та музеї ($p < 0,01$); тих, які обізнані про зв'язок культури і спорту ($p < 0,05$); тих, які бажають ознайомитися з творами мистецтва, пов'язаних з історією олімпійського руху ($p < 0,01$); тих, які підвищили рівень знань з навчальних предметів та загальну культуру ($p < 0,01$); тих, які знайомі з олімпійськими цінностями ($p < 0,05$); тих, які займаються спортом ($p < 0,05$). Також, в основній групі виявлено вищі рівні ($p < 0,05$) сформованості таких цінностей як

непримиренність до недоліків у собі, тверда воля, терпимість, широта поглядів та ефективність у справах, працелюбність, краса природи і мистецтва, щастя інших, творчість та ін. порівняно зі школярами контрольної групи.

Зіставлено результати дослідження, з наявними матеріалами у літературних джерелах, на підставі чого сформульовано наукові положення трьох рівнів (підтверджено, доповнено, визначено вперше).

Отримані результати дозволили розширити і збагатити світогляд підлітків, істотно вплинути на рівень розвитку ціннісних орієнтацій, підвищити їх загальну культуру, стимулювати школярів до саморозвитку, творчої діяльності, залученню до олімпійського руху та його цінностей, занять спортом.

Ключові слова: олімпійська освіта, культурна спадщина олімпійського руху, олімпізм, школярі, заклади загальної середньої освіти, художня культура, мистецтво, цінності, навчальні предмети гуманітарного та художньо-естетичного циклів.

ABSTRACT

Krol I. M. Cultural heritage of the Olympic movement in system of Olympic education. – Qualification scientific work printed as manuscript.

A dissertation submitted in fulfilment of the requirements for the academic degree of Candidate of Sciences in physical education and sport in specialty 24.00.01 – Olympic and Professional Sport. – National University of Ukraine on Physical Education and Sports, Kyiv, 2018.

The dissertation considers the problem of using the cultural heritage of the Olympic Movement within the framework of the implementation of the Olympic education in the system of activities of general secondary school.

In order to solve the tasks of the program «New Ukrainian School» for the formation of a holistic fully developed personality that acts in accordance with

moral and ethical principles, there is a necessity for the introduction of new approaches and technologies, one of which is the Olympic education.

The analysis of contemporary views on the significance of the Olympic culture as a holder of historical, ideological, axiological potentials, which is able to promote the formation of initiative, autonomy, creative thinking, criticality.

Based on the data of recording experiment, the methodical recommendations for using the cultural heritage of the Olympic Movement (works of various types related to the history of the Olympic movement) to the educational process of institutions of general secondary education, which are involved in the content of thematic planning of the subjects such as «History», «Geography», «Foreign Literature», «Physical Culture», integrated course of «Art» for 8th class pupils of general secondary school of Ukraine.

The conducted research suggests that using of the cultural heritage of the Olympic movement in the educational process of general secondary school of Ukraine contributes to the formation of value-semantic, general cultural, educational-cognitive, competences and competence of personal self-perfection among students.

The aim of the study is to substantiate theoretically and test experimentally the effectiveness of using the cultural heritage of the Olympic movement in the system of Olympic education as an effective agent in raising adolescents in the educational environment of institutions of general secondary school of Ukraine.

The practical significance of the study is to develop methodological recommendations for integrating the cultural heritage of the Olympic movement into the process of teaching subjects of the humanitarian and artistic-aesthetic cycle of the 8th class pupils of general secondary school. The results of the research can be recommended to use in the system of continuous pedagogical education; in the teaching of disciplines «Olympic education»; in the activities of National Olympic Academies.

Scientific originality is that the works of arts related to the history of the Olympic movement are systematized in accordance with the content of thematic

planning of the subjects of the humanitarian and artistic and aesthetic cycles such as «History», «Geography», «Foreign Literature», «Physical Culture», integrated course of «Art» for 8th class pupils of general secondary school of Ukraine for the first time. Also for the first time, methodological recommendations for integrating the cultural heritage of the Olympic movement into the process of teaching subjects in the 8th class of the general secondary school of Ukraine are developed, the positive influence of works of various types of art related to the cultural heritage of the Olympic movement are demonstrated, on raising the general cultural level and value potential of 8th class pupils.

The work substantiates the relevance, defines the purpose, task, object and subject of the research, reveals the scientific originality and the practical significance of the results, outlines the personal contribution of the author, gives data on the approbation of the work and implementation of the results in practice, the number of publications.

Reviewed the origins of the cultural heritage of the Olympic movement, its reflection in works of art in different historical epochs and the role as an integral part of the common human culture and the modern Olympic movement. The IOC's policy on preserving the cultural heritage of the Olympic Movement is generalized. The role of art as one of the forms of social consciousness in the formation of the artistic and aesthetic personality culture is considered.

Presented the research methods used in the work, substantiate the feasibility of their application and describe the organization of research. The 316 students of 8th, 9th and 10th classes and 148 teachers of general secondary school of Kyiv (№ 306, №78), Vinnytsia (№ 27), Prilysne Volyn region., Storozhynets city, Chernivtsi region (Lyceum № 1), Varvi Chernihiv region. (Gymnasium).

Defined the place of cultural heritage of the Olympic movement in the framework of the implementation of the Olympic education in the process of educational activity of the institutions of general secondary education of foreign countries and Ukraine. The distinctive and common features of the implementation of Olympic education in different countries of the world are revealed.

The results of the study, which identified the attitude of students to the connection of sports with culture; their desire to learn about the historical monuments of Ancient Olympia and information about their creators; the pupils' vision of the role of works of various genres of art associated with the Olympic movement, the emergence (or strengthening) of the desire to engage in sports, expanding their outlook and general culture. Also, the insufficient level of formation of humanistic values for pupils is revealed.

As a result of the study, it is found that most teachers consider Olympic education as one of the factors of harmonious education of pupils, share the idea of the unity of sport, culture and art, they consider it useful to familiarize students with the works of world culture related to sports, Olympic history, the values of the philosophy of Olympism while teaching subjects in the humanities and artistic and aesthetic cycles.

Was made the selection and systematization of works of various types of art (painting, architecture, sculpture, poetry, photography) connected with the history of the Olympic Movement and the Olympic Games. On the basis of thorough study of educational programs on educational subjects «Foreign Literature», «History», «Geography», «Physical Culture» and the integrated course of «Art», included in the standard curriculum for the 8th classes of general secondary school of Ukraine, develop and apply the using of systematic works the theoretical substantiation and implementation of methodical recommendations for using of the cultural heritage of the Olympic movement in the process of teaching these subjects at general secondary school. The recommendations contain reproductions of works of art related to the cultural heritage of the Olympic Movement, and information about their involvement in the remarkable events of this most popular and peculiar phenomenon of the social life of the world community.

The data obtained during the creative-transformative experiment, allowed to determine the positive impact of the use of works of art related to the cultural heritage of the Olympic Movement, in the process of teaching subjects in the humanities and artistic and aesthetic cycles within the framework of the

implementation of the Olympic education in the 8th classes of general secondary school. There are positive changes in the number of pupils attending art exhibitions and museums ($p < 0.01$); those who are aware of the connection between culture and sport ($p < 0,05$); those who wish to get acquainted with works of art related to the history of the Olympic Movement ($p < 0.01$); those who increase the level of knowledge in educational subjects and general culture ($p < 0.01$); those who are familiar with the Olympic values ($p < 0,05$); those who engage in sports ($p < 0,05$). Also, in the main group are revealed the higher levels ($p < 0,05$) of the formation of such values as irreconcilability to the shortcomings of oneself, firm will, tolerance, breadth of sights and efficiency in cases, hard work, beauty of nature and art, happiness of others and creativity compared to control group of pupils.

The results of the study, with available materials in literary sources, are compared, on the basis of which the scientific positions of the three levels are formulated (confirmed, supplemented, defined for the first time).

The obtained results allow to expand and enrich the world of pupils, significantly influence the level of development of value orientations, increase their general culture, stimulate pupils to self-development, creative activity, involvement in the Olympic Movement, its values and sports.

Keywords: Olympic education, Olympic movement cultural heritage, Olympism, pupils, secondary education institutions, artistic culture, art, values, human and artistic esthetic subjects.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Кріль І. Шляхи інтеграції культурної спадщини олімпійського руху в зміст загальноосвітніх навчальних предметів. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017;28:213-7. Фахове видання України.

2. Кріль ІМ. Потенціал культурної спадщини олімпійського руху в системі гуманітарної освіти школярів. Науковий часопис НПУ імені М. П.

Драгоманова. Серія: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) 2018;2(96):48-51. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

3. Кріль І. Вплив культурної спадщини олімпійських ігор на ціннісний потенціал школярів. Спортивна наука України [Інтернет]. 2018;2(84):14-21. Доступно: <http://snu.ldufk.edu.ua>. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

4. Кріль ІМ. Культурна спадщина олімпійського руху в освітній діяльності закладів загальної середньої освіти. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) 2018;5(99):110-4. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

5. Кріль І. Обізнаність школярів закладів загальної середньої освіти з питань культурної спадщини олімпійського руху. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2018;2:98-101. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Кріль І. Культурное наследие олимпийского движения в процессе образовательной деятельности общеобразовательных учебных учреждений Украины. В: Спорт. Олимпизм. Здоровье. Материалы Международного научного конгресса; 2017 Окт 26-28; Кишинев. Кишинев; 2017. с. 111.

2. Кріль ІМ. Готовність учителів закладів загальної середньої освіти до впровадження культурної спадщини олімпійського руху в освітній процес. В: Молодь та олімпійський рух: зб. тез доп. 11-ої Міжнар. наук. конф. молодих учених [Інтернет]; 2018 Квіт 10-12; Київ. Київ; 2018. с. 74-5. Доступно: https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/rozklad/zbirnyk_tez_2018.pdf

3. Кріль ІН. Культурное наследие олимпийского движения как образно-смысловая опора в системе преподавания гуманитарных предметов в

школе. В: Ценности, традиции и новации современного спорта. Материалы Международного научного конгресса; 2018 Апр 18-20; Минск. Минск; 2018. с. 283-4.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Булатова ММ, редактор. Єрмолова ВМ, Радченко ЛО, Борисейко ВС, Кроль ІМ. II зимові Юнацькі Олімпійські ігри. Ліллекхаммер 2016. Навчальний посібник. К.; 2015. 64 с. *Особистий внесок здобувача полягає у підборі матеріалів до розділів «Культурно-освітня програма», «Освіта», «Література і мистецтво», «Історико-культурні споруди Ліллекхаммера». Внесок співавторів – розробка концепції, підбір матеріалів, узагальнення інформації.*

2. Булатова ММ, редактор. Єрмолова ВМ, Щербашин ЯС, Лях-Породько ОО, Кроль ІМ. XXIII зимові Олімпійські ігри. Пхьончхан 2018. Навчальний посібник. К.; 2017. 64 с. *Особистий внесок здобувача полягає у підборі матеріалів до розділів «Освіта», «Культура». Внесок співавторів – розробка концепції, підбір матеріалів, узагальнення інформації.*

3. Булатова ММ, редактор. Єрмолова ВМ, Щербашин ЯС, Лях-Породько ОО, Кроль ІМ. III Юнацькі Олімпійські ігри. Навчальний посібник. К.; 2018. 64 с. *Особистий внесок здобувача полягає у підборі матеріалів до розділів «Культурно-освітня програма», «Освіта в Аргентині», «Історико-культурні споруди». Внесок співавторів – розробка концепції, підбір матеріалів, узагальнення інформації.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ОЛІМПІЙСЬКА ОСВІТА ЯК ЧАСТИНА ОЛІМПІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....	25
1.1. Олімпійська педагогіка П'єра де Кубертена.....	25
1.2. Олімпійська освіта: мета, завдання, принципи, функції.....	29
1.3. Олімпійська культура як соціальний феномен та спеціальна філософія життя.....	37
1.4. Культурна спадщина олімпійського руху – невід'ємна складова світової культури.....	45
Висновки до розділу 1.....	60
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	62
2.1. Теоретичні методи дослідження.....	62
2.1.1. Метод теоретичного аналізу і синтезу, узагальнення та систематизації даних науково-методичної літератури.....	62
2.1.2. Метод порівняльно-історичного аналізу.....	63
2.2. Емпіричні методи дослідження.....	63
2.2.1. Метод опитування.....	64
2.2.2. Педагогічний експеримент.....	65
2.3. Методи математичної статистики.....	66
2.4. Організація дослідження.....	69
РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ В ПРОЦЕСІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ОЛІМПІЙСЬКОЇ ОСВІТИ.....	71
3.1. Художня культура та її виховний потенціал.....	71
3.2. Досвід художньо-естетичного виховання підлітків у	

		14
	процесі освітньої діяльності школи.....	82
3.2.1.	Зарубіжний досвід художньо-естетичного виховання в системі шкільної освіти.....	83
3.2.2.	Художньо-естетичне виховання підлітків у системі освіти України.....	91
3.3.	Інтеграція знань – один із дидактичних принципів сучасної освіти.....	93
3.4.	Зарубіжний досвід використання культурної спадщини олімпійського руху в процесі реалізації олімпійської освіти.....	98
3.5.	Місце культурної спадщини олімпійського руху в освітньому просторі України в межах реалізації олімпійської освіти.....	107
3.6.	Обізнаність учасників освітнього процесу з питань культурної спадщини олімпійського руху.....	113
3.6.1.	Обізнаності школярів з питань культурної спадщини олімпійського руху.....	113
3.6.2.	Обізнаність вчителів з питань культурної спадщини олімпійського руху та її місця у змісті навчальних предметів.....	134
	Висновки до розділу 3.....	140
	РОЗДІЛ 4. РЕАЛІЗАЦІЯ ОЛІМПІЙСЬКОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ІНТЕГРАЦІЮ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ В ЗМІСТ ПРЕДМЕТІВ ГУМАНІТАРНОГО ТА ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ ДЛЯ УЧНІВ 8-х КЛАСІВ.....	143
4.1.	Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Зарубіжна література» для	

	15
учнів 8-х класів.....	146
4.2. Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Історія» для учнів 8-х класів..	149
4.3. Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Географія» для учнів 8-х класів.....	152
4.4. Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Фізична культура» для учнів 8-х класів.....	153
4.5. Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета інтегрованого курсу «Мистецтво» для учнів 8-х класів.....	157
4.6. Ефективність олімпійської освіти підлітків 8-х класів через інтеграцію елементів культурної спадщини олімпійського руху в процесі викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу.....	160
Висновки до розділу 4.....	185
РОЗДІЛ 5. АНАЛІЗ І УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	186
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	194
ВИСНОВКИ.....	205
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	210
ДОДАТКИ	234

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗЗСО	–	Заклади загальної середньої освіти
КГ	–	Контрольна група
МОА	–	Міжнародна олімпійська академія
МОК	–	Міжнародний олімпійський комітет
МОНУ	–	Міністерство освіти і науки України
МЦОДО	–	Міжнародний центр олімпійських досліджень та освіти
НОК	–	Національний олімпійський комітет
НУФВСУ	–	Національний університет фізичного виховання і спорту України
ОАУ	–	Олімпійська академія України
ОГ	–	Основна група

ВСТУП

Актуальність. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження КМУ № 988-р від 14 грудня 2016 р.) вбачає у підростаючому поколінні цілісну всебічно розвинену особистість, здатну до критичного мислення, яка діє згідно з морально-етичними принципами [260].

Освіта являє собою цілеспрямований процес освоєння культурної спадщини, духовних цінностей і знань, накопичених поколіннями. Культура стає наріжним каменем освіти, в той час як загальнокультурний розвиток особистості стає умовою гармонійного її зростання і становлення [71].

Інтерес до олімпійського руху та постійно зростаюча його значущість у сучасному світі зрозуміла, оскільки це явище є загальнокультурним досягненням світового співтовариства в його тісному взаємозв'язку з багатющою історією і культурою Стародавньої Греції та Стародавнього Риму, яскравими явищами епохи Відродження і Нового часу, багатограними і динамічними подіями сучасної історії. Таке уявлення олімпійського руху стало результатом ставлення до нього найбільш видатних представників різних сфер діяльності – володарів стародавнього світу, багатьох поколінь громадських і державних діячів, мислителів, представників мистецтва, уваги всесвітньо відомих художників, скульпторів, композиторів і режисерів, письменників і поетів. Природно, що цей інтерес і пов'язана з ним популярність Олімпійських ігор, ідеалів і цінностей філософії олімпізму змогли проявитися лише у ставленні до явища фундаментального характеру з глибокими гуманістичними і загальнокультурними складовими.

Серед досліджень, проведених представниками різних напрямків гуманітарних наук, виділяється загальноісторична тенденція. Цьому напрямку олімпійських досліджень, в якому докладно розглядається історія

Олімпійських ігор античності і сучасності, еволюція олімпійських видів спорту, олімпійської програми тощо, присвятили свої роботи N. Muller [268], Б. Лоу [141], А. Б. Сунік [217], В. Н. Сергеев [195, 196], Г. Ф. Петльований [172], Е. В. Дивинская [63], В. М. Платонов [179, 180], М. М. Булатова [34, 36], К. Георгіадіс [50], В. І. Столяров [210], А. Ю. Кашкарев [103], М. А. Богданова [23], С. Н. Бубка [33], Н. М. Боголюбова [24], D. Binder [247], та ін.

Значну увагу вивченню основних цінностей сучасного олімпійського руху, що визнають олімпійця як особистість, для якої характерні цілісний і гармонійний розвиток фізичних, психічних і духовних якостей, активність, цілеспрямованість, орієнтація на постійне самопізнання, самовдосконалення, а також поведінку в спорті, відповідну олімпійським принципам та ідеалам, і такі гуманістичні цінності як демократизм, інтернаціоналізм, рівноправність, просвіта в дусі справжнього патріотизму в поєднанні з взаємоповагою націй, незважаючи на расові, релігійні, політичні та інші відмінності, приділяли В. І. Столяров [207], Ц. А. Висоцький [49], В. М. Платонов [179], С.Н. Бубка [33].

До числа найбільш відомих публікацій з соціально-філософських проблем олімпізму, в яких дано аналіз розвитку олімпійського руху з точки зору його соціальної сутності, слід віднести роботи G. Selle [278], А. Г. Єгорова [70], Ю. Н. Ямщикова [243].

Культурологічний погляд на проблему олімпійського руху й олімпійського спорту в контексті загальнолюдської культури представлений в роботах П. де Кубертена [251], Л. І. Лубишевої [145], Е. А. Бородиної [28], А. О. Бондар [22].

Зважаючи на гуманістичний характер олімпізму, який не тільки за своєю соціальною природою, а й цільовими настановами виступає серйозним фактором всебічного розвитку і виховання особистості, темі гуманізації виховної діяльності засобами цінностей олімпізму свої дослідження присвятили І. В. Барінова [19], Е. Пуйшиєне, 2002; М. М. Булатова [36],

О. Вацеба [46], В. Григоревич [54], І. І. Гуслістова [57], R. Naul [270], D. L. Binder [248], В. М. Єрмолова [84], Ю. І. Варава [44].

Проте, вивчення питань використання культурної спадщини олімпійського руху в освітній діяльності закладів загальної середньої освіти залишається актуальним науковим питанням.

Актуальність зазначеної проблематики в умовах глобальних змін суспільного і індивідуального життя обумовлена наявністю протиріч як на теоретичному, так і на практичному рівнях, а саме:

- між вимогами модернізації школи з метою більш повного задоволення різноманітних духовно-моральних потреб учнів і недостатньою розробленістю сучасних педагогічних технологій виховання гармонійно розвиненої особистості учня в практиці школи;
- між об'єктивними вимогами, що висувуються сучасною соціокультурною та економічною ситуацією стосовно рівня культурного розвитку особистості та реаліями шкільного життя;
- між необхідністю поширення цінностей філософії олімпізму і недостатнім використанням їх в освітньому процесі школярів;
- потребами у впровадженні окремих технологій в систему олімпійської освіти учнівської молоді та відсутністю науково-практичних матеріалів у даній галузі.

Враховуючи соціальну значущість культурної спадщини олімпійського руху в системі роботи закладів загальної середньої освіти України, а також актуальність проблеми, її недостатню теоретичну розробленість, темою дисертаційного дослідження обрано культурну спадщину олімпійського руху в системі олімпійської освіти.

Зв'язок роботи із науковими планами, темами. Робота виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень і розробок, які виконуються за рахунок коштів державного бюджету МОН України на 2017–2019 рр. «Реалізація національної ідеї становлення громадянина-патріота України через ціннісний потенціал олімпізму» (№ державної реєстрації

0117U002384). Роль автора як співвиконавця теми полягала в обґрунтуванні ролі культурної спадщини олімпійського руху в системі олімпійської освіти в рамках освітньої діяльності школярів для підвищення їхнього загальнокультурного рівня.

Мета дослідження теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання культурної спадщини олімпійського руху в системі олімпійської освіти як дієвого фактора виховання підлітків в освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти України.

Завдання дослідження:

1. На підставі аналізу науково-методичної літератури закордонних і вітчизняних авторів, документальних матеріалів та мережі Інтернет узагальнити світовий досвід використання культурної спадщини олімпійського руху в системі олімпійської освіти.

2. Визначити місце і роль надбання культурної спадщини олімпійського руху в процесі освітньої діяльності та художньо-естетичного виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти зарубіжних країн та України.

3. Розробити практичні рекомендації для використання надбання культурної спадщини олімпійського руху в освітньому процесі школи в системі олімпійської освіти.

4. Перевірити ефективність впровадження практичних рекомендацій з використання надбання культурної спадщини олімпійського руху в процесі освітньої діяльності школярів для зростання їхнього загальнокультурного розвитку.

Об'єкт дослідження: олімпійська освіта в освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: культурна спадщина олімпійського руху в системі олімпійської освіти школярів.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз та аналітичний огляд науковометодичної літератури, інформації мережі Інтернет та нормативно-

правових документів дозволили отримати загальне уявлення про ступінь розробленості досліджуваної проблеми, виявити особливості впровадження олімпійської освіти та місце естетичного виховання в системі навчально-виховного процесу школярів у різних країнах світу, місце культурної спадщини олімпійського руху у змісті навчальних предметів школярів, визначити дефініції з наряду нашого дослідження.

Використані у роботі порівняльно-історичний аналіз у поєднанні з теоретичним аналізом і узагальненням дали змогу визначити місце культурної спадщини олімпійського руху в системах освіти, узагальнити міжнародний та вітчизняний досвід художньо-естетичного виховання в системі шкільної освіти.

Одним із основних методів дослідження був педагогічний експеримент, який проводився у вигляді констатуючого, творчо-перетворюючого та заключно-констатуючого.

Констатуючий експеримент полягає у встановленні стану використання культурної спадщини олімпійського руху в навчально-виховний процес закладів загальної середньої освіти, визначення вихідних даних з обізнаності школярів і вчителів з олімпійським рухом, а також рівня сформованості цінностей у школярів для подальшого дослідження. У констатуючому експерименті брали участь 316 учнів, серед яких 164 дівчини та 152 хлопця із 8-х (138 учнів), 9-х (133 учня), 10-х (45 учнів) класів та 148 вчителів з яких 123 жінки та 25 чоловіків закладів загальної середньої освіти Вінницької, Волинської, Київської, Полтавської, Чернівецької областей, м. Києва.

У процесі творчо-перетворюючого етапу дослідження брали участь 172 учня 8-х класів, з яких 87 учнів основної групи (ЗЗСО № 78 – 32 учня, м. Київ; ліцей № 1 – 27 учнів, м. Сторожинець Чернівецької обл.; гімназія – 28 учнів, смт. Варва Чернігівської обл.) та 85 учнів контрольної групи (ЗЗСО № 306 – 34 учня, м. Київ; ЗЗСО № 27 – 26 учнів, м. Вінниця; ЗЗСО – 25 учнів, с. Прилісне Волинської обл.). В закладах освіти основної групи було впроваджено розроблені нами рекомендації щодо інтеграції елементів

культурної спадщини олімпійського руху в систему викладання навчальних предметів гуманітарного циклу, з метою розширення світогляду школярів, підвищенню рівня їх ціннісного потенціалу, мотивації до занять фізичною культурою і спортом.

Заключно-констатуючий експеримент дозволив визначити ефективність творчо-перетворюючого експерименту. Експеримент, проведений у межах дослідження, був паралельним (розглядалися зміни у контрольній та основній групах), природним, оскільки проводився у звичних для школярів умовах, не порушуючи зміст навчальних програм.

Для обробки отриманих у дисертаційному дослідженні даних використовували вибірковий метод, критерій МакНемара за допомогою якого визначалася статистична значущість різниці між кількістю школярів до та після дослідження, які відповіли позитивно на запитання анкет.

За допомогою точного критерію Фішера визначалася статистична значущість різниці між кількістю школярів, які відповіли позитивно на запитання анкет, контрольної та основної груп у констатуючому і творчо-перетворюючому педагогічному експерименті. Статистична обробка проводилася за допомогою прикладної програми Statistica 10.0 (Statsoft, США).

З метою порівняння розвитку окремих цінностей у школярів залежно від освітнього закладу нами використовувався непараметричний критерій Н-Крускала-Уолліса [51, 264]. Оцінку статистично значущих розбіжностей між місцем у ієрархії термінальних та інструментальних цінностей до і після дослідження було виконано на рівні значущості ($p < 0,05$). Процес виконання розрахунків було автоматизовано завдяки комп'ютерним програмам MSExcel 2007 і Statistica 7.0.

Наукова новизна полягає в тому, що в роботі:

- уперше систематизовано твори мистецтв, пов'язані з історією олімпійського руху, відповідно до змісту тематичного планування предметів гуманітарного циклу (історія, географія, зарубіжна література, фізична

культура, інтегрований курс «Мистецтво») для учнів 8-х класів закладів загальної середньої освіти України;

- уперше розроблено практичні рекомендації щодо інтеграції надбань культурної спадщини олімпійського руху у процес викладання навчальних предметів у учнів 8-х класів закладів загальної середньої освіти України;

- підтвержено позитивний вплив творів різних видів мистецтва, пов'язаних із культурною спадщиною олімпійського руху, на підвищення загальнокультурного рівня школярів 8-х класів у процесі реалізації олімпійської освіти в закладах загальної середньої освіти;

- доповнено інформацію про позитивний вплив засобів олімпійської освіти на формування ціннісного потенціалу школярів.

Практична значущість. Отримані дані узагальнено в розроблені практичні рекомендації, що сприяє інтеграції надбань культурної спадщини олімпійського руху у навчальному процесі студентів і магістрантів закладів фізичної культури і спорту в рамках дисциплін «Олімпійська освіта»; у діяльності національних олімпійських академій. При викладанні навчальних предметів у учнів 8-х класів можуть бути рекомендовані для застосування в процесі реалізації олімпійської освіти в системі роботи закладів загальної середньої освіти; в системі неперервної педагогічної освіти.

Результати дослідження надають можливість підвищити ефективність навчання, виховання і розвитку особистості учня відповідно до вимог, що стоять перед сучасною українською освітою; осмислити школярами значення цінностей світової та олімпійської культури для особистісного зростання та вдосконалення.

Основні положення і результати досліджень впроваджено в освітній процес закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) № 78 м. Києва, ліцею № 1 м. Сторожинець, Чернівецької обл. та гімназії смт. Варва Чернігівської обл. (вересень 2016 р. – травень 2017 р.), кафедри історії та теорії олімпійського спорту Національного університету фізичного виховання та спорту України

(вересень 2017 р. – червень 2018 р.) та діяльність Олімпійської академії України (грудень 2017 р.), що підтверджено відповідними актами.

Особистий внесок здобувача у спільні публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації, полягає у підборі матеріалів до розділів навчальних посібників, пов'язаних з культурою та освітою.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертаційного дослідження оприлюднені:

- на міжнародних заходах: Міжнародному науковому конгресі «Спорт. Олімпизм. Здоров'є» (Кишинів, Молдова, 2017); XI Міжнародній конференції молодих вчених «Молодь та олімпійський рух» (Київ, 2018), Міжнародному науковому конгресі «Цінності, традиції та новації сучасного спорту» (Республіка Білорусь, Мінськ, 2018);

- на всеукраїнських заходах:

Всеукраїнських семінарах-нарадах керівників закладів загальної середньої освіти України з проблем олімпійської освіти (Київ, 2016–2018); науково-практичних конференціях та круглих столах кафедри історії та теорії олімпійського спорту (Київ, 2015–2017).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено у 11 публікаціях, із яких 5 статей у фахових виданнях України, з яких 4 включено до міжнародної наукометричної бази; 3 праці апробаційного характеру; 3 праці які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з анотацій, вступу, п'яти розділів, практичних рекомендацій, висновків, списку використаних літературних джерел (284) та додатків (41), містить 21 таблицю та 38 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 275 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ОЛІМПІЙСЬКА ОСВІТА ЯК ЧАСТИНА ОЛІМПІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

1.1. Олімпійська педагогіка П'єра де Кубертена

Прагнучи відновити Олімпійські ігри, П'єр де Кубертен зазначав: «Наша мета – відродити інститут, що перебуває в цілковитому забутті багатьох віків. Значення спорту зростає з кожним роком. Його роль у сучасному світі так само значна, якою була за античності. Народжуються види спорту з новими характеристиками, вони інтернаціональні й демократичні, а отже, відповідають ідеалам і потребам нашого часу... За наших днів як і в минулому, їхній вплив може бути і позитивним, і негативним, що залежить від їхнього використання та напрямів розвитку. Спорт може збуджувати як найблагородніші, так і найбільш упосліджені почуття. Він може розвивати безкорисливість і зажерливість, може бути великодушним і зрадливим, мужнім і відразливим. Урешті, він може використовуватись для зміцнення миру або для приготувань до війни. Він вважав, що високі почуття, прагнення до безкорисливості й великодушності, дух лицарства, сильна енергія і мир є чільними потребами сучасних демократичних держав...» [129, с. 168].

Головний задум П. де Кубертена, пов'язаний із відродженням Олімпійських ігор, складався аж ніяк не в простому стимулюванні інтересу до спорту і розвитку його в міжнародному масштабі. Передусім мова йшла про те, щоб послідовно, систематично й ефективно використовувати спорт як засіб вирішення педагогічних завдань, мова йде про значення спорту для «оновлення» людства через виховання [206].

Ініціатору відродження сучасних Олімпійських ігор П'єру де Кубертену імпонували погляди стародавніх греків на систему виховання, проведення різноманітних змагань, головними з яких були Олімпійські ігри [84]. В античній спадщині його, передовсім, приваблювала «одна з

найкращих особливостей грецької цивілізації: участь м'язів у роботі з морального розвитку». Саме це і мріяв він відродити, прагнучи наповнити неоолімпізм перш за все моральним, духовним змістом [217].

Найважливіше значення в структурі виховання відіграє мета педагогічної діяльності – формування того ідеалу особистості, на реалізацію якого вона орієнтована. Цільова установка виховної діяльності істотно впливає на її зміст, форми, засоби і методи.

Тому П. де Кубертен величезну увагу приділяв характеристиці того ідеалу особистості, який повинен служити метою виховної діяльності в олімпійському русі. Він спирався на гуманістичний ідеал гармонійно розвиненої особистості. Цей ідеал сходить до ідеї Платона й Аристотеля щодо важливого значення для розвитку людини тріади, що включає музику, філософію і гімнастику, які розглядалися як фундаментальні елементи, що охоплюють усі аспекти людського буття: чуттєвий, пізнавальний і психологічний. Цей ідеал пов'язаний також з давньогрецьким ідеалом калокагатии (від грец. kalos – прекрасний і agatos – добрий), який має на увазі прекрасну людину, для якої характерні поєднання зовнішніх достоїнств з внутрішніми, духовними, моральними якостями, гармонія тіла і душі. П'єр де Кубертен вважав, що картезіанський поділ тіла і душі – двох елементів єдиного, цілісного людського буття, розгляд їх як двох абсолютно незалежних один від одного факторів, веде до дисгармонії людини [23, 138, 213]. Він говорив, що якби його запитали, як жити у злагоді з олімпійським духом, то першою умовою він назвав би – бути щасливим. Але щастя, отримане від фізичних вправ – є результат двох невід'ємних елементів людського буття – тіла і духу. Розділення цих двох частин одного цілого на повністю незалежні фактори призводить до дисгармонії особистості, а тому два цих фактора повинні бути зведені в одне гармонійне ціле, щоб досягти евритмії, якої досягли у стародавній Олімпії [107, 252].

Термін «евритмія» («eurhythmy») П'єр де Кубертен вживав для позначення своєї філософської ідеї гармонії фізичних і духовних здібностей

людини. Формування еврїтмії через спорт він вважав головним виховним завданням олімпійського руху. Він мріяв наділити таким ідеалом всіх людей, для яких він став філософією життя. Людині його бачення повинні бути притаманні досконалі фізичні якості, здоров'я, краса фізично розвиненого тіла і рухів, а також сила духу, високий розвиток інтелекту, естетичний смак, художній талант, культура мови і спілкування, високоморальні якості: чесність, великодушність, безкорисливість, доброчинність тощо. Відомий американський учений Бенджамін Лоу у своїй книзі «Краса спорту» звертається до міркування П'єра де Кубертена: «Сутність питання полягає у тому, щоб відновити міцний союз м'язів та інтелекту, який був розірваний. Без сумніву, їх союз колись був плідним, проте варто було їм якось відокремитися один від одного під впливом несприятливих умов, як вони поступово прийшли до повної обопільної байдужості, розлука обернулася взаємним забуттям. Однак зараз Олімпія, що в минулому була їх головною резиденцією, відновлена, точніше відроджена і оновлена. Справедливо, що форми олімпізму тепер інші, нові, але вони сповнені тим самим життям, тим самим змістом. Вони, таким чином, можуть повернутися до своєї резиденції, та передусім ми, а не хтось інший, повинні підготувати це повернення» [141, с. 62].

У своїй промові під час заключного засідання першого Міжнародного атлетичного конгресу, який відбувся 23 червня 1894 р., П'єр де Кубертен зазначив: «Ми – представники міжнародного спорту і ми одноголосно проголосували за відродження ідеї, якій понад дві тисячі років. Ця ідея змушує частіше битися серця людей, стимулюючи найбільш шляхетні й життєві інстинкти ... Я піднімаю келих за олімпійську ідею, яка, подібно до променю всемогутнього сонця, пронизала імлу століть, щоб осяяти переддень ХХ століття радістю й надією» [38, с. 397].

Своє бачення призначення спорту й олімпійського руху в сучасному світі П'єр де Кубертен доступно йому мовою поезії в «Оді спорту» доніс до великої маси людей розуміння ролі спорту в житті і його сутності. Ця робота

посіла перше місце на Конкурсі мистецтв у номінації «Література», що відбувся в рамках Ігор V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі [129].

Добре розуміючи роль історичної спадщини для виховання, П'єр де Кубертен висловлював надію на те, що історія реалізує всі інтелектуальні компоненти, у тому числі й олімпізм, котрий також належить історії. П'єр де Кубертен відмічав, що Олімпійські ігри мають педагогічний аспект, який і в минулому, сфокусований на культурі молоді і колективній думці народів [244]. У своїх «Олімпійських мемуарах» він писав: «Я бажав відродити не саму лише форму, але й принципи цього тисячолітнього інституту, бо розумів, що це дасть не тільки моїй країні, але й усьому людству доконечний виховний імпульс. Отож я прагнув відновити ті підвалини, на яких він стояв у минулому, – його зв'язки з інтелектуальним, моральним і, певною мірою, релігійним життям. Сучасний світ додав до тих підвалин дві нові: технічні досягнення та демократичний інтернаціоналізм» [129, с. 71].

Кубертен-педагог вбачав у спорті унікальний засіб виховання й освіти. Він вважав, що спорт – це діяльність не заради задоволення або відбайдкування і навіть не фізична компенсація розумової роботи, а навпаки – джерело внутрішньої досконалості кожної людини [251].

Олімпізм для Кубертена як філософія життя був духовним, розумовим і фізичним життєвим досвідом у постійних зусиллях людини досягти морального й інтелектуального підйому. Набагато випередивши свій час, він у думках і на ділі разом із створенням кафедри олімпійських наук в Німці виступив на захист навчання олімпізму [50, 196].

Головним виховним завданням олімпійського руху ініціатор відродження сучасних Олімпійських ігор вважав формування гармонії в людині через спорт. Він підкреслював, що олімпійський рух може стати школою виховання шляхетності і моральної чистоти, рівно як фізичної витривалості і сили; формувати характер і зміцнювати моральну силу, а тому сприяти гармонійному розвитку людини [251].

Він заклав початок науковому обґрунтуванню спеціального предмета, який він назвав «спортивна педагогіка». Тим самим він передбачав олімпійську освіту і виховання підростаючого покоління, які з'явилися пізніше [205].

Результатом діяльності П'єра де Кубертена є створення концепції «спортивної педагогіки», а потім «олімпізма» й «олімпійської педагогіки» [81], що стало основою олімпійської освіти.

1.2. Олімпійська освіта: мета, завдання, принципи, функції

Олімпійська освіта – багаторівневий спеціально організований педагогічний процес формування гармонійно розвиненої особистості через набуття знань, умінь і навичок, розвиток здібностей, інтересів, потреб та ціннісних орієнтацій, що базуються на гуманістичних ідеалах і цінностях олімпізму, і є складовою частиною загальної освіти [36, 50, 81].

Олімпійська освіта орієнтована на сукупність філософських, морально-етичних, педагогічних і організаційних принципів, заснованих на загальнолюдських культурних і гуманістичних цінностях [63, 91].

Німецький науковець N. Müller вважає, що метою олімпійської освіти при формуванні олімпійських цінностей є досягнення трьох цілей: «релігія атлетів», «ідеї світу» і «принципи ритмічної пластичності» розуміючи під терміном «пластичність» гармонійне навчання «тіла і духу» [268].

На думку В.І. Столярова мета педагогічної діяльності в рамках олімпійської освіти полягає у гуманістичному впливі на особистість специфічними засобами, зумовленими природою цього руху, його зв'язком зі спортом [215].

Погляди М.М. Булатової та А.А. Ісаєва щодо мети олімпійської освіти сходяться у тому, що це – є створення умов для формування у дітей та підлітків комплексу якостей, поглядів, переконань, які забезпечують всебічний, гармонійний розвиток особистості в рамках виховної системи «Олімпійська педагогіка» [34, 98].

В.Н. Сергєєв вбачає мету олімпійської освіти у сприянні реалізації в житті основних принципів та ідей олімпізму, олімпійського руху та Олімпійських ігор, які впливають з їх історичної сутності та визначені на сьогодні Олімпійською хартією, шляхом гуманістично організованого педагогічного процесу, коли учень добровільно оволодіває знаннями і цінностями, які стають дієвими мотивами його поведінки [195].

На думку литовського науковця Е. Пуйшиєне олімпійська освіта покликана виховати гармонійну людину, сприяти створенню мирної громадськості, яка піклується, забезпечує та охороняє чесноти особистості [188, 189].

Метою олімпійської освіти, на думку М. Антипова, С. Барінова, В. Болдирєва та В. Коршунова є прилучення дітей і молоді до духовно-моральним ідеалам і цінностям олімпізму [7, 18, 24, 115].

А. Т. Контанистов вважає, що метою спеціально організованого педагогічного процесу, спрямованого на привернення уваги підростаючого покоління до загальнолюдських ідеалів і цінностей олімпізму та олімпійського руху, є гармонійний розвиток людини на основі поєднання спорту, культури і освіти [112].

На думку О. Грує олімпійська освіта як «особлива спортивна освіта», орієнтована на вивчення можливостей людини, навчання чеснотам, солідарності та дружелюбству [257].

Л. Куликова вбачає мету олімпійської освіти у формуванні в учнів принципів шляхетної поведінки, прагнення до гармонійного розвитку фізичних і духовних здібностей [134].

Білоруський науковець Є. Кулінкович вважає, що метою олімпійської освіти є сприяння всебічному гармонійному розвитку особистості через засвоєння та закріплення у спортивній діяльності принципів та ідеалів олімпізму [135].

На погляд молдавських учених В. Манолакі та А. Будевича головна мета олімпійської освіти полягає в гармонійному розвитку особистості та

вихованні молоді в дусі соціальної відповідальності і розумінні міжкультурних цінностей [149].

Більш широку трактовку мети олімпійської освіти пропонує Л. Лубишева. Вона вважає, що головною метою олімпійської освіти та виховання як виховної системи є формування олімпійської культури, під якою розуміється специфічна філософія життя, що включає духовний зміст спорту. Феномен олімпійської культури являє собою комплекс накопичених людством знань, норм, цінностей, зразків поведінки, що розвивається, відповідно ідеології Олімпійської хартії, філософії олімпізму, на основі яких формується гуманістичний спосіб життя соціуму і стиль життя особистості. Завдяки цьому феномену працює механізм передачі по каналах культурної спадкоємності накопичених і розвиваючих людством олімпійських цінностей від покоління до покоління [144].

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що більшість науковців по суті, мають однакову точку зору у визначенні мети олімпійської освіти. Розділяючи їхню точку зору, ми схильні до визначення мети олімпійської освіти у такому викладі: мета олімпійської освіти – спеціально організованого педагогічного процесу – спрямованого на формування особистості, яка у своїх діях і думках в рамках фізкультурно-спортивної діяльності і у повсякденному житті керується загальнолюдськими гуманістичними нормами поведінки, що культивуються олімпізмом та принципами Олімпійської хартії, яка зберігає і примножує накопичені людством культурні надбання народів світу.

Кожний педагогічний процес висуває певні завдання для реалізації його мети у процесі навчально-виховного процесу.

Одним із завдань олімпійської освіти, як і освіти взагалі, «стає формування і розвиток особистості, яка вміє здійснювати вибір, дотримуватись принципів та ідеалів, що виводять особистість у площину духовної досконалості» [57, с. 20].

В. Сергєєв вважає, що олімпійська освіта вирішує дві групи завдань. До першої відносяться [195]: формування знань про виникнення і розвиток Олімпійських ігор та олімпійського руху, цілі, завдання, принципи та ідеали олімпізму; прищеплення інтересу до Олімпійських ігор та олімпійському руху, потреби до активних занять спортом для розвитку духовних, етичних і фізичних якостей, зміцнення здоров'я, моральності і культури; виховання в олімпійському дусі, що має на увазі взаєморозуміння, дружелюбність, солідарність і дотримання правил чесної гри. До другої – такі завдання як дослідження історії виникнення і розвитку Олімпійських ігор, олімпійського руху, олімпізму, а також, безпосередньо олімпійської освіти; виявлення взаємозв'язку олімпійської освіти та олімпійського руху в цілому з різними розділами сучасної науки (педагогікою, психологією, теорією і методикою фізичної культури, історією, соціологією, медико-біологічними дисциплінами, етикою і естетикою тощо) і галузями життєдіяльності суспільства (економікою, політикою, освітою, культурою, мистецтвом, екологією та ін.); визначення актуальних проблем розвитку олімпійського руху та олімпійської освіти, пошук шляхів їх вирішення; розробка та реалізація програм і методик олімпійської освіти серед різних соціально-демографічних груп населення, контроль за їх ефективністю [195].

І. В. Барінова виділяє три основні групи завдань олімпійської освіти, які пов'язані, по-перше, з формуванням у дітей і молоді знань про Олімпійські ігри і олімпійський рух, їх історію, цілі, завдання, про ідеали і цінності олімпізму (про принципи «Фейр плей», ідеали гармонійно розвиненого олімпійського атлета тощо); про гуманістичний, соціально-культурний потенціал спорту та шляхи його реалізації; про концепцію і основні ідеї гуманізму в цілому, його ідеали і цінності.

Друга група, пов'язана з формуванням у дітей і молоді відповідної мотивації орієнтації на спорт як сферу прояву естетики, моральності, культури, чисто людського спілкування, гуманного ставлення людей один до одного і до природи тощо; потреби в активних заняттях спортом, у

використанні цих занять не тільки для підвищення спортивної майстерності, а й для гармонійного різнобічного розвитку, вдосконалення як фізичних, так і духовних здібностей; інтересу до Олімпійських ігор та олімпійському руху; бажання брати участь в олімпійських змаганнях, демонструвати в них благородну, лицарську поведінку (відповідно до принципів «Чесної гри»); орієнтації на такого спортсмена-олімпійця, що обирається в якості ідеалу (зразка для наслідування), особа якого в повній мірі відповідає гуманістичним ідеям олімпізму; прагнення бути учасником олімпійського руху, роз'яснювати і пропагувати ідеї олімпізму, сприяти його розвитку; відчуття особистої відповідальності за реалізацію в спорті і за допомогою спорту гуманістичних цінностей, за виключення в ньому антигуманних проявів, за успішний розвиток олімпійського руху.

Третя група, пов'язана з формуванням у дітей і молоді певних умінь і навичок, таких як уміння будувати свої заняття спортом, щоб вони не завдавали шкоди здоров'ю, не приводили до одностороннього, розвитку особистості; звички завжди вести чесну боротьбу, проявляти мужність і волю в спортивних змаганнях, а також переконання в тому, що тільки така поведінка є єдино правильною в спорті; естетичної здатності бачити, відчувати і правильно розуміти красу, діяти в спорті «за законами краси» і відображати його засобами мистецтва; умінь і навичок спілкування з іншими спортсменами, тренерами, суддями, журналістами, глядачами тощо; умінь і навичок такого ставлення до природи в ході занять спортом, яке відповідає вимогам високої екологічної культури; вміння роз'яснювати і пропагувати ідеї олімпізму [19].

М. М. Булатова у процесі педагогічної діяльності в рамках олімпійської освіти визначає такі основні завдання: формування світогляду, основу якого складають патріотизм, моральність, законослухняність, здоровий спосіб життя; формування позитивних мотивацій до навчання і праці, творчого ставлення до своїх обов'язків; гармонійний розвиток з урахуванням

індивідуальних можливостей і вимог школи; підвищення ролі олімпійського виховання в повсякденному житті [42].

На погляд Л. І. Лубишевої основними завданнями педагогічної діяльності в рамках олімпійської освіти виступає формування та розвиток олімпійської культури особистості через:

- формування знань у сфері олімпізму, Олімпійських ігор;
- виховання в дусі олімпізму і принципів Фейр Плей;
- прилучення дітей до активних занять спортом [144, 146].

В. І. Столяров вважає, що завданнями системи олімпійської освіти є формування і вдосконалення у дітей і молоді: 1) знань, 2) мотивів (інтересів, потребностей, ціннісних орієнтацій, установок тощо) і 3) здібностей, навчань і навичок, що виявляються в певній діяльності (поведінці). Причому головне завдання – формування реальної поведінки, способу (стилю) життя, що відповідає ідеалам і цінностям олімпізму [208, 210].

Г. Алексєєнко та В. Морозов завданнями олімпійської освіти вважають сприяння фізичному розвитку, моральному й естетичному вихованню школярів через олімпійські ідеали, орієнтовані на всебічний гармонійний розвиток особистості [2].

Завданнями олімпійської освіти Г. Петльований вважає формування у школярів правильної, глибокої і повної системи знань про олімпізм [172, 173].

За баченням В. М. Єрмолової олімпійська освіта виконує освітні, виховні та оздоровчі завдання [84]. Так, до освітніх завдань вона відносить: оволодіння знаннями про історію та сучасність Олімпійських ігор та олімпійського руху, різновиди спортивної діяльності, способи і методи досягнення високих спортивних результатів, придбання комплексу гуманістично орієнтованих знань, навчань і навичок.

До виховних завдань – формування світогляду і громадянської життєвої позиції на основі гуманістичних ідеалів олімпізму, позитивних мотивацій до зміцнення здоров'я, ведення здорового способу життя,

систематичних занять фізичною культурою і спортом; виховання інтересу до питань олімпійського руху, потреби в гармонійному розвитку та особистому вдосконаленні.

Оздоровчі завдання пов'язані з: формуванням знань, умінь і навичок особистої та суспільної гігієни, формуванням екологічної культури і навичок здорового способу життя, залученням до систематичної фізкультурно-спортивної діяльності [84].

За визначенням Великого енциклопедичного словника освіта – процес розвитку та саморозвитку особистості, пов'язаний з оволодінням соціально значущим досвідом людства, що втілений у знання, вміння, творчу діяльність та емоційно-ціннісному відношенню до світу; необхідна умова діяльності особистості та суспільства щодо збереження й розвитку матеріальної і духовної культури [25].

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що науковці по суті мають однаковий підхід до визначення завдань олімпійської освіти. На наш погляд, завдання олімпійської освіти можна викласти у такому вигляді: формування світогляду через ціннісний потенціал олімпізму, орієнтованого на всебічний гармонійний розвиток особистості, основу якого складають патріотизм, моральність, законослухняність, здоровий спосіб життя; формування позитивних мотивацій до навчання і праці, творчого ставлення до своїх обов'язків; бережливого ставлення до культурної спадщини людства.

Сутність педагогічного процесу полягає в єдності навчання, виховання і розвитку. Саме цим обумовлюються його функції:

- навчальна (формування мотивації, досвіду навчально-пізнавальної та практичної діяльності, засвоєння основ наукових знань, ціннісних орієнтацій особистості);
- виховна (формування моральних, естетичних якостей і ставлень людини);
- розвивальна (формування і розвиток психічних процесів, властивостей і якостей особистості) [238].

На думку Е. Утишевої конкретними функціями освіти виступають пізнавальна, що забезпечує трансляцію знань і утворення нових знань; соціальна, культуруотворююча, що забезпечує передачу і розвиток культурної спадщини; гуманістична, що культивує та розвиває інтелектуальні й творчі здібності особистості [225].

М. В. Антипова зазначає, що всі функції у взаємозв'язку і єдності забезпечують вирішення завдань олімпійської освіти. За її структурою загальнокультурні функції виступають в 6-ти аспектах: соціальному (соціалізуюча, індивідуалізуюча, комунікативна функції), духовному (світоглядна, ціннісна, моральна, естетична, гедоністична, катарсична функції), політичному (миротворча, соціально-профілактична, регулятивна функції), пізнавальному (агітаційно-пропагандистська, пізнавальна, інформаційна, просвітницька функції); творчому (евристична та творча функції) та психологічному (функція інтелектуалізації) [7].

Разом із тим, виховну, освітню, розвиваючу та інтегративну функції можна віднести до групи педагогічних функцій, оскільки олімпійська освіта являє собою педагогічну діяльність.

Специфічні функції олімпійської освіти лежать у предметної області досліджуваного соціального явища і поділяються на ціннісно-орієнтаційну та професійно-прикладну. Ціннісно-орієнтаційна функція спрямована на формування стійких ціннісних орієнтацій населення до олімпізму, його специфічним ідеалам і цінностям, пов'язаним зі сферою фізкультурно-спортивної діяльності. Професійно-прикладна функція забезпечує підготовку професійних і громадських освітянських кадрів для сфери фізичної культури і олімпійського спорту [7].

М. Кобринський та А. Кокашінській вважають, що олімпійська освіта виконує такі функції [105]:

– геополітичну, в рамках якої олімпійська освіта здатна виступати як умова формування взаєморозуміння між народами, зближення цільових і ціннісних орієнтирів розвитку;

- екологічну, спрямовану на усвідомлення природного начала людини, розвиток активної природоохоронної діяльності;
- культурно-історичну, як фактора зміцнення зв'язків між поколіннями, формування почуттів патріотизму та причетності до високих досягнень своїх попередників і сучасників;
- конструктивно-регулюючу, що є засобом духовно-морального опору деструктивним соціальним явищам, вибору милосердя, любові, розуму і добра на протигагу насильству, злу, ненависті і ворожнечі;
- розвиваючу, як основу для ціннісно-смиислового самовизначення, саморозвитку і самореалізації особистості;
- інноваційно-педагогічну, що обумовлює нові підходи до організації та здійснення олімпійської освіти, через введення культурологічних елементів олімпізму в уже існуючі навчальні дисципліни, посилення емоційного компонента в сприйнятті світу зростаючою людиною через шкалу цінностей олімпійської культури [105].

Ряд науковців [98, 150] вважають, що олімпійська освіта виконує більш широке коло функцій, а саме статусну, формуючу, інформаційну, профілактичну та мотиваційну функції.

Ми згодні з таким визначенням функцій олімпійської освіти.

1.3. Олімпійська культура як соціальний феномен та спеціальна філософія життя

Олімпійська освіта тісно переплітається з олімпійською культурою оскільки вона, представляючи педагогічну діяльність, спрямовану на прищеплення підліткам ідеали і цінності олімпізму, а отже виконує роль формування олімпійської культури особистості.

Поняття «культура» розвивалося історично і походить від латинського слова *cultura* – обробіток землі, обробка, розвиток, шанування. Уже в працях римського громадського діяча, оратора Цицерона (106–43 рр. до н. е.) зустрічається тлумачення цього поняття як «обробка, вдосконалення душі».

Згодом термін починає вживатися у значеннях «виховання», «освіта», «самовдосконалення».

Існує безліч визначень терміну «культура» і різні тлумачення цього поняття.

Узагальнено, в одному з сучасних розумінь, культура – особливий духовний досвід людських спільнот, що накопичується і передається від покоління до покоління, змістом якого виступають ціннісні смисли явищ, речей, форм, норм і ідеалів, відносин і дій, почуттів, намірів, думок, що виражаються у специфічних знаках і знакових системах (мовами культури). Більш спрощено культура – це обробка, оформлення, одухотворення, облагороджування людьми навколишнього середовища і самих себе: людських стосунків, діяльності, її процесів, способів і результатів [95].

Термін «культура» використовується і для позначення загальної характеристики стану життя суспільства того чи іншого регіону (культура Сходу), історичного періоду (культура епохи Відродження), етносу (культура басків), соціальної групи (культура дворянства), країни (культура Франції). У такому вживанні термін «культура» найчастіше збігається або майже збігається за змістом із терміном «цивілізація».

Поняття «культура» іноді застосовується і для позначення культурності людини або соціальної групи [95].

Звертаючись до визначення поняття «культура» не знаходимо однозначного тлумачення. Так, за визначенням Філософського енциклопедичного словника культура розглядається як специфічний спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, відображеного в продуктах матеріальної і духовної праці, у системі соціальних норм та установок, у духовних цінностях.

Український соціолог Н. Черниш вважає, що культура – це складне динамічне утворення, яке має соціальну природу і знаходить свій вираз у соціальних відносинах, скерованих на створення, засвоєння, збереження й розповсюдження матеріальних предметів, поширення засобів дій, ідей,

ціннісних уявлень, які забезпечують взаємодію і взаєморозуміння в різних соціальних ситуаціях [64].

Англійський етнограф, антрополог, засновник культурної антропології Едвард Тайлор визначає культуру (цивілізацію) як комплекс знань, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв і деяких інших здібностей і звичок, засвоєних людиною – членом суспільства [221].

Американський соціолог Нейл Смерзер вбачає культуру як систему цінностей, уявлень про світ і правила поведінки, однакові для людей, поєднаних певним способом життя [198].

Універсальний словник-енциклопедія визначає культуру як сукупність матеріального і духовного надбання людства, нагромадженого, закріпленого і збагаченого упродовж історії, яке передається від покоління до покоління [184].

Сьогодні культура – це складний суспільний феномен, що відіграє величезну роль у життєдіяльності людини: праця, побут, дозвілля, спосіб життя як окремої особи, так й усього суспільства, менталітет тісно пов'язаний з рівнем розвитку культури.

Культура впливає на характер поведінки, стиль і форми спілкування людей, їх свідомість, духовні потреби, ціннісні орієнтації. Рівень культури визначає подальшу долю людини, ціль її життя.

Отже, культура – це специфічний спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, представлений продуктами матеріальної й духовної праці, системою соціальних норм й настанов, духовними цінностями, сукупністю відносин людей з природою, між собою та ставленням до власної особистості, це система життєвих орієнтацій суб'єкта [56].

У житті суспільства культура виконує важливі функції:

– людинотворчу – засвоюючи досягнення культури, людина пізнає себе і визначає своє місце в суспільстві й у світі, мету свого життя;

– інформативну – збагачення людини попереднім досвідом, тобто, щоб стати культурною, людині необхідно пройти через усі епохи попередньої культури (І. В. Гете);

– регулятивну – культура створює норми і правила для організації спільного проживання людей;

– аксіологічну – встановлення ціннісних пріоритетів;

– гедоністичну – спрямування на отримання задоволення, насолоди [56].

Зважаючи на багатоплановість і форми культурологічної діяльності людини, культуру поділяють на матеріальну, духовну, соціальну і фізичну.

Олімпійська культура як специфічна сфера культури, її елемент, виникає на основі формування і розвитку спортивної культури. Фундамент цієї культури – ставлення соціального суб'єкта (особистості, соціальної групи, суспільства в цілому) до спорту як цінності і пов'язане з таким ставленням виробництво, споживання, збереження, тиражування і розвиток цього соціального явища. Для спортивної культури характерні пов'язані зі спортом форми діяльності соціального суб'єкта; кошти, механізми і результати цієї діяльності; особливий образ (стиль) життя і відповідні типи, зразки, моделі поведінки, а також норми, правила, санкції, емоційні реакції, знання, інтереси, потреби і т.д. Вона включає в себе і певні соціальні інститути, відносини, процеси. Зв'язок зі спортом визначає істотну специфіку всіх цих соціальних явищ [211, 264].

Олімпійська культура – соціальний феномен. Він являє собою комплекс накопичених людством знань, норм, цінностей, смислів, зразків поведінки, що відповідають вимогам Олімпійської хартії, філософії олімпізму, на основі яких формуються гуманістичний спосіб життя соціуму та особистості. Завдяки цьому феномену працює механізм передачі від покоління до покоління по каналах культурної спадкоємності людських цінностей, які накопичуються і розвиваються [103, 142].

Лубишева Л. І. вважає, що олімпійська культура – це перш за все специфічна філософія життя, що включає в себе духовні цінності спорту. Вона несе в собі історичний, світоглядний, аксіологічний потенціал, склалася на основі ідеалів Олімпійської хартії, наповнює фізичну культуру і спорт духовним, гуманістичним змістом, долаючи практику утилітарного ставлення до цих видів діяльності [143].

Вона виникає і розвивається на основі того, що значущим, цінним для соціального суб'єкта стає олімпійський рух і все, що пов'язано з ним: олімпізм як філософія (ідеологія) цього руху, яка визначає його соціальні ідеали, цілі і завдання; Олімпійські ігри як «вершина» олімпійського руху (за визначенням Олімпійської хартії), підготовка до цих Ігор тощо. Ядром олімпійської культури є таке ціннісне ставлення до спорту, яке відповідає олімпійським ідеалам [211].

Недаремно у своєму вітанні учасникам III Всеросійської науково-практичної конференції «Олімпійський рух і соціальні процеси», що відбулася у Санкт-Петербурзі 1992 р., сьомий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч відмітив, що сучасний світ і спорт, який є його важливим проявом, потребують духовності... дуже важливо продовжувати стійко зберігати традиції нашого руху, його моральні і виховні цінності, все те, чим і відрізняється Олімпізм [128].

Сьогодні значної актуальності набувають питання, пов'язані з гуманізацією не тільки освіти, а й спортивної культури, пронизаної духом олімпізму. Кашкарьов А. Ю. зазначає, що важко знайти інше соціальне явище, яке викликало б до себе таку велику увагу і симпатію як олімпізм, зробивший крок у третє тисячоліття свого існування. У наш час його роль і значення стали такими вагомими і, в той самий час суперечливими, як ніколи в колишньої історії. Сучасний олімпізм займає особливе місце у соціальному і культурному житті суспільства, істотно впливає на спосіб життя людей. Він визнаний у світі як значуща соціокультурна формація, в якій закладені

гуманістичні цінності: добра воля людей, прагнення до миру, співпраця до взаєморозуміння [103].

Про великий потенціал олімпійських цінностей у житті світового суспільства зазначав Хуан Антоніо Самаранч, виступаючи з трибуни 50-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 6 листопада 1995 р. Він відмітив: «Олімпійський рух робить все можливе, щоб народи планети могли гармонійно розвиватися ... Розглядаючи спорт як частину освіти і культури, олімпійський рух прагне запровадити такий спосіб життя, який заснований на радості творчості і який гармонізує розумовий і фізичний розвиток особистості, ... кажучи про виховання в дусі олімпійських ідеалів, ми говоримо про етичне виховання особистості» [187, с. 6–7].

Ось чому сьогодні завдання педагогів, тренерів, організаторів олімпійського руху – не тільки залучити дітей до фізкультурно-спортивного руху, а й зорієнтувати їх на освоєння гуманістичних цінностей олімпійського спорту, виховати не просто спортсмена, а передусім громадянина, здатного захистити спортивну честь країни, боротися без обману, протистояти жадібності, насильству, грубості, дурості, агресивності, допінгу, загалом всього того, що руйнує і спорт, і особистість, і суспільство. Вирішувати такі завдання можна шляхом освоєння цінностей олімпійської культур [142].

Олімпійська культура несе в собі значний історичний, світоглядний, аксіологічний потенціал. Уже зараз олімпійська культура, що склалася на основі ідеалів Олімпійської хартії, наповнює фізичну культуру і спорт духовним, гуманістичним змістом, долаючи практику утилітарного ставлення до цих видів діяльності [61].

Цінності олімпійської культури можна розглядати у двох аспектах: соціальному (суспільному) і особистісному.

Соціальна значущість олімпійської культури розглядається з позицій гуманізму, де найвищими цінностями спортивної діяльності визнаються людина, її гідність, гармонійний розвиток, на відміну від технократичної моделі спорту, в якій чільне місце відводиться досягненню перемог і

високого спортивного результату. Соціальні цінності олімпійської культури – це ті цінності, створені суспільством у вигляді історичних знань, соціально-психологічних норм, спортивних рухів, колективів, що становлять тріаду: олімпізм, олімпійський рух, Олімпійські ігри. Підставою для такої систематизації цінностей олімпійської культури послужила її функціональна спрямованість [229].

До соціального аспекту відносяться також історичні цінності олімпійської культури, що містять знання про витоки олімпійських видів спорту, генезис олімпійського руху, еволюцію олімпійських цінностей тощо.

Особистісний аспект містить світоглядні та комунікативні цінності олімпійської культури.

Світоглядні цінності олімпійської культури виявляються у філософському осмисленні спортивної діяльності людиною, гуманізації спорту, подальшому розвитку олімпійського руху відповідно до ідеології філософії олімпізму та правил Олімпійської хартії.

Комунікативні цінності олімпійської культури полягають у спорті як засобі спілкування і взаєморозумінні між представниками різних національностей і народів. Ці цінності яскраво демонструють інтернаціональність діяльності в олімпійському спорті.

Таким чином, олімпійська культура становить сукупність накопичених людством знань, норм, цінностей, смислів, зразків поведінки, відповідно до правил Олімпійської хартії, ідеології філософії олімпізму, на основі яких формується гуманістичний спосіб життя соціуму і стиль життя особистості. Трансляція цінностей олімпійської культури відбувається через систему освіти і виховання [229].

Духовно розвинена особистість здатна з набагато більшою ефективністю управляти своєю життєдіяльністю, гармонійно формувати свої розумові та фізичні здібності. Формування особистості відбувається не тільки в результаті біологічного дозрівання, хоча і супроводжується ним, але й у процесі накопичення духовного багажу, за допомогою соціалізації,

прилучення до культури, мистецтва, засвоєння досвіду попередніх поколінь, навчання тощо. Саме в цьому процесі відбувається становлення людини, його сутності [61].

Олімпійська культура, як і культура взагалі, – це культура певного соціального суб'єкта, яким може бути окрема людина, соціальна група або суспільство в цілому. Залежно від цього правомірно говорити відповідно про олімпійську культуру окремої особистості, якоїсь соціальної групи або суспільства в цілому. Основними показниками і компонентами олімпійської культури особистості є пов'язані з основними цінностями цієї культури: 1) знання (інформаційний блок); 2) інтереси, потреби, ціннісні орієнтації тощо (мотиваційний блок); 3) здатності, вміння і навички (операційний блок) і 4) типи, зразки, моделі поведінки людини і, в більш широкому плані, стиль (образ) його життя, система його взаємин з іншими людьми (блок реального поведінки) [207].

Л. І. Лубишева вважає, що зміст педагогічного процесу з освоєння цінностей олімпійської культури має включати наступні складові:

- процес формування знань про Олімпійські ігри, історії олімпійського руху, про гуманістичні ідеали і цінності олімпізму;
- процес формування інтересу до спорту, потреби в спортивних заняттях, прагнення до чесної досягненню спортивних результатів, а також спортивної перемоги;
- процес активного включення дітей і молоді в фізкультурно-спортивну діяльність різного спрямування: оздоровчої, спортивної, дозвільної [145].

Процес формування олімпійської культури особистості полягає в його цілісності освоєння спортивними вміннями та цілеспрямованим формуванням гуманістичних якостей особистості.

1.4. Культурна спадщина олімпійського руху – невід’ємна складова світової культури

Складові, з якими прийнято ототожнювати цивілізацію, існували задовго до розквіту давньогрецької цивілізації – в Єгипті, Китаї, Месопотамії, Центральній Америці; вони відрізнялися дуже яскравими проявами в різних сферах людської діяльності та з захопленням сприймалися й отримували розвиток у сусідніх країнах.

Однак жодна з давніх цивілізацій не може зрівнятися з давньогрецькою у досягненнях, що відносяться до інтелектуальної сфери. Давньогрецька цивілізація, безсумнівно, є найяскравішою в світовій історії, а Стародавня Греція справедливо вважається культурною основою західної цивілізації. Свого часу грецька культура справила величезний вплив на становлення Римської імперії, яка не тільки використовувала її досягнення, а й донесла їх до багатьох місць Європи та світу. Цей процес знайшов своє продовження в епоху Відродження, потім в епоху Просвітництва, а також в більш пізній час, аж до XX ст., через виникнення і розвиток різних неокласичних рухів, багато з яких охопили не тільки Європу, а й Америку, та інші континенти [38].

Одже, культурна спадщина олімпійського руху сягає своїм корінням у часи Стародавньої Греції, де зародилося унікальне явище – Олімпійські ігри.

У сучасну епоху розвитку суспільства немає більш гострої теми і для пізнання, і для життя, ніж тема про культуру і її цінності [93]. Кожна цивілізація залишає свою неповторну спадщину – явища культури і побуту людей. Культурна спадщина є частиною матеріальної і духовної культури, створеної минулими поколіннями, що передається майбутнім як щось цінне і шановане. Олімпійський рух як соціокультурний феномен має свою – олімпійську спадщину. За визначенням учасників Міжнародного симпозіуму зі спадщини Олімпійських ігор, що відбувся у Лозанні у 2002 р., олімпійська спадщина – це мультидисциплінарне і динамічне поняття, що змінюється з часом. Виходячи з визначення, культурна спадщина олімпійського руху є невід’ємною складовою олімпійської спадщини. [267].

Сучасну світову культуру і науку сьогодні неможливо уявити без поетичної й драматургічної спадщини Гомера, Софокла, Есхіла, Євріпіда, Арістофана, досягнень філософської думки Геракліта, Демокріта, Сократа, Платона, Аристотеля, історичних досліджень Геродота, Плутарха, наукових відкриттів Архімеда, Піфагора, Евкліда, Ератосфена, безсмертних творінь архітекторів і скульпторів Агілада, Поліклета, Мирона, Фідія, Скопаса, Праксителя, Лісіппа [38].

У творах Плутарха, Овідія, Геродота, Діодора оспівувався баланс зовнішніх і внутрішніх якостей людини. Похвальні пісні на честь переможців на Піфійських іграх складав і давньогрецький поет-лірик Піндар [176]. Стародавні мислителі були не просто захопленими творцями, вони самі активно брали участь в іграх. Учасникам змагань Стародавньої Греції наслідувала молодь, сприймала їх погляди, пріоритети та поведінку, як керівництво по життю [200].

Досить послатися, наприклад, на наступний вислів Платона, в якому він зазначав, що бог дав людям дві можливості: музику і гімнастику, для темпераменту і для прихильності до мудрості ... щоб вони гармоніювали один з одним, і необхідно, щоб кожен із них підтягував і відпускав, поки вони не будуть звучати в згоді один з одним, як і потрібно [108, 212].

На інтенсивний розвиток атлетичних змагань у Стародавній Греції великий вплив мав найважливіший елемент буття і культури давніх греків – агоністика (грецькою – здатний до боротьби) – принцип змагальності, що реалізувався у різних сферах життя (праці, мистецтві, спорті) з метою досягнення найкращого результату, визнання, прославлення сфер діяльності, примноження особистого престижу і слави міст-держав. Агони – різні змагання, які були однією з форм ушанування богів, – прилучати велику кількість учасників, які прагнули виділитися своїми досягненнями у тій чи іншій сфері життя [28].

Глибоко вкорінений змагальний дух греків часто проявлявся у формі різних конкурсів, які були дієвим фактором прогресу Стародавньої Греції,

забезпечуючи появу унікальних творів. Музиканти і поети, художники і скульптори, філософи й оратори виборювали першість – головну премію, яка дозволяла їм висунутися й відчувати радість перемоги [38].

Під час давньогрецьких Ігор в Олімпію з'їжджалися з усіх куточків Еллади видатні філософи, поети і вчені, що сприяло подальшому розвитку вражаючого феномена грецької культури. Перед численною аудиторією виступали великі філософи Платон, Сократ, Діоген, Геракліт, батьки історії Геродот і Фукидід, основоположник медицини Гіппократ, класики давньогрецької поезії і драматургії Софокл, Піндар, Евріпід. Філософські бесіди, поетичні та ораторські виступи, споглядання шедеврів архітектури і скульптури, захоплення красою і фізичним досконалістю атлетів формували і розвивали єдину грецьку культуру [53].

Створення благородних принципів, високої етики і естетичних ритуалів олімпізму відбувалося в рамках дозрівання і становлення великої грецької цивілізації, визначалося загальним розвитком давньогрецької культури, з властивим їй агональним початком, і, разом із тим, активно впливало на цей розвиток. Більш того, будучи одним із потужних факторів культурного процесу, Олімпійські ігри, що лежать в їх основі філософські й релігійні концепції, стали важливим феноменом античної культури. Олімпіада, як демонстрація фізичної (тілесної) досконалості, також безпосередньо виражала ідею античної душі [27].

Специфіка античного мистецтва полягала в тому, що воно відобразило доцільність пропорцій людського тіла. Це дозволяє характеризувати ідеал фізичного розвитку в Стародавній Греції як несуперечливий: естетичний і фізіологічний аспекти зближуються до повного збігу. Спадщина античності становить базу формування сучасних уявлень про красу людського тіла [53].

Так, ґрунтуючись на світоглядному принципі давньогрецької аристократії – агоністиці, формувалися творчі й художні форми змагальної діяльності. Окремі види змагань Олімпійських ігор стародавньої Греції за певними елементами були схожі на мистецькі конкурси, адже стрибок у

довжину та інші змагання супроводжувалися грою на флейтах. В образотворчому мистецтві того часу чітко окреслюються складові давньогрецького ідеалу людини як громадянина, вояка й атлета. Цей ідеал, що мав відповідати аристократичному розумінню поняття «калокагатія», відображався в різний спосіб, у тому числі й скульптурних зображеннях атлетів, часто з ідеалізацією пропорцій та фізичних форм [110, 154, 282].

За свідченням Геродота, на Олімпійських іграх кожен раз створювалася спеціальна комісія, яка замовляла кращим художникам портрети і статуї переможців у боротьбі, бігу, кулачному бою та інших вправах. Ці статуї потрібно було виконати з найбільшою точністю і ретельністю. Траплялося навіть, що їх розбивали, якщо вони недостатньо точно передавали модель. За зразком цих різноманітних типів борців і бігунів грецькі скульптори створювали ідеальні образи богів і героїв [60].

За збереження специфіки розвитку і своєрідності різних грецьких полісів, без тиску будь-якої централізованої влади саме тут, на святах, природним чином формувалася національна самосвідомість греків. Це була свідомість високої суспільної цивілізації, духовної і фізичної культури, свідомість переваги над рабами і сусідніми варварськими народами [53].

Зразком гармонійно розвиненої особистості для давніх греків вважався Геркулес, який втілює в собі гармонію тілесних і духовних якостей. Для них він був уособленням сили, мужності і відваги, переможцем, що визволив людей від страждань, поборником справедливості і доброти, рятівником від бід і страждань [103]. Як зазначає грецький дослідник С. Paleologos, у Храмі Зевса в Олімпії демонструється добре треноване тіло Геракла, прекрасні, красиві особливості його рельєфних м'язів. «Це – правило іонійської школи, яка бачить героя як представника «kalos kagatos», де добре сформоване і гармонійне тіло служить виразом красивої душі, і особа випромінює інтелект, доброту і чесність» [276, с. 54].

У цей період – період розвитку гуманізму – людину всіляко звеличують за здатність до самопізнання і розуміння всієї системи світобудови, розглядають як центральну фігуру цієї системи.

Саме на людині зосереджуються всі інтереси художників і поетів епохи Відродження, які не втомлюються прославляти його силу, енергію, красу, велику значимість у світі. Всі естетичні, етичні й інтелектуальні норми різних видів мистецтва, філософської і суспільної думки титани Ренесансу шукали в людині. Людину зображали в літературі та мистецтві такою, якою створила її природа, в усьому багатстві його почуттів і пристрастей. Відроджуючи гуманістичні традиції античного мистецтва, генії Ренесансу зображували людину фізично красивою, досконалою, оспівуючи її як об'єкт найвищої, найсвятішої любові і поклоніння.

Відомий флорентійський гуманіст, державний діяч і оратор епохи Відродження Джаноццо Манетті дав таку характеристику постаті людини того часу зазначав, що постать, найблагородніша серед всіх інших, – така виникає вона перед тими, хто уважно дивиться на неї, так що стосовно неї не може бути взагалі ніяких неясностей і сумнівів. Адже постать людини так пряма і струнка, що, в той час як всі інші одухотворені істоти, схильні і прив'язані до землі, людина здається єдиним паном, царем і володарем над усіма ними, пануючим, царюючим у всесвіті по всій справедливості. Шукаючи причини його прямого положення і зростання, ми знаходимо їх у медиків принаймні чотири. Перша – легкість матерії ... Друга – виділення значної кількості тепла. На третє місце він ставив досконалість форми, оскільки цілковита форма людського розуму (інтелект) вимагає такої ж досконалої і прямої фігури. Четверта причина передбачає мету: адже людина за своєю природою народжується і призначена для пізнання [148].

Цікава гуманістична позиція видатного діяча італійського Відродження Леона Батісти Альберті, який залишив яскравий слід в різних галузях ренесанської культури – в гуманістичній і художній думці, в літературі, в архітектурі та науці. Вихідний посыл гуманістичної концепції Альберті –

невід'ємна приналежність людини до світу природи, яку він трактує в дусі пантеїстичних ідей як носія божественного начала. Людина, що входить в світовий порядок, виявляється у владі його законів – гармонії і досконалості. Гармонія людини і природи спочиває на її здатності пізнавати світ і на розумних підставах будувати своє існування. Основне призначення людини гуманіст бачив в творенні, творчості, яке трактував широко – від праці скромного ремісника до висот наукової і художньої діяльності [5].

Припинення проведення античних Олімпійських ігор було пов'язано зі зміною панівної релігії, а разом з нею і світоглядних позицій. В умовах посилення кризи рабовласницького ладу в Римській імперії зародилася і набрала чинності нова релігія – християнство. Одна зі сфер, в яких відбувалася боротьба між старим греко-римським духовним світом і новим християнським світоглядом, була фізична культура. Ставши державною релігією, християнство визнало в змаганнях і народних святах прояв язичництва і «гріховної тілесності», тому вони піддавалися жорстоким гонінням з боку церкви і держави [53].

Римська імперія не освоїла всього багатства давньогрецької спортивної культури: філософії, мистецтва, науки, педагогічних шкіл для «душі» і «тіла». Видатні римські інтелектуали: Цицерон, Квінтіліан, Варрон, Апполінарий Старший (II ст.) шанобливо ставилися до грецької спадщини, проте заперечували багато його ідей. Основну увагу римляни зосереджували на ідеях Великої Держави, на масових виставах («Хліба і видовищ»), на поклонінні талантам гладіаторів, кінних змаганнях, мистецтві війни, на підготовці воїнів для далеких військових походів тощо [243].

У Середні віки все життя людини розглядалося як процес пізнання Істини-Бога, а Ісус Христос визнавався уособленням абсолютної Істини. Тому в середньовічних школах, вивчалися Біблія і твори Отців Церкви, які вважалися авторитетами, а взаємозв'язок тілесного і духовного розвитку як необхідного гармонійного поєднання особистості були неприйнятні.

Надбання, яких досягла Стародавня Греція в системі виховання й освіти, пішли у небуття.

Від епохи пізнього Середньовіччя та епохи Відродження в тематику філософського пізнання повернулися ідеї античності про вдосконалення «душі» і «тіла», про красу природи і людини. «Конструюванням краси» займалися Мікеланджело, Леонардо да Вінчі, Данте і Петрарка, педагоги XIV–XV ст. Педро Верги, Йоахім Камераріус, П'єр Пикколомини, Доменіко де Феррарі, творець школи тілесних вправ Гуаріно де Верона. У Франції Ф. Рабле і М. Монтень, в Англії – Т. Еліот і Р. Малькастем, в Чехії – Ян Коменски проголошували і обґрунтовували ідеї фізичного виховання, вводили їх в педагогічну практику [243].

У сферу суспільної свідомості в XV–XVI ст., поряд з іншими досягненні давньогрецької цивілізації, після багатьох століть практично повного забуття було повернуто і поняття Олімпійських ігор. Сталося це не випадково, а внаслідок настанов нової епохи – перехідної від середньовічної культури до періоду, що ввійшов в історію під назвою Відродження [35].

Настання епохи Відродження було обумовлено основними соціально-економічними змінами в європейському суспільстві, викликаними розкладанням старих феодальних відносин, підвищенням ролі особистості, обов'язковою своєю позицією, і успіхом не стільки соціальним походженням попередників, скільки талантом, розумом, знаннями, творчої активності та заангажованості. Її ідеали, у тому числі в сферах мистецтва, освіти та виховання, були підхоплені та розвинені Просвітництвом – ідейним плином кінця XVII – в середині XIX ст., заснованим на переконанні у вирішальній ролі розуму і науки в розвитку суспільства, відповідно природи, запитів і можливостей людини [35].

Класицизм як цілісна система склався у першій половині XVII ст. у Франції, що було обумовлено прагненням до зміцнення держави і розвитку культури. Особливостями його стало звернення до великих соціально-політичних проблем, підкорення інтересів особистості інтересам суспільства,

торжество розумної закономірності. В основу розвитку архітектури, скульптури, живопису були покладені і зразки античного мистецтва з його скульптурною чіткістю, ясністю і врівноваженістю композицій, завершеністю малюнка [35].

Саме у цей період поновлюється інтерес до античного мистецтва, Стародавньої Олімпії. Так, видатний німецький просвітник, знавець мистецтва, основоположник сучасних уявлень про античне Йоганн Йоахім Вінкельман розробив план розкопок Олімпії.

Цілком природно, що протягом всього згаданого періоду XV–XIX ст. не можна було обійти і той пласт культури античності, який відносився до тілесного виховання, гімнастики, змагань атлетів, Олімпійських ігор [35].

У XVIII–XIX ст. в різних країнах Європи створилася атмосфера, що сприяла відновленню, здавалося б, назавжди втрачених досягнень давньогрецької цивілізації. Серед цих досягнень виявилось й одне з найяскравіших і дивовижних явищ античної культури – Олімпійські ігри.

Однак не тільки вивчення давньогрецької спадщини і прагнення до її використання зумовило інтерес до відродження Олімпійських ігор і представило для цього реальні можливості. Не менше значення мав і розвиток культури, освіти, науки, мистецтва, що почався в XV ст. і досяг свого розквіту в XVIII–XIX ст. [38].

Олімпійські ігри Стародавньої Греції лишили яскравий слід у світовій культурі. Достеменно відомо, що ідея відродження Олімпійських ігор виникала неодноразово й своє втілення знаходила в організації спортивних свят, на зразок Олімпійських: у Швеції, Канаді, Великій Британії, Угорщині, США, Німеччині, Греції.

Так, у XV ст. на основі ідей Роберта Довера протягом майже 200 років проводили Котсволдські ігри, про які говорили, що вони відроджують славу «золотого віку».

До історії увійшли й Олімпійські ігри, організовані Вільямом Бруксом у містечку Мач Венлок (Велика Британія), проведення яких розпочалося у

1850 р. Ігри мали значний вплив на формування світогляду та діяльність ініціатора відродження сучасних Олімпійських ігор П'єра де Кубертена.

1932 р. започаткували Ігри, подібні Олімпійським, ченці семінарії Рондо неподалік від Гренобля (Франція).

У ХІХ ст. у Німеччині популярними були Боварські ігри, які проводили у Мюнхені за зразком Олімпійських і мали назву «Октоберфест».

Відомо, що за ініціативи грецького мільйонера Євангелоса Цапаса, у 1859 р. в Афінах відбулися ігри під назвою Панеллінська Олімпіада. Усього було проведено чотири Панеллінські Олімпіади [179].

Незважаючи на численні спроби, реалізувати ідею відродження Олімпійських ігор вдалося видатному французькому просвітителю та гуманісту ХІХ ст. барону П'єру де Кубертену.

Кубертеновська модель олімпізму як специфічного світоглядного і культурноантропологічного дискурсу стала якоюсь спробою «повернення» до античних ідеалів олімпізму, концептуальним оформленням та духовною кульмінацією історично тривалої еволюції олімпійських уявлень [23].

Спорт як частина загальнолюдської культури нерозривно пов'язан з використанням мистецтва та різними видами творчості, які не тільки відбивали ті чи інші спортивні події, успіхи і звершення атлетів, а й протягом всієї історії, супроводжуючи багато найважливіших заходів, були оригінальною частиною спортивних програм [23].

Особливе місце в концепції олімпізму П'єра де Кубертена займає ідея інтеграції спорту з мистецтвом і культурою в цілому. В об'єднанні спорту з мистецтвом він вбачав важливу умову вирішення виховних задач олімпійського руху, одним з головних засобів гармонійного розвитку особистості, подолання все посилюючого розриву між фізичним і духовним розвитком людей [23].

У 1906 р. на ІV Олімпійському конгресі, що відбувся у Парижі, та був присвячений темі «Спорт і мистецтво», обговорювалося питання про те, в яких формах і масштабах повинне бути представлене мистецтво під час

проведення Олімпійських ігор. У ньому брали участь близько 60 художників і письменників. П. Кубертен був упевнений в тому, що з часом культура буде складовою Олімпіад нарівні з тим, як це було у Стародавній Греції. Він вважав, що художники і поети Еллади не випадково збиралися в Олімпії. Це було обумовлено чудовим поєднанням спорту і мистецтва, високим престижем фізичної досконалості [97]: «Музика і спів входили в програму Олімпійських ігор. Вони були особливістю Ігор в Дельфах! Музика і спів, поезія і театральна майстерність залишалися характерною рисою Піфійських ігор навіть після об'єднання спортивних змагань в єдине ціле» [259].

На думку Кубертена, важливу роль у зміцненні зв'язку спорту і мистецтва, повинні відігравати Олімпійські ігри. У своїх «Олімпійських мемуарах» він зазначав: «Я часто це повторюю, але лише тому, що багато хто не розуміє, що Олімпійські ігри – це не чемпіонат світу, а фестиваль молоді всього світу, юності людства, фестиваль граничних зусиль, численних амбіцій і всіх форм юнацької активності, фестиваль, який відзначає кожне наступне покоління, яке вступає на поріг життя. Зовсім не випадково у стародавні віки письменники і художники збиралися в Олімпії, щоб відзначити Олімпійські ігри і тим самим підвищити їх престиж» [129, с. 71]. Він мріяв про те, щоб «Олімпійські ігри були оточені ореолом поезії і краси» [139].

У подальшому П'єр де Кубертен зумів розширити положення, зафіксовані в Олімпійській хартії. У промові, виголошеній у 1906 р., він закликав до організації стимулюючого співробітництва між мистецтвом, наукою і відродженими Олімпійськими іграми [232].

У 1906 р. в Парижі, з ініціативи барона П'єра де Кубертена, відбулася консультативна конференція з питань введення конкурсів мистецтва до програми Олімпійських ігор, відображення спортивної діяльності через мистецькі засоби, що мало б сприяти облагородженню спорту [255, 283].

У своєму виступі у Парижі 23 травня 1906 року на відкритті Консультативної конференції з питань образотворчого мистецтва, літератури

і спорту П'єр де Кубертен зазначив: «Ми повинні заново об'єднати узами законного шлюбу давно розведену пару – Тіло і Розум. Їх взаєморозуміння тривало довго і було плідним. Але несприятливі обставини розлучили їх. Наше завдання – знову з'єднати їх. Мистецтво повинно брати участь в сучасних олімпіадах. Мистецтво повинно бути пов'язане з практикою спорту, щоб з цього вийшла взаємна вигода» [58, 107, 242, с. 10].

Результатом конференції стала пропозиція до МОК: організувати «п'ять змагань у галузі архітектури, скульптури, музики, живопису та літератури на кращі твори, присвячені спорту», під назвою «п'ятиборством муз». Планували, що «Concours d'Art» мав стати невід'ємною складовою кожної Олімпіади для підвищення престижу та авторитету Олімпійських ігор [255, 279, 283].

Перший такий конкурс відбувся на Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі.

Конкурсанти змагалися в таких номінаціях: архітектура, живопис, скульптура, музика і література. Золотих нагород були удостоєні швейцарські архітектори Анрі Моно і Альфонс Лавер'є за роботу «Стадіон сучасної Олімпії на березі озера Леман», «Олімпійський тріумфальний марш» італійського композитора Рікардо Бартелемі, полотно італійського живописця Джованні Пеллегріні «Зимовий спорт», скульптура «Американський рисак», знаменитого американського скульптора Валтера Уайненса, а також «Ода спорту», представлена Георгом Хохродом і Мартіном Ешбахом. Під цим псевдонімом виступав барон П'єр де Кубертен. Вимогливість членів журі була високою. Срібні і бронзові медалі не були присуджені в конкурсах «архітектура», «живопис», «література» і «музика». Єдиною срібною медаллю був нагороджений французький скульптор Жорж Дюбуа за «Модель входу в сучасний стадіон» [37].

Конкурси мистецтв у програмі Ігор Олімпіад мали місце до 1948 р. [37].

На 45-й сесії МОК 1950 р. в Копенгагені було прийнято рішення про проведення художніх виставок замість конкурсів мистецтв, починаючи з Ігор XV Олімпіади 1952 р., у зв'язку з тим, що майже всі учасники таких конкурсів є професіоналам, що суперечить Олімпійській хартії.

Своє друге життя культурна програма Олімпіад знайшла вже 1992 р., коли право приймати у себе Ігри XXV Олімпіади отримала Барселона. З ініціативи Організаційного комітету Ігор була розроблена програма Культурної Олімпіади, що проходила протягом чотирьох передолімпійських років і протягом самих Ігор. Культурна Олімпіада почалася з фестивалю «Міська фієста», під час якого прозвучала знаменита пісня «Барселона» у виконанні Фредді Меркюрі і Монсеррат Кабальє. Серед інших помітних подій культурної Олімпіади «Барселона-1992» була виставка, присвячена каталонському модернізму рубежу XIX–XX ст. «Modernism 1990» [23].

Важливо відзначити, що взаємозв'язок спорту з культурою має і філософський зміст, відображений у фундаментальних принципах олімпійського руху. Спорт відкриває унікальні можливості для руху на шляху до ідеалу, гармонії, вищих досягнень і краси. Цей взаємозв'язок знайшов відбиток у найважливішому документі сучасного олімпійського руху – Олімпійській хартії.

«Олімпізм являє собою філософію життя, що звеличує та об'єднує в збалансоване ціле цноти тіла, волі та розуму. Олімпізм, єднає спорт із культурою та освітою, прагне створити такий спосіб життя, який ґрунтується на радості зусилля, освітній цінності доброго прикладу та повазі до універсальних фундаментальних етичних принципів» [170, с. 10].

Нідерландський філософ, історик та дослідник культури Йохан Хейзингґ вважає гру естетичним феноменом і вважає, що гра має схильність бути красивою і як естетичний фактор, тотожний прагненню творити, що оживляє гру у всіх її видах. Слова, за допомогою яких назвають елементи гри, належать здебільшого сфері естетичного і являють собою ті самі терміни, якими позначаються прояви прекрасного: напругу, рівновагу,

гармонію, балансування, чергування, контраст, варіантність, зав'язка і розв'язка, рішення. Гра сповнена тих двох найблагородніших якостей, які людина здатна помічати в речах навколишнього світу і сам може висловити: ритм і гармонію [230]. Ці визначення якнайкраще характеризують естетичну цінність Олімпійських ігор, котрі як і будь-яка гра, також може впливати на суспільство, сприяти втіленню ідеалу не тільки духовної, а й фізичної гармонії людини, оскільки «краса рухів людського тіла знаходить своє вище вираження у грі. В більш високорозвинених формах гра пронизана ритмом і гармонією, цими благороднішими дарами естетичної здатності, якої удостоєний людина. Узи, що пов'язують гру і красу, тісні і різноманітні» [230].

Гуманістична місія сучасного олімпізму, що у значній мірі визначена П'єр де Кубертенем, спонукає мистецтво до вирішення конкретних її завдань. Як і самі Олімпійські ігри, цей гуманізм сходить до грецької античності. Ще Софокл проголосив у своїй «Антигоні»: «Багато є чудес на світі. Людина – їх всіх чудесней ...» [202].

Олімпізм є частиною світової культури, а Олімпійський рух став невід'ємною частиною сучасної цивілізації.

У своєму привітанні учасників 39 сесії Міжнародної олімпійської академії Хуан Антоніо Самаранч відмічав: «Усі люди володіють культурною спадщиною, цінності якої близькі до таких понять як рівність, солідарність, братерство. Олімпійська освіта закладає основу цих цінностей і визначає місце спорту в гармонійному розвитку людини через зміцнення миру та збереження людської гідності» [81, с. 36].

2008 р. в м. Бусан (Корея) відбувся VI Світовий Форум з питань освіти, культури і спорту, в якому взяли участь понад 600 делегацій від національних олімпійських комітетів, міжнародних спортивних федерацій, культурних і освітніх установ, експертів з ЮНЕСКО, різних урядових і неурядових організацій. Результатом цього заходу стало прийняття Бусанського плану (The Busan Action Plan), в якому зазначалося про

необхідність використання будь-якої можливості для просування спортивних ідеалів і культурних цінностей за допомогою олімпійської освіти [281].

Проблема взаємозв'язку спорту і мистецтва постійно знаходяться у полі зору Міжнародного олімпійського комітету та Міжнародної олімпійської академії.

Так, на 12-й сесії МОК, що відбулася у 1910 р. в Люксембургу, значна увага була приділена розгляду питання про доцільність проведення конкурсів мистецтв на Іграх V Олімпіади 1912 р.; на 45-й сесії МОК, що відбулася у 1950 р. в Копенгагені було прийнято рішення про організацію виставки на Олімпійських іграх замість конкурсів мистецтв; 51-а сесія МОК, що відбулася у 1955 р. в Парижі, відзначилася прийняттям офіційного олімпійського гімну (автор – польський композитор Міхедь Списак); 99-а сесія МОК, що відбулася у 1992 р. в Барселоні, розглянула діяльність створеного в Лозанні Олімпійського музею та його роль у популяризації олімпійського спорту. 100-а сесія МОК, що відбулася у 1993 р. в Лозанні, була присвячена обговоренню трьох тем: мистецтво та олімпізм, культурна програма Ігор Олімпіад, Олімпійський музей. У дискусії взяли участь спеціалісти галузі організації спорту, історики, спортсмени, представники мистецтв та засобів масової інформації [180].

Питання поєднання спорту з культурою знайшли місце в «Олімпійському порядку денному 2020», прийнятому на 127-й Сесії МОК, що відбулася 8–9 грудня 2014 р. в Монако.

Рекомендацією 22 зазначено: «Продовжувати зміцнювати зв'язок між спортом і культурою під час Олімпійських ігор і в проміжках між нами:

1. Під час Олімпійських ігор:

- необхідно заснувати нагороду «Олімпійський лавр» за видатний внесок в олімпійський рух (культура, освіта, розвиток і збереження миру) для вручення на кожних Олімпійських іграх;

- вивчити концепцію «Пересувний Олімпійський музей» для ознайомлення широкої громадськості з олімпійською культурою в рамках

естафети Олімпійського вогню, місць святкувань Олімпійських ігор та проведення культурної олімпіади;

- розробити програму залучення творчих особистостей.

2. У перервах між Іграми:

- вивчити можливості розробки програми постійної співпраці з діячами культури з різних країн і створити динамічну спадщину;

- рекомендувати НОКом призначення аташе з олімпійської культури» [169].

Зв'язок спорту з культурою і мистецтвом було обрано центральною темою у процесі дискусії на 26-й сесії МОА [263]. Вона обговорювалася також на спеціальній секції «Спорт і естетика» на Олімпійському науковому конгресі в США в 1984 р. [245] тощо.

Сьомий президент Міжнародного олімпійського комітету Хуан Антоніо Самаранч, відмічаючи роль культури і мистецтва зазначав: «Численні дуже високої якості художні роботи, створені під впливом спорту і олімпізму. Згадаю хоча б чудові твори живопису великого швейцарського художника Ханса Ерні, який створив на замовлення МОК серію з 41 картини, яка ілюструє олімпійські види спорту. В Олімпійському парку встановлені прекрасні скульптури, подаровані МОК різними національними олімпійськими комітетами» [277, с. 12].

Не можна не відзначити і архітектурну діяльність олімпійського руху. З ініціативи організаторів Олімпійських ігор у співпраці з національними та регіональними органами влади побудовані спортивні споруди високого класу. Згадаймо, наприклад, олімпійські стадіони в Мехіко (1968), Мюнхені (1972), Монреалі (1976), Сеулі (1988).

У своєму посланні організаторам виставки «Спорт в мистецтві Китаю» Хуан Антоніо Самаранч, зокрема, написав: «У Стародавній Греції атлетика і спорт були тісно поєднані, особливо в зв'язку з Олімпійськими іграми. Найвидатніші поети, оратори й артисти брали участь у церемоніях, пов'язаних з цими Іграми. Ідея П'єр де Кубертена об'єднати спорт і

мистецтво стала одним з основних принципів олімпійського руху. Ми – учасники цього руху віримо в те, що його ідеї будуть реалізовані в спортивній практиці, побудованій на принципах чесної гри і в гармонії з мистецтвом, культурою та інтелектуальними зусиллями» [194, с. 9].

Для формування олімпійської ментальності сучасного соціуму необхідно задіяти новітні педагогічні технології, використовувати інноваційні підходи у процесах соціалізації. Олімпійська ментальність суспільства формується за умови формування олімпійської культури людини, соціальної групи, олімпійської культури суспільства. Тільки на основі знань, ідей і філософії олімпізму, мотивації на активне освоєння спортивної практики, рухових умінь і спортивних навичок формується олімпійська культура дітей та молоді [103]. Культурна спадщина Олімпійських ігор та всього олімпійського руху як складова загальної культури є важливим чинником формування олімпійської та загальної культури особистості дитини.

Висновки до розділу 1

1. Аналіз літературних джерел дає підстави стверджувати, що олімпійська освіта пройшла тривалий історичний шлях процесу становлення і розвитку. Її витoki сягають системи виховання Стародавньої Греції.

2. Наукове обґрунтування олімпійської освіти було закладено педагогом, громадським діячем, ініціатором відродження сучасних Олімпійських ігор П'єром де Кубертенем як унікальний засіб виховання й гуманізації освіти молоді.

3. Олімпійська культура як частина загальної культури полягає в цілісності освоєння спортивними уміннями та цілеспрямованим формуванням гуманістичних якостей особистості.

4. Культурна спадщина олімпійського руху, що є невід'ємною складовою надбань світової культури, в системі олімпійської освіти являє

собою дієвий фактор формування олімпійської ментальності сучасного соціуму і, передусім, дітей і молоді.

Основні положення цього розділу викладені у публікаціях 40, 120, 124.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для розв'язання поставлених завдань дослідження нами були використані такі методи:

а) *теоретичні* – методи теоретичного аналізу, узагальнення та систематизації, порівняльно-історичного аналізу, за допомогою яких можливе порівняння наявних теоретичних підходів до обраної теми дослідження у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, нормативних та інструктивно-практичних матеріалах, матеріалах мережі Інтернету;

б) *емпіричні* – анкетування, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент;

в) *статистичні* – кількісний і якісний аналіз емпіричних даних із використанням методів математичної статистики та комп'ютерних програм.

2.1. Теоретичні методи дослідження

Для визначення проблем наукових педагогічних досліджень, оцінювання зібраних матеріалів та фактів використовували теоретичні методи, пов'язані з вивченням наукової літератури.

2.1.1. Метод теоретичного аналізу і синтезу, узагальнення та систематизації даних науково-методичної літератури. Аналіз – метод дослідження, який включає вивчення предмета за допомогою мисленого або практичного розчленування його на складові елементи. Синтез – метод вивчення об'єкту в його цілісності, у єдиному і взаємному зв'язку його частин. Ці два методи у загальному значенні являють два взаємопов'язаних процеси уявного чи фактичного розкладання цілого на складові частини і об'єднання окремих частин у ціле. Єдність аналізу і синтезу забезпечує об'єктивне, адекватне пізнання дійсності [74].

За допомогою методу узагальнення фіксуються загальні ознаки та властивості певного класу об'єктів та здійснюється перехід від одиничного до особливого та загального, від менш загального до більш загального. **Систематизація** дозволяє упорядкувати деякої множини розрізнених об'єктів і знання про них. Упорядкування здійснюється шляхом встановлення єдності і відмінності елементів [74].

Указані методи дозволили отримати загальне уявлення про ступінь розробленості досліджуваної проблеми, виявити особливості впровадження олімпійської освіти та місце естетичного виховання в системі навчально-виховного процесу школярів у різних країнах світу, місце культурної спадщини олімпійського руху у змісті навчальних предметів школярів, визначити дефініції з наряду нашого дослідження.

У процесі дисертаційного дослідження було вивчено монографії, навчальні посібники та підручники, наукові статті, дисертаційні роботи, тези доповідей, законодавчі та нормативно-правові документи (284 джерела).

Указані методи сприяли визначенню об'єкту, предмету, мети й основних завдань дослідження.

2.1.2. Метод порівняльно-історичного аналізу надає можливість для всебічного дослідження явищ і подій у хронологічній послідовності, дозволяє виявляти в об'єктах, історичних подіях і фактах їхні загальні риси, закономірності, протиріччя, визначити динаміку загального розвитку [233].

Його застосування дозволило у поєднанні з теоретичним аналізом і узагальненням визначити місце культурної спадщини олімпійського руху в системах освіти, узагальнити міжнародний та вітчизняний досвід художньо-естетичного виховання в системі шкільної освіти.

2.2. Емпіричні методи дослідження

Емпіричні методи дослідження (емпіричний – від грец. *Empeiria* – досвід) в педагогіці забезпечують можливість безпосереднього пізнання педагогічної дійсності стану об'єкту, його зовнішніх зв'язків і проявів,

доступних спогляданню, які і виражають внутрішні відносини. Вони слугують для позначення методик і методів, пов'язаних з сенсорним (чуттєвим) досвідом. Емпіричні дослідження забезпечують можливість свого відтворення і підтвердження або спростування.

В нашому дослідженні використовувався метод опитування – його різновиди: бесіди з педагогічними працівниками та анкетування школярів та вчителів.

2.2.1. Метод опитування – бесіди – дали можливість виявити позиції вчителів щодо ролі культурної спадщини олімпійського руху в естетичному вихованні школярів; її доцільності при викладанні навчальних предметів гуманітарного циклу, а також, у процесі формування загальнолюдських цінностей.

Анкетування – метод одержання інформації за допомогою письмових відповідей респондентів на систему запитань анкети [190], який забезпечує оперативність та відсутність впливу особи, яка проводить анкетування, на роботу респондента.

В анкетуванні брали участь 316 учнів, серед яких 164 дівчини та 152 хлопця із 8-х (138 учнів), 9-х (133 учня), 10-х (45 учнів) класів закладів загальної середньої освіти Вінницької, Волинської, Київської, Полтавської, Чернівецької областей.

Анкетування здійснювалось на підставі відкритих запитань з метою визначення ставлення школярів до творів мистецтва, їх розуміння зв'язку спорту з культурою, впливу творів мистецтва з олімпійської тематики на розширення світогляду та появу (або посилення) у них бажання займатися спортом, виявлення обізнаності з олімпійськими цінностями (додаток А).

Друга анкета (додаток Б) слугувала для визначення рівня сформованості ціннісних орієнтацій школярів за методикою Мілтона Рокича. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самого, основу світогляду і ядро мотивації життєдіяльності,

основу життєвої концепції і «філософії життя». Методика заснована на прямому ранжуванні списку цінностей – термінальних та інструментальних. Термінальні цінності – це переконання у тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути, і вони являють цінності-цілі; інструментальні цінності – це переконання у тому, що будь-яка діяльність або властивість особистості є кращим у будь-якій ситуації, і вони являють цінності-засоби [181, 191].

Анкетування 148 учителів-предметників закладів загальної середньої освіти, серед яких 123 жінки та 25 чоловіків із п'яти областей України проводилося для визначення їх обізнаності з питань культурної спадщини олімпійського руху та її місця у змісті загальноосвітніх навчальних предметів (додаток В).

Контрольне анкетування учнів закладів загальної середньої освіти дало можливість виявити ефективність інтеграції творів мистецтв, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху в процес викладання предметів гуманітарного циклу.

2.2.2. Педагогічний експеримент – метод наукового дослідження, в якому явища та умови, що цікавлять дослідника, прямо або опосередковано знаходяться під його впливом і контролем [127, 133, 155, 177, 227].

Експерименти у педагогічних дослідженнях за методологією відповідно до ознак поділяються: за метою дослідження – на констатуючий, творчо-перетворюючий (або формувальний, творчий), заключно-констатуючий; за умовами проведення – на природний, модельний і лабораторний; за напрямками – на абсолютний і порівняльний; за схемою доведення – на послідовний і паралельний [153, 227].

У нашому дослідженні мали місце констатуючий експеримент, який полягав у встановленні стану використання культурної спадщини олімпійського руху в навчально-виховний процес закладів загальної середньої освіти, визначенні вихідних даних з обізнаності школярів і вчителів з олімпійським рухом, а також рівень сформованості цінностей у

школярів для подальшого дослідження, та творчо-перетворюючий, який супроводжувався впровадженням розроблених нами рекомендацій щодо інтеграції елементів культурної спадщини олімпійського руху в систему викладання навчальних предметів гуманітарного циклу, з метою розширення світогляду школярів, підвищенню рівня їх ціннісного потенціалу, мотивації до занять фізичною культурою і спортом; заключно-констатуючий експеримент дозволив визначити ефективність творчо-перетворюючого дослідження. Експеримент, проведений у межах дослідження, був паралельним (розглядалися зміни у контрольній та основній групах), природним, оскільки проводився у звичних для школярів умовах, не порушуючи зміст навчальних програм.

2.3. Методи математичної статистики

Статистичні методи в педагогічних дослідженнях використовують для обробки даних, отриманих методами опитування та в результаті дослідження. Математичні методи застосовують з метою встановлення кількісних відмінностей між досліджуваними явищами.

Оскільки усі емпіричні дані було отримано у порядковій шкалі, їх статистична обробка здійснювалася за допомогою непараметричних критеріїв.

Для обробки отриманих у дисертаційному дослідженні експериментальних даних використовували вибіркового метод, критерій МакНемара для порівняння частот бінарної ознаки у двох зв'язаних групах, точний критерій Фішера для порівняння частот бінарної ознаки у двох незв'язаних групах.

Критерій МакНемара χ^2 – критерій для перевірки статистичної гіпотези про різницю відносних частот у зв'язаних групах. Для оцінки ефекту педагогічного дослідження будується таблиця абсолютних частот (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Таблиця абсолютних частот для порівняння зв'язаних груп за бінарною ознакою

До дослідження	Після дослідження	
	Відповідь «так»	Відповідь «ні»
Відповідь «так»	A	B
Відповідь «ні»	C	D

A, B, C, D – абсолютні частоти, тобто кількість школярів.

За допомогою критерію МакНемара визначалася статистична значущість різниці між кількістю школярів до та після дослідження, які відповіли позитивно на запитання анкет.

Точний критерій Фішера – критерій статистичної значущості, який використовується в аналізі таблиць спряженості 2 x 2 бінарної ознаки у двох незв'язаних групах, зокрема для вибірок малих розмірів (у випадку, якщо частоти менше 5). Загальний вигляд таблиці спряженості 2 x 2 представлено таблицею 2.2.

Таблиця 2.2

Таблиця спряженості для порівняння груп за бінарною ознакою

Група	Відповідь «так»	Відповідь «ні»
Основна	A	B
Контрольна	C	D

A, B, C, D – абсолютні частоти, тобто кількість школярів.

За допомогою точного критерію Фішера визначалася статистична значущість різниці між кількістю школярів, які відповіли позитивно на запитання анкет, контрольної та основної груп у констатуючому і творчо-перетворюючому педагогічному експерименті.

У дослідженні приймалася статистична надійність $P = 95\%$ (ймовірність помилки 5 %, тобто рівень значущості $p=0,05$). Окремі

результати були отримані на більш високих рівнях значущості $p=0,01$ і $p=0,001$.

Статистична обробка проводилася за допомогою прикладної програми Statistica 10.0 (Statsoft, США).

За допомогою методу вибірових середніх були знайдені середньо статистичні ранги цінностей випробуваних $\bar{x}$ і їх стандартні відхилення s та, виходячи з принципу – чим менший ранг, тим вище знаходиться цінність в ієрархії ціннісних орієнтацій школярів побудовані підсумкові ранжування.

Для визначення рейтингу окремих цінностей в системі ціннісних переваг, нами була застосована шкала ієрархії цінностей школярів, запропонована Я.С. Щербашиним [239] (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Шкала ієрархії цінностей школярів

Рівень розвитку цінності	Ранг	Оцінка рангу
Високий	1–4	5
Достатній	5–9	4
Середній	10–14	3
Низький	15–18	2

З метою порівняння розвитку окремих цінностей у школярів в залежності від освітнього закладу ми використовували непараметричний критерій *H-Крускала-Уолліса*, який розраховується за формулою [51, 264]:

Оцінку статистично значущих розбіжностей між місцем у ієрархії термінальних та інструментальних цінностей до і після дослідження було виконано на рівні значущості $\alpha = 0,05$ ($p < 0,05$).

З метою оцінки взаємозв'язку між термінальними та інструментальними цінностями школярів до дослідження в залежності від групи нами було розраховано коефіцієнта рангової кореляції Спірмена r та оцінено його статистичну значущість на рівні значущості $\alpha = 0,05$ ($p < 0,05$) (дод. К.3).

Зазначимо, що рівень значущості представляє собою граничне значення, на підставі якого після проведення запланованого статистичного аналізу було визначено, чи є результат дослідження статистично значущим. Тобто, рівень значущості рівний 0,05 вказує, що ризик визначення помилкової відмінності результатів дослідження від нульової гіпотези становить 5%. При цьому р-значення – це накопичена ймовірність спостереження рівня статистичного критерію при прийнятті нульової гіпотези. Якщо р-величина виявлялася меншою обраного критичного рівня накопиченої ймовірності, то нульова гіпотеза відхилялася.

Зауважимо, що процес виконання розрахунків було автоматизовано завдяки комп'ютерним програмам MSExcel 2007 і Statistica 7.0.

2.4. Організація дослідження

Дослідження було проведено у три етапи:

Перший етап (січень 2015 р. – січень 2016 р.) – теоретичний аналіз та узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду досліджуваної проблеми. Спираючись на аналіз літературних джерел та стану зазначеного питання у світі, формулювання мети, завдань роботи та визначення методів дослідження; проведення констатуючого дослідження: анкетування 316 учнів з яких 164 дівчинки та 152 хлопчика (8 клас – 138 учнів, 9 клас – 133 учня, 10 клас – 45 учнів) та 148 вчителів з яких 123 жінки та 25 чоловіків закладів загальної середньої освіти Вінницької, Волинської, Київської, Полтавської, Чернігівської, Чернівецької областей, м. Києва, аналіз результатів анкетування; виявлення взаємозв'язку між факторами, що впливають на ефективність навчання, виховання і розвитку учнів відповідно до цінностей світової культури та ідеалів філософії олімпізму.

Другий етап (січень 2016 р. – листопад 2017 р.) – розроблення практичних рекомендацій щодо використання надбань культурної спадщини олімпійського руху в системі олімпійської освіти в закладах загальної середньої освіти; проведення творчо-перетворюючого дослідження, в якому

брали участь 172 учня 8-х класів, з яких 87 учнів основної групи (ЗЗСО № 78 – 32 учня, м. Київ, ліцей № 1 – 27 учнів, м. Сторожинець Чернівецької обл., гімназія – 28 учнів, смт. Варва Чернігівської обл.) та 85 учнів контрольної групи (ЗЗСО № 306 – 34 учня, м. Київ, ЗЗСО № 27 – 26 учнів, м. Вінниця, ЗЗСО – 25 учнів, с. Прилісне Волинської обл.).

Третій етап (грудень 2017 р. – жовтень 2018 р.) – обробка отриманих результатів досліджень основної та контрольної груп за допомогою методів математичної статистики та комп'ютерних програм; формування висновків і підготовка до апробації й офіційного захисту дисертаційної роботи.

РОЗДІЛ 3

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ В ПРОЦЕСІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ОЛІМПІЙСЬКОЇ ОСВІТИ

3.1. Художня культура та її виховний потенціал

Культура потенційно є «полем» глибинного спілкування, оскільки образи культури відрізняються нероздільною єдністю чуттєвих і смислових компонентів. Крім того, образи культури в їх аксеологічному аспекті постають як цінності, а образи мистецтва і культури класичної – як система гуманістичних і духовних цінностей. У психологічному аспекті гуманізація і гуманітаризація змісту освіти пов'язані з його насиченням новим змістом і цінностями [174].

Культура виступає істотним моментом суспільного й індивідуального життя людей. Її внутрішнім механізмом є функціонування естетичної свідомості особистості, спрямованість якої виражається в системі естетичного відношення до різноманітних об'єктів середовища через механізм сприйняття, переживання, оцінки, смаку, ідеалу, погляду, судження. З рівнем естетичної культури зв'язуються можливості адекватної орієнтації особистості в різній системі естетичних і художніх цінностей. Міра вираження навичок, здібностей і потреб у діяльності та поведінці особистості якраз і характеризує рівень її естетичної та художньої культури, який найбільш зримо виявляється в духовно-змістовному спілкуванні людей через їхню участь у різних формах соціальної творчості [114].

Екс-генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй Кофі Аннан в одному зі своїх звернень під назвою «Діалог культур і цивілізацій в оцінці керівників ООН» стверджує, що «діалог між цивілізаціями ... може розростатися і приносити плоди у всіх сферах людської діяльності». За умови розуміння суспільством, що «різноманіття людських культур слід всіляко

вітати» і не боятися тих, «хто не схожий на нас... Справді, мало хто з нас може стверджувати сьогодні, що належить виключно до якоїсь однієї цивілізації. Швидше, ми як ніколи раніше розуміємо, що є продуктами багатьох культур і спонукань, що наша сила – у поєднанні знайомого з невідомим; і що прагнення до виключної, зверненої в саму себе, цивілізації приречене» [6].

Художня культура – це сукупність всіх видів художньої діяльності, включаючи продукт і процес цієї діяльності. Завдяки художній культурі людина здатна образно відображати і моделювати світ. Поняття «художня культура» за обсягом ширше, ніж поняття «мистецтво» [183].

Під формами художньої культури розуміють: види різноманітної діяльності зі створення, розповсюдження, вивчення та пропаганди творів мистецтва, матеріальних предметів, що мають художню цінність, а також самі художні цінності, створені в минулому або створювані в теперішньому часі [94].

Поняття художньої культури виражає принципово нове ставлення до мистецтва, акцентує увагу на його соціальному функціонуванні та пов'язаності з системою організацій, які управляють художнім процесом, розповсюджують і зберігають його продукти, готують художні кадри. Саме тому поняття «художня культура» повинно працювати в рамках розуміння всього соціального контексту, в якому мистецтво функціонує. Художній твір – продукт не тільки художньої діяльності, але і всього процесу соціального функціонування мистецтва у суспільстві. Розглядаючи будь-який твір мистецтва, слід враховувати форми його включення в соціум і в культурне життя [199].

Художня культура виконує в суспільстві ряд функцій, завдяки яким і реалізуються її дійсний характер і відносна самостійність. До числа таких функцій відносять: естетичну функцію, яка пов'язана з емоційно-чуттєвим характером мистецтва, з його здатністю доставляти духовну насолоду, хвилювати, викликати стан очищення; процес естетичного переживання

ґрунтується на неповторно індивідуальній оцінці того чи іншого художнього твору, на індивідуальній особливості художнього сприйняття і мислення, і багато іншого [94].

Пізнавальна функція художньої культури полягає у допомозі пізнання життя у складних суперечностях суспільного розвитку; вона допомагає минуле наблизити, розкрити психологію класів, націй, окремих особистостей. Визнання пізнавальної функції в мистецтві і в художній культурі в цілому, завжди служило критерієм при оцінці мистецького спрямування, позиції художника [94, 99].

Ідеологічна функція художньої культури полягає у тому, що в якій би формі вона не виявлялася – будь-то створенні творів мистецтва або сфері вивчення художніх цінностей – завжди певним чином пов'язана з ідеологією. Через світогляд, що включає цілу систему різноманітних оцінок суспільного життя, явищ дійсності, художник висловлює своє ставлення до зображуваних фактів і тим самим включається у процес ідейного життя суспільства... У художній культурі всі елементи в тій чи іншій мірі окреслюють панівну ідеологію [71, 94].

Виховна функція заснована на здатності художньої культури формувати духовний світ людини, впливати на його розум, почуття, волю відповідно до тих чи інших суспільних ідеалів, із позиції певної ідеології. Виховна функція завжди висувалася на одне з перших місць прогресивними художниками і мислителями протягом всієї історії людства. Громадянськість, моральне начало в різних творах мистецтва служили основою успішного формування передових ідеалів, поширення їх в різних суспільних верствах. В даний час виховання за допомогою художньої культури дозволяє більш ефективно розвивати не тільки естетичні здібності людини, але і науковий світогляд, моральність, загальнолюдські риси особистості, долучати людину до краси праці іншого [94, 186].

Комунікативна функція означає, що художня культура служить каналом передачі не тільки знань, а й почуттів, вона є засобом духовного спілкування людей іншого [21, 94].

З рівнем естетичного розвитку особистості і суспільства, зі здатністю людини відгукуватися на красу і творити за законами краси закономірно пов'язують прогрес людства у всіх сферах життєдіяльності, самі результативні прояви творчої енергії і ініціативи людей, наочно представлені в різноманітних досягненнях світової культури [120].

Естетична і художня культура – найважливіші складові духовного обличчя особистості. Від їх наявності і ступеня розвитку в людині залежить його інтелігентність, творча спрямованість прагнень і діяльності, особлива натхненність відносин до світу і іншим людям.

Сфера художньої культури – це сфера художніх цінностей, що становлять вищі рукотворні форми естетичних цінностей. Естетичні цінності так чи інакше завжди втягнуті у культуру, хоча можуть зберігати свою природну автономію (краса в природі). В даному випадку втягнення естетичних цінностей в культуру пояснюється тим, що суспільна практика, діяльність людей ставить дане природне явище в певне ціннісне ставлення до людства [199].

Художня культура формує особливе ставлення до творів мистецтва, яке в подальшому має трансформуватись у сприйнятті та осмисленні людиною життєво значущі для неї сценарії буття. Змістовність художньої культури засвоюється в почуттєво-емоційній формі через особистісне ставлення, яке має життєве значення та смисл [15].

Одним із найефективніших засобів впливу на молоде покоління є формування естетичної культури та пізнання світу через мистецтво як унікальну форму суспільної свідомості, вид людської діяльності, що являє собою відображення дійсності в художніх образах, один з найважливіших способів освоєння естетичного світу, універсальну форму відображення, оцінки чи пізнання явища, а не його власне буття. У процесі виховання

засобами мистецтва народжується особистий духовний світ людини [102, 120].

Теоретик культури і дослідник мови М.М. Бахтін зазначав: «Життя за своєю природою діалогічне. Жити – означає брати участь в діалозі: запитувати, слухати, відповідати, погоджуватися тощо. У цьому діалозі людина бере участь все своє життя: очима, губами, руками, душею, духом, усім тілом, вчинками. Він вкладає всього себе в слово, і це слово входить в діалогічну тканину людського життя ... » [21, с. 318].

Як фактор, що примирює та попереджає виникнення воєн і конфліктів, який зможе зняти напруженість, створити обстановку довіри і взаємної поваги, і виступає діалог культур, що передбачає об'єднання різних народів і цивілізацій на основі спільних духовних цінностей, у тому числі і на основі олімпійських ідеалів.

Мистецтво є складовою частиною світу цивілізації і художньої культури; воно продукує різноманітні типи світоглядного ставлення до дійсності, сприяє становленню людини як культурної істоти. Специфічність мистецтва полягає в тому, що воно є духовно-практичним способом освоєння дійсності. Мистецтво здатне до цілісного, загального охоплення дійсності, до синтезування узагальненого людського досвіду, осягаючи світ у суперечливій єдності реального й ідеального, дійсного і можливого, скінченного і нескінченного. Мистецтво освоює наявне та спрямоване на майбутнє. Особливо важлива сфера дії мистецтва – вираження повноти та різноманітності людських зв'язків із оточуючим світом, виявлення проявів гармонії та універсальності. При цьому мистецтво не просто утримує в пам'яті культури людський спосіб буття, а виявляє чутливість до принципово нового, ще не відображеного в інших сферах суспільної свідомості. Саме тому мистецтво здатне розкривати такі сторони взаємин людини і світу, які не виявляються іншими способами духовно-практичного освоєння дійсності. Мистецтву властивий інтерес до проявів людської індивідуальності, до змін у сфері свідомості. Воно відповідає глибинній людській потребі розпізнавання

мотивів діяльності та вчинків, виявлення істинно людського в людині. Мистецтво не тільки дає уявлення про світ, а й визначає спосіб бачення світу, певні світоглядні орієнтації. Воно сприяє моральному й естетичному вдосконаленню особи [120, 156].

Мистецтво – це процес і сукупний результат людської діяльності, особлива форма суспільної свідомості, що являє собою вираження дійсності в художніх образах. Будучи складовою духовної культури, мистецтво дає можливість людині виявити свої художньо-творчі здібності, утвердитися на рівні самодостатнього суб'єкта. Мистецтво включає в себе всі види художньої творчості – літературу, архітектуру, скульптуру, живопис, графіку, декоративно-прикладне мистецтво, музику, танок, театр, кіно та інші види людської діяльності [120]. Його суть полягає у чуттєвому вираженні надчуттєвого, воно є також естетичним освоєнням світу в процесі художньої творчості. Розкриваючи питання про співвідношення культури та мистецтва, необхідно враховувати характерні особливості мистецтва: по-перше, його тісний зв'язок з переживаннями й чуттєвими емоціями, по-друге, його чуттєве сприйняття та суб'єктивне бачення дійсності, по-третє, образність і творчий характер, по-четверте, його неперевершене значення як могутнього засобу спілкування людей [41].

Л. Виготський вважав мистецтво способом соціалізації особистості. Він відзначав, що мистецтво втягує в коло соціального життя найінтимніші та найособистіші складники людської істоти. Для цього мистецтво володіє значним арсеналом специфічних засобів, відсутніх в інших формах людської свідомості [47].

Мистецтво виховує, освічує, дає можливість пізнати світ через його образний вислів у слові, у звуці, в кольорі, а слідом за цим і створити свій образ світу, який апріорі не зможе вміщати руйнівних понять. Культурна людина – це не та людина, яку привчають до духовних цінностей насильно, а це особистість, яка отримує від цього спілкування радість, відчуває повноту буття, радіє гармонії свого «Я» і світу, черпаючи духовну енергію з полотен

художників, поетичних рядків, творінь скульпторів. «Художник, творець мистецтва, звертається спочатку до серця людини. Твори мистецтва завжди несуть в собі переживання творця, його погляд на світ, на своє місце в ньому. Тому така велика сила впливу мистецтва на людей: воно пробуджує в людині почуття» [4, с. 289].

Твори мистецтва, завдяки своїм художньо-зображувальним засобам, являють нескінченність, повноту, витонченість самого факту життя, існування Всесвіту. Основним джерелом, завдяки якому мистецтво може проникнути у сферу духовності, є переведення художніх цінностей у внутрішній світ особистості. У мистецтві сконцентровані загальнолюдські програми спілкування й міжособистісної взаємодії. Образи і стани, що репрезентуються у художніх творах, спрямовані на суб'єктивність, у зв'язку з чим перед «обличчям» художнього твору можна відчувати біль, каяття совісті, необхідність що-небудь змінити в собі та інших [99].

Мистецтво – це особливий тип естетичного світосприйняття митця, творця мистецтва. Мистецтво задає програму життєвої мети широкого кола людей, споживачів мистецтва – дивитися на світ очима художника. Специфічною особливістю мистецтва є мислення в образах, умовність, асоціативність, метафоричність, ідеалізація явищ людського буття і самої людини. Образ світу і образ людини в мистецтві представлено світорозумінням, світосприйняттям митця, який адресує їх споживачам у виді художньої продукції, що активізує роботу душі, приховані в ній рухи до добра, засудження зла [99].

Сила мистецтва в його цілісному впливі на людину, що обумовлено образною природою художніх творів. На кожному творі мистецтва лежить відбиток часу. Він завжди є дитям своєї епохи, продуктом її глибинного розвитку та певної духовної атмосфери. Видатні твори мистецтва долають тяжіння свого часу, стають надбанням наступних поколінь. Це можливо завдяки тому, що справжні шедеври мистецтва, які уособлюють його нескінченне сходження, в історично-часовому схвачують загальнолюдське, в

минушому «фіксують» вічне. Тим самим вони як би піднімають над своєю епохою, над тими соціальними умовами і потребами, які були викликані до життя, і включаються до загальнолюдського фонду художньої культури [199].

У процесі свого історичного буття мистецтво проявляє себе як рухливий і гнучкий організм, який виявляє нові творчі грані та аспекти, який моментально вбирає в себе (і передвіщує) ті ледь помітні рухи в соціальній психології, поширених стереотипах мислення, ієрархії цінностей. Нерозшифрованість, таємниця, завжди залишається в творах мистецтва, і спонукає прочитувати його знову, складає його привабливість [199].

Твори мистецтва живуть тому, що вміють говорити тією мовою, якої позбавлені як природні об'єкти, так і люди, які їх створили [1]. Через мистецтво людина виражає своє розуміння світу, своє ставлення до нього. Моделюючи світ, воно дає можливість виявити різні співвідношення й взаємозв'язки цього світу, що стимулює особистість до творчості, розвитку власних здібностей. Саме творча особистість – найважливіша мета процесу навчання й виховання, естетичного зокрема [12].

Завдяки мистецтву людина не тільки розвиває естетичні здібності, а й відкриває необмежені можливості їхнього вдосконалення. Естетичне виховання неможливе без звернення до мистецтва. Постійне спілкування з мистецькими творами, як вже підкреслювалося, сприяє формуванню універсальної людини, залучає її до творчої співпраці з художником, поширює межі її естетичного самовиявлення, формує та розширює естетичні горизонти [7].

Формування і художньої, й естетичної культури передбачає здійснення цілеспрямованого процесу виховання та самовиховання. У цьому цілісному процесі важко відокремити естетичне виховання від морального, трудового, політичного тощо. Але умовно ми можемо говорити про самостійність естетичного виховання, тому що воно має власну мету, засоби, методи, а також соціальні інститути, діяльність яких спрямована на його здійснення.

Головна мета естетичного виховання – формування такого рівня естетичної свідомості людини, який забезпечить творче здійснення естетичної діяльності в усіх її різновидах. Разом з іншими напрямками виховання естетичне спрямоване на формування універсальної особистості, яку відрізняє творче ставлення до діяльності, гармонія з природою, іншими людьми, високий моральний потенціал [7].

Естетичне виховання як теорія і процес є частиною педагогічної практики і науки, однією з галузей, що має певну регулятивну функцію у формуванні людини. Виховуючи естетичне почуття, воно виробляє в неї імунітет проти потворних явищ. Взаємозв'язок морального й естетичного виховання, можливість використання естетичних засобів для закріплення і посилення моральних якостей людини вимагають особливої уваги до тих сфер діяльності, в яких етичне і естетичне найбільш тісно пов'язані. Однією з таких сфер людської діяльності є мистецтво, що відбиває дійсність у її людській, соціальній значущості [99].

У широкому сенсі під духовним, естетичним вихованням розуміють спрямоване формування в людині її естетичного ставлення до дійсності. Це специфічний вид суспільно значимої діяльності, здійснюваної суб'єктом (суспільство та його спеціалізовані інститути) по відношенню до об'єкта (індивід, особистість, колектив) з метою вироблення в нього системи орієнтації у світі естетичних і художніх та духовних цінностей відповідно до сформованих у даному конкретному суспільстві уявлень про їх характер і призначення. У процесі виховання відбувається прилучення індивідів до цінностей, поступовий перехід у внутрішній духовний зміст. На цій основі формується й розвивається здатність людини до естетичного сприйняття й переживання, її естетичний смак. Виховання красою та через красу формує не тільки естетично-ціннісну орієнтацію особистості, а й розвиває здатність до творчості, до створення естетичних цінностей у сфері трудової діяльності, побуті, вчинках і поведінці і, звичайно, у мистецтві [114].

У загальному розумінні естетичне виховання – значно ширше поняття, яке включає в себе і художнє, що окреслене у педагогіці як цілеспрямований процес впливу на учнів засобами мистецтва для формування розуміння прекрасного, любові до мистецтва, вміння одержувати від нього насолоду [20].

Естетичне виховання залежить від того, який зміст у нього вкладений, а останній визначається пануючими в суспільстві естетичними теоріями. Водночас самі естетичні теорії як складова естетичної свідомості обумовлені певною культурною парадигмою. Таким чином, культура є тією фундаментальною основою, яка визначає і сутність естетичної культури, і зміст та спрямованість естетичного виховання [7].

Естетична культура людства обумовлена станом його емоційно-почуттєвого світу, спрямованістю цього світу на побудову життя за законами міри, гармонії та краси. Водночас вона визначає ті емоційно-почуттєві орієнтири людства, які є зразковими, пануючими [7].

Естетична й художня культура особистості виступає важливим чинником організації та самого процесу матеріально перетворювальної діяльності, усієї трудової практики. Її спрямованість на творчість, на досягнення художньо-образної виразності створюваних предметів, на майстерність дозволяє створювати справжні шедеври [92, 120].

Художнє виховання молоді у навчальних закладах є складовою частиною естетичного виховання, це формування засобами мистецтва естетичного сприймання, розвиток художньо-творчих здібностей людини в різноманітних галузях мистецтва, потреби вносити в життя прекрасне. Метою художнього виховання є розвиток інтересу до мистецтва, формування вміння сприймати, розуміти та оцінювати твори мистецтва, естетичної свідомості тощо [223].

З усіх форм суспільної свідомості саме естетичне в своїх ціннісних орієнтаціях є найбільш широким. Воно специфічно відображає досягнення різних сфер свідомості та ідеології, воно відображає чуттєве сприйняття

світу, звичайно, в аспекті прекрасного або потворного, піднесеного або низького, трагічного чи комічного, героїчного або антигероїчного [241].

Естетична культура суспільства конкретизується і персоналізується, передусім, в естетичній культурі особистості. Вона являє собою сукупність і міру розвиненості естетичної свідомості і світогляду, естетичного смаку, повноту і послідовність їх проявів у поведінці, спілкуванні та діяльності особистості [26].

За умови цілеспрямованого впливу на особистість, дотримуючись усіх інших умов і факторів організації і змістовного наповнення естетичного виховання, можна здійснити наближення до високого ступеня сформованості всіх складових естетичної культури особистості [120].

З рівнем естетичної культури пов'язуються можливості адекватної орієнтації особистості в різній системі естетичних і художніх цінностей, відповідної мотивації її естетичної позиції по відношенню до них, що залежить в свою чергу від таких характеристик, як: розвиненість образного мислення та сформованість навичок аналізу естетичних і художніх явищ в їх структурній даності, в єдності феноменальних (зовнішніх) і змістовних характеристик (внутрішніх параметрів, емоційна чуйність тощо) [100].

Враховуючи особливу значущість мистецтва в житті суспільства і людини, домінантою естетичної культури особистості є її художня культура, рівень якої залежить від ступеня художньої освіченості, широти інтересів у сфері мистецтва, глибини його розуміння і розвиненою здібністю адекватної оцінки художніх достоїнств творів.

Одна з важливих ролей у вирішенні питання формування особистості належить художній культурі, в тому числі її духовної складової – мистецтву. Ще в XIX ст. відомий скульптор М. Антокольський стверджував, що за допомогою мистецтва людина висловлює свої почуття любові, смутку і радості, під звуки музики сміливіше йде до перемоги, під ті самі звуки оплакує занепалих героїв. Він був упевнений у тому, що мистецтво говорить ясніше, конкретніше, красивіше за те, що кожен хотів би сказати, та не може.

У мистецтві він вбачав дороговказну зірку, яка висвітлює шлях тим, хто прагне вперед, до світла [14].

Сприйняті і засвоєні художні образи стають мотивуючою силою людської поведінки, смислоутворюючими чинниками життя людей. Художня культура поєднує їх спільністю відношень до соціальних цінностей. Художні творіння, – підкреслював основоположник теорії психоаналізу З.Фрейд, – даючи привід до спільного переживання високо поцінованих відчуттів, викликають почуття ідентифікації, яких так гостро потребує культурне оточення. А коли твори мистецтва відображають досягнення цієї культури, то вони вражаюче нагадують про її ідеали [89].

Таким чином, формування естетичного ставлення до мистецтва сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, її активності, керуванню у житті законами добра і краси, збагаченню емоційно-естетичного досвіду, формуванню культури почуттів, розвитку загальних та художніх здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особистості.

В останні роки зросла увага до проблеми формування всебічно розвиненої, духовно багатой і креативної особистості. Особистість підлітка, його духовний і моральний образ формуються, передусім, у процесі виховання. В системі освіти особливе місце займає естетичне виховання, що сприяє активізації розвитку світогляду, інтелектуальних і творчих потенцій особистості. Проте у будь-якої системи є стрижень, основа, на яку вона спирається. Такою основою в системі естетичного виховання ми можемо вважати мистецтво: архітектуру, скульптуру, живопис та інші види художньої творчості [193].

3.2. Досвід художньо-естетичного виховання підлітків у процесі освітньої діяльності школи

Естетичне виховання, будучи складною філософською і педагогічною категорією, включає в себе виховання здібності сприйняття і правильного розуміння прекрасного в дійсності (природі, праці, суспільних відносинах,

вчинках людей) і в мистецтві, розвиток естетичних поглядів, смаків і почуттів, потреби і змоги брати участь у створенні прекрасного в мистецтві і житті [204].

Процес естетичного виховання має на меті комплексне використання архітектури і літератури, живопису і музики, скульптури та співу, народної творчості. Взаємодія мистецтв обумовлена різноманіттям форм людської практики, духовних потреб, власним сприйняттям, що сприяє цілісності й гармонійності розвитку особистості дитини, формує естетичне ставлення до світу, що його оточує.

3.2.1. Зарубіжний досвід художньо-естетичного виховання в системі шкільної освіти. Наприкінці XX ст. в світі намітився черговий зліт уваги до естетичного виховання. Так у 70-х роках почала діяти всенародна програма естетичного виховання в Болгарії [16]; у США було прийнято рішення на законодавчому рівні про обов'язкове викладання предметів естетичного циклу в навчальних закладах [167]; в Японії були здійснені кроки щодо вдосконалення існуючої, на той час, системи естетичного виховання в навчальних закладах [85]. Іспанія приступила до розробки закону про художню освіту в країні [49]. У Чехословаччині й Польщі було у цей період завершено роботу над національними програмами естетичного виховання [49, 253]. Ці заходи свідчать про те, що багато країн на державному рівні розуміють важливість естетичного виховання в реалізації гуманізації освіти.

Згідно з освітньою реформою в Латвії мистецька загальна освіта набула досить вагомого значення як фактор розвитку емоційної сфери та художньо-творчого самовираження особистості. Предмети «Музика» (спів, гра на інструментах, сприймання музики), «Візуальне мистецтво» (малювання, ліплення) і «Література» (з елементами театру) складають єдиний цикл, який викладається протягом усіх дев'яти років навчання в початковій та основній школі. На музику та візуальне мистецтво виділено сукупно чотири години на тиждень (по дві години на кожний предмет) [165].

В Японії, де в державних школах діють єдині програми і де завжди приділялася значна увага естетичним чинникам освіти, кількість навчального часу на художньо-естетичний компонент (разом з літературним) доходить до 50 %. Музика вивчається тричі на тиждень у 1-у класі, двічі – у 2–8-х класах, один раз на тиждень у 9-у класі. Майже всі школи створюють хорові колективи. існує своєрідна практика організації великих зведених оркестрів юних скрипалів. Опанування образотворчого мистецтва ґрунтується на поєднанні національних традицій з вивченням світової художньої спадщини. [85].

Естетизація педагогічного процесу в школах англomовних країн – США, Канаді, Великій Британії – здійснюється за технологією створення естетичного поля і передбачає чотири основні шляхи реалізації програми «Виховання мистецтвом», серед яких:

- розробка інтегративного курсу (об'єднання образотворчого, музичного, хореографічного, драматичного мистецтв), на викладання якого відводиться шоста частина щоденного навантаження; застосовується «групове викладання», тобто співробітництво викладачів мистецтвознавчого циклу;

- доповнення змісту кожної навчальної дисципліни естетичним компонентом («естетика мовлення», «естетика математики», «естетика природознавства» тощо) і водночас диференційоване вивчення предметів мистецтвознавчого циклу;

- періодичне проведення тематичних занять-блоків, де окремі мистецтвознавчі та загальноосвітні дисципліни інтегруються навколо спільних для них понять;

- викладання мистецтва як базової основи загальної освіти («Образотворче мистецтво і математика», «Музика і фізика», «Хореографія і література» тощо). У скандинавських країнах – Швеції, Данії, Норвегії, Фінляндії присутні різноманітні творчі контакти між загальною та спеціальною мистецькою освітою. У 4–6-х класах польської основної школи

заняття згруповуються в блоки і предмет «Мистецтво» входить до групи гуманітарних дисциплін, вчителі яких широко застосовують міжпредметні зв'язки. Згідно з освітньою реформою в Латвії мистецька загальна освіта набула досить вагомого значення як фактор розвитку емоційної сфери та художньо-творчого самовираження особистості. Предмети «Музика» (спів, гра на інструментах, сприймання музики), «Візуальне мистецтво» (малювання, ліплення) і «Література» (з елементами театру) складають єдиний цикл, який викладається протягом усіх 9-ти років навчання в початковій та основній школі. В Японії опанування образотворчого мистецтва ґрунтується на поєднанні національних традицій з вивченням світової художньої спадщини [62, 69, 88].

Результатом критики ізольованого положення мистецтва в школах США став широкий рух «Мистецтво в освіту», який уперше заявив про себе в кінці 1960-х років. Його мета – зробити мистецтво інтегральною складовою навчання всіх дітей і повсюдно затвердити його положення в школі як центральне, включивши в число головних «базових» дисциплін, на яких ґрунтуються програми навчання [167].

Проект BASIC демонструє цікавий досвід гуманізації загальної освіти через інтеграцію предмета «мистецтво» в структуру «базових дисциплін». BASIC – створення систем мистецтв в шкільному навчальному плані, який з 1979 р. освоюється в штаті Мінесота. За допомогою п'яти видів мистецтва – образотворчого, музики, театру, літератури, балету, що викладаються професійними художниками, музикантами, акторами, режисерами, поетами, танцюристами робиться спроба привести у відповідність інтелектуальні та емоційні сили учнів. Крім безпосереднього проведення занять з предметів естетичного циклу вони консультують викладачів базових дисциплін та беруть участь в складанні програм із цих дисциплін, «поєднуючи» останні зі своїм видом мистецтва. Але цей проект через високу вартість відноситься до числа елітних програм художньо-естетичного виховання [171].

У США зростає інтерес до створення у середніх школах «Синтетичних курсів», таких як: «Споріднені види мистецтва», «Мистецтва та гуманітарні науки», які викладаються групою вчителів. Так, наприклад, проект «Міждисциплінарна освіта через мистецтво та мови», який триває в каліфорнійських школах з 1980 р. є конкретною реалізацією ідеї комплексного впливу шляхом створення експериментальних курсів міжпредметного навчання. Його мета – виявити зв'язок чотирьох основних предметів художнього циклу: образотворчого мистецтва, танцю, музики і драми, поєднуючи це з заняттями мовою (усною і письмовою) [171].

До середини 60-х років XX ст. у ФРН традиційними предметами з естетичного виховання були дисципліни художнього циклу, коли вперше в країні прозвучала стурбованість якістю навчання. Побоювання були викликані суто економічними міркуваннями: через застарілу систему освіти Німеччина майбутнього не могла б конкурувати з ведучими індустріальними державами світу. Щоб запобігти цьому, країна потребувала творчу людину. Для досягнення мети, поруч з підвищенням ролі науки, стала необхідною духовна сенсibiлізація особистості та її зосередження на гуманних сторонах буття. У 1969–1970-х роках почалася інтенсивна робота над пошуками способів виховання образного мислення. Розробка новітніх концепцій відбувалася на стику педагогіки, психології та суспільних наук [17]. Одну з перших спроб впровадження проблемного навчання зробив Г. Отто. Володіючи категоріями сучасного мистецтва, він довів, що розуміння художніх прийомів потрібне не тільки художнику, а й учням, оскільки в них відбувається перенос здібностей на інші дисципліни [278].

Британські педагоги виокремлюють два пріоритетні аспекти культурного розвитку особистості у контексті шкільної освіти, а саме: естетичну культуру, яка передбачає розвиток ціннісного ставлення до мистецтва, та полікультуру як повагу до різних культурних перспектив, що існують у сучасному світі. Останній аспект, у свою чергу, ґрунтується на розумінні культури XXI ст. як світового інтеграційного процесу, де

відбувається змішання різних етносів і культур. При цьому виявляється прагнення кожної нації зберегти свої національні цінності, традиції, етнічну ментальність. Враховуючи різноманітний етнічний склад населення Великої Британії, її освітні програми спрямовані на культурний плюралізм. Орієнтація британських шкільних програм на врахування етнічної різноманітності школярів сприяє усвідомленню ними своєї культурної ідентичності й усуненню етноцентричних точок зору, стереотипів та розвиває їхнє критичне ставлення до історії свого народу й інших народів світу, а також до проблем сьогодення [226].

Світова освітня спільнота відводить співпраці навчальних закладів з художніми музеями як одній з ефективних форм художньо-естетичного виховання підростаючого покоління.

В античному світі слово «музей» ніколи не вживалося по відношенню до місця, де збирали предмети. Давньогрецьке слово «мусейон» у буквальному перекладі означає «місце, присвячене музам», тобто святилище муз, що становило сакральну (священну, що відноситься до віри, релігійного культу) споруду з жертовником. Мусейон був в знаменитій філософській школі Платона – Академії (385 р. до н. е.), а також при філософській школі Аристотеля – Лікеї.

У Мусейоні знаходилися статуї богів і видатних людей Еллади і триніжки, які представляли Вотивні (присвячені богам) предмети, які, згідно з релігійною традицією, приносилися богам і божествам за обітницею, на честь здобутої перемоги над ворогом чи суперником у змаганнях, в надії отримати зцілення або задоволення будь-якого прохання. Наприклад, оригінал скульптури «Поранена амазонка», створеної в 430 р. до н. е. скульптором Кресиладом, як дар, присвячений богам знаходився у святилищі Артемиди. Подібними дарами відали особливі служителі, які займалися не тільки їх охороною, а й обліком.

Отже, музеїв у звичному для нас розумінні цього слова античність не знала. Спочатку музеями називали святилища муз, а в ході історичного

розвитку слово «музей» піддалося семантичній (смісловій) модифікації: воно стало асоціюватися не тільки з сакральним простором, але і з місцем для творчого спілкування, а також для занять наукою і літературою.

Процес становлення музею як соціокультурного інституту почався в одну з найбільших епох європейської історії – в епоху Відродження. Поняття «Відродження» з'явилося в Італії на основі помилкової, але широко поширеною концепції, згідно з якою після загибелі блискучої античної цивілізації настала епоха безпросвітнього невігластва і варварства, зневажливо названа Середнім століттям.

Зберігаючи спадкоємність із середньовічними традиціями, культура епохи Відродження спиралася на Античність. Одним із наслідків прагнення особистості епохи Відродження до осягнення навколишнього світу став бурхливий розквіт колекціонування, яке набуло цілеспрямованого характеру. У центрі уваги колекціонерів виявилася, передусім, антична спадщина, бо вона вважалася першоджерелом знань.

Звернення до творів великих греків відновлювало перерваний зв'язок часу. Відкриття античного мистецтва змінило естетичні уявлення епохи, викликавши захоплене поклоніння і бажання збирати і зберігати класичну спадщину. З'явився інтерес до меморіальних предметів і зображенням видатних людей.

Відроджуючи античні цінності і традиції, епоха Відродження повернула в культурний ужиток людства і забуте в Середньовіччі слово «музей», наповнивши його зовсім іншим змістом. Спочатку це поняття було синонімом слова «колекція». Пізніше музеями стали називати не тільки колекцію, а й приміщення, в якому вона зберігається. В епоху Відродження поступово закріпилося таке значення: приміщення, в стінах якого на основі колекційних зразків здійснювалася творча робота з вивчення та інтерпретації навколишнього світу. Приміщення поділялося на секції, а в нішах і на постаментах стояли статуї богів і бюсти видатних людей епохи; під кожною скульптурою закріплювалася плита з інформацією про те, чий образ був

відображений в камені. Одна з секцій (інколи і зведений спеціально другий поверх) відводилася під бібліотеки.

Музейна педагогіка, основним напрямком якої є культурно-освітня діяльність, що має інформуючий, навчальний і розвиваючий творчий початок, дарує радість спілкування і сприяє цілеспрямованому проведенню часу...Музейна педагогіка затребувана часом, оскільки назріла необхідність зміщення акценту в фізкультурній освіті у бік більшої інтелектуалізації процесу фізичної підготовки, підвищення загального рівня освіченості. І тут неоціненну допомогу може надати саме музейна педагогіка, яка, будучи компонентом культури, створює сприятливі умови для соціалізації підростаючого покоління і сприяє фундаментальній загальнокультурній, гуманітарній підготовці молодого покоління, в соціокультурній діяльності якого завжди будуть важливими самоосвіта, саморозвиток, самореалізація і творчість, гармонійне поєднання з руховою активністю [44].

«Минуле лише вікно в майбутнє ... Любіть минуле, коли воно вирине з нажитих глибин, але живіть майбутнім ... З давніх, чудесних каменів складіть шаблі прийдешнього», – писав М. К. Реріх [178].

За останні десятиліття видозмінилися функції музеїв за кордоном. У США музей і школа співпрацюють дуже давно. Співпраця відбувається на двох рівнях: організовуються курси підвищення кваліфікації для викладачів, проводяться робочі наради для працівників музею і шкільних педагогів, розробляються спеціальні проекти, пропонуються різноманітні програми і заходи для учнів: в музеї, школі, комбіновані...Велику роботу ведуть художні музеї, вони знайомлять дітей з роботами відомих майстрів. Музеї влаштовують бесіди з мистецтва, лекції-концерти, організовують гуртки малюнка, скульптури, різного роду ремесел, фотографій [171].

Музейна педагогіка в Німеччині має давню історію. Ще в 1896 р. Альфред Ліхтварк провів цикл бесід «Практичний аналіз творів мистецтва» перед полотнами Кунстхалле для випускного класу однієї з привілейованих шкіл. Відновлений на основі конспектів дослівний текст аналізу десяти

картин незабаром став методичним посібником для фахівців з художнього виховання. Книга була пройнята переконанням, що педагог, знайомлячи учнів з творами мистецтва, повинен звертатися до їх реального життєвого досвіду і заохочувати виникнення будь-яких вільних асоціацій [171].

Музеї та картинні галереї – ідеальне освітнє середовище, що стимулює пізнавальний інтерес школярів, допомагає встановлювати й усвідомлювати взаємозв'язок між окремими артефактами і культурами різних періодів розвитку суспільства. Музеї не є, та й не повинні бути частиною шкільної системи, але необхідно визначити, як музеї можуть функціонувати в якості альтернативних шляхів отримання знань, спілкування з мистецтвом.

У музеях і картинних галереях є оптимальні умови для крос-предметного навчання (інтегрованого викладання), чому можна знайти чимало підтверджень. Єгипетські колекції задіяні в викладанні природничих дисциплін, а театральне мистецтво звело разом гуманітаріїв і природничиків в Музеї Науки і Музеї Джефрі [171].

Таким чином, аналіз змісту художньо-естетичної освіти й виховання в різних країнах дає підстави для висновків щодо провідних світових тенденцій у цій галузі, до яких належать: підвищення ролі та статусу мистецтва у навчально-виховному процесі закладів загальної середньої освіти; вивчення різних видів мистецтв (поліхудожня освіта і виховання), орієнтація на створення інтегративних курсів, особливо у молодших класах школи; охоплення художньо-естетичним вихованням усіх ланок школи з пріоритетним значенням початкової художньої освіти; поширення міждисциплінарних зв'язків у межах не тільки художньо-естетичного та спорідненого гуманітарного циклів, а й з іншими – так би мовити віддаленими предметами; використання мистецтва і як засобу розвитку спеціальних художніх здібностей та мислення, і як універсального способу стимулювання творчого потенціалу особистості [165].

Необхідно підкреслити важливе методологічне положення, яке виникає у зв'язку з розширенням дисциплінарного поля освітньої галузі «Мистецтво –

Естетична культура»: ефективність художньо-естетичної освіти та виховання залежатиме не тільки від якості викладання кожного окремого предмета циклу, а, насамперед, від взаємозв'язку та взаємоузгодженості між усіма предметами й курсами, які входять до інваріантної та варіативної частин. Обґрунтування предметно-інтегративної моделі шкільної мистецької освіти, яка реалізується через державні освітні стандарти і комплекс предметних навчальних програм, передбачає здійснення гнучких зв'язків не тільки між предметами та курсами в межах галузі, а й широких міжгалузевих зв'язків, що дає змогу наблизити зміст художньо-естетичного виховання до реального статусу культури в сучасному інформативному суспільстві епохи глобалізації [165].

3.2.2. Художньо-естетичне виховання підлітків у системі освіти України. В умовах розбудови українського суспільства, послідовного й цілеспрямованого вирішення складних проблем економічного, політичного, соціального й культуротворчого змісту особливої гостроти й актуальності набувають питання естетичного виховання особистості, прилучення дітей та молоді до високих морально-правових норм та цінностей життя, естетики взаємин між людьми. Складність процесу формування особистості, наявність факторів негативного впливу в суспільному середовищі відбиваються на свідомості й поведінці певної частини дітей та молоді, в яких система моральних, правових, естетичних цінностей ще не знайшла достатнього становлення й зміцнення. Це зумовлює необхідність підвищення ефективності естетичного виховання у навчально-виховній роботі [216].

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 15.09.99 р. № 1697 «Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» (п.п.35, 36) та постанови Президії Академії педагогічних наук України від 19.01.2000 р. N 1-7/1-3 «Про хід виконання заходів АПН України щодо науково-методичного забезпечення

художньо-естетичного та морального виховання дітей і молоді» наказом МОН України від 25.02.2004 № 151/11 було затверджено Концепцію художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексну програму художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах.

Ці документи передбачають, що система виховання мистецтвом та викладання дисциплін художньо-естетичного циклу в загальноосвітній школі має спрямовуватися на розвиток таких якостей учнів як ініціативність, активність, самостійність, креативність, критичність, забезпечувати умови для самореалізації та безперервного самовдосконалення і самовиховання. З огляду на пріоритет особистісно-розвивальної освіти замість традиційного «аналізу» творів мистецтва передбачається ввести в науково-педагогічний обіг і шкільну практику поняття «інтерпретація» творів мистецтва, адже принципового значення набуває пошук учнями в мистецтві особистісно значущих смислів, співзвучних власному духовному світу, художньо-естетичному досвіду. Тому актуальності набуває проблема розвитку в учнів, особливо старшого шкільного віку, навичок самостійної інтерпретації творів різного художнього рівня критичного мислення [4, 165].

Система художньо-естетичної освіти та виховання в закладах загальної середньої освіти України включає структурні компоненти:

1. Базовий освітньо-виховний компонент, що передбачає навчання, виховання й розвиток учнів під час вивчення предметів та курсів освітньої галузі «Мистецтво – Естетична культура» і складається з двох частин:

а) інваріантної частини, представленої предметами і курсами базового навчального плану державного освітнього стандарту, які мають опановуватися всіма учнями, незалежно від типу навчального закладу і профілю навчання (предмети «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» або інтегрований курс «Мистецтво», курс «Художня культура», «Естетика»).

б) варіативної частини, що складається з елективних предметів і курсів, які вводяться до робочих навчальних планів конкретного навчального закладу відповідно до можливостей і потреб педагогічного колективу, учнів, батьків («Хореографія», «Основи театру і кіно», «Українське декоративно-ужиткове мистецтво», «Дизайн», «Комп'ютерна графіка» тощо) [165, 166].

Для нового імовірнісного стилю мислення характерне прийняття культурної різноманітності, «консенсусної або соціальної раціональності», яка виникає в результаті обговорення різноманітних ідей, альтернативних суджень, варіативних перспектив. Мистецька спадщина, акумулюючи емоційно-естетичний досвід поколінь, втілює і передає ціннісне ставлення до світу крізь призму етнонаціональної специфіки, тому вона є ефективним засобом виховання моральності, патріотичних почуттів, громадянської позиції. Цінності мистецтва важливі також з огляду на сучасне існування дітей і молоді в полікультурному просторі. Завдяки універсальності художньо-образної мови вони передають зрозумілу для різних народів смислову інформацію, дають змогу особистості вступати в невербальний діалог з різними культурами минулого і сучасності, розуміти інших і розширювати таким чином свій власний духовний світ, його унікальність і самобутність [165].

3.3. Інтеграція знань – один із дидактичних принципів сучасної освіти

Трансформація українського суспільства, що здійснюється під впливом глобалізаційних та євроінтеграційних процесів визначає інноваційні підходи у розв'язанні проблеми модернізації змісту середньої освіти і до пріоритетів державної політики відноситься розробка та запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій, інтеграція української освіти в європейський світовий освітній простір. Але традиційна система навчання заснована на різноманітності навчальних предметів, де основними є точні науки, перешкоджає формуванню в учнів загальної картини світу. Зрозуміло,

що вирішення такої проблеми можливо лише в системі інтегрованої освіти. І тому, домінуючою тенденцією пізнавального процесу є один із перспективних напрямів удосконалення змісту освіти – це інтегрований підхід до організації її структури та засвоєння цілісних знань учнями середньої школи [231].

Сучасна педагогічна наука визначає інтеграцію, як один з головних дидактичних принципів [181]. У сучасному тлумачному словнику української мови інтеграція визначається, як об'єднання чого-небудь у єдине ціле [67]. Український філософ С.Ф. Клепко, розглядає інтеграцію як механізм самоорганізації хаосу знань, як внесення порядку, єдності в розчленований світ знань з метою підвищення ефективності як здобування, так і застосування знання [104]. Філософський енциклопедичний словник тлумачить інтегративний підхід, як такий, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання її елементів у цілісність. Результатом інтегративного підходу може бути цілісність знань різних рівнів – знань про дійсність, про природу подій та явищ, про зміст предмета, курсу, розділу, теми. Інтегративний підхід реалізується під час вивчення інтегрованих курсів чи окремих предметів з освітньої галузі, коли цілісність знань формується завдяки інтеграції їх на основі спільних для всіх предметів понять, застосуванню методів і форм навчання, контролю і корекції навчальних досягнень учнів, студентів, що спрямовують навчальний процес на об'єднання знань [96].

Суть інтегративного підходу в освіті «Енциклопедія освіти» пояснює, як підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність, коли результатом інтегративного підходу в педагогіці можуть бути цілісності знань різних рівнів – цілісність знань про дійсність; про природу з тієї чи іншої освітньої галузі, предмета, курсу, розділу, теми [118].

Т. С. Хребто стверджує, що світова філософська думка, пройшла шлях розвитку по спіралі та повернулась до ідей Платона про єдність

матеріального та духовного. Розвинена людська чутливість – фундамент формування морально-ціннісних основ особистості, не передається через знання [231]. Відомий педагог і живописець Б.М. Неменський стверджує, що для її розвитку потрібен особливий педагогічний інструментарій, якого ще не усвідомлюють самі дидактики. Він був упевнений у тому, що для вирішення цих проблем, крім науковості необхідно передбачити ще й художність як другий рівнозначний дидактичний принцип загальної педагогіки, за умови наявності якого виникає як один з головних і рівнозначних методів пізнання шлях засвоєння змісту через його переживання – шлях мистецтва [175].

Ще Ян Коменський у «Великій дидактиці» відмічав, що матеріал для всіх роздумів розум отримує тільки від відчуття і акт мислення здійснюється не інакше, як через внутрішні відчуття, тобто через споглядання образів, відокремлених від речей [107].

На думку видатного педагога Василя Сухомлинського, сфера дій живопису і музики починається там, де закінчується мова. Те, що неможливо передати словом, можна сказати гармонією фарб, мелодією [220].

Г. Косова зазначає, що твори літератури і мистецтва дозволяють учням повніше і глибше осмислити життя суспільства, яке їх створило. Яскравіше і емоційніше відчутти хід історичних подій, які пов'язані із створенням тієї чи іншої пам'ятки культури. На уроках історії ці пам'ятки виступають багатопланово. Як джерела знань, вони розповідають про матеріальне і духовне життя суспільства, перш за все про звичаї і психологію людей, свідчать про художній розвиток людства, розширення сфери мистецтва, збагачення його образної мови [116].

В. Васильєва звертає увагу на важливість пам'яток архітектури, та зазначає, що архітектурна пам'ятка може розповісти про свій час і про людей так правдиво, як і твори іншого виду мистецтва, але розповісти своєю особливою мовою, яка притаманна тільки архітектурі. Особливо в архітектурній пам'ятці відбита, як в фокусі, вся історія виробничої праці і художньої творчості. Пам'ятки історії культури – це матеріальні свідки

багатовікового досвіду розвитку людства. Вони наочно показують учням рівень культурного розвитку країни в ту чи іншу епоху [28].

Бачення науковців і педагогів указують на тісний та необхідний зв'язок у викладанні навчальних предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклів.

Мистецтво формує художню культуру особистості, збільшує значення естетичного фактора, вчить не тільки вмотивованій оцінці художніх достоїнств творів мистецтва, а й як би долучає до «законів краси» [236].

Навчання в просторі культури вирішує завдання виховання в учня соціокультурних норм, що мають історичне значення для розвитку соціуму, суспільства і людини [71].

Гуманістична цінність освіти полягає в накопиченні і розвитку інтелектуальних і духовно-моральних основ особистості, в розвитку пізнавальних і духовних потреб людини. Гуманітарна складова освіти вирішує завдання формування світоглядних начал особистості, активно формує основи загальнолюдських моральних цінностей. Вона передбачає виховання в учня здатності етичного пізнання, потреби в спілкуванні з мистецтвом, свободи і здатності адекватного сприйняття естетичної і духовно-сміслових складових творів будь-якого виду мистецтва, інтерес до галузі культури, визначає рівень соціалізації особистості [53, 71].

Освіта часто розглядається як спосіб входження людини у світ науки і культури. Подібна характеристика освіти вимагає переосмислення з позицій культурологічних аспектів даного процесу, що не дозволяє розглядати його як механічний акт засвоєння знань з галузі культури і різних наук. Без розуміння освіти як специфічної галузі зростання людини, яка представляє собою активний пізнавальний процес розвитку особистості в культурно-історичному пізнавальному просторі, занурення учня в культуру сьогодення і засвоєння культурної спадщини, яке формує в дитині світоглядний початок і дозволяє йому засвоїти світ науки й увійти повноправним членом у світ

дорослих. Таким чином, культура має розглядатися і як феномен освітнього простору і як результат освіти людини [71, 283].

Музика і живопис, поезія і проза – всі ці види мистецтва пов'язані між собою, оскільки будь-який вид мистецтва черпає свій зміст із життя. Музика розповідає про життя в звуках, живопис – у фарбах, проза та поезія – в слові. Недаремно Римський-Корсаков вважав, що живопис дає образ і думка, і потрібно створити в своїй уяві настрій; поезія слова дає думка, і по ній потрібно створити образ і настрій, а музика дає настрій, і по ньому треба відтворити думку і образ [64, 108].

Важлива інтеграція не змісту, як такого, а послідовна інтеграція знання і свідомості. Інтеграція, таким чином, це не стільки формальне поєднання різних знань в новий навчальний текст, скільки з'єднання різних текстів у свідомості людини, що призводить до формування ментальних, понятійних і смислоутворюючих структур [59].

Прикладом успішної інтеграції знань в освітньому просторі України виступають навчальні предмети «Художня праця», «Ознайомлення з довкіллям», «Географія рідного краю», «Музика і рух», «Мистецтво», «Художня культура». За програмою «Нова українська школа» з 2018 р. планується запровадження інтегрованих курсів «Література» і «Природничі науки».

Культурна спадщина олімпійського руху має багату історію, яка знайшла відображення у численних творах різних видів мистецтва, створених митцям різних епох і соціальних формацій. Рівень розвитку культури та конкретні особливості культури (такі як звичаї, мова, писемність, економіка, суспільно-політичний устрій, наука, техніка, мистецтво, релігія) найбезпосереднішим чином впливають на виховання дітей в конкретній історичній епосі [55, 90]. Тому вважаємо, що знайомство підлітків з культурним надбанням олімпійського руху через інтеграцію творів різних видів мистецтва, пов'язаних з історією й сьогоденням цього масштабного соціального явища, в процесі освітньої діяльності дасть їм унікальну

можливість формувати особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні, мотивацію до занять спортом.

3.4. Зарубіжний досвід використання культурної спадщини олімпійського руху в процесі реалізації олімпійської освіти

Інтеграція олімпійської освіти в навчально-виховний процес дітей та учнівської молоді визнана в світовому співтоваристві одним із шляхів розвитку олімпійського руху та гуманізації всього суспільства. Вона дозволяє долучати їхширокі маси до гуманістичних ідеалів і цінностей олімпізму, олімпійського руху, фізкультурно-спортивної діяльності та здорового способу життя, як наслідок, – сприяти вихованню гармонійно розвиненої дитини, вирішуючи завдання, що стоять сьогодні перед освітою багатьох країн світу.

Олімпійська освіта набуває глобального характеру у кінці ХХ – початку ХХІ ст.: у багатьох країнах світу, відповідно до рекомендацій Міжнародного олімпійського комітету, положень Олімпійської хартії та рішень олімпійських конгресів та сесій МОК, розробляються програми з олімпійської освіти та впроваджуються в діяльність закладів освіти.

Вирішуючи одне із завдань нашого дослідження, ми зробили аналіз доступних літературних джерел, який дозволив виявити системи олімпійської освіти різних країнах світу і місце культурної спадщини олімпійського руху в процесі вітчизняної і зарубіжної освітньої діяльності. Так у ***Болгарії*** запроваджено проект «Вільна школа», який є додатковою освітою, що виходить за рамки державних шкільних програм. Цей проект дає можливість поглиблювати знання з предметів олімпізм і культура, спорт, біологія, хімія, екологія, рекреація, мистецтво. Навчальні заняття поєднуються із проведенням змагань, зустрічей, вечорів, спектаклів, виставок

із запрошенням батьків та вчителів. Проте, проект, не входить до обов'язкової освіти, а тому не охоплює всіх учнів [16, 130].

Напередодні Олімпійських ігор численні початкові і середні школи **Німеччини** пропонують «Програми олімпійського тижня», що містять лекції, уроки, спортивні фестивалі. Проте, дослідження Р. Науля свідчать про те, що олімпійські цінності в навчальних програмах фізичного виховання шкіл Німеччини майже відсутні, вони не стали фокусом навчання на уроках фізичної культури та шкільного спорту [271]. За таких обставин учні позбавлені можливості систематично опановувати культурною спадщиною олімпійського руху.

З 1996 р. в **Естонії** запроваджено проект «Шкільні олімпійські ігри», що містить дві частини: «Тиждень олімпійських знань», який передбачає інтеграцію інформації з олімпійської тематики у процес викладання різних шкільних навчальних предметів: математики, географії, історії, літератури тощо, та «Шкільний спортивний фестиваль» – спортивне свято з використанням олімпійських ритуалів. Як бачимо, фестиваль – це одноразовий захід, який відбувається один раз на навчальний рік і триває незначний проміжок часу [254].

У **Вірменії** питання олімпійської тематики введено до змісту Комплексної програми з фізичного виховання школярів, починаючи з другого класу [152].

Проведення «Олімпійських таборів» як форми поширення олімпійських цінностей серед юних спортсменів практикують у **Гонконгу**. Проте аудиторія учасників цих заходів доволі мала – до 50 осіб [262].

Польська модель олімпійської освіти заснована на популяризації принципів ФейрПлей, як складової частини олімпійської філософії, через впровадження експериментальної програми в навчальний процес фізичного виховання школярів. Також у країні значна увага приділяється ролі музеїв у впровадженні олімпійської освіти серед молоді [30, 49, 253, 254]. Проте, експериментальна програма не поширюється на всіх школярів країни, а

обмежується тільки експериментальними школами.

Основною формою роботи з олімпійської освіти в *Аргентині* є інформаційно-роз'яснювальна робота (лекції, семінари) з учнями шкіл, членами клубів лекторами, підготовленими на щорічних сесіях Національної олімпійської академії [261]. Варто зазначити, що в цій країні ми теж спостерігаємо незначну кількість школярів, залучених до надбань олімпійського руху.

У *Грузії* питання олімпійської тематики мають місце у навчальних програмах з фізичної культури. Крім того у більшості загальноосвітніх навчальних закладів м. Тбілісі впроваджено теоретичний курс «олімпізм», який забезпечується підручниками і навчальними посібниками «Сучасний олімпійський рух», «Олімпізм у Грузії», «Олімпізм» (авт. А. Цибадзе) та «Олімпійська енциклопедія» (авт. І. Гугушвілі) [9].

Інтегрована програма олімпійського виховання для школярів 13–15 років запроваджена у *Литві*. Вона спрямована на використання міжпредметних зв'язків. В основі цієї програми є спорт і фізкультура, які інтегруються з такими предметами: праця, природа і людина, географія, музика та позакласне виховання [197]. На жаль, брак цієї ініціативи полягає у тому, що тільки певна категорія школярів, а саме учні 7–8 класів мають змогу долучитися до історії й сьогодення олімпійського руху та його культурних надбань.

У *Республіці Білорусь* питання олімпійської тематики введено до теоретичного розділу предмета «Фізична культура» та окремих елементів олімпійських знань до деяких навчальних предметів у початковій школі, впроваджено факультативні курси у базовій школі, вивчаються питання олімпійської тематики у процесі викладання загальноосвітніх шкільних предметів та факультативних і профільних курсів у старшій школі та професійно-технічних навчальних закладах [54, 105, 135].

Зважаючи на теоретичні та емпіричні дослідження, розпочаті у 1990-х – 2000-х рр. у *Бразилії*, у школах впровадження олімпійських знань не отримало досі розвитку [151, 272].

Завдяки проведенню IX Південноамериканських ігор 2010 р. концепція олімпійської освіти в *Колумбії* була апробована в м. Медельїні. Відповідно до неї олімпійські знання входять не до програм фізичного виховання, а й інтегруються в інші навчальні предмети. Це місто було обрано ще й тому, що воно претендувало на проведення Юнацьких Олімпійських ігор 2018 р. Але у зв'язку з тим, що місцем проведення юнацького спортивного форуму було обрано Буенос-Айрес, олімпійська освітня програма залишилася тільки мрією Медальїна, проте вчителі продовжують використовувати олімпійські знання у своїй роботі [272].

Аналізуючи досвід інтеграції олімпійських знань у викладання предметів шкільної програми, необхідно відмітити, що у більшості країн олімпійська освіта носить епізодичний характер, у деяких країнах інтегрується з навчальним предметом «Фізична культура», а в основному реалізується у позаурочній діяльності школярів у зв'язку з тим, що в переважній більшості країн світу реалізується громадська модель олімпійської освіти, якою опікуються такі громадські організації як національні олімпійські комітети та національні олімпійські академії.

На особливу увагу заслуговує реалізація олімпійської освіти у країнах, що приймали Олімпійські ігри.

Спроби довести олімпійські цінності до молодого покоління були здійснені в Японії ще перед Іграми XVIII Олімпіади в Токіо через реалізацію нормативного документу Міністерства освіти, культури, спорту, науки Японії «Реалізація програми «Олімпійський національний рух – в школах». В рамках цієї програми були випущені підручники [180, 272].

Більш широкою була програма, реалізована у 1976 р. у Канаді напередодні Ігор XXI Олімпіади.

Ставши місцем проведення XVI зимових Олімпійських ігор 1992 р. в Альбервілі, Франція розробила програму олімпійської освіти. Французькими фахівцями, за підтримки Міністерства освіти країни, було розроблено і направлено до шкіл (для дітей віком від 8 до 11 років) олімпійський портфель «Еколімпік». Він містив інформацію для вчителів, картки для школярів по 34 темам та сім плакатів [179, 272].

У **Франції** з 2006 р. спільними зусиллями органів освіти та Національного олімпійського комітету та Національної олімпійської академії Франції організовувалися літні та зимові «Молодіжні олімпійські табори» для дітей 10–12 років. Реалізація проекту охоплювала два етапи:

- перший етап – інформаційно-пропагандистський, що передбачав пізнання олімпізму та історії Олімпійських ігор через інтеграцію в навчальні предмети, розуміння загальнолюдських цінностей, притаманних спорту взагалі та олімпізму, відповідно до педагогічних завдань учителів різних предметів;
- другий етап – етап безпосереднього єднання дітей протягом перебування їх у таборі [258].

В **Австралії** до Ігор XXVII Олімпіади 2000 р. в Сіднеї було розроблено освітню програму «Шкільна стратегія Олімпіади – 2000» за напрямками: «Зв'язки Дружби», «Збір олімпійських ресурсів», «Нагороди П'єра де Кубертена», «Візьміть шефство над спортсменом», «Тиждень олімпійських знань», «Переймися духом!», змагання «Австралійське жабеня» [30, 246].

Далі своїх попередників пішли **Греція** під час підготовки Ігор XXVIII Олімпіади 2004 р. в Афінах. У рамках освітньої програми були запроваджені щотижневі одногодинні заняття з учнями початкових і середніх шкіл. Важливим напрямом цієї програми було створення навчальної літератури для учнів різних вікових груп, в якій у доступній формі через малюнки, репродукції картин, легенди тощо було показано значення олімпійського руху та Олімпійських ігор у суспільному житті [273, 274, 275].

Широкомасштабним виявився освітній проект *Китайської Народної Республіки* «Програма олімпійської освіти «Пекін-2008», присвячений Іграм XXIX Олімпіади. Підготовча робота в цьому напрямі розпочалася в 1990-х роках. Саме тоді до програм фізичного виховання навчальних закладів були введені питання з олімпійської тематики. Тоді ж були випущені китайські підручники: для учнів початкових класів – «Олімпійська історія», для учнів середніх шкіл – «Олімпійські знання». Учителі були забезпечені навчальним посібником «Олімпійський рух» та методичними матеріалами, що публікувалися у журналі «Фізичне виховання у Китаї». 2005 р. в країні почав працювати спільний план Міністерства освіти Китайської Народної Республіки та Пекінського організаційного комітету Ігор XXIX Олімпіади (BOCOG) з впровадження олімпійської освіти в початкових і середніх школах, що дозволило охопити близько 400 млн. школярів [222].

Окремо варто розглянути досвід впровадження олімпійської освіти в *Росії*, на території якої відбулися Ігри XXII Олімпіади 1980 р. та XXII зимові Олімпійські ігри 2014 р.

У Росії олімпійська освіта реалізується за громадсько-державною моделлю, заснованої на тісній співпраці Російського олімпійського комітету та Міністерства освіти країни [111].

На виконання спільного наказу Міністерства освіти Російської Федерації та Олімпійського комітету Росії за № 51/84а «Про організацію вивчення питань олімпійського руху та Олімпійських ігор»у 1996 р. було розроблено навчальний матеріал «Основи олімпійських знань», що посіли місце у навчальній програмі «Фізична культура» для учнів 8-х класів загальноосвітніх шкіл. Того самого року питання олімпійські знання увійшли до екзаменаційних білетів для проведення підсумкової атестації випускників 9-х та 11-х класів [155].

Цікавий досвід реалізації олімпійської спадщини через потенціал предметів культурно-естетичного циклу діє у загальноосвітній школі фізкультурно-естетичного профілю № 39 м. Смоленська. Її директор

Г. Петльований упевнений у тому, що в системі викладання предметів естетичного циклу олімпійська освіта не є чужерідним елементом, а природно вписується у навчальний процес і сприяє ефективному вирішенню його основних завдань: оздоровленню учнів, підвищенню рівня їх олімпійської освіченості, рівня знань, загальної культури, їхньому різнобічному і гармонійному розвитку [173].

Інтеграцію олімпійських знань у зміст навчальних предметів гуманітарного, природничо-математичного та культурно-естетичного циклів у 5–11 класах, не порушуючи програмового матеріалу навчальних предметів, розробив та обґрунтував К.Н. Єфременков (табл. 3.1) [73].

З 1990 р. розроблена і з 1991 р. втілюється в Росії спартіанська програма олімпійської освіти учнівської молоді. Традиційні форми і методи роботи вона об'єднує з комплексом інноваційних форм і методів: організацією Спартіанських ігор, заснованих на інтеграції спорту з мистецтвом, створення Спартіанських клубів і шкіл, вручення спеціальних нагород за високоморальну поведінку, гармонійний розвиток особистості тощо.

Для системної реалізації низки зобов'язань заявочної книги «Сочі 2014» стосовно поширення цінностей і філософії олімпізму у сфері освіти в Росії,

було розроблено і представлено Систему олімпійської освіти, яку було внесено на розгляд до Уряду Російської Федерації. Підсумком його стало доручення Уряду Російської Федерації № АЖ-П44-6878 від 25.11.2009 р, згідно з яким федеральним органам виконавчої влади (Міністерству освіти і науки Російської Федерації, Міністерству спорту, туризму і молодіжної політики Російської Федерації) було поставлено задачу – розробити план впровадження Системи олімпійської освіти. Відповідно до Системи, олімпійська освіта мала реалізуватися за формулою «натхнення + знання + навички». Істотним елементом, що відрізняє цей підхід від класичного,

Таблиця 3.1

**Інтеграція олімпійських знань у зміст предметів гуманітарного,
природничо-математичного та культурно-естетичного циклів**

(За Ефременковим К.Н., 1998) [73].

Клас	Навчальні предмети, до змісту яких інтегруються олімпійські знання	Олімпійські знання
5	Історія, література, образотворче мистецтво, музика, математика	Стародавні Олімпійські ігри, історія їх виникнення, розквіту та заборони
6	Фізична культура, музика, образотворче мистецтво, історія, література	Програма Олімпійських ігор сучасності. Відображення спорту у мистецтві – музиці, живописі, літературі, скульптурі, театрі, архітектурі
7	Географія, біологія, історія, образотворче мистецтво, музика, математика	Сучасний олімпійський рух, його керівні органи. Біографії президентів МОК. Олімпійська символіка
8	Історія, музика, образотворче мистецтво, література, фізична культура	Історичні передумови появи Росії на світовій олімпійській арені
9	Історія, географія	Історія Олімпійських зимових ігор (1924–1998 рр.). Ігри Олімпіад (1920–1996 рр.)
10	Історія, література, геометрія, географія. Спецкурси: «Людина і суспільство», «Основи безпеки життєдіяльності», «Світова художня культура», «Основи правознавства»	Спорт та економіка. Спорт та довкілля. Спорт і наука
11	Спецкурси: «Географія людської діяльності», «Історія Смоленщини», «Елементарний курс з історії філософії», «Основи правознавства», «Людина і суспільство», «Глобальна географія»	Проблеми олімпійського спорту. Принципи «Фейр Плей». Олімпійський проєкт «СпАрт»

прийнятого в освіті, є олімпійське натхнення, яке досягається у прагненні «створити спосіб життя, який базується на радості від зусилля, освітній

цінності доброго прикладу та повазі до універсальних фундаментальних етичних принципів» (Олімпійська Хартія). Змістовно Система олімпійської освіти поділялася на (рис. 3.1):

- «популярне» (позакласне);
- «академічне» (в рамках навчальної програми);
- «спеціальне» (навчання в Російському міжнародному олімпійському університеті) [65].

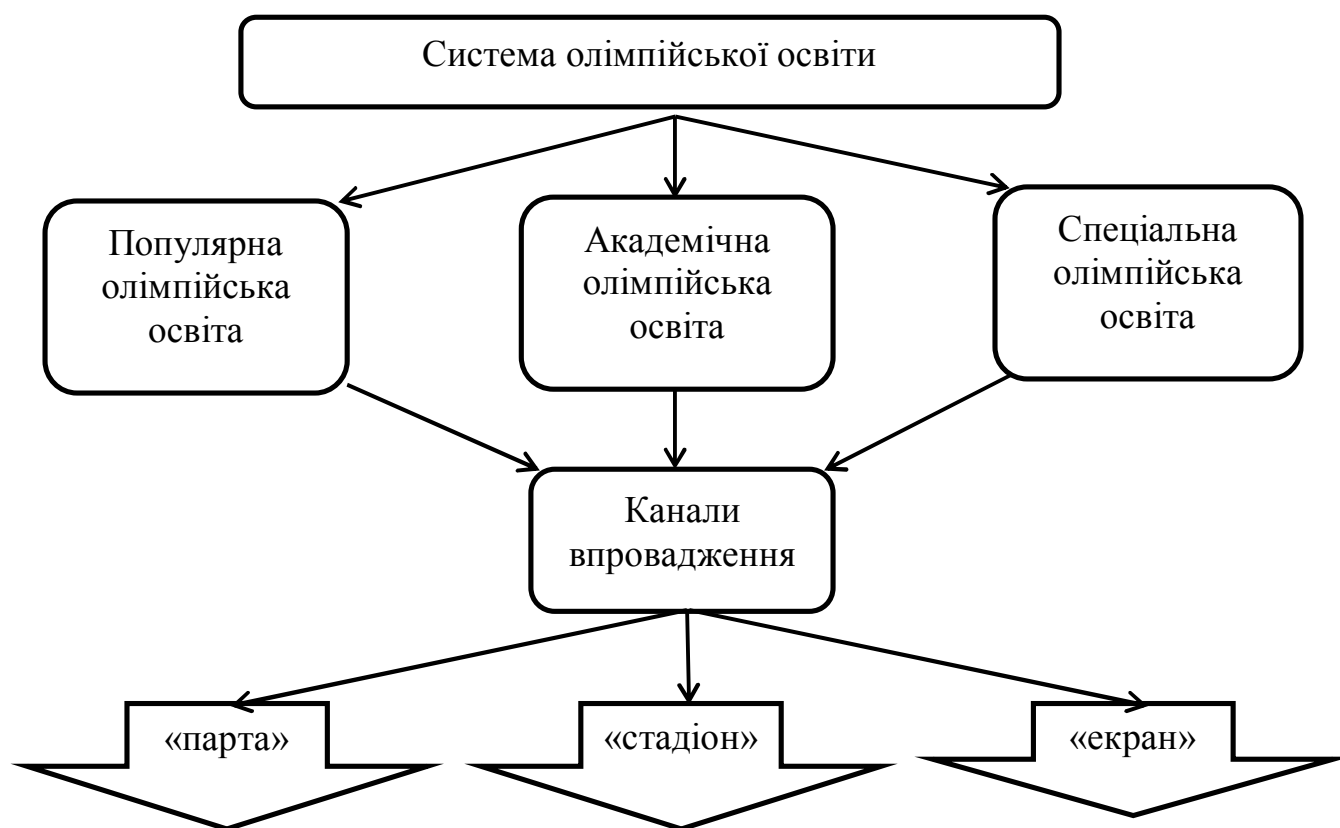

Рис. 3.1. Схема реалізації системи олімпійської освіти «Сочі 2014»

У межах нашого дослідження більшу зацікавленість викликає академічний рівень в школах, який наповнює діючі навчальні плани і предмети знаннями про індустрію спорту, олімпійський і паралімпійський рух.

Оргкомітет розробив програму «Олімпійська освіта в школах: активність, філософія, професія». «Активність» сприяє залученню школярів до фізичної активності, посиленню інтересу до спорту через різні види

активності: змагання, суддівство, нагородження тощо. «Філософія» змістовно наповнює існуючі навчальні плани знаннями про індустрію спорту і олімпійський рух через географію, історію, літературу, суспільствознавство тощо, не створюючи зайвого педагогічного навантаження у вигляді додаткових навчальних годин. «Професія» виконує функцію профорієнтації, допомагаючи зацікавленим молодим людям згодом зробити вибір на користь індустрії спорту, олімпійського та паролімпійського руху [65].

Відповідно до цього було розроблено низку практичних рекомендацій для вчителів різних навчальних предметів для інтеграції олімпійських знань у зміст загальноосвітніх навчальних предметів.

Аналізуючи стан інтеграції олімпійських знань та культурної спадщини олімпійського руху в системах освіти різних країн, ми дійшли висновку, що:

- олімпійські знання та культурна спадщина олімпійського руху має місце тільки у навчальних програмах з предмета «Фізична культура» в меншості аналізованих національних систем освіти;
- у більшості країн світу реалізується громадська модель олімпійської освіти, якою опікуються громадські організації такі як національні олімпійські комітети та національні олімпійські академії;
- у країнах, що приймали Олімпійські ігри олімпійські освітні ініціативи, що здійснюються напередодні та у процесі проведення Ігор, чи то як самостійний шкільний предмет, або у процесі вивчення шкільних навчальних предметів, закінчують свою дію по завершенні Ігор.

3.5. Місце культурної спадщини олімпійського руху в освітньому просторі України в межах реалізації олімпійської освіти

Відповідно до рекомендацій МОК у 1991 р. в Україні було створено Олімпійську академію України. Здійснюючу мету своєї діяльності, а саме розвиток і зміцнення олімпійського руху в Україні, духовне збагачення людей, обмін цінностями національної культури, пропаганда ідей і принципів

олімпізму, вона спільно з Комісією НОК України «Олімпійська освіта і культура» впроваджує в життя культурно-освітні проекти і програми.

В Україні олімпійська освіта реалізується за громадсько-державною моделлю спільними зусиллями НОК України, Олімпійської академії України та Міністерства освіти і науки України, відповідно до укладеного у 2006 р. Договору. Поширення знань про олімпійський рух та олімпійський спорт здійснюється у двох відносно самостійних напрямках – загальноосвітньому та спеціально-освітньому [39].

Спеціально-освітній напрям реалізується в процесі підготовки фахівців галузі фізичної культури і спорту.

Загальноосвітній напрям передбачає поширення знань про багату історію олімпійського руху, цінності філософії олімпізму, кращих представників світової та української спортивної еліти, передусім, серед дітей та учнівської молоді. Розвиваючись за громадсько-державною моделлю, олімпійська освіта реалізує гуманістичні, соціальні, етичні, моральні, патріотичні та інші аспекти впливу виховного потенціалу олімпізму на формування особистості дитини. Реалізацію громадсько-державної моделі олімпійської освіти загальноосвітнього напрямку можна представити таким чином (рис. 3.2):

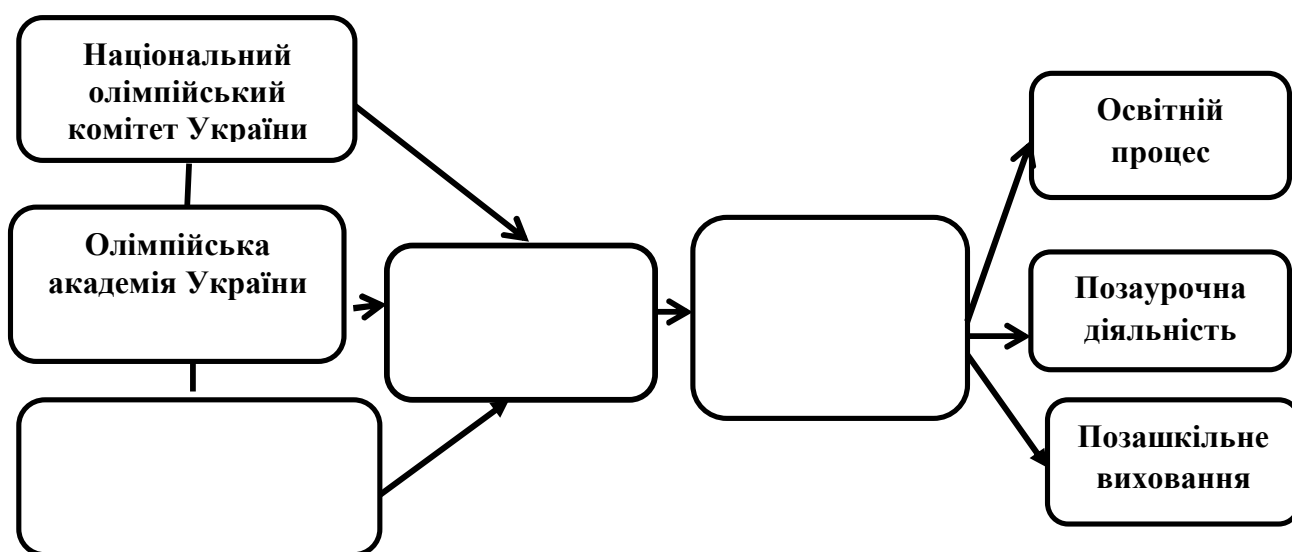

Рис. 3.2. Громадсько-державна модель олімпійської освіти загальноосвітнього напрямку для закладів загальної середньої освіти України

Починаючи з 2005 р. навчальні програми з предмету «Фізична культура» для 1–4-х, 5–9-х та 10–11-х класів у розділі «Теоретико-практичні знання» містять інформацію про історію Олімпійських ігор Стародавньої Греції; відродження Олімпійських ігор сучасності та роль в цьому процесі П'єра де Кубертена та генерала Олексія Бутовського; символи і церемонії Олімпійських ігор; цінності олімпійської філософії; чемпіонів та призерів Олімпійських ігор тощо (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Олімпійська тематика у навчальних програмах «Фізична культура» для закладів загальної середньої освіти у 1–11-х класах
[161,162,163].

Клас	Тема
	<i>Рівень стандарту</i>
1	Олімпійські ігри
2	Олімпійські ігри Стародавньої Греції
3	Символи, ритуали і церемонії Олімпійських ігор
4	Олімпійські чемпіони України
5	Фізичне виховання у Стародавній Греції. Олімпійський принцип FairPlay
6	Олімпійські ігри у Стародавній Греції
7	Відродження Олімпійських ігор сучасності
8	Визначні спортивні досягнення олімпійців. Основні цінності олімпізму
9	Олімпійська Україна. Національний олімпійський комітет України
10	Паралімпійський рух на сучасному етапі
11	Олімпійська філософія та здоровий спосіб життя
	<i>Профільний рівень</i>
10	Олімпізм як універсальна концепція виховання та освіти молоді. Основоположні принципи, структура і функціонування олімпійського спорту. Олімпійський спорт в Україні
11	Олімпійська філософія і сучасний олімпійський рух. Олімпійський рух в Україні, перспективи його розвитку. Проблеми сучасного олімпійського руху. Закон України «Про фізичну культуру і спорт».

Для поглибленого вивчення історії Олімпійських ігор та олімпійського руху було розроблено навчальну програму «Основи олімпійських знань» для учнів 5–11-х класів – курсу за вибором закладу загальної середньої освіти [83].

Питання історії олімпійського руху визначені навчальними програмами, знайшли відображення у текстах підручників «Фізична культура» для 5–9-х класів та «Основи здоров'я і фізична культура» для 2–4-х класів [75, 76, 77, 78, 79, 225].

Серед різноманітних напрямів позаурочної роботи зі школярами гідне місце посідає олімпійська освіта з її численними формами: конкурси на кращий дитячий малюнок, конкурс есе «Олімпійський спорт і література», вікторини «Знавець олімпійського спорту» [32].

З 2005 р. по всій території України щорічно у переддень святкування Дня фізичної культури в усіх закладах загальної середньої освіти проходять Олімпійські уроки, які передбачають як теоретичну (лекції, бесіди, диспути, зустрічі з олімпійцями та ветеранами олімпійського спорту, перегляд тематичних фільмів) так і практичну складову (змагання з видів спорту з використанням олімпійських ритуалів та символіки).

2011 р. НОК України ініціював проект – Всеукраїнський культурно-спортивний фестиваль «Олімпійське лелечення» для учнів 5–9-х класів закладів загальної середньої освіти, програму якого розроблено спільними зусиллями фахівців ОАУ і НОК України. Захід спрямований на реалізацію одного із важливих напрямів діяльності Міжнародного олімпійського комітету – надихнути молодих людей усього світу долучитись до спорту, сприйняти його філософію та жити за олімпійськими цінностями. Основна мета заходу – виховання учнів на гуманістичних цінностях олімпійського руху – дружби, взаємоповаги, солідарності, благородства; формування у них активної життєвої позиції, навичок культури здорового способу життя, залучення їх до систематичних занять фізичною культурою та спортом. Програма заходу на всіх трьох етапах включає три складові: спортивну,

освітню та культурну частини, до яких входять: презентація команди, комбінована естафета, рухлива гра та культурно-освітня програма. Ці складові заходу сприяють залученню школярів до олімпійського руху, підвищенню їх мотивації до вивчення олімпійської історії та сучасності малої батьківщини, вчать поважати олімпійські цінності та керуватися ними в спорті й у повсякденному житті, а також допомагають ознайомитися з культурою та традиціями різних регіонів України [32].

Значної популярності серед школярів набули такі проекти як «DOlikeOLYMPIANS», мета якого – привернення уваги дітей до активного здорового способу життя й олімпійського руху, та #OlympicLab, який включає шість етапів: ментальне тренування, олімпійський чат, семінари щодо здорового способу життя, практичні заняття про правильне харчування (Eatsmart), знайомство школярів із історією та філософією олімпізму, волонтерський рух [32].

2010 р. НОК України, за активної участі ОАУ, ініціював унікальний проект «Олімпійська книга», завдяки реалізації якого 110 тис. екземплярів олімпійської літератури було безкоштовно передано до всіх бібліотек закладів загальної середньої освіти України.

У 2008 р. за ініціативи Олімпійської академії України було розроблено і реалізовано пілотний проект зі створення Всеукраїнської мережі шкіл олімпійської освіти, яка сьогодні налічує 276 закладів загальної середньої освіти.

Теоретичні дослідження, що проводилися фахівцями Олімпійської академії України, дозволили розробити структурно-функціональну модель інтеграції олімпійської освіти в навчально-виховний процес школярів, розкрити організаційно-педагогічні умови ефективного здійснення цього процесу і запропонувати їх до впровадження у школах мережі олімпійської освіти. Спостереження за діяльністю навчальних закладів мережі шкіл олімпійської освіти дозволили дійти висновку, що ефективність процесу інтеграції олімпійської освіти в навчально-виховний процес школярів як

цілісної дієвої педагогічної системи та однієї з інноваційних педагогічних технологій у сучасній освіті [47].

Діяльність навчальних закладів мережі шкіл олімпійської освіти дозволила виявити нові форми роботи: це інтегровані та бінарні уроки, які дозволяють використовувати різні галузі наукових знань, поєднуючи їх з історією та цінностями Олімпійських ігор та олімпійського руху; олімпійські перерви; акції «Лист олімпійцям», інтернет-уроки «Олімпійський міст», конкурси «Олімпійська писанка», спортивної фотографії «Я і спорт», брейн-ринги, олімпійські бібліотечні дні, нагородження призами за чесну гру у спорті та повсякденному житті, пошукова робота зі створення олімпійських музеїв, науково-дослідна робота тощо [32].

Для підвищення науково-теоретичної та практичної підготовки вчителів мережі шкіл олімпійської освіти з 2008 р. в Україні організовано безперервну підготовку педагогічних працівників з теоретичних і практичних питань впровадження олімпійської освіти на різних рівнях: в школі, районі, місті, області та на національному рівні. Семінари присвячуються різним аспектам реалізації олімпійської освіти серед школярів, а саме: методології впровадження олімпійської освіти в навчально-виховний процес школи, питанням формування ціннісних орієнтацій школярів засобами олімпійської освіти, проблемам, пов'язаним із соціалізацією школярів, питанням залучення школярів до наукових досліджень у галузі олімпійського спорту й олімпійського руху, питанням культурної спадщини олімпійського руху тощо [34]. Реалізація олімпійської освіти супроводжується методичним забезпеченням.

Незважаючи на багатогранні аспекти впровадження олімпійської освіти, її форми, засоби, методи, ми дійшли висновку, що в освітній, позаурочній та позашкільній діяльності недостатнє місце відводиться залученню школярів до культурної спадщини олімпійського руху. А ті заходи, що проводять НОК України та Олімпійська академія України не в змозі охопити всіх школярів України. Отже школа залишається єдиною

установою, яка здатна забезпечити опанування культурною спадщиною олімпійського руху переважну більшість школярів України.

3.6. Обізнаність учасників освітнього процесу з питань культурної спадщини олімпійського руху

Педагогічні ідеї П'єра де Кубертена, невід'ємної складової філософії олімпізму та основою олімпійської освіти, являють собою поєднання гуманістичних цінностей сьогодення для виховання дітей та підлітків.

Розглядаючи навчально-виховну систему школи як середовище для інтеграції олімпійської освіти, ми ставили завдання визначити стан використання надбань культурної спадщини олімпійського руху в процесі освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти України [124, 126].

З цією метою нами проведено дослідження – констатуючий експеримент, у ході якого було здійснено анкетування вчителів та учнів закладів загальної середньої освіти з п'яти областей України, що дало можливість визначити вихідні данні для проведення наступних досліджень.

3.6.1. Обізнаності школярів з питань культурної спадщини олімпійського руху. В анкетуванні взяло участь 316 учнів, серед яких 164 дівчини та 152 хлопця із 8-х (138 учнів), 9-х (133 учня), 10-х (45 учнів) класів закладів загальної середньої освіти Вінницької, Волинської, Київської, Полтавської, Чернівецької областей, м. Києва [124, 126].

Аналіз анкетування показав, що позитивно відносяться до творів мистецтв 76 % опитаних школярів (рис. 3.3), причому найбільшу зацікавленість до них виявлено у дівчат 10-х класів – 86,36 %.

Нами встановлено, що всього 17,03 % школярів відвідують мистецькі виставки, 35 % – зовсім не відвідують і 47 % школярів бувають на виставках рідко (рис. 3.4), причому найнижчі показники спостерігаються серед учнів 10-х класів [124, 126].

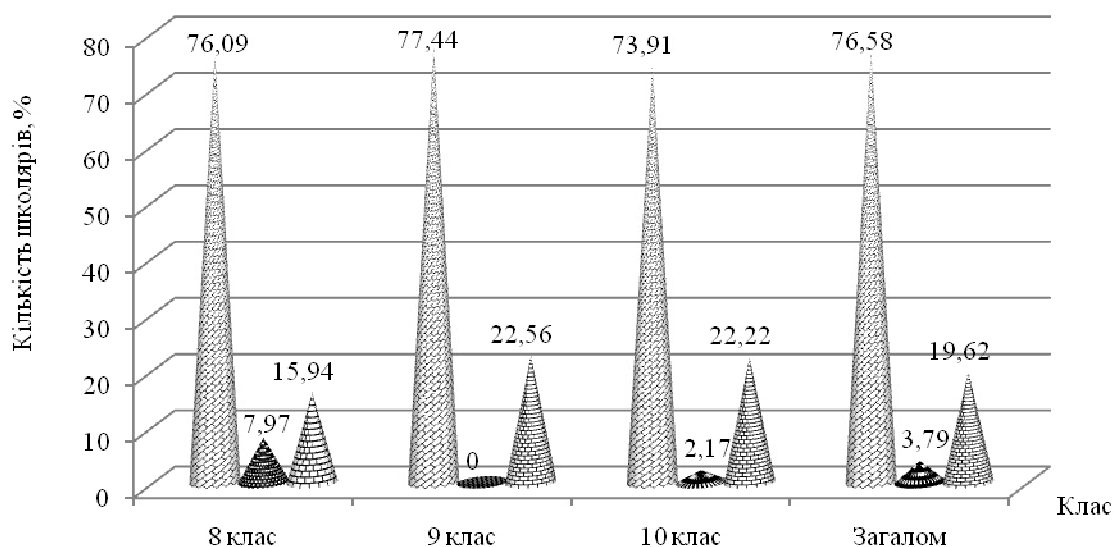

Рис. 3.3. Розподіл школярів щодо ставлення до творів мистецтва:

▨ - позитивно ■ - негативно ▩ - байдуже

Нас цікавило питання стосовно думки учнів про існування зв'язку між культурою і спортом. Відповіді респондентів показали, що 62,46 % впевнені у тому, що такий зв'язок існує, 6,94 % – дали негативну відповідь, 30,28 % – не впевнені в цьому (рис. 3.5). Варто відмітити, що позитивна відповідь зростає з підвищенням віку учнів [124, 126].

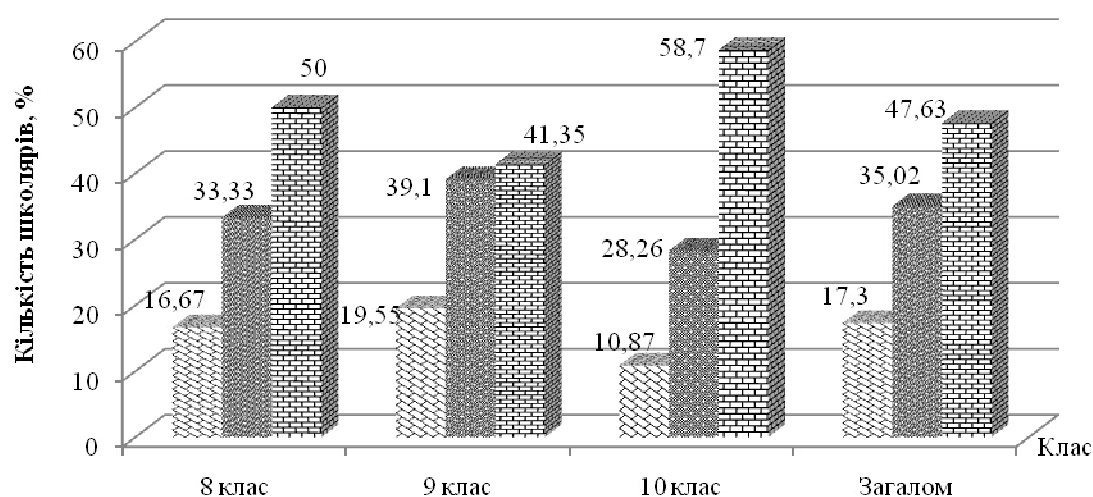

Рис. 3.4. Розподіл школярів за відвідуванністю мистецьких виставок:

▨ - так, ■ - ні, ▩ - рідко

Анкетування дозволило визначити, що 70,98 % школярів вважають, що твори мистецтва з олімпійської тематики допомагають більш детально

пізнати історію Олімпійських ігор, 20,19 % опитаної аудиторії мали утруднення з відповіддю, і 8,52 % респондентів дали негативну відповідь. Причому найбільший відсоток позитивних відповідей належить дівчатам 10-х класів – 81,82 %.

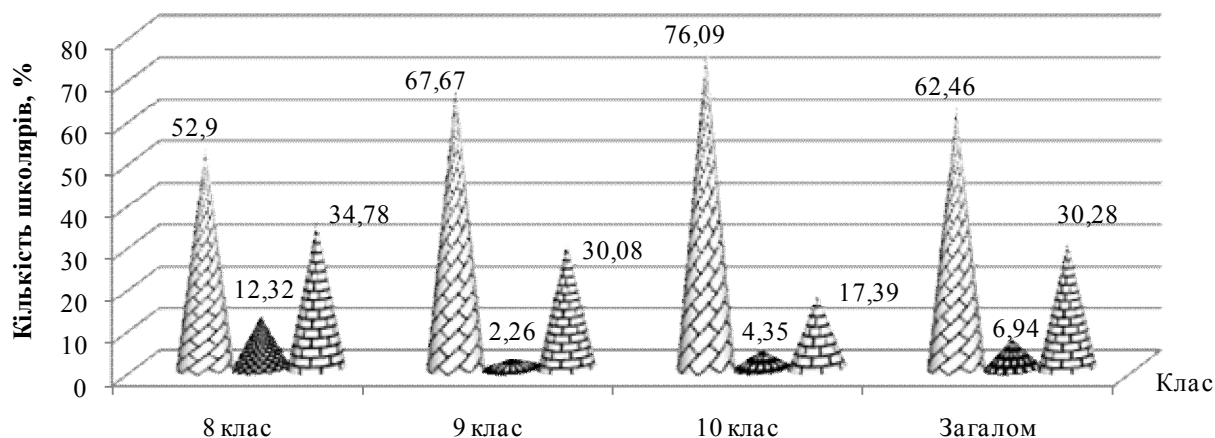

Рис. 3.5. Розподіл школярів щодо обізнаності про зв'язок між культурою і спортом:

⌘ - існує; ■ - ні; ▤ - можливо

Нами було встановлено, що 79,18 % учнів мають бажання дізнатися про історичні пам'ятки Стародавньої Олімпії та інформацію про їх творців, 11,99 % учнів не зацікавлені у таких знаннях, 8,20 % мають утруднення з відповіддю (рис. 3.6). При цьому, більшу зацікавленість виявили дівчата 8-х (85,90 %) та 10-х класів (86,36 %) [124, 126].

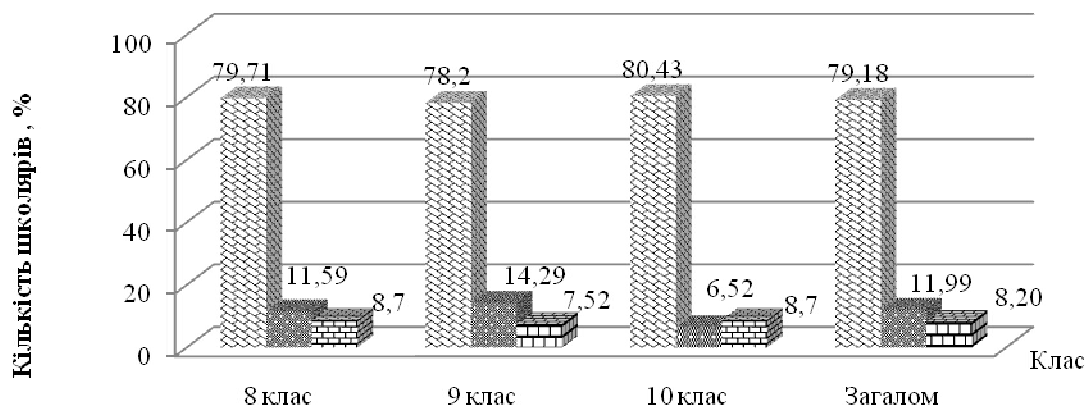

Рис. 3.6. Оцінка бажання школярів отримати інформацію про історичні пам'ятки Стародавньої Олімпії та про їх творців:

⌘ - так; ■ - ні; ▤ - важко відповісти

Анкетування виявило, що 83,28 % школярів знають про існування літературних творів, в яких висвітлюються Олімпійські ігри Стародавньої Греції та їх герої-атлети (рис. 3.7), тільки 2,21 % не мають про це гадки, 14,20 % респондентів мали утруднення з відповіддю. Найбільш обізнаними виявилися дівчата 9-х (89,06 %) та хлопці 10-х класів (86,96 %) [124, 126].

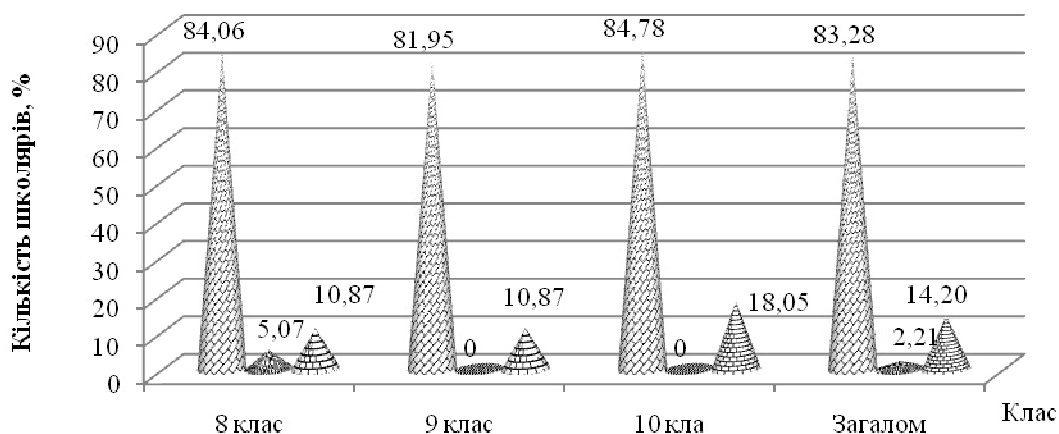

Рис. 3.7. Розподіл школярів щодо обізнаності про існування літературних творів про Олімпійські ігри Стародавньої Греції та їх героїв:

▨ - існує; ▩ - не існує; ▤ - важко відповісти

Аналіз учнівських анкет дає змогу відмітити, що 69,09 % школярів мають бажання ознайомитися з літературою про Олімпійські ігри Стародавньої Греції (рис. 3.8), при чому найбільшу зацікавленість в ознайомленні з такими творами виявили хлопці 8-х (70,00 %) та 10-х (73,91 %) класів.

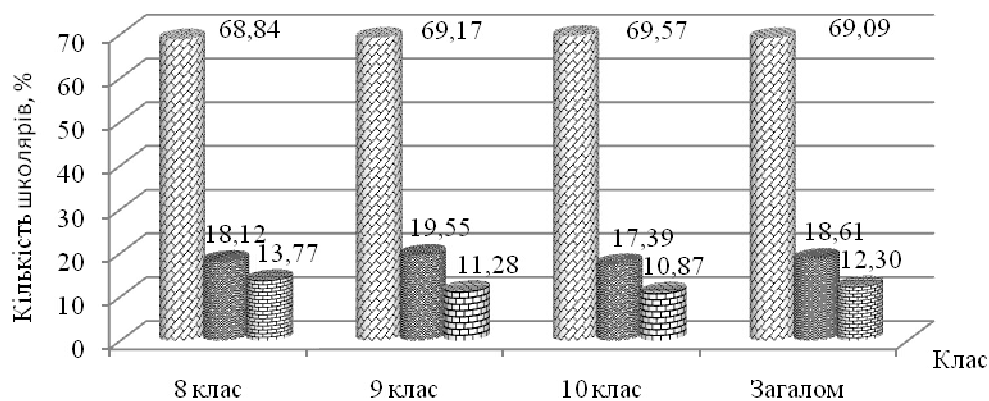

Рис. 3.8. Оцінка бажання школярів ознайомитися з літературою про Олімпійські ігри:

▨ - так; ▩ - ні; ▤ - важко відповісти

Цікавими були відповіді школярів на запитання «Як, на твою думку, знайомство з творами різних жанрів мистецтва на олімпійську тему сприятиме появі (або посиленню) бажання займатися спортом?». Позитивну відповідь дали 60,57 % респондентів, 19,56 % – негативну, стільки ж – 19,56 % – мали утруднення з відповіддю (рис. 3.9). Вищий показник відмічено у хлопців 8-х (60,00 %), 9-х (59,42 %) та у дівчат 8-х (64,10 %) та 9-х (65,63 %) класів [124, 126].

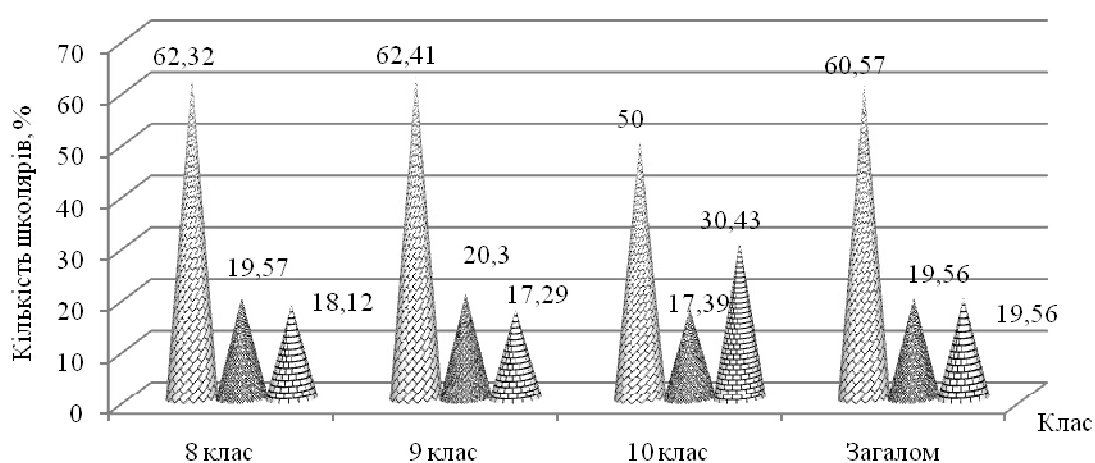

Рис. 3.9. Оцінка рівня впливу творів мистецтва з олімпійської тематики на появу (або посилення) у школярів бажання займатися спортом:

✂ - так; ■ - ні; ✂ - важко відповісти

Результати анкетування виявили, що 65,93 % школярів вважають знайомство зі світовими культурними цінностями, пов'язаними з олімпійським спортом, сприятимуть розширенню їхнього світогляду, підвищенню рівня знань з навчальних предметів та загальної культури. 9,78 % школярів не погоджуються з цим, а 23,97 % учнів мали утруднення з відповіддю (рис. 3.10). Більше позитивних відповідей виявлено серед хлопців (73,91 %) та дівчат (71,88 %) 8-х класів і дівчат (86,36 %) 10-х класів.

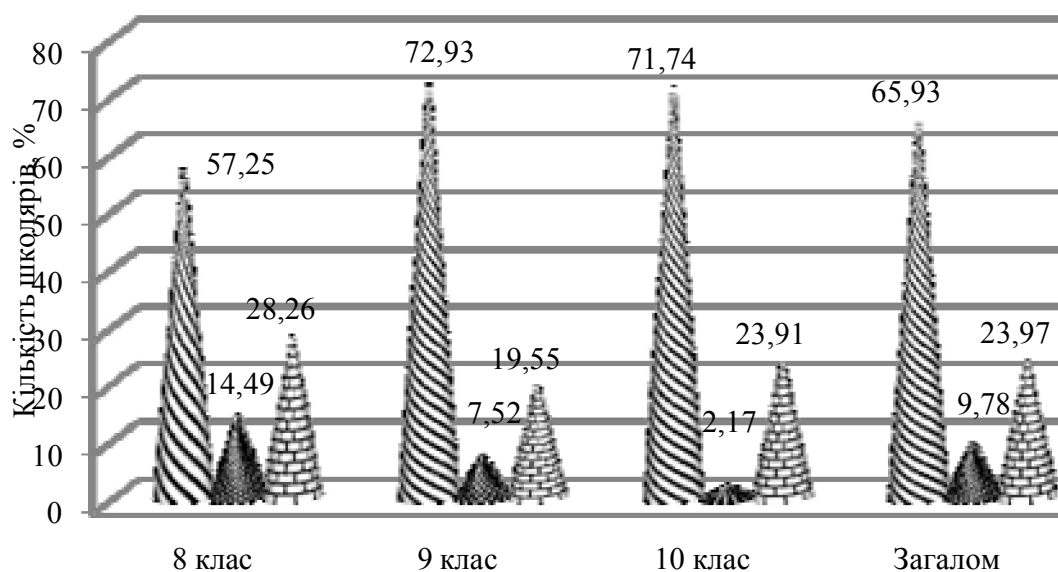

Рис. 3.10. Оцінка рівня впливу цінностей світової культури, пов'язаних з олімпійським спортом, на розширення світогляду, підвищення рівня знань з

Міжнародний олімпійський комітет та інші організації, причетні до олімпійського руху, прикладають багато зусиль для поширення олімпійських цінностей серед дітей та учнівської молоді. Наші дослідження виявили, що тільки 67,82 % опитаних школярів знайомі з олімпійськими цінностями, 23,03 % – не знають про них, 8,83 % – учнів мали утруднення з відповіддю (рис. 3.11). Найбільшу обізнаність з олімпійськими цінностями було виявлено серед дівчат (71,88 %) 9-х класів [124, 126].

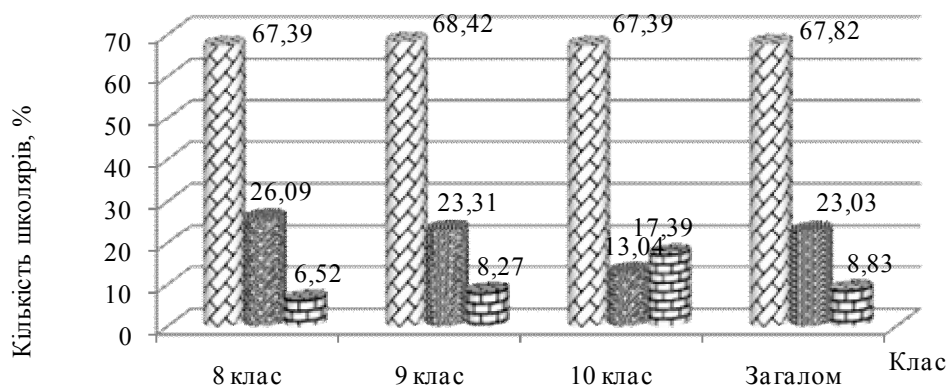

Рис. 3.11. Оцінка рівня обізнаності школярів з олімпійськими цінностями:

✧ так; ■ ні; ▤ важко відповісти

У ході анкетування були запропоновані запитання, спрямовані на визначення джерел, із яких школярі черпають інформацію про олімпійські

цінності. Виявилося, що 53,94 % школярів отримують таку інформацію від тренерів та вчителів, 16,72 % – завдяки батькам і 29,34 % – з мережі Інтернет та відповідних літературних джерел (рис. 3.12).

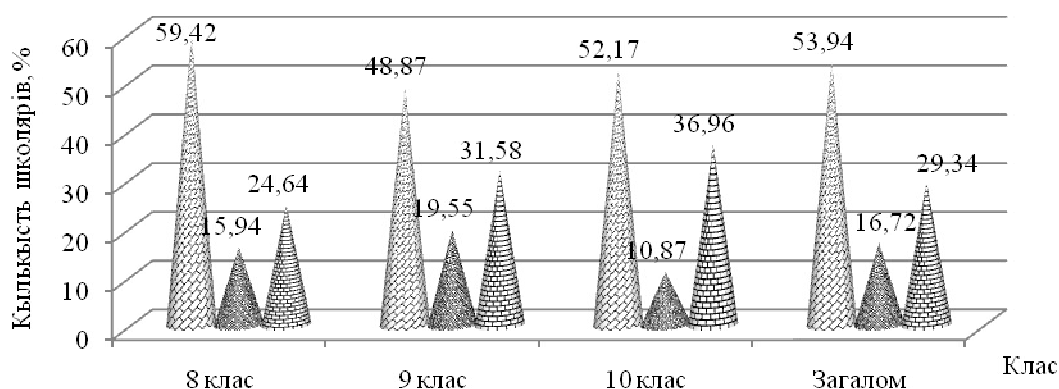

Рис. 3.12. Розподіл школярів за джерелами знайомства з олімпійськими цінностями:

▨ - учителі, тренери; ■ - батьки; ▤ - мережа Інтернет, література

Аналізуючи дані (табл. 3.3), можна помітити, що основним джерелом отримання інформації про олімпійські цінності, є вчителі та тренери. Також варто наголосити на тому, що зі збільшенням віку учнів зростає відсоток використання мережі Інтернет та літератури, з яких школярі черпають інформацію, чому сприяє наявність у більшості шкіл України комп'ютерних класів, а також олімпійських бібліотек, створених за сприяння НОК України [124, 126].

Таблиця 3.3

Представлено розподіл школярів за джерелами отримання інформації про олімпійські цінності, к-сть, %

№	Джерела інформації	Респонденти, класи					
		Дівчата			Хлопці		
		8 клас	9 клас	10 клас	8 клас	9 клас	10 клас
1.	Від учителів та тренерів	65,38	46,88	50,00	55,00	50,72	56,52
2.	Від батьків	12,82	20,31	4,55	18,33	18,84	17,39
3.	З мережі Інтернет та літературних джерел	21,79	32,81	45,45	26,67	30,43	30,43

Зважаючи на те, що культурна спадщина олімпійського руху є невід’ємною складовою світової культури, нас цікавило питання про увагу, що приділяється у навчальних закладах знайомству зі світовими культурними цінностями. На погляд школярів, 56,78 % задоволені діяльністю школи у цьому напрямі, 23,66 % респондентів – вважають цю роботу незадовільною, 19,24 % – учнів мали утруднення з відповіддю (рис. 3.13).

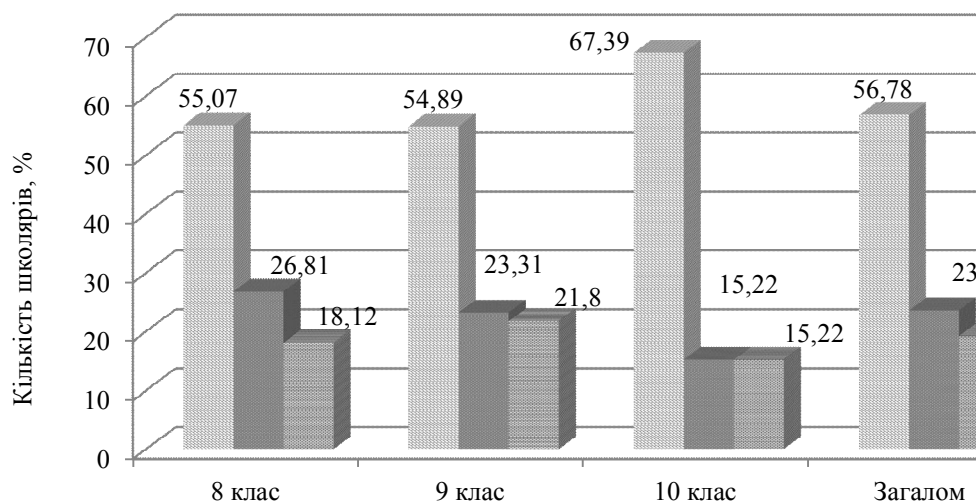

Рис. 3.13. Оцінка рівня уваги школи щодо знайомства школярів зі світовими культурними цінностями:

У ході дослідження нам цікаво було дізнатися про зайнятість школярів у позаурочний час. На підставі анкетування можемо зробити висновок, що заняття спортом поєднують із заняттями художньо-естетичного циклу 28,71 % опитаних школярів, тільки заняттями з будь-якого виду спорту захоплюються 50,79 %, тільки будь-яким видом мистецтв – 20,19 % (рис. 3.14). Найбільша кількість школярів, які поєднують заняття спортом із заняттями художньо-естетичного циклу спостерігаються серед дівчат 8-х (32,5 %) і 9-х (32,81 %) класів. Серед тих, хто приділяє свій вільний час заняттям спортом, найбільш активними виявилися хлопці 8-х (61,67 %) та 10-х (60,87 %) класів, а також дівчата 10-х (50,00 %) класів. Найбільш зацікавленими у заняттях з художньо-естетичного циклу виявилися дівчата 10-х класів (27,27 %).

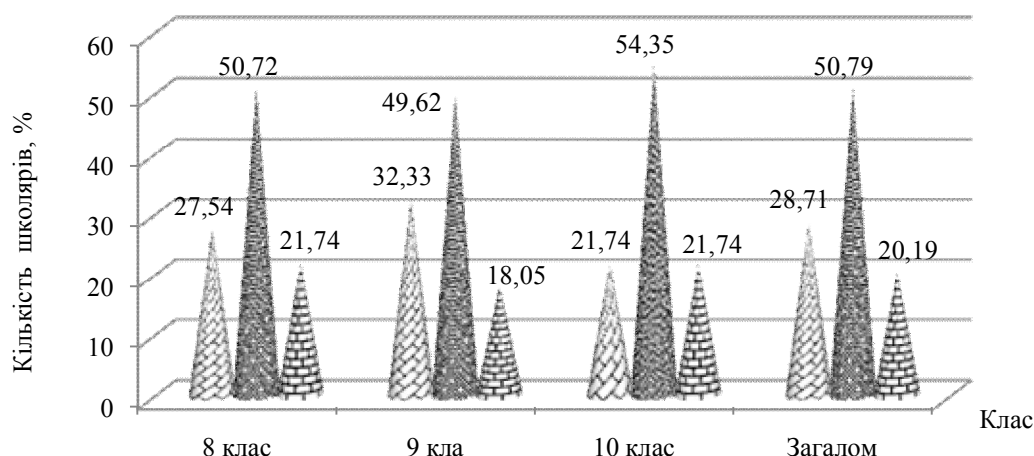

Рис. 3.14. Оцінка рівня зайнятості школярів у позаурочний час: - спорт і заняття художньо-естетичного циклу;
 - спорт;
 - заняття художньо-естетичного циклу

У процесі дослідження нас цікавило питання, у процесі викладання яких навчальних предметів школярі знайомляться з творами мистецтва. Виявилося, що у цьому процесі лідирують література – 62,15 % та художня культура – 53,63 %. (рис. 3.15) [124, 126]. Оскільки учням пропонувалося визначити кілька предметів, загальний показник не зводиться до 100 %.

Також у ході констатуючого експерименту нами було вивчено ціннісні орієнтації школярів, адже ціннісні орієнтації – це вибір людиною певних матеріальних і духовних цінностей як об'єктів, що визначають її цілеспрямовану життєдіяльність, весь спосіб життя [237].

Модель ціннісних орієнтацій людини складають термінальні й інструментальні цінності, які в практиці фізичного виховання і спорту традиційно вимірюються за методикою Мілтона Рокича.

Відомо, що цінності й ціннісні орієнтації є сполучною ланкою моральної свідомості та поведінки людини. М. Рокич виділяє два класи цінностей, серед яких термінальні цінності – цінності цілі – це переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування, з особистої або суспільної точок зору, варта того, щоб до неї прагнути, а інструментальні

1 присвоювалася найбільш значущій цінності, 2 – наступній за нею, і т. д., а 18 – найменш значущій.

Статистична обробка емпіричних даних дала підстави стверджувати, що у системі термінальних цінностей школярів вінницької ЗЗСО № 27 переважає здоров'я (2,77; 3,64; $\bar{x}$, S), повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі (5,23; 3,49), активне діяльне життя, повнота та емоційна насиченість життя (6,38; 4,03), розвиток, робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення (6,29; 4,83) та впевненість в собі, внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів (7,12; 4,37) (дод. Ж.1).

А такі цінності як розваги, приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків (13,92; 5,22), суспільне покликання, повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі (13,46; 5,29), свобода, самостійність, незалежність у судженнях і вчинках (12,54; 3,39), а також життєва мудрість, зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом посідають у опитуваних останні позиції (12,42; 3,78).

Аналіз даних опитування засвідчив, що високо домінантними цінностями школярів ЗЗСО с. Прилісне являються наступні: здоров'я (2,68; 2,5), активне діяльне життя, повнота та емоційна насиченість життя (6,18; 4,38), наявність хороших і вірних друзів (7,52; 4,97), впевненість в собі, внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів (7,56; 5,34), переживання прекрасного в природі і в мистецтві (11,68; 4,615), а також розвиток, робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення (7,8; 4,56) (дод. Ж.2).

А наприкінці рейтингу згрупувалися такі цінності як суспільне покликання, повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі (12,9; 5,04), розваги, приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків (12,4; 5,77), щастя інших, добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому (12,2; 3,8), краса природи і мистецтва, переживання прекрасного в природі і в мистецтві (11,68; 4,61).

Вивчення ієрархії домінування складових у системі термінальних цінностей школярів київської ЗЗСО № 306 дозволило виявити, що найбільш важливими для себе вони вважають здоров'я (3,09; 2,92), активне діяльне життя (5,53; 3,97), розвиток, роботу над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення (6,81; 4,85), впевненість в собі (7,29; 4,42) та наявність хороших і вірних друзів (8,19; 4,83) (дод. Ж.3).

Поряд з цим, такі цінності як розваги (14,04; 4,2) активне діяльне життя, розвиток (13,18; 4,63), щастя інших (12,0; 4,52) як у випадку зі школярами інших закладів освіти, залишаються поза увагою учасників дослідження.

Встановлена ієрархія пріоритетних цінностей школярів сторожинецького районного ліцею: перше місце – здоров'я (4,07; 3,16), друге – активне діяльне життя (5,81; 4,21), третє – впевненість в собі (6,0; 2,72), а на четвертому і п'ятому м'ясах розташувалися такі цінності як наявність хороших і вірних друзів (6,3; 4,04) і цікава робота (6,96; 4,12) (дод. Ж.4).

При цьому останні позиції займають щастя інших (13,11; 3,67), розваги (12,59; 5,26), життєва мудрість (12,52; 4,35), краса природи і мистецтва (11,93; 4,49) і цікава робота (11,89; 4,45).

Дослідження показало, що школярі варвинської районної гімназії мають такий набір високо домінантних ціннісних орієнтацій: здоров'я (2,96; 2,13), наявність хороших і вірних друзів (4,89; 3,2), активне діяльне життя (5,11; 4,02), впевненість в собі (5,61; 3,25) і розвиток (8,04; 4,57), а серед низько домінантних цінностей виявилися розваги (14,18; 5,47), суспільне покликання (14,07; 3,9), щасливе сімейне життя (12,45; 4,32), щастя інших (11,96; 4,43) (дод. Ж.5).

У школярів київської ЗЗСО № 78 рейтинг термінальних цінностей був аналогічним до рейтингу інших учасників дослідження: серед цінностей вони віддали перевагу здоров'ю (2,41; 2,2), активному діяльному життю (5,5; 3,89), впевненості в собі (6,78; 4,24), розвитку (7,17; 4,68) і наявності хороших і вірних друзів (7,64; 4,45) (дод. Ж.6).

І, як у випадку з іншими опитуваними, з'ясувалося, що серед цінностей школярів ЗЗСО № 78 низький рейтинг мають розваги (14,17; 4,89), суспільне покликання (13,19; 4,14), щастя інших (12,31; 4,34), краса природи і мистецтва (11,78; 4,47), цікава робота (11,47; 4,49).

Аналіз отриманих результатів показав, що, не зважаючи на окремі відмінності, простежуються певні закономірності і тенденції, а саме, низька цінність краси природи й мистецтва, пізнання, можливості розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток, щастя інших, творчості, що свідчить про зниження олімпійських цінностей у системі життєвих орієнтацій школярів 13–14 років.

На наступному етапі нами було перевірено, чи існують відмінності у розвитку вказаних цінностей у школярів в залежності від освітнього закладу. Зазначимо, що задля перевірки ми обрали ті термінальні цінності, на які можна впливати засобами культурної спадщини олімпійського руху і які у системі життєвих цінностей вказані школярами мали середній і низький рівень відповідно до шкали ієрархії цінностей школярів, запропонованої Я. Щербашиним [239]. Для цього ми застосували непараметричний критерій Н-Крускала-Уолліса, який є аналогом дисперсійного аналізу для порівняння більш як двох незалежних вибірок [239].

Дослідження дозволило встановити наступні закономірності в залежності від освітнього закладу:

- ✓ не існує статистично значущих відмінностей між усвідомленням цінності краси природи й мистецтва у школярів ($Me=12$; $H=4,35$; $p=0,5>0,05$);

- ✓ категорія «пізнання, можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток» має недостатній рівень домінантності у системі термінальних цінностей усіх опитаних школярів даного віку ($Me=9$; $H=1,416$; $p=0,92>0,05$);

- ✓ школярі однаково не усвідомлюють цінності розвитку ($Me=6$; $H=3,685$; $p=0,6>0,05$);

✓ статистично значущих відмінностей між ставленням школярів до щастя інших не встановлено ($Me=12,5$; $H=4,016$; $p=0,55>0,05$);

✓ учасники дослідження не залежно від освітнього закладу не мали статистично значущих розходжень у ставленні до творчості ($Me=10$; $H=4,667$; $p=0,46>0,05$) (табл. 3.4).

Встановлено, що не існує статистично значущих розбіжностей між місцем у ієрархії термінальних цінностей хлопчиків і дівчат ($p>0,05$), а також розрахунки засвідчили відсутність статистично значущих розбіжностей між середньостатистичними значеннями термінальних цінностей школярів ($H=0,444$; $p=0,99>0,05$), що створило передумови для об'єднання усіх емпіричних даних.

Отже, серед термінальних цінностей школярі віддають перевагу здоров'ю (2,99; 2,35), активному діяльному життю – (5,72; 4,04), наявності хороших і вірних друзів – (6,71; 4,36), а також впевненості у собі – (6,73; 4,13) (дод. Ж.7).

Слід зауважити, що активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя) на друге місце поставило 19,19 % ($n=33$) випробуваних, життєву мудрість на 12 місце – 10,47 % ($n=18$), здоров'я обрали як найважливіше – 53,49 % ($n=92$), цікаву роботу поставило на восьме місце 5,23 % ($n=9$) респондентів, красу природи і мистецтва на 13 позицію помістило 14,53 % ($n=25$) школярів, любов на шосте місце – 4,65 % ($n=8$), матеріально забезпечене життя на 11 – 9,88 % ($n=17$), наявність хороших і вірних друзів на третє місце – 18,02 % ($n=31$), суспільне покликання на 17 – 19,19 % ($n=33$), пізнання на сьоме – 1,74 % ($n=3$), продуктивне життя на десяте – 4,07 % ($n=7$), розвиток на п'яте – 8,72 % ($n=15$), розваги на 18 – 23,84 % ($n=41$), свободу на 14 – 11,63 % ($n=40$), щасливе сімейне життя на 15 – 16,86 % ($n=29$), щастя інших на 16 – 10,47 % ($n=18$), творчість на дев'яте – 1,74 % ($n=3$), а впевненість у собі на четверте – 18,02 % ($n=31$). Як бачимо, школярі у переважній більшості випадків не виявили одностайності: багато з

них мали власну точку зору, яка не збігалася з місцем тієї чи іншої термінальної цінності у загальній ієрархії цінностей.

Таблиця 3.4

**Порівняльний аналіз ступеня розвитку цінностей серед
термінальних цінностей школярів, на які можна впливати засобами
олімпійської освіти, в залежності від освітнього закладу, n=172**

Показники	Заклад загальної середньої освіти						Всього
	Вінницька ЗЗСО № 26	ЗЗСО с. Прилісне	Київська ЗЗСО № 306	Сторожи- нецький районний ліцей № 1	Варвинська районна гімназія	Київська ЗЗСО № 78	
краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві)							
Me ₁	16,00	11,00	20,00	11,00	15,00	14,00	87,00
Me ₂	10,00	14,00	14,00	16,00	13,00	18,00	85,00
n	26,00	25,00	34,00	27,00	28,00	32,00	172,00
пізнання, можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток							
Me ₁	13,00	14,00	15,00	13,00	16,00	16,00	87,00
Me ₂	13,00	11,00	19,00	14,00	12,00	16,00	85,00
n	26,00	25,00	34,00	27,00	28,00	32,00	172,00
розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалювання)							
Me ₁	16,00	11,00	20,00	12,00	12,00	16,00	87,00
Me ₂	10,00	14,00	14,00	15,00	16,00	16,00	85,00
n	26,00	25,00	34,00	27,00	28,00	32,00	172,00
щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалювання інших людей, усього народу, людства в цілому)							
Me ₁	14,00	12,00	21,00	10,00	14,00	15,00	86,00
Me ₂	12,00	13,00	13,00	17,00	14,00	17,00	86,00
n	26,00	25,00	34,00	27,00	28,00	32,00	172,00
творчість (можливість творчої діяльності)							
Me ₁	18,00	16,00	17,00	12,00	17,00	18,00	98,00
Me ₂	8,00	9,00	17,00	15,00	11,00	14,00	74,00
N	26,00	25,00	34,00	27,00	28,00	32,00	172,00

Примітки: Me – медіана (кількість школярів, що потрапляють у інтервал до медіанного значення та після нього); Me₁ – показники ОГ, Me₂ – показники КГ; n – обсяг вибірки

У ході розподілу школярів за сформованістю окремих термінальних цінностей було встановлено, що рівень сформованості цінності «Краса природи і мистецтва» у 26,16 % (n=45) учасників дослідження низький, у 44,77 % (n=77) – середній, у 16,86 % (n=29) – достатній та у 12,21 % (n=21) – високий. При цьому рівень усвідомлення цінності пізнання у 20,35 % (n=35) є низьким, у 29,07 % (n=50) – середнім, у 27,91 % (n=48) – достатнім, і лише у 22,67 % (n=39) – високим. Варто вказати, що серед школярів низьким рівнем

сформованості цінності «Щастя інших» характеризується 37,79 % (n=65), а середнім – 35,47 % (n=61), а цінності «Творчість» – 16,28 % (n=28) та 37,79 % (n=65), а цінності «Розвиток» – 9,88 % (n=17) та 15,7 % (n=27) відповідно (рис. 3.16).

Як бачимо, стан сформованості таких важливих цінностей як краса природи, пізнання, розвиток, щастя інших та творчість у значної частки школярів є недостатнім і вимагає використання надбань культурної спадщини олімпійського руху в процесі їх освітньої діяльності.

Також нами було вивчено ієрархію інструментальних цінностей учасників дослідження.

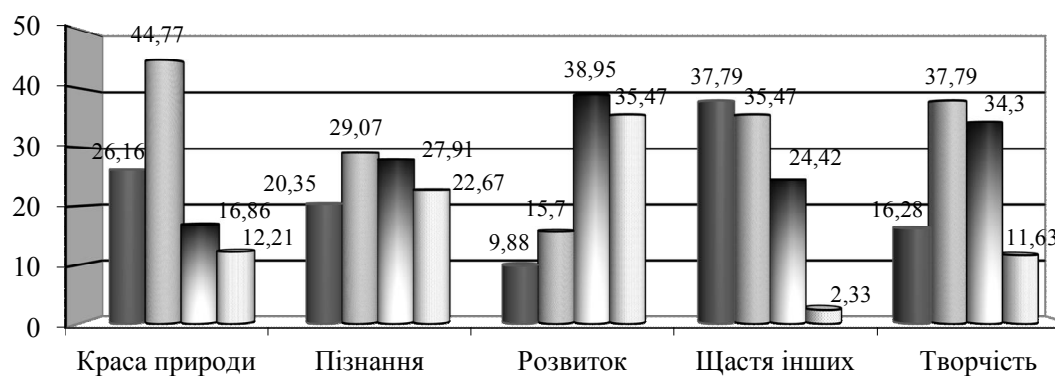

Рис. 3.16. Розподіл школярів 13-14 років за рівнями сформованості окремих термінальних цінностей (n=172):

У школярів вінницької ЗЗСО № 27 у системі інструментальних цінностей переважають такі цінності як вихованість (3,96; 3,05), акуратність (5,35; 4,49), освіченість (5,77; 4,08), самоконтроль (стриманість, самодисципліна) (6,0; 3,07) та відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово) (7,02; 4,07) (дод. Ж.8).

В той же час терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани), непримиренність до недоліків у собі та інших, широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички) є низько домінантними у системі життєвих орієнтацій.

Учасники дослідження, які навчалися у с. Прилісне, найбільш важливими серед цінностей вважали вихованість (гарні манери) (3,8; 3,76),

акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах (5,76; 3,85), чесність (правдивість, щирість) (6,04; 3,68), освіченість (широта знань, висока загальна культура) (6,4; 4,53) і відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово) (7,32; 4,16) (дод. Ж.9).

При цьому поза їх увагою залишилися такі цінності як широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички), терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани), тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами).

У ієрархії цінностей школярів київської ЗЗСО № 306 пріоритетними виявилися наступні цінності: вихованість (3,82; 2,89), акуратність (5,59; 3,7), освіченість (широта знань, висока загальна культура) (6,0; 4,62), чесність (правдивість, щирість) (6,31; 4,27) і самоконтроль (стриманість, самодисципліна) (8,29; 5,04), а найменш затребуваними – непримиренність до недоліків у собі та інших, високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання), ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі) (дод. Ж.10).

На перших щаблях інструментальних цінностей школярів сторожинецького районного ліцею згрупувалися вихованість (гарні манери) (4,15; 3,63), акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах (4,59; 3,64), життєрадісність (почуття гумору) (5,89; 5,56), освіченість (широта знань, висока загальна культура) (6,04; 3,96), самоконтроль (стриманість, самодисципліна) (6,96; 3,78), а на останніх – непримиренність до недоліків у собі та інших, високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання), раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення) (дод. Ж.11).

На противагу від таких цінностей як непримиренність до недоліків у собі та інших, широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички) у ієрархії інструментальних цінностей школярів варвинської районної гімназії переважають вихованість (гарні манери) (3,86;

2,17), акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах (4,96; 3,26), чесність (правдивість, щирість) (6,75; 3,64), освіченість (широта знань, висока загальна культура) (6,86; 5,03) і самоконтроль (стриманість, самодисципліна) (7,61; 5,0) (дод. Ж.12).

У ієрархії інструментальних цінностей школярів київської ЗЗСО № 78 головні позиції займають вихованість (гарні манери) (4,09; 3,01), чесність (правдивість, щирість) (6,09; 3,98), акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах (7,05; 4,9) і освіченість (широта знань, висока загальна культура) (7,42; 5,1) (дод. Ж.13).

А непримиренність до недоліків у собі та інших, широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички) посідають останні місця у життєвих орієнтаціях школярів.

Результати аналізу засвідчили, що попри відмінності, у системі інструментальних цінностей також простежуються негативна тенденція: низька цінність широти поглядів, непримиренності до недоліків у собі й інших, ефективності у справах (працелюбність, продуктивність в роботі), що вказує на зниження олімпійських цінностей у системі життєвих орієнтацій школярів 13–14 років.

Було встановлено такі закономірності у життєвих орієнтаціях школярів в залежності від освітнього закладу:

✓ статистично значущих відмінностей між ставленням до непримиренності до недоліків у собі та інших у школярів не встановлено ($Me=16$; $N=6,024$; $p=0,30>0,05$);

✓ не має статистично значущих розбіжностей між школярами у ставленні до твердої волі ($Me=10$; $N=3,283$; $p=0,66>0,05$);

✓ терпимість являється середньо домінантною у школярів не залежно від освітнього закладу ($Me=11$; $N=1,468$; $p=0,92>0,05$);

✓ не існує статистично значущих відмінностей між усвідомленням цінності широти поглядів ($Me=11$; $N=0,466$; $p=0,99>0,05$);

✓ школярі не вважають ефективність у справах, працелюбність важливою цінністю ($Me=13$; $H=3,4$; $p=0,64>0,05$) (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Порівняльний аналіз ступеня розвитку олімпійських цінностей
серед інструментальних цінностей школярів в залежності від освітнього
закладу, $n=172$**

Показники	Заклад загальної середньої освіти						Всього
	Вінницька ЗЗСО № 26	ЗЗСО с. Прилісне	ЗЗСО № 306 м. Київ	Сторожи- нецький районний ліцей № 1	Варвинська районна гімназія	ЗЗСО № 78 м. Київ	
непримиренність до недоліків у собі та інших							
Me ₁	17,00	11,00	22,00	11,00	15,00	16,00	92,00
Me ₂	9,00	14,00	12,00	16,00	13,00	16,00	80,00
N	26,00	25,00	34,00	27,00	28,00	32,00	172,00
тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)							
Me ₁	12,00	15,00	14,00	14,00	14,00	19,00	88,00
Me ₂	14,00	10,00	20,00	13,00	14,00	13,00	84,00
N	26,00	25,00	34,00	27,00	28,00	32,00	172,00
терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)							
Me ₁	13,00	14,00	19,00	17,00	15,00	20,00	98,00
Me ₂	13,00	11,00	15,00	10,00	13,00	12,00	74,00
N	26,00	25,00	34,00	27,00	28,00	32,00	172,00
широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)							
Me ₁	13,00	12,00	18,00	14,00	15,00	18,00	90,00
Me ₂	13,00	13,00	16,00	13,00	13,00	14,00	82,00
N	26,00	25,00	34,00	27,00	28,00	32,00	172,00
ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)							
Me ₁	9,00	14,00	17,00	15,00	15,00	17,00	87,00
Me ₂	17,00	11,00	17,00	12,00	13,00	15,00	85,00
N	26,00	25,00	34,00	27,00	28,00	32,00	172,00

Примітки: Me – медіана (кількість школярів, що потрапляють у інтервал до медіанного значення та після нього); Me_1 – показники ОГ, Me_2 – показники КГ; n – обсяг вибірки

Доведено відсутність статистично значущих розбіжностей між ставленням до виділених цінностей у хлопчиків і дівчат ($p>0,05$), а також доведено, що попри окремі розбіжності у пріоритетах школярів, статистично значущі розбіжності між середньостатистичними значеннями інструментальних цінностей учасників дослідження в залежності від освітнього закладу відсутні ($H=0,889$; $p=0,97>0,05$). Тоді ми змогли побудувати систему інструментальних цінностей усіх учасників дослідження.

Дослідження показало, що серед інструментальних цінностей школярів переважають вихованість (гарні манери) (3,95; 3,06), акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах – (5,59; 4,04), освіченість (широта знань, висока загальна культура) – (6,43; 4,57), чесність (правдивість, щирість) – (6,72; 3,66), а поза увагою у них лишаються непримиренність до недоліків у собі та інших, високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання), ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі) (дод. Ж.14).

Дослідження дозволило встановити, що акуратність на друге місце поставило 25 % (n=43) опитуваних, вихованість на перше місце – 18,32 % (n=31), високі запити поставило на 17 місце 16,28 % (n=28) респондентів, життєрадісність на сьому позицію помістило 2,33 % (n=4) школярів, старанність на 13 місце – 11,05 % (n=19), незалежність на дев'яте – 1,16 % (n=2), непримиренність до недоліків у собі та інших на 18 місце – 28,49 % (n=49), освіченість на третє – 9,3 % (n=16), відповідальність на шосте – 18,6 % (n=32), раціоналізм на 15 – 12,79 % (n=22), самоконтроль на п'яте – 3,49 % (n=6), сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів на восьме – 12,21 % (n=21), тверду волю на 12 – 3,49 % (n=6), терпимість на 11 – 9,88 % (n=17), широту поглядів на 14 – 12,21 % (n=21), чесність на четверте – 9,3 % (n=16), ефективність у справах на 16 – 20,35 % (n=35), а чуйність на десяте – 5,23 % (n=31). Вочевидь, як і у випадку з термінальними цінностями, ціннісні орієнтації значної частки школярів не співпадають з середньостатистичними інструментальними цінностями учасників дослідження.

Розподіл школярів за рівнем сформованості цінності «Непримиренність до недоліків у собі та інших» у 58,14 % (n=100) учасників дослідження низький, у 33,72 % (n=58) – середній, у 6,98 % (n=12) – достатній та у 1,16 % (n=2) – високий. Зафіксовано наступний розподіл школярів за рівнем усвідомлення цінності твердої волі (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами) у системі життєвих орієнтирів: 22,09 % (n=38) – низький, 35,47 % (n=61) – середній, 30,81 % (n=53) –

достатній, 11,63 % (n=20) – високий. Виявилося, що серед школярів низьким рівнем сформованості цінності «Терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)» характеризується 20,35 % (n=35) і середнім – 36,05 % (n=62), цінності «Широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)» – 18,6 % (n=32) та 46,51 % (n=80), а цінності «Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)» – 44,19 % (n=76) та 26,74 % (n=46) відповідно (рис. 3.17).

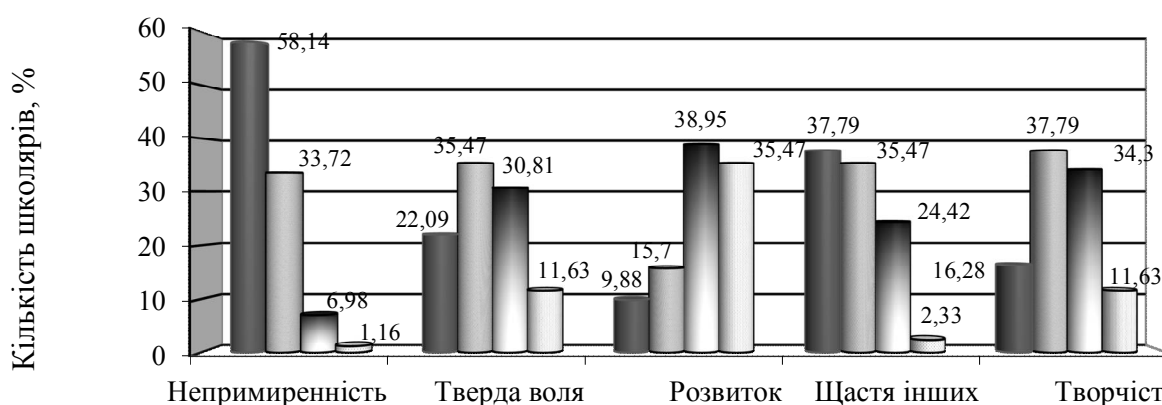

Рис. 3.17. Розподіл школярів 13-14 років за рівнями сформованості окремих інструментальних цінностей (n=172):

Результати анкетування школярів у процесі констатуючого дослідження свідчать про те, що більшість школярів позитивно ставляться до мистецтва. Проте, викликає стурбованість низька відвідуваність школярів мистецьких виставок; нерозуміння школярів того, що спорт має тісні зв'язки з культурою; низький рівень охоплення школярів у позаурочний час заняттями спортом та різними видами мистецтв.

Нами виявлено, що більшість школярів мають бажання отримати інформацію про історично-культурне надбання Олімпійських ігор Стародавньої Греції, проте близько 12 % не мають бажання поповнити свої знання, розширити свій світогляд тощо.

Вочевидь, стан сформованості таких важливих цінностей як непримиренність до недоліків у собі, тверда воля, терпимість, широта поглядів та ефективність у справах, працелюбність недостатній.

Є потреба у використанні більш ефективних форм роботи зі школярами, спрямованої на формування певних ціннісних орієнтацій, на ознайомлення школярів з олімпійськими та світовими культурними цінностями, на підвищення мотивації школярів до занять фізичною культурою і спортом. Неоцінену допомогу в цьому може дати знайомство з культурною спадщиною олімпійського руху.

3.6.2. Обізнаність вчителів з питань культурної спадщини олімпійського руху та її місця у змісті навчальних предметів. У сучасному світі олімпійська ідея спрямована на духовне зростання і розвиток фізичних здібностей, кінцева мета якої гармонійне зростання і досконалість особистості, має виключно педагогічний і виховний зміст. Велика роль у цьому процесі належить учителям. Саме тому, у ході констатуючого дослідження було проведено анкетування 148 учителів-предметників закладів загальної середньої освіти, серед яких 125 жінок та 25 чоловіків із п'яти областей України щодо їх обізнаності з питань культурної спадщини олімпійського руху і її місця у змісті загальноосвітніх навчальних предметів [124].

Заслуговує на увагу той факт, що 100 % опитаних учителів вважають за доцільне прилучати дітей до культурних цінностей з раннього дитинства.

Анкетуванням встановлено, що 93,24 % вчителів вбачають сенс у використанні надбань світової культури у процесі виховання підростаючого покоління (рис. 3.18).

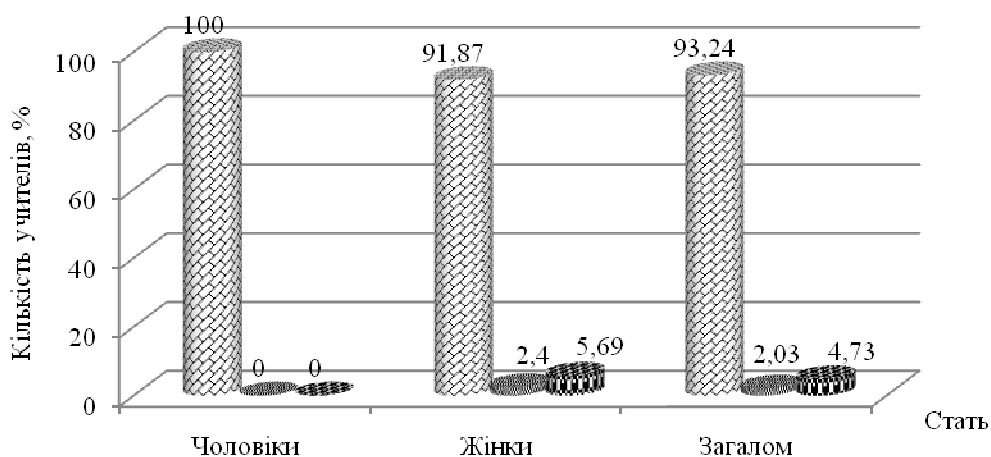

Рис. 3.18. Оцінка рівня значущості використання надбань світової культури у процесі виховання й освіти школярів:

▨ - так; ■ - ні; ▤ - важко відповісти;

У процесі дослідження нас цікавило ставлення учителів до спорту як однієї зі складових естетичного виховання. 95,95 % респондентів дали позитивну відповідь, 2,3 % – не погоджуються з цим твердженням і 2,3 % – мали утруднення з відповіддю (рис. 3.19) [124].

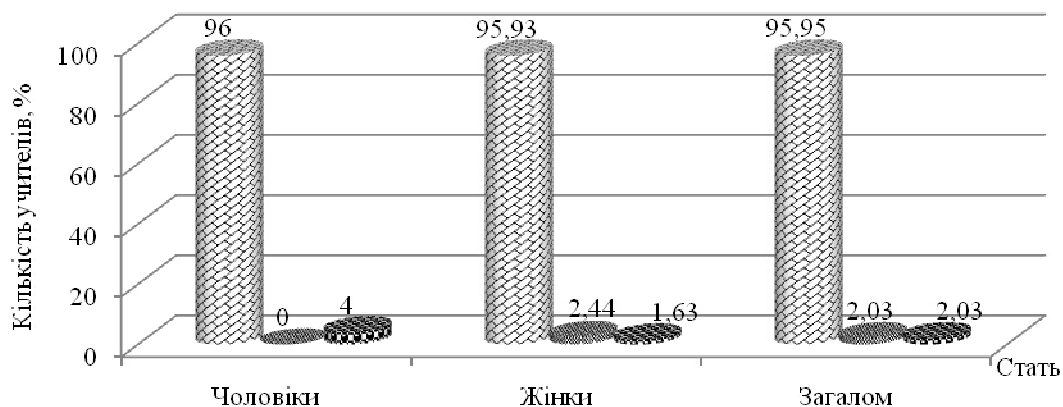

Рис. 3.19. Оцінка рівня розуміння спорту як складової естетичного виховання:

▨ - так; ■ - ні; ▤ - важко відповісти.

Результати анкетування дозволили встановити, що 94,59 % вчителів поділяють ідею єдності спорту, культури і мистецтва, 2,70 % респондентів так не вважають і 2,70 % – мали утруднення з відповіддю (рис. 3.20). Цікаво, що серед тих, хто дав негативну відповідь, одна особа у віці 31–40 років, одна особа – 41–50 років і дві особи – у віці 51–60 років.

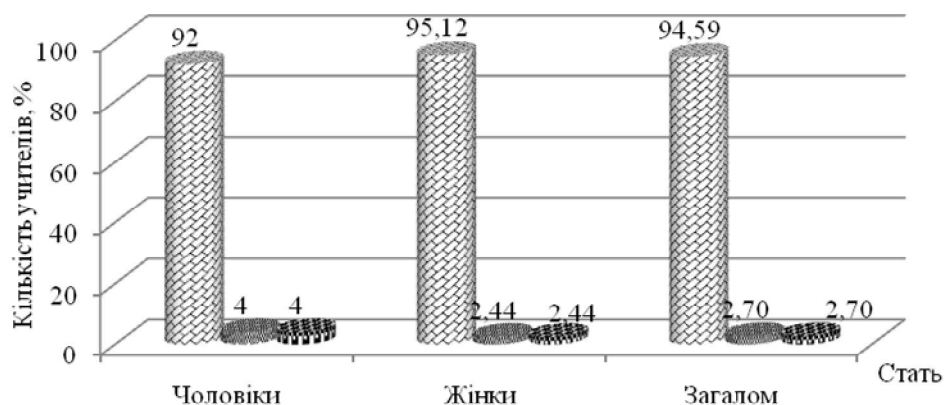

Рис. 3.20. Розподіл учителів щодо обізнаності про єдність спорту, культури та освіти:

▨ - так; ■ - ні; ▩ - важко відповісти;

Щоб знайомити школярів з культурною спадщиною олімпійського руху, вчителі повинні мати певні знання та бути знайомими з відповідними творами мистецтва. Тому нас цікавив стан обізнаності вчителів з цього питання. Аналізуючи відповіді вчителів ми встановили, що тільки 68,92 % вчителів знайомі з творами мистецтва про спорт (рис. 3.21) [124].

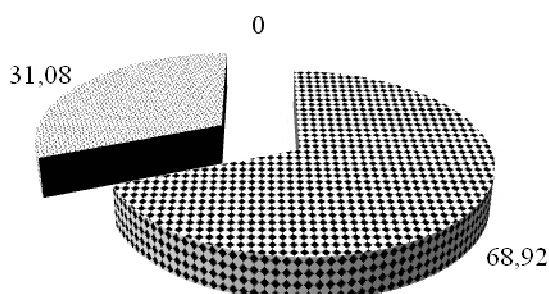

Рис. 3.21. Структура показників обізнаності учителів з творами мистецтва про спорт:

▨ - так; ▩ - ні;

У процесі дослідження виявлено, що 89,86 % респондентів вважають за корисне знайомити школярів з творами світової культури, пов'язаних зі спортом, під час викладання навчальних предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклів, 2,70 % – не вбачають у цьому сенс, а 7,43 % – мали утруднення з відповіддю (рис. 3.22). При цьому 87,16 % респондентів

вважають, що від цього збільшиться зацікавленість школярів в опануванні знаннями, передбаченими шкільними навчальними предметами.

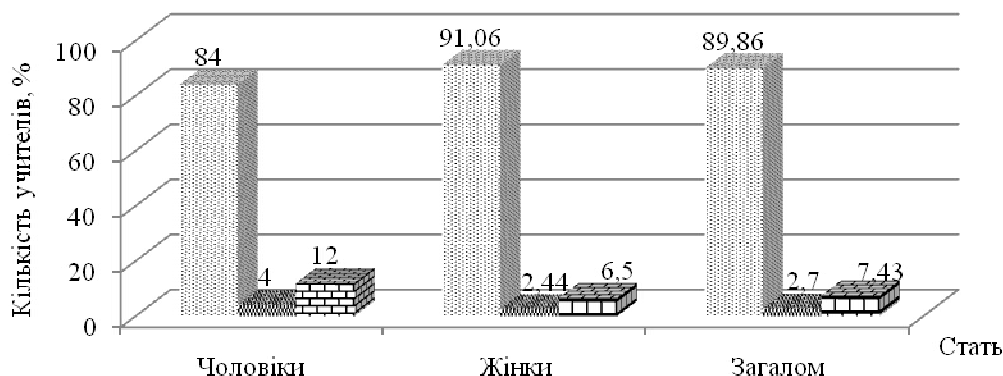

Рис. 3.22. Оцінка доцільності ознайомлення школярів з творами мистецтва, пов'язаних зі спортом, під час викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу:

■ - так, ■ - ні, ■ - важко відповісти;

Варто відмітити, що 92,57 % учителів вважають олімпійську освіту одним із факторів гармонійного виховання школярів, з цим не погоджуються 1,35 % (один учитель зі стажем педагогічної роботи 5–10 років і один учитель зі стажем роботи понад 20 років), 6,08 % – мали утруднення з відповіддю (рис. 3.23). При цьому 93,92 % респондентів вважають, що інтеграція олімпійської освіти в навчально-виховний процес сприяє підвищенню загальної культури школярів [124].

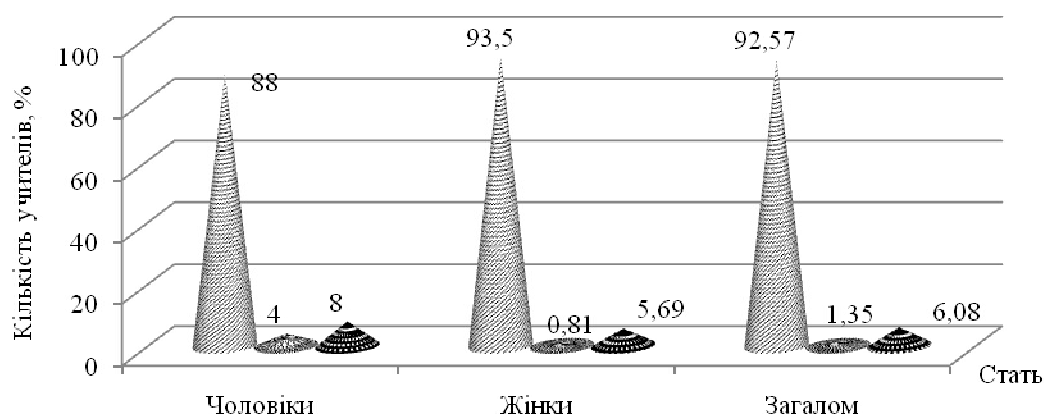

Рис. 3.23. Оцінка рівня використання олімпійської освіти як фактору гармонійного розвитку школярів:

■ - так, ■ - ні, ■ - важко відповісти;

Результати дослідження виявили, що 86,49 % учителів знайомі з олімпійськими цінностями. Цікаво те, що цей показник на 32,55 % вищий, ніж у школярів цих самих шкіл за результатами анкетування, проведеного нами (рис. 3.24).

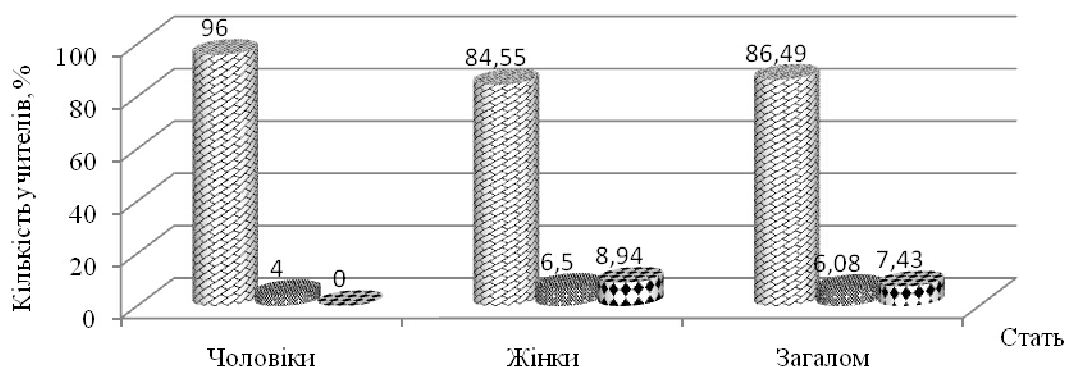

Рис. 3.24. Оцінка рівня обізнаності учителів з олімпійськими цінностями: ▨ - так; ■ - ні; ▩ - важко відповісти;

Нас цікавило, чи вбачають учителі позитивну роль музейних експозицій на спортивну тему у вихованні у школярів бережливого ставлення до національної і всесвітньої культурної спадщини. Анкетування дозволило виявити, що 91,22 % вчителів дали позитивну відповідь, 4,05 % – негативну, 4,73 % – мали утруднення з відповіддю.

У процесі дослідження нами встановлено що стимулом професійної діяльності вчителів щодо реалізації олімпійської освіти для 30,41 % є розширення можливостей кар'єрного зростання, для 60,81 % – професійне вдосконалення, для 8,78 % – визнання в колективі (рис. 3.25).

Аналіз (табл. 3.6) дає можливість визначити, при викладанні яких предметів учителі, які мають різний педагогічний стаж, вбачають оптимальну користь від використання мистецьких творів, що звеличують красу людського тіла, та таких, що пов'язані з культурною спадщиною олімпійського руху та цінностями олімпійської філософії. Як ми бачимо, думки вчителів різняться залежно від їхнього педагогічного стажу. Оскільки вчителям пропонувалося визначити декілька предметів, загальний показник не зводиться до 100 %.

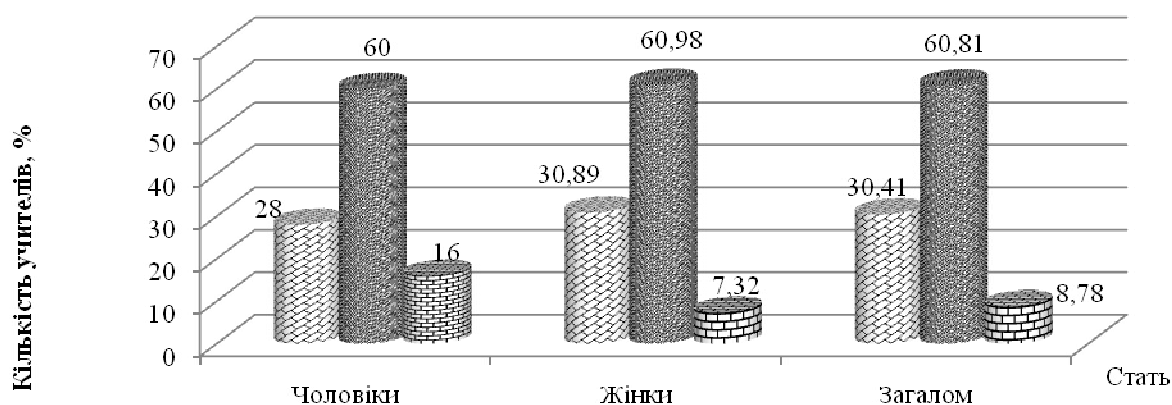

Рис. 3.25. Оцінка рівня олімпійської освіти як стимулу професійної діяльності вчителів:

⊗ - розширення можливостей

■ - кар'єрного зростання;

▒ - професійне самовдосконалення;

⊗ - визнання у колективі;

На думку вчителів, найбільший виховний вплив від використання творів мистецтва такої тематики буде спостерігатися при викладанні предметів «Фізична культура» – 76,35 %, «Образотворче мистецтво» – 75,68 %, «Художня культура» – 68,92 % (рис. 3.26) [124].

Таблиця 3.6

Навчальні предмети, на яких доцільно використовувати твори мистецтва, пов'язані з культурною спадщиною олімпійського руху та цінностями олімпійської філософії, к-сть, %

№	Навчальні предмети	Респонденти, педагогічний стаж			
		до 5 років	5–10 років	10–20 років	Понад 20 років
1.	Література	71,43	66,67	62,07	72,22
2.	Історія	85,71	61,11	68,97	61,11
3.	Образотворче мистецтво	71,43	55,56	79,31	83,33
4.	Музичне мистецтво	71,43	16,67	27,59	34,72
5.	Географія	28,57	11,11	6,90	26,39
6.	Фізична культура	57,14	72,22	89,66	81,94
7.	Художня культура	71,43	66,67	65,52	79,17
8.	Біологія	42,86	38,89	44,83	52,78
9.	Іноземна мова	85,71	27,78	27,59	36,11

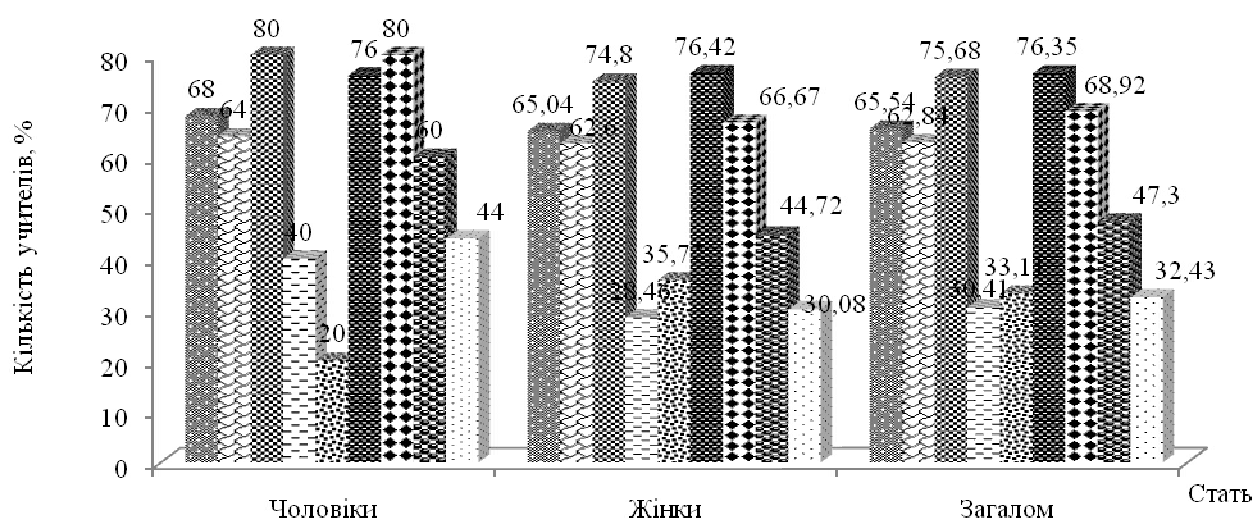

Рис. 3.26. Розподіл навчальних предметів, на яких доцільно, на думку вчителів, використовувати твори мистецтва, пов'язані з олімпійським рухом:

- - література;
- ▨ - образотворче мистецтво;
- ▤ - географія;
- ▩ - художня культура;
- ░ - іноземна мова;
- ▧ - історія;
- ▦ - музичне мистецтво;
- ▣ - фізична культура;
- ▥ - біологія

Аналізуючи результати анкетування учителів, ми визначили, що більшість учителів вважають, що використання надбань світової культури повинні мати місце у процесі навчально-виховної роботи школи; поділяють ідею єдності спорту, культури й освіти і розглядають спорт як невід'ємну складову естетичного виховання. Понад 86 % учителів знайомі з цінностями олімпійської філософії, а 93 % вважають олімпійську освіту одним із факторів гармонійного виховання школярів. Понад 60 % учителів вбачають реалізацію олімпійської освіти стимулом до професійного вдосконалення.

Висновки до розділу 3

1. Провідні світові тенденції художньо-естетичної освіти і виховання спрямовані на підвищення ролі та статусу мистецтва в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти як універсального засобу

стимулювання творчого потенціалу особистості, підвищення її загальної культури.

2. Формування естетичного ставлення до мистецтва сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, її активності, керуванню у житті законами добра і краси.

3. Питання, пов'язані з історією, сьогоденням та культурною спадщиною олімпійського руху знаходять місце у навчальних програмах предмету «Фізична культура» у незначній кількості національних освітніх систем, переважно пострадянських країн; у навчальних програмах загальноосвітніх навчальних предметів – тільки в якості експериментальних досліджень.

4. Масштабні культурно-освітні олімпійські ініціативи та проекти для навчальних закладів, розроблені та реалізовані організаційними комітетами Олімпійських ігор, є короткочасними і завершують свою життєдіяльність після закінчення Ігор.

5. Система олімпійської освіти, створеної в Україні, користується заслуженим авторитетом і посідає гідне місце у міжнародній спільноті. Проте, незважаючи на численні культурно-освітні проекти НОК України та ОАУ, існує проблема долучення всіх школярів до культурної спадщини олімпійського руху, що можливо лише в умовах шкільної освіти.

6. У результаті проведення констатуючого експерименту було визначено позитивне ставлення та зацікавленість учасників навчально-виховного процесу (школярів та вчителів) до використання творів мистецтва, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху у навчально-виховному процесі школи.

7. У процесі дослідження виявлено:

- недостатній рівень обізнаності школярів з олімпійськими цінностями та зв'язком спорту з культурою;
- недостатній стан сформованості ціннісних орієнтацій школярів;

- низький рівень відвідування школярами музеїв та мистецьких виставок;
- недостатнє охоплення школярів заняттями спортом та різними видами мистецтва у позаурочний час.

8. Для ефективного залучення школярів до культурної спадщини олімпійського руху є необхідність створення навчальної літератури для школярів і розроблення практичних рекомендацій для вчителів щодо використанні надбань олімпійської культури під час викладання навчальних предметів.

Основні положення цього розділу викладені у публікаціях 40, 41, 42, 122, 123, 124, 126.

РОЗДІЛ 4

РЕАЛІЗАЦІЯ ОЛІМПІЙСЬКОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ІНТЕГРАЦІЮ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ В ЗМІСТ ПРЕДМЕТІВ ГУМАНІТАРНОГО ТА ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ ДЛЯ УЧНІВ 8-х КЛАСІВ

Одним із визначальних напрямів поширення олімпійських ідеалів і цінностей в умовах діяльності закладів загальної середньої освіти стає використання культурної спадщини олімпійського руху в процесі викладання навчальних предметів в межах контекстної моделі олімпійської освіти, яка передбачає передачу олімпійських знань у процесі викладання різних навчальних предметів, тобто через інтеграцію питань олімпійської тематики у зміст навчальних предметів, не порушуючи їх природну структуру [82].

Не викликає сумніву те, що гармонійний розвиток особистості передбачає вплив на дитину різних видів мистецтва, завдяки якому можливе формування морального обличчя особистості. Особливого значення набуває залучення учнів до багатючих традицій світової і вітчизняної культури, гідне місце в яких посідає культурна спадщина міжнародного олімпійського руху. У навчально-виховному процесі наочність, а саме, постійне використання в системі навчальних дисциплін творчого потенціалу творів образотворчого та інших видів мистецтва традиційно оцінюється як одне з дієвих засобів, покликаних позитивно вплинути на розвиток учнів, на формування їх морально-естетичних поглядів. Використання творів мистецтва позитивно впливає на реалізацію навчальних, розвиваючих і виховних завдань [122].

Не даремно К. Стронг (США) підкреслює важливість включення до системи освіти школярів:

- дослідження діяльності живописців, поетів, скульпторів, ораторів, танцюристів під час ритуальних церемоній, архітекторів і музикантів, які

мають відношення до сфери спорту і Олімпійських ігор; вивчення споруд в місцях проведення змагань;

- постановку драматичних п'єс і театральних сцен з історії олімпійського минулого і подій з життя стародавніх;

- дослідження паралелей між ідеалами давнини і багатьма аспектами сучасного олімпізму, проблеми моральності [280].

Для проведення творчо-перетворюючого експерименту нами обрано навчальний процес учнів 8-х класів. Обрання для проведення дослідження саме цього віку зумовлено тим, що у підлітків 13–14 років – приходить період активних фізіологічних і психологічних змін.

В учнів восьмого класу становлення теоретичного рефлексивного мислення тісно пов'язане з розвитком уяви, що дає імпульс до творчості: підлітки починають писати вірші, серйозно займатися різними видами спорту, конструювання тощо.

В.В. Рубцов звертає увагу на важливість образно-сміслової опори для розвитку понять підлітка не як абстрактного поняття, а у вигляді реального образу героя, що особливо важливо в підлітковому віці. Секрет дієвості цього способу полягає в тому, що дитина безпосередньо і невимушено на невербальному рівні стикається з внутрішнім світом особистості [192].

Головна мотиваційна лінія підлітків цього віку пов'язана з активним прагненням до особистісного самовдосконалення. У них виникає необхідність у систематичному самовихованні, вони починають все частіше замислюватися над можливостями інтелектуального і особистісного спілкування, самовдосконалення і здійснюють для цього свідомі, цілеспрямовані зусилля.

Саме в цей період підліток починає пов'язувати себе з дорослим поколінням і звертати увагу на свій фізичний стан (хлопчики) і свою зовнішність (дівчата), здійснюючи вольові зусилля для досягнення поставленої мети. Наслідування дорослим не обмежується тільки манерами

поведінки та одягом, воно поширюється на світ розваг, романтичних стосунків.

Від спілкування з дорослими підліток чекає співробітництва, спілкування, залучення до спільної діяльності, де б він відчував себе на рівних з дорослими. Він негативно реагує на накази і вказівки. Проте, адекватно реагує на поради авторитетних для нього дорослих.

У цей період відбувається більш усвідомлене запам'ятовування і осмислення пройденого матеріалу, виникає здатність орієнтуватися на цілі, що виходять за межі сьогодення – здатність до ціле покладання. Проте, спілкування восьмикласників носить інформаційний характер. Їх увага зосереджується на бажанні отримати відповіді на запитання «Що? Де? Коли?», але їх мало цікавить інформація, що відповідає на запитання «Чому?» і «Навіщо?». Цей період підлітків, їх психологічні зміни наближають до дорослого життя. Ми передбачали, що саме твори мистецтва, пов'язані з олімпійською історією, і допоможуть підліткам отримати відповіді на запитання «Що? Де? Коли?» у процесі опанування знаннями навчальних предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу.

У процесі нашого дослідження, після аналізу навчальних програм для учнів 8-х класів закладів загальної середньої освіти України, нами проведено відбір і систематизацію творів мистецтва, пов'язаних з надбаннями культурної спадщини олімпійського руху, відповідно до розділів і тем навчальних програм з предметів «Зарубіжна література», «Історія», «Географія», «Фізична культура» та інтегрованого курсу «Мистецтво». Після цього були розроблені практичні рекомендації, в яких відображено, яким чином той чи інший твір (картина, скульптура, пам'ятник, фотографія, вірш тощо) має відношення до олімпійського руху та Олімпійських ігор.

Наступним кроком було проведення консультацій з педагогічними колективами основних закладів загальної середньої освіти стосовно користування практичними рекомендаціями, представленими нижче.

4.1. Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Зарубіжна література» для учнів 8-х класів

Головна мета вивчення предмета «Зарубіжна література» в загальноосвітній школі – долучення учнів до здобутків зарубіжної літератури та культури, розвиток творчої особистості, формування в неї гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків, а також якостей громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти [90].

Один із розділів предмету «Зарубіжна література» у 8 класі присвячений літературі античного періоду, яку неможливо уявити собі без змагань у силі, спритності, швидкості та витривалості.

Багатьом персонажам давньогрецької міфології, які мають відношення до атлетичних змагань та Олімпійських ігор Стародавньої Греції, були притаманні неабиякі атлетичні якості. Геракл – втілення небувалої сили, влучності, витривалості. Аполлон – майстерний стрілок, борець, кулачний боєць і металник диска. Відмінним металником диска і п'ятиборцем вважався Персей. Полідевк – непереможний кулачний боєць, а його брат Кастор – завжди перший на скачках.

Тема агоністики знаходить своє продовження у творах епічного жанру поетів цього періоду. Яскравими представниками давньогрецького епосу виступають Гомер, Есхіл, Піндар, Архілох та інші, які через героїв своїх творів знайомлять читача з системою виховання, найбільш значущими змаганнями – Олімпійськими іграми, цінностями давньогрецької цивілізації: калокагатією, громадянською доблестю, етичними нормами тощо.

Літературні твори здатні розвивати особистість за умови, якщо вони спонукають особистість до позитивної діяльності. Більш повному сприйняттю змісту літературного твору, його героїв можуть допомогти ілюстрації (картини, статуї, архітектурні споруди). Головним виразним засобом літератури є слово. Образотворче мистецтво та скульптура – це наочне зображення історичних подій, особистостей, повсякденного життя, специфічна форма пізнання навколишнього світу, що сприймається глядачем

завдяки зоровим аналізаторам. Емоційний вплив на людину – колір – становить прерогативу та суть живопису. Поєднання діяльності слухового та зорового аналізаторів дає учням можливість більш повно та яскраво сприймати дійсність через художньо-образні форми.

Так, вивчаючи твір Гомера «Іліада» в межах теми «Античність» можна пропонувати школярам розповідь про те, що перші атлетичні змагання в Греції були пов'язані з релігійними обрядами. Ще в II тисячолітті до н. е. існував звичай супроводжувати поховання вождя похоронними іграми. На згадку про померлого влаштовували атлетичні змагання. Найперший опис атлетичних змагань, їхній зміст, характер і ставлення до них народу зустрічається в «Іліаді» Гомера (пісня 23: «Після похорону Ахілл влаштував на честь померлого пишні поховальні ігри. Вони почалися з бігу на колісницях...»). Ці ігри були прообразом Олімпійських ігор Стародавньої Греції).

Вивчаючи творчість Вільяма Шекспіра (тема «Жанрово-тематичне розмаїття середньовічної літератури») доречним буде інформація про те, що до культурної програми Ігор XXX Олімпіади 2012 р. в Лондоні увійшов фестиваль, присвячений творчості видатного драматурга, до якого входили театральні постановки, виставки, конференції, «круглі столи», твори, перекладені для дітей. На Всесвітній шекспірівський фестиваль приїхали 50 театральних труп з усього світу, що представили всю його творчість на 37 мовах.

Нижче представлено твори живопису, пов'язані з історією олімпійського руху для використання у процесі викладання змісту навчального предмету «Зарубіжна література» у 8 класі (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

**Інтеграція творів живопису у процес викладання навчального предмета
«Зарубіжна література» (8 клас)**

Зміст навчального матеріалу	Твори мистецтва
Античність Міфи троянського циклу. Троя. Паріс викрадає Єлену. Облога Трої. Смерть Ахілла. Троянський кінь (2–3 за вибором учителя).	Фетіда купає Ахілла у водах Стикса. Бенкс Томас. 1789 р. Лондон, Музей Вікторії та Альберта. Шаленість Ахілла. Куапель Шарль-Антуан. 1737 р. Санкт-Петербург. Державний Ермітаж. Поранений Ахілл. Канова Антоніо. Мілан. Вілла Реале. Смерть Ахіллеса. Чорнофігурна кераміка. Близько VI ст. Статуя Паріса. в Британському музеї. Голова Паріса. Антична кераміка, фрагмент римської вази. Приблизно 27 р. до н. е. – 37 р. Лондон. Британський музей. Троянський кінь. Фрагмент рельєфної поховальної вази Кіклада. Близько 675–650 рр. до н. е. Мікени (Греція). Мікенський археологічний музей. Викрадення Єлени. Гвідо Рені. 1631 р. Париж, Лувр. Паріс та Єлена. Давід Жак-Луї. 1788 р. Париж. Лувр. Геракл Форнезе. Імператорська римська копія роботи Глікона з грецького оригіналу роботи Лісіппа. Приблизно 320 р. до н. е. З бань Каракалли у Римі. Неаполь, Національний музей.
Гомер. «Іліада» (огляд). «Двобій Ахілла і Гектора» (пісня 22, вірші 140–410), «Пріам у Ахілла» (пісня 24, вірші 470–670).	Пріам, який просить Ахілла повернути йому тіло Гектора. Александр Іванов, 824 р. Москва, Третьяковська галерея. Двобій Ахілла та Гектора. Пітер Пауль Рубенс. 1630 р.
Сапфо (VII–VI ст. до н.е.). «До Афродіти» («Барвношатна владарко, Афродіто...»).	Статуя Афродіти. Римська копія з грецького оригіналу. III–II ст. до н. е. Санкт-Петербург. Державний Ермітаж.
Есхіл (бл. 525-бл. 456 рр. до н.е.). «Прометей закутий».	Прометей (Кара титана). Тіціан. 1548–1949 рр. Мадрид Музей Прадо.

Продовження таблиці 4.1

	Прометей прикутий. Пітер Пауль Рубенс. 1610–1612 рр. Філадельфія. Художній музей. Прометей, який несе вогонь на Землю. Пітер Пауль Рубенс. Мадрид. Музей Прадо.
Публій Вергілій Марон (70–19 рр. до н.е.). «Енеїда» (огляд, 1–2 уривки за вибором учителя).	Вергілій читає «Енеїду» Августу та Октавії. Жан-Жозеф Тайяссон. 1787 р. Еней залишає Трою. Федерріко Бароччі. 1598 р. Рим. Галерея Боргезе Еней, який несе Анхіза. Карл Ванлоо. 1729 р. Париж. Лувр.
Квінт Горацій Флакк (65–8 рр. до н.е.). «До Мельпомени» («Мій пам'ятник стоїть...»).	Музи Мельпомена, Ерата, Полігімнія. Лесюер Еташ. 1617–1655 рр. Лувр, Париж. Мельпомена. Римська копія з грецького оригіналу. II ст. до н. е. Санки-Петербург, Державний Ермітаж.
Публій Овідій Назон (43р. до н.е. – бл. 18 р.). «Сумні елегії» («Життя поета» (IV, 10)).	Статуя Овідія у Констанці. Етторе Феррарі. 1886 р.
Відродження Франческо Петрарка (1304–1374). Сонети № 61, 132.	Петрарка і Лаура. Нікас де Кейзер
Трагедія «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра.	Прощання Ромео і Джульєти на балконі. Френк Бернард Діксі, 1884 р. Примирення голів родин Капулетті та Монтеккі над мертвими тілами дітей. Фредерік Лейтон. приблизно 1850-х рр.

4.2. Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Історія» для учнів 8-х класів

Метою шкільної історичної освіти є набуття учнем вільної особистості, відповідального громадянина України, який визнає загальнолюдські та національні цінності й керується ними у власній поведінці, з високим патріотичним почуттям приналежності до власної країни та до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, зорієнтованим на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві, толерантного до різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, здатної порозумітися з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей. Відбір змісту програмового

матеріалу ґрунтується на низці принципів, одним із яких є полікультурний, що акцентує увагу на органічній єдності історії, культури, мови, традицій і звичаїв, які забезпечують наступність і спадкоємність поколінь власного народу, а також на потребі шанобливого ставлення до культур і звичаїв інших народів [158].

Кожна історична епоха зробила неоцінений внесок у розвиток фізичної культури і спорту, які стали частиною історичної культурної спадщини людства.

У кожен епоху існували свої канони краси людського тіла. Зі змінами, що відбувалися у культурі суспільства, змінювалися і погляди на статуру. Так, у стародавніх цивілізаціях існував культ сильного тіла з добре розвинутими м'язами. [80].

Протягом віків змінювалися стандарти на красу тіла людини. Проте існує узагальнене уявлення про красу.

«Вітрувіанська людина» – одне з найвідоміших творінь відомого італійського художника, інженера, архітектора, механіка, анатома і провісника, створеного у 1487 р. (рис. 4.1). Метою картини Леонардо поставив зобразити ідеальні пропорції людини – канон краси. Картина є візуалізацією праць давньоримського архітектора Вітрувія, який докладно описав ідеальні пропорції чоловічого тіла.

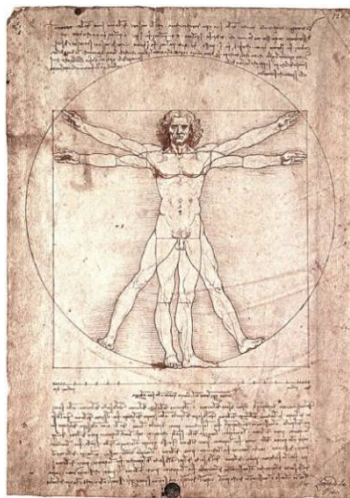

Рис. 4.1. Вітрувіанська людина. Леонардо да Вінчі. 1490 р. Галерея Академії, Венеція

Зображення краси людського тіла – відмітна риса таких геніальних художників як Леонардо да Вінчі, Рафаель, Мікеланджело, Рембрант, Рубенс, Тиціан. Шедеври, створені ними, навечно увійшли до всесвітньої культурної спадщини.

Прикладом використання творів мистецтва, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху, під час викладання теми «Високе Відродження» можуть служити картина *Рафаеля Санті «Аполлон грає на віолі»* та скульптура *«Джованні Лоренцо Берніні «Аполлоні Дафна»*. Репродукції творів доцільно доповнити розповідями про те, що Аполлон вважався покровителем багатьох атлетичних змагань, особливо – стрільців з лука. Мешканці Дельф поклонялися йому як богу кулачного бою, на Криті – бігу. Аполлон у давнину вважався не тільки покровителем різних атлетичних змагань, а й богом будь-яких агоністичних перемог. На його честь проводили Ігри в Північному Причорномор'ї (табл. 4.2).

Під час вивчення теми «Зародження культури бароко» стануть у нагоді картини Пітера Пауля Рубенса «Геркулес» та «Викрадання Гіпподамії», представлення яких доцільно доповнити інформацією про те, що і Геркулес (Геракл), і Гіпподамія є головними героями легенд про започаткування давньогрецьких Олімпійських ігор.

Таблиця 4.2

Інтеграція творів живопису у процес викладання навчального предмета «Історія» (8 клас)

Зміст навчального матеріалу	Твори мистецтва
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ Розділ II. Високе Відродження. Реформація в Західній Європі Гуманізм М. Сервантес, Еразм Роттердамський, Ніколо Макіавеллі.	<i>Еразм Роттердамський</i> . Гольбейн. Зібрання замку Лонгфорд. <i>Статуя Макіавеллі</i> . Флоренція. Галерея Уффіці. <i>Ніколо Макіавеллі</i> . Санті ді Тіто. Друга половина XVIст.

Продовження таблиці 4.2.

Високе Відродження Леонардо да Вінчі, Рафаель Санті, Мікеланджело.	Вітрувіанська людина. Леонардо да Вінчі. 1490 р. Галерея Академії. Венеція. Афінська школа. Рафаель Санті. 1511 р. Музей Ватикана. Ватикан. Аполлон грає на віолі. Рафаель Сант. Давід. Мікельанджело. Близько 1501–1504 рр. Флоренція. Академія витончених мистецтв. Геній перемоги. Мікеланджело. Близько. 1532–1534 рр. Палаццо Веккйо. Флоренція. Атлант. Мікеланджело. Близько 1519–1536 рр. Флоренція. Академія витончених мистецтв.
Північне Відродження П. Брейгель, А. Дюрер	Зимний пейзаж. Пітер Брейгель старший. Зібрання д-ра Ф. Дельпорта. Брюссель. Альбрехт Дюрер. Автопортрет. 1500 р.
Зародження культури бароко П. Рубенс, Рембрандт, Тиціан.	Геракл і Омфала. Пітер Пауль Рубенс. 1606 р. Париж. Лувр. Геракл. Пітер Пауль Рубенс. 1611 р. Німеччина. Дрезденська картинна галерея. Автопортрет. Харменс ван Рейн Рембрандт. 1639 р. Галерея Уффіці; Борці. Літографія з книги І. Меркуріалеса «Мистецтво гімнастики». 1587 р. Венеція;
Практичне заняття (на вибір вчителя): Гуманістичні ідеї в творах Е. Роттердамського / Ідеї гуманізму в шедеврах	Атлети у плавальному басейні. Літографія з книги І. Меркуріалеса «Мистецтво гімнастики». 1587 р. Венеція. Фронтиспіс «Опис Еллади». Павсаній. Прибл. 1516 р.

4.3. Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Географія» для учнів 8-х класів

Навчальний предмет «Географія» спрямований на розвиток умінь усвідомлено орієнтуватися в соціально-економічних, суспільно-політичних та екологічних подіях, що відбуваються у державі та світі, а також сприяє формуванню в учнів гуманістичного світогляду, вихованню дбайливого ставлення до навколишнього середовища, відповідної поведінки в ньому. Одним з основних завдань предмету є виховання екологічної культури,

національної свідомості та почуття патріотизму, толерантного ставлення до інших народів, поваги до природних і культурних цінностей різних регіонів та країн світу [159].

Важливою рисою предмета «Географія» є комплексний географічний підхід до життєдіяльності суспільства та його взаємодією з природою, який забезпечує виховання у школярів цілісних уявлень про людину та світ, що його оточує. Ця риса визначає культурологічну спрямованість географії [235].

На наш погляд, використання творів мистецтва, пов'язаних із культурною спадщиною олімпійського руху, у процесі викладання предмету «Географія» сприятиме більш ефективному засвоєнню учнями знань, розширенню їхнього світогляду.

У процесі вивчення теми «Дослідження Геродота» варто використовувати фотографії залишків давніх споруд, що збереглися на території України. На території Ольвії, Херсонеса, Північного Причорномор'я панував культ гармонійного розвитку людини: фізичний і розумовий розвиток були невід'ємними. Збереглися відомості про функціонування гімнасій та палестр в Ольвії, Пантикапеї, Херсонесі, Фанагорії, Горгіппії та Танаїсі. У причорноморських містах влаштовували регулярні атлетичні змагання: в Ольвії – на честь Ахілла та Аполлона, у Херсонесі – на честь Гермеса та Геракла, про що свідчать артефакти, знайдені на цих територіях (табл. 4.3).

4.4. Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Фізична культура» для учнів 8-х класів

Основною метою навчального предмета «Фізична культура» є: формування в учнів стійкої мотивації щодо збереження свого здоров'я, фізичного розвитку та фізичної підготовленості; гармонійний розвиток природних здібностей та психічних якостей; використання засобів фізичного виховання в організації здорового способу життя [162].

Таблиця 4.3

**Інтеграція творів живопису у процес викладання навчального
предмета «Географія» (8 клас)**

Зміст навчального матеріалу	Твори мистецтва
Вступ <i>Дослідження Геродота</i>	<i>Геродот.</i> Відень. Будинок Австрійського парламенту. <i>Скіф з луком.</i> <i>Панафінейська амфора</i>, знайдена на території Північного Причорномор'я.
	<i>Іонійська амфора другої половини VI ст. до н. е. з фігурою атлета</i> (з розкопок Пантикапея). <i>Залишки споруд у Північному Причорномор'ї.</i> <i>Зображення стригаля та арибалла (флакона для олії)</i> фрагмент вази, знайденої під час розкопок на території Ольвії.

У виховних завданнях олімпійського руху ініціатор відродження сучасних Олімпійських ігор П'єр де Кубертен вбачав передовсім гуманістичну ідею необхідності гармонійного розвитку особистості, яка піднімається до платонівської тріади: музика, філософія і гімнастика. Ці елементи є фундаментальними й інтегруються в усі аспекти життєдіяльності людини, а також відповідають давньогрецькому ідеалу калокагатії (грецьке kalokagathia від kalos – прекрасний і agatos – добрий).

Зважаючи на це, важливу роль у формуванні однієї з основних компетентностей – обізнаності та самовираження у сфері культури – може відігравати навчальний предмет «Фізична культура» через використання (як приклад для наслідування) мистецьких творів, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху та спорту, для власного вдосконалення, що сприятиме усвідомленню важливості зв'язку культури і спорту.

Долучаючись до олімпійського руху, до участі в Олімпійських іграх кожна країна погоджується з дотриманням олімпійських цінностей, що

містяться у «Фундаментальних принципах олімпізму», які мають місце в основному правовому документі олімпійського руху – Олімпійській хартії.

Феномен олімпійської культури являє собою комплекс накопичених людством знань, норм, цінностей, змістів, зразків поведінки, що відповідають ідеології Олімпійської хартії, філософії олімпізму, на основі яких формуються гуманістичний спосіб життя соціуму й стиль життя особистості.

Знайомлячи школярів з олімпійською цінністю «досконалість», доцільно звертатися до скульптур «Дискобол» Мирона та «Дорифор» Поліклета і провести паралель із зображенням сучасних зірок світового спорту – пам'ятниками Сергію Бубці, Уле-Ейнару Брйорндалену, Емілю Затопеку та інших.

Під час розповіді про таку олімпійську цінність як «Чесна гра» варто згадати про статуї – заніси, що збереглися на стародавньому стадіоні в Олімпії, згадати імена видатних спортсменів, які є прикладом чесної лицарської поведінки у спорті та в житті.

Демонстрацію школярам одної з олімпійських цінностей – «Радість зусилля» – доцільно проводити на прикладі одноіменного розділу «Оди спорту» П. де Кубертена, яка стала переможницею культурної олімпіади в номінації «Література» на Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі.

Ілюстрацією цінності «Дружба» може служити фотографія легкоатлетів друзів і суперників, які зустрілися на Іграх XI Олімпіади 1936 р. у Берліні, – Джессі Оуенса (США), чотириразового олімпійською чемпіона (1936–4) та Луза Лонга (Німеччина), срібного призера.

Чудовою ілюстрацією цінності «Повага» є пам'ятник «Діагор та його сини», споруджений на території Міжнародної олімпійської академії в Олімпії, Греція. А також фотографія веслувальника Хенрі Пірса, який прийняв рішення зупинитися і пропустити «родину» братів наших менших – качок – під час чвертьфінального заїзду на Іграх IX Олімпіади 1928 р. в Амстердамі (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

**Інтеграція творів мистецтва у процес викладання навчального
предмета «Фізична культура» (8 клас)**

Зміст навчального матеріалу	Твори мистецтва
Основні цінності олімпізму <i>Досконалість</i>	<i>Дискобол.</i> Скульптура давньогрецького скульптора Мирона. Римська копія з грецького оригіналу V ст. Лондон. Британський музей. <i>Дорифор.</i> 450–440 рр. до н. е. Реконструкція. Робота скульптора Поліклета. Неаполь. Національний археологічний музей. <i>Пам'ятник Мартіну Клейну</i> – срібному призеру Ігор V Олімпіади 1912 р. з боротьби в м. Вільянді (Естонія). <i>Пам'ятник Дюку Паоа Каханамоку</i> – триразовому олімпійському чемпіону (1912, 1920 – 2) та дворазовому срібному призеру (1912, 1924) Ігор Олімпіад зі спринтерського бігу, Сідней (Австралія). <i>Пам'ятник Джону Келлі</i> – триразовому олімпійському чемпіону (1920–2, 1924) з веслування у Фермонт парку, Філадельфія (США). <i>Пам'ятник Пааво Нурмі</i> – володарю дев'яти золотих і трьох срібних олімпійських нагород з бігу на середні та довгі дистанції біля Олімпійського стадіону в Гельсінкі (Фінляндія). <i>Нокдаун.</i> Махорі Янг. <i>Пам'ятник</i> олімпійському чемпіону <i>Сергію Бубці</i>. споруджений у Донецьку (Україна). <i>Пам'ятник Уле-Ейнару Бьйорндалену.</i> Кирстен Коккін. 2008 р. містечко Сімострада, Норвегія. <i>Пам'ятник Мухаммеду Алі.</i> 2011 р. Лос-Анджелес, США. <i>Пам'ятник Емілю Затопеку.</i> 2012 р. парк Олімпійського музею. Лозанна, Швейцарія. <i>Джессі Оуенс (США)</i> – герой Ігор XI Олімпіади. <i>Пам'ятник Доранто Пієтрі.</i> Карпи. Італія. <i>Пам'ятник Борису Шахліну.</i> Володарю семи золотих, чотирьох срібних та двох бронзових олімпійських медалей зі спортивної гімнастики в Ішимі.

Продовження таблиці 4.4.

	<i>Ода спорту. П'єр де Кубертен.</i>
<i>Fair Play – чесна гра</i>	<i>Залишки постаментів статуй Зевса (заніс) біля входу на олімпійський стадіон в Олімпії.</i> <i>Сергій Бубка</i> – олімпійський чемпіон зі стрибків з жердиною.
<i>Радість зусилля</i>	<i>Абебе Бікіла</i> – ефіопський спортсмен, дворазовий олімпійський чемпіон з марафонського бігу (1960, 1964 рр.). <i>Наваль Ель Мутавакель</i> – марокканська спортсменка, олімпійська чемпіонка в бігу на 400 м.
<i>Дружба</i>	<i>Джессі Оуенс, чотириразовий олімпійський чемпіон (1936–4) з легкої атлетики та Луз Лонг, срібний призер Ігор Олімпіади 1936 р. у стрибках у довжину.</i> Фото « <i>Подяка за поєдинок</i> ». Фото « <i>Привітання суперниці</i> ». Фото « <i>Дарина Зевіна</i> », чемпіонка юнацьких Олімпійських ігор з плавання на п'єдесталі пошани з подругами-суперницями.
<i>Повага</i>	<i>Діагор та його сини. Олімпія. Греція.</i> <i>Олімпійські ігри (Радість Каліпатери).</i> Микола Дмитрієв-Оренбургський. 1860 р. Санкт-Петербург. Академія мистецтв. <i>Хенрі Пірс.</i> чемпіон Ігор IX Олімпіади з академічного веслування. <i>Монумент на честь Томмі Сміта і Джона Карлоса – борців за повагу до олімпійських цінностей.</i> Університет Сан-Хосе. штат Каліфорнія. США. <i>Вірш «Баллада о поднятых кулаках»</i> Євген Євтушенко

4.5. Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета інтегрованого курсу «Мистецтво» для учнів 8-х класів

Мета навчання курсу «Мистецтво» в основній школі зумовлена основними функціями мистецтва: естетичною, навчально-пізнавальною, духовно-виховною, комунікативною, емоційно-терапевтичною. Зважаючи на

це, можна вести мову про те, що цей навчальний предмет, як жодний інший, має доносити до школярів перлини культурної спадщини олімпійського руху.

Багатий арсенал художніх творів, пов'язаних з олімпійським рухом та Олімпійськими іграми, під час вивчення теми «Мистецтво в культурі минулого» розширює демонстративні можливості предмету, розширює діапазон пізнавальної інформації для школярів.

Так, під час знайомства з мистецтвом античності можна знайомити школярів із роботами Фідія, Мирона та Поліклета, чорно- і червонофігурною керамікою із зображенням атлетичних змагань античного періоду, реконструкціями культових споруд, головна з яких храм Зевса в Олімпії.

Митці стилю «бароко» Рубенс, Берніні, Куапелль, Тревизан та інші, звертаючись до міфів, у своїх творах зображували міфічних героїв Стародавньої Греції Ахілла, Прометея, Аполлона, життя яких було пов'язане з античними Олімпійськими іграми.

Ілюстраціями стилю «рококо» можуть стати роботи видатних майстрів Кнілле Отто, та ін., картини які передають дух і настрої, що панували на Олімпійських іграх Стародавньої Греції.

Представником стилю «сграфіті» є видатний художник Ганс Ерні, колекція картин, якого зберігається в Олімпійському музеї в Лозанні (Швейцарія) (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета інтегрованого курсу «Мистецтво» (8 клас)

Зміст навчального матеріалу	Твори мистецтва
Мистецтво в культурі минулого Стилі та напрями мистецтва. <i>Античність</i>	<i>Статуя Зевса в Олімпії.</i> Фідій. <i>Дискобол.</i> Римська копія грецької статуї V ст. до н. е. <i>Дорифор.</i> Реконструкція на підставі мармурових римських копій з грецького бронзового оригіналу роботи Поліклета близько 440 р. до н.е. Національний археологічний музей. Неаполь. <i>Афіна.</i> Римська копія з грецького оригіналу роботи Піроса (школа Фідія). Прибл. V ст. до н. е. Колекція Фарнезе.

Продовження таблиці 4.5.

	Ніка – «дух перемоги». Пайоній. 420 р. до н. е. Реконструкція. Археологічний музей. Олімпія.
	Геракл та Афіна. Червонофігурна кераміка. Прибл. 480–470 р. до н. е. Мюнхен. Державне античне зібрання. Борці. Червонофігурна кераміка. 520 р. до н. е. Храм Зевса в Олімпії. Реконструкція. Храм Аполлона в Дельфах.
Бароко	Прометей приносить вогонь людям. Фюгер Генріх Фрідріх. 1817 р. Відень. Музей Ліхтенштейн. Прометей прикутий. Пітер Пауль Рубенс. 1610–1612 рр. Філадельфія. Художній музей. Аполлон і Дафна. Франческо Тревізани. Державний Ермітаж. Санкт-Петербург. Аполлон, коронований Вікторією після перемоги над Піфоном. Куапелъ Ноель. Версаль. Шаленство Ахілла. Шарль-Антуан Куапелъ. 1737 р. Санкт-Петербург. Державний Ермітаж. Деметра, яка шукає Персефону. Горвард Девід Джонсон. Аполлон і Дафна. Берніні Джованні Лоренцо. 1622–1625 рр. Галерея Боргезе. Рим. Прометей і перша людина. Стаджи Пьетро. 1783–1793 рр. Санкт-Петербург. Державний Ермітаж. Олімпійські ігри. Гун Карл. 1860 р. Рига. Національний художній музей. Відродження Олімпійських ігор – алегорія спорту. Чарльз Луї де Кубертен. 1896 р. Лозанна. Швейцарія. Сцена з Олімпійських ігор. Боротьба. Василь Верещагін. 1860 р. Національний музей «Київська картинна галерея».
Рококо	Геркулес на роздоріжжі між Чеснотою і Пороком. Батоні Помпео. 1765 р. Державний Ермітаж. Санкт-Петербург. Змагання озброєних атлетів у бігу. Кнілле Отто. 1879 р.
Модернізм	Динамізм велосипедиста. Умберто Боччоні. Венеція. Музей Колекція Пеггії Гугенхайм. Енергія гри в футбол. Умберто Боччоні. 1913 р.
Реалізм	Гімнасти СРСР. Дмитро Жилинський. 1964 р. Руський музей. Санкт-Петербург.

Продовження таблиці 4.5.

	Брати Біглінід час гонки. Томас Ікінс. 1873. Клівленд. Музей мистецтв.
Сграффіті	Серія картин Ганса Ерні, присвячених олімпійським видам спорту. Лозанна. Олімпійський музей.

4.6. Ефективність олімпійської освіти підлітків 8-х класів через інтеграцію елементів культурної спадщини олімпійського руху в процесі викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу

Розглядаючи школу як середовище для інтеграції олімпійської освіти, нами ставилось завдання визначити ефективність впровадження практичних рекомендацій з використання надбань культурної спадщини олімпійського руху в процесі навчально-виховної роботи школярів для зростання їхнього загальнокультурного розвитку.

Констатуюче дослідження дало нам можливість визначити дійсний стан досліджуваної нами проблеми: ставлення учнів до культурної спадщини олімпійського руху, рівень їхніх знань в цьому напрямі тощо. Зібрані данні дали підстави для побудови подальших досліджень та прогнозування їх результатів.

Наступним етапом нашого дослідження було проведення творчо-перетворюючого природного дослідження, який дозволив втілити пропонувані нами нововведення до змісту гуманітарних предметів, і водночас, забезпечити збереження звичних для навчального закладу та учасників навчально-виховного процесу умов навчання і виховання.

Педагогічним колективам основних закладів освіти ліцею м. Сторожинець, гімназії смт. Варва та загальноосвітній школи № 78 м. Київ під час вивчення загальноосвітніх предметів («Історія», «Зарубіжна література», «Географія», «Фізична культура» та інтегрований курс «Мистецтво») нами було запропоновано використовувати репродукції, а під час проведення музейних уроків – твори мистецтва, пов'язані з культурною спадщиною олімпійського руху.

Під час впровадження розроблених нами практичних рекомендацій з використання культурної спадщини олімпійського руху в процесі викладання навчальних предметів, школярі повинні були отримати досить широке уявлення про духовно-моральне життя різних етапів розвитку суспільства на прикладах історії та культури, познайомитися з культурно-історичними надбаннями світової культури різних цивілізацій та найважливішими духовно-моральними цінностями.

У контрольній групі закладів загальної середньої освіти уроки зазначених загальноосвітніх предметів проводилися у звичному режимі.

У кінці навчального року нами проведено повторне опитування через анкетування школярів і отримано такі результати в групі основних закладів загальної середньої освіти.

Педагогічний колектив гімназії м. Сторожинець зосередив свою увагу на використанні культурної спадщини олімпійського руху в процесі викладання «Історії», «Зарубіжної літератури» та «Фізичної культури». Кількісні зміни використання ними творів мистецтва у процесі викладання гуманітарних предметів, на підставі результатів повторного анкетування школярів, наведені у діаграмі, наведеній нижче (рис. 4.2).

Знайомство школярів із творами мистецтва у процесі набуття учнями знань, рекомендованих нами, позитивно позначилися на збільшення їхньої обізнаності зі світовими культурними цінностями, підвищили не лише їх загальну, а й особисту фізичну культуру. Так, наприклад 70,37 % школярів усвідомили тісний зв'язок спорту і мистецтва, значущість мистецтва у діалозі культур. На 22,22 % збільшилася кількість учнів, які зрозуміли і відчули, що світові культурні цінності, пов'язані з олімпійським спортом, позитивно впливають на розширення їхнього світогляду, підвищення рівня знань з навчальних предметів, загальної культури школярів, мотивацію до занять спортом.

Варто відзначити, що учителі у своїй роботі стали ширше використовувати проведення музейних уроків та екскурсій зі школярами на художні виставки та в музеї.

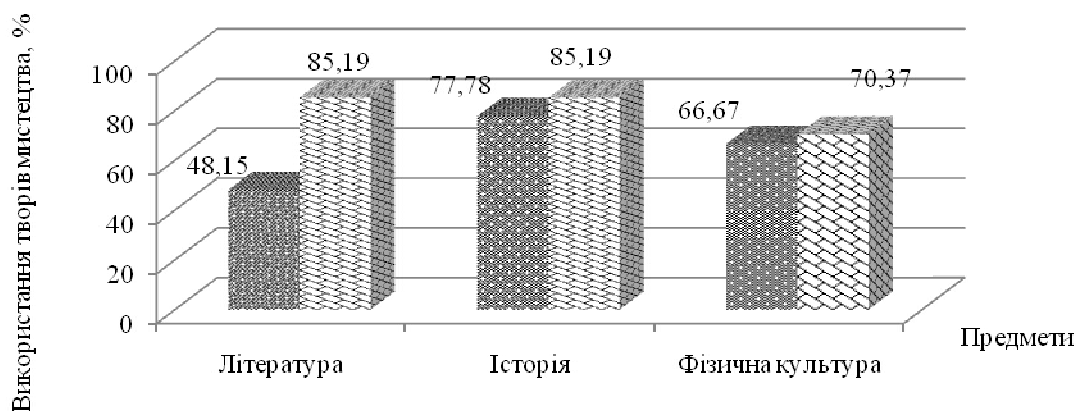

Рис. 4.2. Використання вчителями ліцею №1 м. Сторожинець творів мистецтва у процесі викладання гуманітарних предметів:

■ - до дослідження, ▨ - після дослідження.

Хорошим доповненням до знайомства школярів із творами мистецтв під час позаурочної діяльності було проведення в навчальному закладі конкурсів на кращий дитячий малюнок і літературний твір на рекомендовану нами тему «Олімпійський спорт: історія і сьогодення».

Педагогічному колективу гімназії смт. Варва було рекомендовано використовувати шедеври світової культури, пов'язані зі спадщиною олімпійського руху, в процесі викладання «Зарубіжної літератури», «Історії», «Географії», «Фізичної культури», інтегрованого курсу «Мистецтво». Кількісні зміни використання вчителями творів мистецтва у процесі викладання гуманітарних предметів, на підставі результатів повторного анкетування школярів, мають місце у діаграмі, наведеній нижче (рис. 4.3).

Результати творчо-перетворюючого дослідження, проведеного у цьому навчальному закладі, свідчать про те, що використання мистецьких творів підвищили мотивацію учнів до відвідування музеїв на 17,86 %, бажання школярів ознайомитися з творами мистецтва, пов'язаними з історією

олімпійського руху на 21,43 %. Необхідно відмітити, що музейне виховання викликало зацікавленість і вчителів, і батьків, а відвідуваність школярами музеїв та виставок збільшилася на 17,86 %.

На 25,00 % збільшилася кількість школярів, які побачили й усвідомили тісний зв'язок культури і спорту. Кількість учнів, які зрозуміли і відчували вплив цінностей світової культури, пов'язаних з олімпійським рухом, на розширення світогляду, підвищення рівня знань з навчальних предметів та загальну культуру збільшилася на 28,57 %, а на появу (або посилення) у них бажання займатися спортом – на 46,43 %.

Також позитивним результатом нашого дослідження можна вважати і те, що на 3,57 % збільшилася кількість учнів, які ознайомилися з олімпійськими цінностями, причому заслуга в цьому відводиться вчителям.

Варто відмітити, що в закладі освіти збільшилася кількість школярів, членів Малої олімпійської академії, які обрали теми для своїх науково-дослідних робіт такі, що пов'язані з єднанням спорту і культури.

Обговорюючи проведення творчо-перетворюючого дослідження спільно з адміністрацією закладу загальної середньої освіти № 78 м. Києва, нами було наголошено на тому, що виховання гармонійно розвиненої особистості можливо ефективно здійснювати за умови удосконалення навчально-виховного процесу, наявності навчально-матеріальної бази, позитивного ставлення вчителів до впровадження олімпійської освіти.

Відмітною рисою роботи педагогічного колективу школи є розуміння того, що сутність школяра найбільш повно розкривається за умови органічного поєднання навчальної та позаурочної творчої діяльності.

В основі концепції діяльності цього закладу освіти лежить поєднання розумового, фізичного та естетичного виховання, свідченням чого є діяльність спортивного та мистецького комплексів, де продовжується освітній процес у позаурочний час.

Виходячи з умов столичного навчального закладу, нами було запропоновано запровадити використання мистецьких творів у процесі

викладання «Історії», «Зарубіжної літератури», «Географії», «Фізичної культури», інтегрованого курсу «Мистецтво».

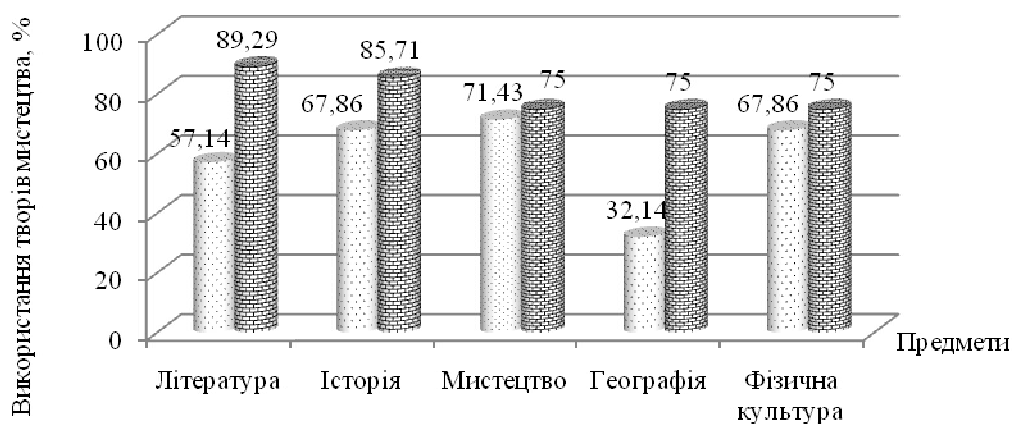

Рис. 4.3. Використання вчителями гімназії смт. Варва творів мистецтва у процесі викладання гуманітарних предметів:

* - до дослідження;
- після дослідження;

Кількісні зміни, що сталися у процесі дослідження щодо використання вчителями творів мистецтва у процесі викладання гуманітарних предметів, на підставі результатів повторного анкетування школярів, наведені нижче (рис. 4.4).

Результати дослідження свідчать про позитивні результати, що відбулися у підході вчителів до підбору форм роботи з навчального предмета та у свідомості школярів. Так, у школі більше уваги стало приділятися музейній педагогіці, про що свідчить збільшення відвідуваності школярами музеїв та художніх виставок на 37,50 %. На 21,88 % піднявся показник усвідомлення учнями зв'язку культури і спорту. На 25 % більше виявилось школярів, які мають бажання ознайомитися з творами мистецтва, пов'язаними з історією олімпійського руху. Важливо відмітити, що на 25 % зросла кількість школярів, які усвідомили, що світові культурні цінності, пов'язані з олімпійським спортом, позитивно впливають на розширення світогляду, підвищення рівня їхніх знань з навчальних предметів, загальну культуру та мотивацію до занять спортом.

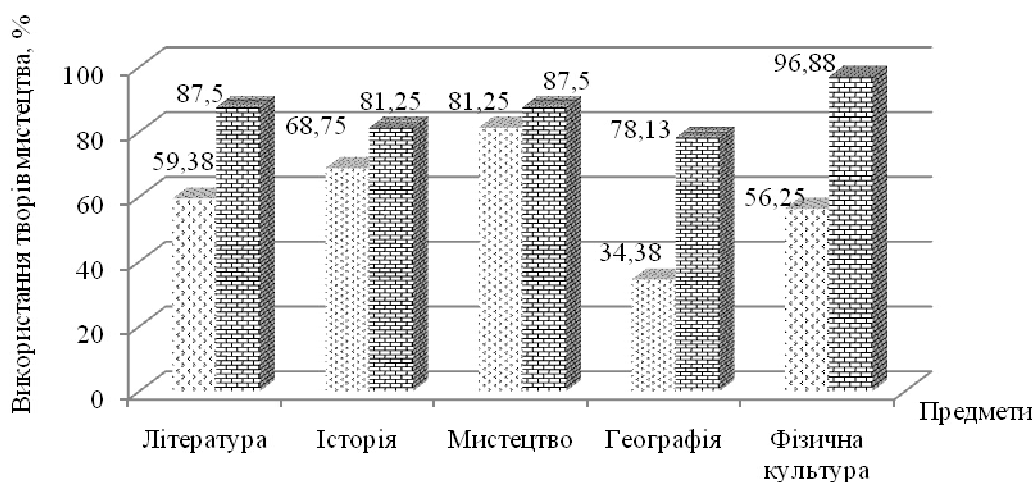

Рис. 4.4. Використання вчителями середньої школи № 78 м. Києва творів мистецтва у процесі викладання гуманітарних предметів:

⦿ - до дослідження; ≡ - після дослідження.

Позитивним результатом дослідження виявилось і те, що на 21,87 % збільшилася кількість школярів, які ознайомлені з олімпійськими цінностями.

Отриманню позитивних результатів в закладі загальної середньої освіти № 78 м. Києва сприяли наші консультації та практичні рекомендації для педагогів, які працюють зі школярами у позаурочний час у фізкультурно-спортивному та мистецькому комплексах, що діють на базі школи. Набуті художні знання і вміння школярі використовують для саморозвитку та естетизації середовища школи.

За підсумками дослідження можемо констатувати, що відповідно до наших рекомендацій, відсоток використання мистецьких творів у процесі викладання гуманітарних навчальних предметів загалом в основних навчальних закладах збільшився (рис. 4.5).

Результати дослідження свідчать про позитивний вплив використання в основних закладах загальної середньої освіти у процесі викладання гуманітарних предметів творів мистецтва, пов'язаних з олімпійським рухом, на усвідомлення школярами зв'язку спорту і культури, впливу світових

культурних цінностей на розширення світогляду, підвищення рівня знань з навчальних предметів, загальну культуру, мотивацію до занять спортом, про що свідчать наведені нижче дані (табл. 4.6).

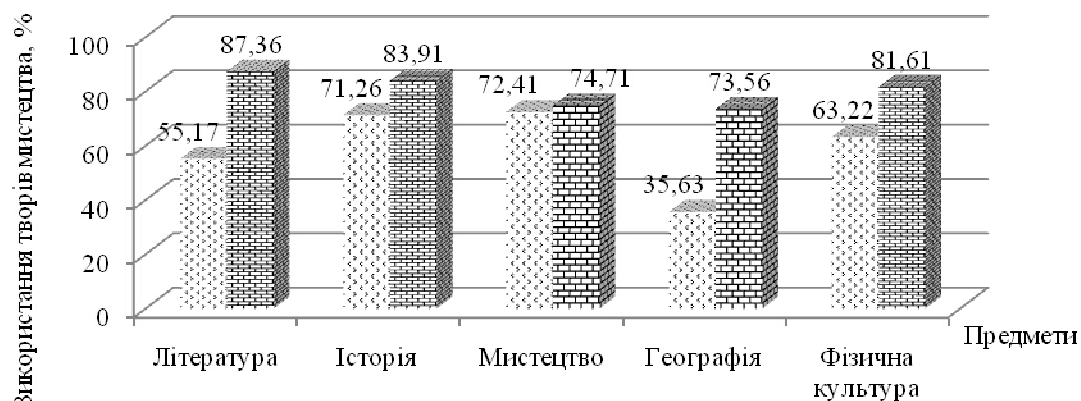

Рис. 4.5. Використання творів мистецтв у процесі викладання гуманітарних предметів в основних закладах освіти:

※ - до дослідження, ≡ - після дослідження;

Аналіз діяльності основних закладів освіти, показує, що досягненню позитивних результатів сприяло органічне поєднання цілеспрямованого застосування дидактичного матеріалу, пов'язаного з культурною спадщиною олімпійського руху, у процесі освітньої та позаурочної роботи зі школярами.

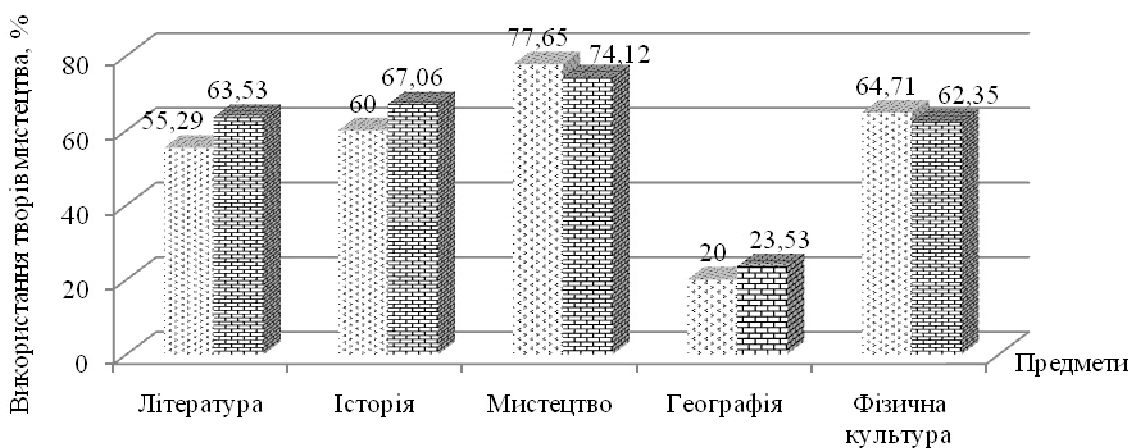

Рис. 4.6. Використання творів мистецтва у процесі викладання гуманітарних навчальних предметів загалом у контрольних закладах освіти:

※ - до дослідження, ≡ - після дослідження;

У кінці навчального року нами проведено в контрольних навчальних закладах, що працювали у звичному режимі, повторне опитування через анкетування школярів і встановили такі результати (рис. 4.6).

Таблиця 4.6

**Таблиця показників групи основних закладів загальної середньої освіти
до та після дослідження**

Показники	Назва навчального закладу	До дослідження		Після дослідження		Різниця між показниками після і до дослідження, %	Рівень значущості різниці між показниками до і після дослідження, р
		n	%, від загальної к-сті	N	%, від загальної к-сті		
Кількість школярів, які відвідують мистецькі виставки та музеї	Ліцей м. Сторожинець, n=27	3	11,11	8	29,63	+18,52	0,074
	Гімназія смт. Варви, n=28	1	3,57	6	21,43	+17,86	0,074
	ЗОШ № 78 м. Київ, n=32	10	31,25	22	68,75	+37,50	0,002
	Основна група загалом, n=87	14	16,09	36	41,38	+25,29	0,001
Кількість школярів, які обізнані про зв'язок культури і спорту	Ліцей м. Сторожинець, n=27	15	55,56	19	70,37	+14,81	0,134
	Гімназія смт. Варви, n=28	12	42,86	19	67,86	+25,00	0,023
	ЗОШ № 78 м. Київ, n=32	18	56,25	25	78,13	+21,88	0,023
	Основна група загалом, n=87	45	51,72	63	72,41	+20,69	0,001
Кількість школярів, які бажають ознайомитися з творами мистецтва, пов'язані з історією олімпійського руху	Ліцей м. Сторожинець, n=27	18	66,67	25	92,59	+25,92	0,023
	Гімназія смт. Варви, n=28	15	53,57	21	75,00	+21,43	0,041
	ЗОШ № 78 м. Київ, n=32	20	62,50	28	87,50	+25,00	0,013
	Основна група загалом, n=87	53	60,92	74	85,06	+24,14	0,001
Кількість школярів, які підвищили рівень знань з навчальних предметів та загальної культури	Ліцей м. Сторожинець, n=27	15	55,56	21	77,78	+22,22	0,041
	Гімназія смт. Варви, n=28	9	32,14	17	60,71	+28,57	0,013
	ЗОШ № 78 м. Київ, n=32	16	50,00	24	75,00	+25,00	0,013
	Основна група загалом, n=87	40	45,98	62	71,26	+25,29	0,001
Кількість школярів, які знайомі з олімпійськими цінностями	Ліцей м. Сторожинець, n=27	17	62,69	23	85,19	+22,50	0,041
	Гімназія смт. Варви, n=28	15	53,57	21	75,00	+21,43	0,041
	ЗОШ № 78 м. Київ, n=32	23	71,88	30	93,75	+21,87	0,023
	Основна група загалом, n=87	55	63,22	74	85,06	+21,84	0,001
Кількість школярів, які займаються спортом	Ліцей м. Сторожинець, n=27	15	55,56	22	81,48	+25,92	0,023
	Гімназія смт. Варви, n=28	16	64,29	23	82,14	+25,00	0,023
	ЗОШ № 78 м. Київ, n=32	16	50,00	24	75,00	+25,00	0,013
	Основна група загалом, n=87	47	54,02	69	79,31	+25,29	0,001

Аналізуючи отримані результати, можемо констатувати, що протягом навчального року в контрольних закладах освіти спостерігається незначне зростання застосування дидактичного матеріалу – творів мистецтва – у викладання гуманітарних навчальних предметів («Зарубіжна література» – на 8,24 %, «Історія» – на 7,06 %, «Географія» – на 3,53 %), що можна пояснити відповідною тематикою зазначених предметів у 8 класі, а також, рівнем методичної підготовки відповідних учителів. Разом із тим, під час викладання інтегрованого предмету «Мистецтво» і «Фізичної культури» цей показник знизився, відповідно на 3,53 % та на 2,36 %. Разом із тим, треба зазначити, що використані учителями твори мистецтва не були пов'язані з олімпійською спадщиною.

Розглядаючи результати анкетування школярів 8 класу контрольного закладу загальної середньої освіти № 27 м. Вінниця, спостерігаємо тільки збільшення кількості учнів, які усвідомили, що існує зв'язок спорту і культури (на 7,70 %) та тих, хто усвідомив, що обізнаність з культурною спадщиною олімпійського руху може сприяти появі (або посиленню) мотивації до занять спортом. Проте, усвідомлення поки що не знайшло своєї реалізації, оскільки показник школярів, які займаються спортом 42,31 % залишився без змін.

Використання дидактичного матеріалу у звичайному режимі в процесі викладання гуманітарних предметів у 8 класі контрольного закладу загальної середньої освіти с. Прилісне відмічаємо тільки збільшення на 4,00 % кількість школярів, які розуміють, що спорт і культура мають тісний зв'язок, та їх бажання займатися спортом – на 8 %. Інші показники залишилися без змін.

Аналізуючи результати анкетування школярів 8 класу контрольного закладу загальної середньої освіти № 306 м. Києва, спостерігаємо незначні збільшення показників. Так, відсоток учнів обізнаних про зв'язок культури і спорту збільшився на 5,88 %, на 2,94 % збільшилася кількість школярів, які мали бажання ознайомитися з творами мистецтва, пов'язаними з історією

олімпійського руху, а також, на 2,94 % – кількість тих школярів, які вважають, що світові культурні цінності, пов'язані з олімпійським спортом, позитивно впливають на розширення світогляду, підвищення рівня знань з навчальних предметів та загальної культури. На 2,94 % збільшився показник відвідування школярами мистецьких виставок та музеїв. Інші показники залишилися без змін.

На наш погляд, ці незначні позитивні зміни можна пояснювати умовами столичного міста та можливостями школярів відвідувати спортивні змагання, музеї, виставки, спілкуватися з олімпійцями, користуватися мережею Інтернет.

Результати спостережень у контрольних закладах загальної середньої освіти представлені нижче (табл. 4.7).

Порівнюючи результати КГ та ОГ, які відбулися у процесі творчо-перетворюючого педагогічного експерименту, необхідно зазначити, що показники КГ та ОГ статистично значуще не відрізнялися ($p > 0,05$). У результаті педагогічного експерименту показники основної групи, не зважаючи на тип (ліцей, гімназія, заклад загальної середньої освіти) і місце знаходження навчального закладу (районний центр, селище міського типу, столиця) статистично значуще перевищили показники контрольної групи (табл. 4.8).

Треба відмітити, кількість школярів, які відвідують мистецькі виставки та музеї, ОГ статистично значуще перевищує відповідну кількість школярів КГ ($p < 0,01$); кількість школярів, які обізнані про зв'язок культури і спорту, ОГ статистично значуще перевищує відповідну кількість школярів КГ ($p < 0,05$); кількість школярів ОГ, які бажають ознайомитися з творами мистецтва, пов'язані з історією олімпійського руху, статистично значуще перевищує відповідну кількість школярів КГ ($p < 0,01$); кількість школярів, які підвищили рівень знань з навчальних предметів та загальної культури, ОГ статистично значуще перевищує відповідну кількість школярів КГ ($p < 0,01$), кількість школярів, які знайомі з олімпійськими цінностями, ОГ статистично

Таблиця 4.7

Таблиця показників групи контрольних закладів загальної середньої освіти до і після дослідження

Показники	Назва навчального закладу	До дослідження		Після дослідження		Різниця між показниками після і до дослідження, %	Рівень значущості різниці між показниками до і після дослідження, р
		n	%, від загальної к-сті	N	%, від загальної к-сті		
Кількість школярів, які відвідують мистецькі виставки та музеї	ЗОШ № 27 м. Вінниця, n=26	4	15,38	4	15,38	0	
	ЗОШ с. Прилісне, n=25	2	8,00	2	8,00	0	
	ЗОШ № 306, м. Київ, n=34	10	29,41	11	32,35	+2,94	1,00
	Контрольна група загалом, n=85	16	18,82	17	20,00	1,18	1,00
Кількість школярів, які обізнані про зв'язок культури і спорту	ЗОШ № 27 м. Вінниця, n=26	12	46,15	14	53,85	+7,70	0,480
	ЗОШ с. Прилісне, n=25	14	56,00	15	60,00	+4,00	1,00
	ЗОШ № 306, м. Київ, n=34	17	50,00	19	55,88	+5,88	0,480
	Контрольна група загалом, n=85	43	50,59	48	56,47	+5,88	0,074
Кількість школярів, які бажають ознайомитися з творами мистецтва, пов'язані з історією олімпійського руху	ЗОШ № 27 м. Вінниця, n=26	21	80,77	21	80,77	0	
	ЗОШ с. Прилісне, n=25	15	60,00	15	60,00	0	
	ЗОШ № 306, м. Київ, n=34	19	55,88	20	58,82	+2,94	1,00
	Контрольна група загалом, n=85	55	64,71	56	65,88	+1,18	1,00
Кількість школярів, які підвищили рівень знань з навчальних пред-метів та загальної культури	ЗОШ № 27 м. Вінниця, n=26	14	53,85	14	53,85	0	
	ЗОШ с. Прилісне, n=25	14	56,00	14	56,00	0	
	ЗОШ № 306, м. Київ, n=34	13	38,24	14	41,18	+2,94	1,00
	Контрольна група загалом, n=85	41	48,24	42	49,41	+1,18	1,00
Кількість школярів, які знайомі з олімпійськими цінностями	ЗОШ № 27 м. Вінниця, n=26	21	80,77	21	80,77	0	
	ЗОШ с. Прилісне, n=25	14	56,00	14	56,00	0	
	ЗОШ № 306, м. Київ, n=34	22	64,71	24	70,59	+5,88	0,450
	Контрольна група загалом, n=85	57	67,06	59	69,41	+2,35	0,450
Кількість школярів, які займаються спортом	ЗОШ № 27 м. Вінниця, n=26	11	42,31	11	42,31	0	
	ЗОШ с. Прилісне, n=25	19	76,00	21	84,00	+8	0,450
	ЗОШ № 306, м. Київ, n=34	22	64,71	22	64,71	0	
	Контрольна група загалом, n=85	52	61,18	54	63,53	+2,35	0,450

значуще перевищує відповідну кількість школярів КГ ($p < 0,05$), кількість школярів, які бажають займатися спортом, ОГ статистично значуще перевищує відповідну кількість школярів КГ ($p < 0,001$), кількість школярів,

які займаються спортом, ОГ статистично значуще перевищує відповідну кількість школярів КГ ($p < 0,05$).

Таблиця 4.8

Ефективність впровадження практичних рекомендацій з використання культурної спадщини олімпійського руху в освітньому процесі школярів 8-х класів

Показники	Основна група загалом, n=87		Контрольна група загалом, n=85		Статист. значущість різниці між групами до дослідження, p	Статист. значущість різниці між групами після дослідження, p
	до	після	до	після		
	дослідження		дослідження			
	% від загальної кількості					
Кількість школярів, які відвідують мистецькі виставки та музеї	16,09	41,38	18,82	20,00		
Статистична значущість різниці до і після дослідження в групі, p	0,001**		1,00		0,691	0,003*
Кількість школярів, які обізнані про зв'язок культури і спорту	51,72	72,41	50,59	56,47		
Статистична значущість різниці до і після дослідження в групі, p	0,001**		0,074		1,00	0,038*
Кількість школярів, які бажають ознайомитися з творами мистецтва, пов'язані з історією олімпійського руху	60,92	85,06	64,71	65,88		
Статистична значущість різниці до і після дослідження в групі, p	0,001**		1,00		0,639	0,004*
Кількість школярів, які підвищили рівень знань з навчальних предметів та загальної культури	45,98	71,26	48,24	49,41		
Статистична значущість різниці до і після дослідження в групі, p	0,001**		1,00		0,879	0,005*
Кількість школярів, які знайомі з олімпійськими цінностями	63,22	85,06	67,06	69,41	0,450	
Статистична значущість різниці до і після дослідження в групі, p	0,001**		0,450		0,611	0,018*
Кількість школярів, які займаються спортом	54,02	79,31	61,18	63,53	0,450	
Статистична значущість різниці до і після дослідження в групі, p	0,001**		0,450		0,357	0,028*

Примітка. * – різниця між показниками статистично значуща на рівні $p < 0,05$
 ** – різниця між показниками статистично значуща на рівні $p < 0,001$

Незначні зміни у показниках школярів 8-х класів КГ, на наш погляд, можна пояснити їх дорослішанням, набуттям знань, передбачених навчальними предметами протягом навчального року, і як наслідок, розширенням їхнього світогляду.

Нам також було цікаво, як запропоновані нами нововведення, позначилися на ціннісних орієнтаціях школярів 8-х класів.

З'ясувалося, що до дослідження у системі термінальних цінностей школярів КГ переважало здоров'я (2,87; 2,01), активне діяльне життя (5,98; 4,08), наявність хороших і вірних друзів (7,09; 4,63) та робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення (7,14; 4,73) (дод. К.1).

Встановлено, що активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя) на друге місце поставило 17,65 % (n=15) опитуваних, життєву мудрість на 11 місце – 2,35 % (n=2), здоров'я обрали як найважливіше – 54,12 % (n=46), цікава робота виявилася на восьмому місці серед 5,88 % (n=5) школярів, на 13 позицію – красу природи і мистецтва помістило 16,47 % (n=14) учасників дослідження, любов – на шостому місці виявилася у 3,53 % (n=3) опитаних, матеріально забезпечене життя – на 12-тій позиції спостерігалася у 5,88 % (n=5) школярів, наявність хороших і вірних друзів була на третьому місці у 16,47 % (n=14), суспільне покликання на 17 – у 20 % (n=17), пізнання жоден школяр не поставив на сьоме, продуктивне життя на десятому місці було у 5,88 % (n=5), розвиток на четвертому – у 16,47 % (n=14), розваги на 18 – у 23,53 % (n=20), свободу на 15 – у 7,06 % (n=6), щасливе сімейне життя на 14 – у 5,88 % (n=5), щастя інших на 16 – у 9,41 % (n=8), творчість на дев'ятому місці зафіксована у 2,35 % (n=2), а впевненість у собі на п'ятому – у 9,41 % (n=8) школярів.

Вивчення ціннісних орієнтирів у системі термінальних цінностей учасників ОГ до дослідження показало, що у учасників ОГ на першій позиції також розташувалася така цінність як здоров'я (3,1; 2,65), активне діяльне життя (5,47; 4,0), впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від

внутрішніх протиріч, сумнівів) (6,16; 3,5) та наявність хороших і вірних друзів (6,34; 4,07) (дод. К.2).

Дослідження показало, що активне діяльне життя на друге місце поставило 20,69 % (n=18) школярів, життєву мудрість на 12 місце – 10,34 % (n=9), здоров'я виявилось у пріоритеті у 52,87 % (n=46) опитаних, цікава робота на восьмому місці – у 4,6 % (n=4) респондентів, на 15 місці краса природи і мистецтва виявилася у 12,64 % (n=11) учасників дослідження, любов на шостому місці – у 5,75 % (n=5) школярів, матеріально забезпечене життя на дев'ятій позиції спостерігалася у 9,2 % (n=8) школярів, наявність хороших і вірних друзів на четвертому місці була у 6,9 % (n=6) респондентів, суспільне покликання на 17 – у 18,39 % (n=16), пізнання на сьомому – у 3,45 % (n=3), продуктивне життя на 11 – у 3,45 % (n=3), розвиток на п'ятому – у 9,2 % (n=5), розваги на 18 – у 24,14 % (n=21), свобода на 14 – у 9,2 % (n=8), щасливе сімейне життя на 14 – у 9,2 % (n=5), щастя інших на 16 – у 11,49 % (n=10), творчість на десятому – у 4,6 % (n=4), а впевненість у собі на третьому – у 1,15 % (n=1) учасників дослідження, віднесених до ОГ.

Результати показали, що на початку дослідження представники КГ і ОГ мали практично однакові ціннісні орієнтації (рис. 4.7).

Нами було виконано оцінку взаємозв'язку між термінальними цінностями школярів до дослідження в залежності від групи (дод. К.3).

Тоді, розрахувавши емпіричне значення коефіцієнта рангової кореляції «р» знаходимо $\rho = 0,973$, тобто кореляція між ієрархіями термінальних цінностей до дослідження була статистично значуща ($p < 0,01$) і ранги цінностей досліджуваних школярів близькі не залежно від групи.

Далі у ході дослідження нами було вивчено розподіл учасників за рівнями сформованості окремих термінальних цінностей, що розглядалися як об'єкти педагогічного впливу (табл. 4.9).

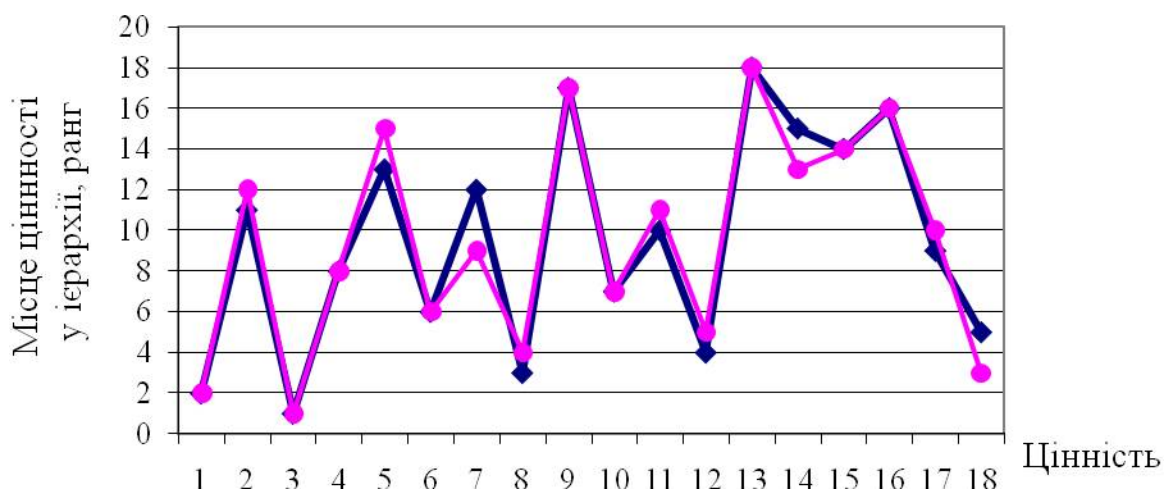

Рис. 4.7. Ієрархія термінальних цінностей школярів контрольної і основної груп до дослідження (n=172):

1 – активність, 2 – мудрість, 3 – здоров'я, 4 – цікава робота, 5 – красаота природи, 6 – любов, 7 – матеріальні блага, 8 – друзі, 9 – визнання, 10 – пізнання, 11 – продуктивне життя, 12 – розвиток, 13 – розваги, 14 – свобода, 15 – сімейне життя, 16 – щастя інших, 17 – творчість, 18 – впевненість у собі;

—◆— – контрольна група; —●— – основна група

Встановлено, що до дослідження середній рівень сформованості цінності «Краса природи і мистецтва» спостерігався у 48,24 % (n=41) школярів КГ та у 41,38 % (n=36) представників ОГ. Цінність пізнання мала середній рівень сформованості у 31,76 % (n=27) школярів КГ і у 26,44 % (n=23) учасників ОГ. Цінність розвитку мала достатній рівень сформованості у 35,29 % (n=30) КГ і у 42,53 % (n=37) ОГ. Цінність «Щастя інших» на середньому рівні проявлялося у 36,47 % (n=31) КГ та 34,48 % (n=30) ОГ, а творчості – у 37,65 % (n=32) та 37,93 % (n=33) школярів КГ і ОГ відповідно. Як бачимо, переважна більшість школярів мала недостатній рівень сформованості вказаних цінностей [122].

Під час дослідження нами вивчено інструментальні цінності школярів в залежності від групи.

Серед ціннісних орієнтацій учнів КГ до дослідження переважали вихованість (3,86; 3,18), акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах – (5,56; 3,96), освіченість (широта знань, висока загальна культура) – (6,05; 4,39), чесність (правдивість, щирість) – (6,56; 3,72) (дод. К.4).

Дослідження показало, що акуратність на друге місце поставило 22,35 % (n=19) опитуваних, вихованість на перше місце – 21,18 % (n=18), високі запити на 17 місці виявилися у 17,65 % (n=15) школярів, життєрадісність на сьомій позиції – у 2,35 % (n=2), старанність на десятій – у 3,53 % (n=3) учасників дослідження, незалежність на дев'ятій – 1,18 % (n=1), непримиренність до недоліків у собі та інших на 18 місце – 25,88 % (n=22), освіченість на третій – 9,41 % (n=8), відповідальність на шостій – 21,18 % (n=18), раціоналізм на 15 – 14,12 % (n=12), самоконтроль на п'ятій – 3,53 % (n=3), сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів на 13 – 15,29 % (n=13), тверду волю на 12 – 3,49 % (n=6), терпимість на 12 – 7,06 % (n=6), широту поглядів на 14 – 14,12 % (n=12), чесність на четвертій – 8,24 % (n=7), ефективність у справах на 16 – 22,35 % (n=19), а чуйність на восьмій – 7,06 % (n=6). Як бачимо, за інструментальними цінностями відповіді школярів часто не узгоджені між собою [122].

Внаслідок дослідження встановлено, що у системі інструментальних цінностей учнів ОГ до дослідження переважали наступні: вихованість (4,03; 2,96), акуратність (5,61; 4,15), освіченість (6,81; 4,73), а також чесність (6,87; 3,61) (дод. К.5).

Виявлено, що акуратність на друге місце поставило 27,59 % (n=24) школярів, вихованість на першому місці як і високі запити на 17 місці виявилися у 14,94 % (n=13) школярів, життєрадісність на сьомій позиції простежувалася у 2,3 % (n=2), старанність на 13 – у 9,2 % (n=8) учасників дослідження, незалежність на восьмій не встановлено у жодного з опитаних

школярів, непримиренність до недоліків у собі та інших на 18 місці встановлено у 31,03 % (n=27), освіченість на третій – 9,2 % (n=8), відповідальність на шостій – у 16,09 % (n=14), раціоналізм на 15 – у 11,49 % (n=15), самоконтроль на п'ятій – у 3,45 % (n=3), сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів на дев'ятій – у 6,9 % (n=6), тверда воля на 11 – у 8,05 % (n=7), терпимість на 12 – у 5,75 % (n=5), широта поглядів на 14 як і чесність на четвертій – у 10,34 % (n=9), ефективність у справах на 16 – у 18,39 % (n=16), а чуйність на десятій – у 4,6 % (n=4).

Таблиця 4.9

Розподіл школярів за рівнями сформованості термінальних цінностей, на які можна впливати засобами олімпійської освіти до дослідження,

n=172

Термінальні цінності	Розподіл школярів за рівнями							
	початковий		середній		достатній		Високий	
	n	%	n	%	n	%	n	%
контрольна група								
краса природи й мистецтва	17	20	41	48,24	15	17,65	12	14,12
Пізнання	16	18,82	27	31,76	23	27,06	19	22,35
Розвиток	8	9,41	13	15,29	30	35,29	34	40
щастя інших	30	35,29	31	36,47	22	25,88	2	2,35
творчість	12	14,12	32	37,65	31	36,47	10	11,76
основна група								
краса природи й мистецтва	28	32,18	36	41,38	14	16,09	9	10,34
Пізнання	19	21,84	23	26,44	25	28,74	20	22,99
Розвиток	9	10,34	14	16,09	37	42,53	27	31,03
щастя інших	35	40,23	30	34,48	20	22,99	2	2,3
творчість	16	18,39	33	37,93	28	32,18	10	11,49

Результати показали, що на початку дослідження представники КГ і ОГ мали практично однакові ранги ціннісних орієнтацій (рис. 4.8).

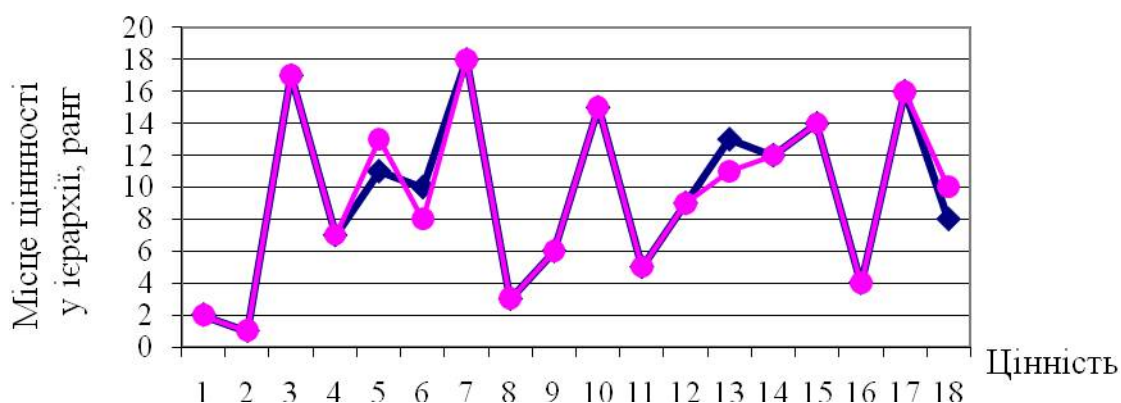

Рис. 4.8. Ієрархія інструментальних цінностей школярів контрольної і основної груп до дослідження (n=172):

1 – акуратність, 2 – вихованість, 3 – високі запити, 4 – життєрадісність, 5 – старанність, 6 – незалежність, 7 – непримиренність до недоліків у собі та інших, 8 – освіченість, 9 – відповідальність, 10 – раціоналізм, 11 – самоконтроль, 12 – сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів, 13 – тверда воля, 14 – терпимість, 15 – широта поглядів, 16 – чесність, 17 – ефективність у справах, 18 – чуйність;

— ромб — контрольна група; — коло — основна група

Порівняльний аналіз інструментальних цінностей школярів до дослідження в залежності від групи показав наявність статистично значущої кореляції ($\rho = 0,983$; $p < 0,01$) (дод. К.6).

Вивчення розподілу школярів за рівнями сформованості окремих інструментальних цінностей, на які ми мали на меті впливати засобами олімпізму показало, що не залежно від групи цінність «Непримиренність до недоліків у собі та інших» має початковий рівень сформованості: такий рівень зафіксовано у школярів 54,12 % (n=46) школярів КГ та у 62,07 % (n=54) учасників ОГ (табл. 4.10).

Цінність «Тверда воля» має середній рівень сформованості у 32,94 % (n=28) та у 37,93 % (n=33) школярів КГ і ОГ відповідно. Терпимість має

середній рівень сформованості у 37,65 % (n=32) учасників з КГ і у 34,48 % (n=30) з ОГ. Цінність «Широта поглядів» була сформованою на середньому рівні для 50,59 % (n=43) школярів КГ і 43,68 % (n=38) учасників ОГ. Початковим рівнем сформованості цінності «Ефективність у справах» характеризувалося 47,06 % (n=40) школярів КГ і 41,38 % (n=36) школярів ОГ.

Отже, встановлено недостатній рівень сформованості досліджуваних цінностей у школярів до дослідження не залежно від групи.

Після дослідження на відміну від учасників КГ, у яких зрушення у рівнях сформованості термінальних і інструментальних цінностей практично не спостерігалися, в учасників ОГ відбулися значні зміни.

Після дослідження у системі термінальних цінностей школярів КГ також переважало здоров'я (3,03; 2,98), активне діяльне життя (5,88; 4,09), наявність хороших і вірних друзів (6,98; 4,58) та робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення (7,19; 4,65) (дод. К.7).

Таблиця 4.10

Розподіл школярів за рівнями сформованості інструментальних цінностей, на які можна впливати засобами олімпійської освіти до дослідження, n=172

Інструментальні цінності	Розподіл школярів за рівнями							
	початковий		середній		достатній		Високий	
	n	%	n	%	n	%	n	%
контрольна група								
непримиренність	46	54,12	30	35,29	7	8,24	2	2,35
тверда воля	23	27,06	28	32,94	27	31,76	7	8,24
терпимість	17	20	32	37,65	29	34,12	7	8,24
широта поглядів	13	15,29	43	50,59	25	29,41	4	4,71
ефективність у справах	40	47,06	21	24,71	18	21,18	6	7,06
основна група								
непримиренність	54	62,07	28	32,18	5	5,75	-	-
тверда воля	15	17,24	33	37,93	26	29,89	13	14,94
терпимість	18	20,69	30	34,48	31	35,63	8	9,2
широта поглядів	18	20,69	38	43,68	28	32,18	3	3,45
ефективність у справах	36	41,38	25	28,74	25	28,74	1	1,15

Активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя) виявилось на другому місці у 16,47 % (n=14) опитуваних, життєва мудрість на 11 – у 2,35 % (n=2), здоров'я на першому місці – у 47,06 % (n=40), цікава робота виявилася на восьмому місці – у 4,71 % (n=4) школярів, на 13 позицію красу природи і мистецтва помістило 15,29 % (n=13) учасників дослідження, любов на шостому місці виявилася у 2,35 % (n=2) опитаних, матеріально забезпечене життя на 12-тій позиції спостерігалася у 5,88 % (n=5) школярів, наявність хороших і вірних друзів на третьому місці була у 16,47 % (n=14), суспільне покликання на 17 – у 18,82 % (n=16), пізнання на дев'ятому – у 5,88 % (n=5), продуктивне життя на десятому місці було у 7,06 % (n=6), розвиток на 4 – у 15,29 % (n=13), розваги на 18 – у 24,71 % (n=21), свободу на 15 – у 7,06 % (n=6), щасливе сімейне життя на 14 – у 5,88 % (n=5), щастя інших на 16 – у 12,94 % (n=11), творчість на сьомому – у 7,06 % (n=3), а впевненість у собі на п'ятому – у 9,41 % (n=8) школярів. Як бачимо, узгодженість у школярів КГ у відношенні до термінальних цінностей упродовж дослідження не виявилася.

В учнів ОГ після дослідження спостерігалися окремі зміни ціннісних орієнтирів. Цінність здоров'я становила (2,48; 2,24), активне діяльне життя – (4,71; 3,5), впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів) – (5,55; 3,21) та наявність хороших і вірних друзів – (5,92; 3,11) (дод. К.8).

Активне діяльне життя на друге місце поставило на 14,94 % більше школярів, ніж до дослідження. При цьому здоров'я виявилось у пріоритеті у 58,62 % (n=51) опитаних, що на 5,75 % більше в порівнянні з початком дослідження. Частка школярів, що на четверте місце пославила цінність «Наявність хороших і вірних друзів», зросла на 9,2 %. Крім того, впевненість у собі на третє місце також поставило на 10,34 % більше школярів. На нашу думку, отримані результати вказують на більшу узгодженість між рангами ціннісних орієнтацій школярів після дослідження. Крім того, було виявлено,

що за окремими цінностями у школярів ЕГ відбулися помітні зрушення (рис. 4.9) [122].

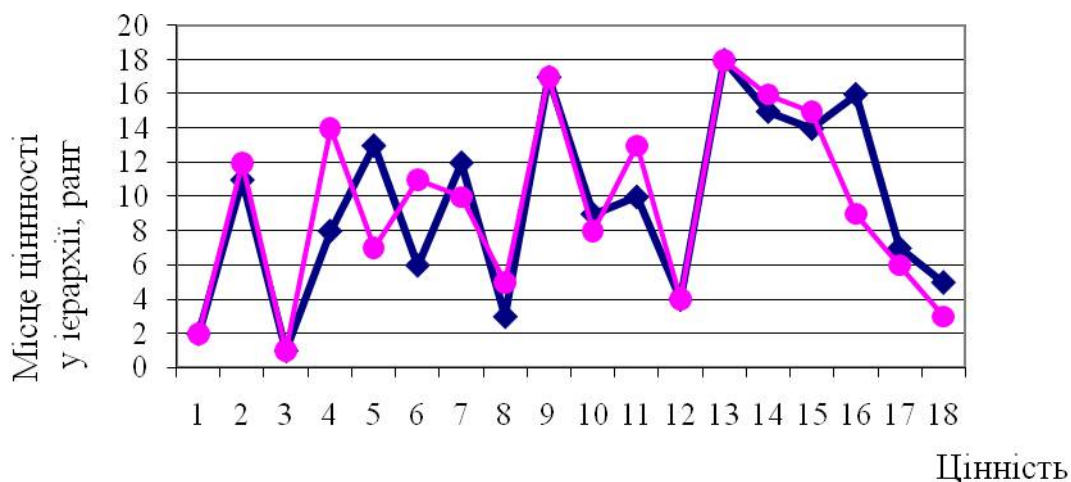

Рис. 4.9. Ієрархія термінальних цінностей школярів контрольної і основної груп після дослідження (n=172):

1 – активність, 2 – мудрість, 3 – здоров'я, 4 – цікава робота, 5 – краса природи, 6 – любов, 7 – матеріальні блага, 8 – друзі, 9 – визнання, 10 – пізнання, 11 – продуктивне життя, 12 – розвиток, 13 – розваги, 14 – свобода, 15 – сімейне життя, 16 – щастя інших, 17 – творчість, 18 – впевненість у собі;

— ромб — контрольна група; — коло — основна група

На відміну від початку дослідження, порівняльний аналіз термінальних цінностей школярів після дослідження в залежності від групи показав наявність статистично значущої кореляції ($\rho = 0,822$; $p < 0,05$), утім вона була меншою порівняно з початком дослідження (дод. К.9).

Зменшення коефіцієнта кореляції насамперед відбулося за рахунок підвищення ролі цінності «Краса природи і мистецтва», «Щастя інших» та «Творчість».

Розподіл учасників за рівнями сформованості окремих термінальних цінностей після дослідження дозволив виявити прирости часток школярів за досліджуваними цінностями (табл. 4.11).

Порівняльний аналіз часток школярів за критерієм Хі-квадрат для оцінки зв'язку між якісними ознаками показав, що співвідношення розподілу школярів за рівнями сформованості цінностей «Краса природи», «Пізнання», «Розвиток», «Щастя інших» та «Творчість» до і після дослідження засвідчив, що зміни у розподілах не мали статистично значущих розходжень ($p > 0,05$). При цьому у школярів ОГ за кожною цінністю спостерігалось статистично значуще збільшення часток учнів із високим і достатнім рівнем сформованості досліджуваних цінностей ($p < 0,05$). Отримані результати вказують на ефективність запропонованої технології.

Після дослідження у системі інструментальних цінностей школярів ОГ також спостерігалися зрушення, не характерні для школярів КГ.

Таблиця 4.11

Розподіл школярів за рівнями сформованості термінальних цінностей, на які можна впливати засобами олімпійської освіти до дослідження, n=172

Термінальні цінності	Розподіл школярів за рівнями							
	початковий		середній		достатній		Високий	
	n	%	n	%	n	%	n	%
контрольна група								
краса природи й мистецтва	18	21,18	40	47,06	15	17,65	12	14,12
Пізнання	16	18,82	27	31,76	24	28,24	18	21,18
Розвиток	8	9,41	13	15,29	31	36,47	33	38,82
щастя інших	31	36,47	30	35,29	22	25,88	2	2,35
Творчість	11	12,94	32	37,65	32	37,65	10	11,76
основна група								
краса природи й мистецтва	2	22,3	21	24,14	53	60,92	11	12,64
пізнання	8	9,2	23	26,44	37	42,53	19	21,84
розвиток	0	0	8	9,2	45	51,72	34	39,08
щастя інших	7	8,05	36	41,38	36	41,38	8	9,2
творчість	0	0	22	25,29	47	54,02	18	20,69

Так, у школярів КГ перші позиції у системі ціннісних орієнтацій переважали вихованість (4,13; 3,41), акуратність (5,41; 3,98), освіченість (6,06; 4,26) та чесність (6,64; 3,79) (дод. К.10).

Виявлено, що акуратність на друге місце поставило 24,71 % (n=24) школярів, вихованість на перше місце – 21,18 % (n=18) школярів, високі запити на 17 місці – у 17,65 % (n=15), життєрадісність на восьмій позиції простежувалася у 4,71 % (n=4), старанність на 11 – у 5,88 % (n=5) учасників дослідження, незалежність на десятій – у 16,47 % (n=14) школярів, непримиренність до недоліків у собі та інших на 18 місці встановлено у 23,53 % (n=20), освіченість на третій – 9,41 % (n=8), відповідальність на шостій – у 17,65 % (n=15), раціоналізм на 15 – у 14,12 % (n=12), самоконтроль на п'ятій – у 7,06 % (n=6), сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів на дев'ятій – у 9,41 % (n=8), тверда воля на 14 – у 2,35 % (n=2), терпимість на 12 – у 7,06 % (n=6), широта поглядів на 13 – у 11,76 % (n=10), чесність на четвертій – у 3,53 % (n=3), ефективність у справах на 16 – у 21,18 % (n=18), а чуйність на сьомій – у 3,53 % (n=3).

У той самий час після дослідження у школярів ОГ у системі інструментальних цінностей на перші місця вийшли вихованість (3,68; 2,58), акуратність (4,95; 3,45), освіченість (5,75; 3,73) та чесність (6,56; 3,14) (дод. К.11).

З'ясувалося, що після дослідження акуратність на друге місце як і вихованість на перше місце поставило на 2,3 % більше школярів ОГ, ніж до дослідження, а освіченість на третє місце і чесність на четверте помістила така сама частка школярів, як і до дослідження.

Було визначено, що після дослідження у школярів КГ і ОГ інструментальні ціннісні орієнтації мали помітні відмінності (рис. 4.10).

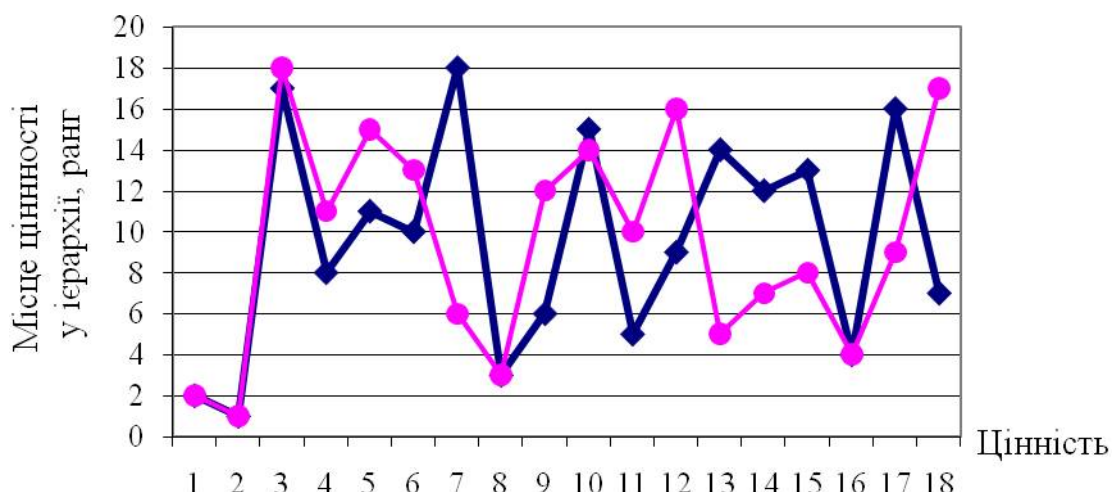

Рис. 4.10. Ієрархія інструментальних цінностей школярів контрольної і основної груп після дослідження (n=172):

1 – акуратність, 2 – вихованість, 3 – високі запити, 4 – життєрадісність, 5 – старанність, 6 – незалежність, 7 – непримиренність до недоліків у собі та інших, 8 – освіченість, 9 – відповідальність, 10 – раціоналізм, 11 – самоконтроль, 12 – сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів, 13 – тверда воля, 14 – терпимість, 15 – широта поглядів, 16 – чесність, 17 – ефективність у справах, 18 – чуйність;

— ромб — контрольна група; — круг — основна група

Шляхом порівняльного аналізу інструментальних цінностей школярів КГ і ОГ після дослідження встановлено відсутність статистично значущої кореляції ($p = 0,412$; $p > 0,05$), що вказує на значний вплив застосування практичних рекомендацій з використання творів мистецтва, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху в процесі викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного, на формування окремих інструментальних цінностей школярів 8 класів (дод. К.12) [122].

Таблиця 4.12

Розподіл школярів за рівнями сформованості інструментальних цінностей, на які можна впливати засобами олімпійської освіти після дослідження, n=172

Інструментальні цінності	Розподіл школярів за рівнями							
	початковий		середній		достатній		Високий	
	п	%	п	%	п	%	п	%
контрольна група								
непримиренність	45	52,94	31	36,47	6	7,06	3	3,53
тверда воля	21	24,71	30	35,29	27	31,76	7	8,24
терпимість	15	17,65	34	40	29	34,12	7	8,24
широта поглядів	13	15,29	43	50,59	25	29,41	4	4,71
ефективність у справах	40	47,06	20	23,53	19	22,35	6	7,06
основна група								
непримиренність	9	10,34	23	26,44	28	32,18	27	31,03
тверда воля	2	2,3	22	25,29	45	51,72	18	20,69
терпимість	10	11,49	24	27,59	38	43,68	15	17,24
широта поглядів	6	6,9	31	35,63	42	48,28	8	9,2
ефективність у справах	14	16,09	19	21,84	40	45,98	14	16,09

Розподіл школярів за рівнями сформованості окремих інструментальних цінностей після дослідження засвідчив більш помітні зрушення у учасників ОГ порівняно зі школярами КГ (табл. 4.12).

Порівняльний аналіз отриманих розподілів за критерієм Хі-квадрат дозволив встановити, що на противагу від учасників КГ, у яких частки за рівнями сформованості цінностей «Непримиримість», «Тверда воля», «Терпимість», «Широта поглядів» та «Ефективність у справах» після дослідження статистично значуще не відрізнялися ($p > 0,05$), у учасників ОГ за усіма вказаними цінностями розподіли мали статистично значущі ($p < 0,05$) відмінності, що доводить збільшення часток школярів із високим та достатнім рівнями сформованості досліджуваних цінностей після дослідження.

Отже, використання творів мистецтва, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху в процесі викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклів, є ефективним засобом для

виховання школярів 8 класів, а розроблені нами практичні рекомендації можна рекомендувати для впровадження у освітній процес закладів загальної середньої освіти.

Висновки до розділу 4

1. Насиченість освітнього процесу школярів 8-х класів закладів загальної середньої освіти цінностями світової культури, зокрема творами мистецтв, пов'язаних з історією олімпійського руху, розширює та збагачує світогляд підлітків, спонукає їх до саморозвитку, творчої діяльності, залученню до олімпійського руху та його цінностей, сприяє зростанню їхнього загальнокультурного розвитку.

2. Наявність творів мистецтва, що розкривають культурну спадщину олімпійського руху, в системі викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу, що входять до навчального плану для 8 класів закладів загальної середньої освіти, сприяє зміцненню міжпредметних зв'язків та реалізації теоретичного, фізкультурно-спортивного, художньо-естетичного, культурологічного, екологічного, краєзнавчого, інформаційного напрямів навчально-виховного та позаурочного процесу закладів освіти.

3. Використання у процесі дослідження культурної спадщини олімпійського руху в системі роботи закладів загальної середньої освіти доводить збільшення часток школярів основної групи із високим та достатнім рівнями сформованості термінальних ціннісних орієнтацій: «Краса природи і мистецтва», «Пізнання», «Розвиток», «Щастя інших», «Творчість» ($p < 0,05$) та інструментальних ціннісних орієнтацій: «Непримиримість», «Тверда воля», «Терпимість», «Широта поглядів» та «Ефективність у справах» ($p < 0,05$).

Основні положення цього розділу викладені у публікаціях 119, 122, 123, 125.

РОЗДІЛ 5

АНАЛІЗ І УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Олімпійська освіта є невід’ємною складовою олімпійського руху, що забезпечує побудову педагогічної діяльності, яка ґрунтується на реалізації основних принципів філософії олімпізму, його ідеалів і цінностей.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що програми олімпійської освіти, в основному, розробляються громадськими організаціями – національними олімпійськими комітетами та олімпійськими академіями – носять рекомендаційний характер, не є обов’язковими для використання в освітньому процесі і не забезпечують широкомасштабне залучення дітей до освоєння культурної спадщини олімпійського руху.

У країнах, міста яких були організаторами Олімпійських ігор, освітні програми, на жаль, припиняють свою дію після завершення Олімпійських ігор.

Одними із завдань освітніх програм в рамках реалізації олімпійської освіти є формування здатності школярів бачити, відчувати і правильно розуміти красу й інші естетичні цінності олімпізму, культурну спадщину олімпійського руху, діяти «за законами краси»; керуватися на спортивних майданчиках і в повсякденному житті олімпійськими цінностями, що збігаються з загальнолюдськими.

На сучасному етапі розвитку суспільства, закладена в античній культурі єдність «духовного» і «тілесного», не втратила актуальності й виявляється з новою силою. Повернення до витоків гуманізму, що має глибинне значення для всієї світової культури, є потребою людства, яке прагне до гармонійного й успішного життя. Саме про це йдеться у Статуті ЮНЕСКО, який стверджує, що мир і процвітання не гарантують тільки економічні і політичні рішення. Стійкий світ і загальне процвітання

неможливі без інтелектуального і духовного співробітництва людства [224], яким, є спорт й олімпійський рух.

Зміцнення союзу між спортом, мистецтвом та інтелектом з метою гармонійного розвитку людської особистості, подолання розриву між фізичним і духовним розвитком людей, який постійно посилюється, Кубертен вважав однією з найважливіших завдань олімпійського руху. Своє бачення призначення олімпійського виховання він озвучив на конференції з питань науки, мистецтва і спорту, що відбулась у Парижі 23 травня 1906 року: «Ми повинні заново об'єднати узами законного шлюбу давно розведену пару – Тіло і Розум. Їх взаєморозуміння тривало довго і було плідним. Але несприятливі обставини розлучили їх. Наше завдання – знову поєднати їх... мистецтво повинно бути пов'язано з практикою спорту, щоб від цього була взаємна вигода» [251].

Сьогодні олімпійський рух перетворився на важливий фактор суспільного життя й культури, охопив усі країни і континенти, залучив до себе сотні мільйонів людей. Як зазначає А. Г. Єгоров, «Постійний вихід за межі сфери спортивного, орієнтація на культурний простір в цілому вказують на певні функції олімпізму як системи метафізики спорту і ширше – філософії культури» [70].

Українська школа в умовах сьогодення – *це школа для життя у XXI ст., де отримують* не тільки знання, а й уміння їх використовувати для власних індивідуальних і професійних завдань. А ще – це місце, де формується система цінностей, які дозволяють визначати ставлення до різних ситуацій, подій та інформації [166]. Поряд з іншими чинниками значну допомогу в цьому відіграють твори різних видів мистецтва. Їх цінність не тільки в тому, що це естетично довершені об'єкти, але перш за все в художньому відображенні дійсності. Так, мальовниче полотно не тільки і не стільки красивий предмет, який може бути використаний для прикраси інтер'єру, але перш за все творіння, що в художній формі відображає певну реальність. Так само персонажі літературного твору створюються і

оцінюються, передусім, як образи, що концентрують у собі якості реальних прототипів, відзначених печаткою певних історичних умов [3].

Мистецтво виступає як важливий засіб розширення знань людини про навколишній світ, як одне з основних і найбільш ефективних засобів формування і розвитку духовного світу людської особистості: знань, світоглядних установок, моральних норм, естетичної культури, творчих здібностей і як одне з основних і найбільш ефективних засобів формування і розвитку духовного світу людської особистості: знань, світоглядних установок, моральних норм, естетичної культури, творчих здібностей. За допомогою своєї емоційно-образної структури воно робить його як би співучасником усіх подій минулого, сьогодення й майбутнього, розкриває перед нами світ у всьому його складному різноманітті. Особливо велика роль мистецтва у формуванні та розвитку естетичної культури особистості. Спілкування з мистецтвом у всіх його різновидах – літературою, музикою, театром, живописом тощо – розвиває у людини естетичні почуття, естетичний смак, здатність бачити, відчувати, переживати і правильно оцінювати різноманітні естетичні явища. [214].

Серед шедеврів світової культури безліч таких, які пов'язані з історією олімпійського руху, таких, які демонструють цінності філософії олімпізму, їх вплив на атлетів та їх долі. Саме завдяки залученню до світу мистецтва особистість збагачує свій світ, вибирає творчу діяльність, відчуває повноту буття. Мистецтво допомагає освіті, адже за його допомогою багато нудних речей стають яснішими, яскравішими, здатними спонукати бути кращими.

Ряд вітчизняних та зарубіжних учених N. Müller [268], М. Антипова [7], И. Барінова [19], М. Брониковский [29], В. Єрмолова [81, 82, 83], А. Контанистов [111, 112], Н. Мелентьева [151] Г. Петлеваний [225], Я. Щербашин [239] та ін. за результатами своїх досліджень прийшли до висновку, про недостатню обізнаність підлітків з цінностями олімпізму та історією олімпійського руху.

Наші дослідження довели, що тільки 67,82 % опитаних школярів 8-х, 9-х, 10-х класів знайомі з олімпійськими цінностями, 53,94 % із них черпають знання від учителів і тренерів.

У процесі дослідження було виявлено, що тільки 62,46 % школярів, які брали участь в опитуванні, знають про існування зв'язку між культурою і спортом. Проте 69,09 % респондентів виявили бажання ознайомитися з літературою про Олімпійські ігри Стародавньої Греції.

Нами встановлено, що 65,93 % школярів вважає, що знайомство зі світовими культурними цінностями, пов'язаними з олімпійським спортом, позитивно вплине на розширення їхнього світогляду, підвищення рівня знань з навчальних предметів та загальної культури.

Підсумовуючи результати анкетування учнів, у нас виникло ряд запитань:

- Що необхідно зробити, щоб пробудити у школярів зацікавленість до цінностей олімпізму, олімпійського руху та його культурної спадщини?
- Як учителі закладів загальної середньої освіти ставляться до олімпійської освіти взагалі, та до культурної спадщини олімпійського руху, зокрема, чи вважають вони її одним із факторів гармонійного розвитку особистості школярів?
- Як підготувати вчителів до використання творів мистецтва, пов'язаних з олімпійським рухом, у процесі викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу?

Опитування 148 вчителів-предметників закладів загальної середньої освіти з різних регіонів України показали, що 93,24 % вчителів вбачають сенс у використанні надбань світової культури у процесі виховання підростаючого покоління; 95,95 % респондентів вважають спорт однією зі складових естетичного виховання. Також, було встановлено, що 94,59 % вчителів поділяють ідею єдності спорту, культури і мистецтва, але тільки 68,92 % вчителів знайомі з творами мистецтва про спорт. Аналіз анкетування дозволив виявити те, що 89,86 % респондентів вважають за корисне

знайомити школярів з творами світової культури, пов'язаних зі спортом, під час викладання навчальних предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклів [122].

Основним науковим результатом нашого дослідження було те, що в рамках реалізації олімпійської освіти нами вперше було розроблено практичні рекомендації з інтеграції надбань культурної спадщини олімпійського руху у процес викладання навчальних предметів у учнів 8-х класів закладів загальної середньої освіти України на підставі систематизації творів різних видів мистецтва, пов'язаних з історією олімпійського руху, відповідно до змісту тематичного планування предметів гуманітарного циклу «Історія», «Географія», «Зарубіжна література», «Фізична культура», інтегрований курс «Мистецтво» та перевірено ефективність їх впровадження.

Практичні рекомендації для вчителів-предметників містять твори різних видів мистецтва, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху, та інформацію про причетність кожного з них до визначних подій цього найпопулярнішого явища – своєрідного феномену суспільного життя світового співтовариства.

До принципово нових результатів дисертаційного дослідження необхідно віднести те, що вперше визначено позитивний вплив використання творів різних видів мистецтва, пов'язаних з історією олімпійського руху, на формування ціннісних орієнтацій (термінальних і інструментальних) школярів 8-х класів закладів загальної середньої освіти і, як наслідок, – на їх загальнокультурний рівень та мотивацію до занять спортом.

Результати впровадження розроблених нами практичних рекомендацій з використання культурної спадщини олімпійського руху у процесі викладання предметів гуманітарного циклу у учнів 8-х класів основних закладів загальної середньої освіти різних типів, свідчать про позитивні зміни як у знаннях, мотивації до занять спортом, загальній культурі школярів, так і в їх ціннісних орієнтаціях.

Непараметричний критерій Н-Крускала-Уолліса дозволив порівняти розвиток окремих цінностей у школярів.

Після дослідження на відміну від учасників КГ, у яких зрушення у рівнях сформованості термінальних та інструментальних ціннісних орієнтацій практично не спостерігалися, в учасників ОГ відбулися значні зміни.

Разом із тим, розподіл учасників за рівнями сформованості окремих термінальних цінностей після дослідження дозволив виявити прирости часток школярів за досліджуваними цінностями у школярів основної групи.

Після дослідження у системі інструментальних цінностей (засоби, що цінні як інструменти й засоби для досягнення звичайних цілей.) школярів ОГ також спостерігалися зрушення, не характерні для школярів КГ (рис. 5.2).

Розподіл школярів за рівнями сформованості окремих інструментальних цінностей після дослідження засвідчив більш помітні зрушення в учасників ОГ порівняно зі школярами КГ.

Порівняльний аналіз отриманих розподілів за критерієм Хі-квадрат дозволив встановити, що на противагу від учасників КГ, у яких частки за рівнями сформованості цінностей «Непримиримість», «Тверда воля», «Терпимість», «Широта поглядів» та «Ефективність у справах» після дослідження статистично значуще не відрізнялися ($p > 0,05$), у учасників ОГ за усіма вказаними цінностями розподіли мали статистично значущі ($p < 0,05$) відмінності, що доводить збільшення часток школярів із високим та достатнім рівнями сформованості досліджуваних цінностей після дослідження.

Одною з умов досягнення позитивних результатів в основних закладах освіти була підготовка педагогічних кадрів. Практичні рекомендації, розроблені нами, були оприлюднені на педагогічних радах і нарадах, що відбулися у цих закладах. Крім того, вчителі-предметники та представники адміністрації основних закладів освіти були учасниками всеукраїнських науково-практичних семінарів «Загальноосвітня школа – джерело знань,

загальнолюдських та олімпійських цінностей» та «Формування внутрішнього світу дитини засобами художньої культури у процесі олімпійської освіти». Протягом проведення дослідження педагоги мали можливість отримувати консультації з практичних питань, що їх цікавили.

Таким чином, у процесі дисертаційного дослідження було визначено три групи даних.

Перша група. Підтверджено, що:

- школярі підліткового віку зарубіжних країн та України мають недостатній рівень знань з питань історії олімпійського руху [46, 84, 68, 115, 151, 222, 228, 239, 270];
- феномен олімпійської культури являє собою комплекс накопичених людством знань, норм, цінностей, зразків поведінки [7, 19, 24, 134, 144, 229, 247, 257].

Друга група. Доповнено дані про те, що:

- комплексне застосування безпосередньої та контекстної моделі реалізації олімпійської освіти підвищує ефективність формування гуманістичних цінностей школярів та зростання їхнього загальнокультурного розвитку [84, 73, 172, 173, 239, 256];
- засоби олімпійської освіти позитивно впливають на формування ціннісного потенціалу школярів [72, 147, 201, 239].

Третя група. Абсолютно новим є:

- підбір і систематизація творів різних видів мистецтва, пов'язаних з історією олімпійського руху, у відповідності до тематичного планування змісту предметів гуманітарного циклу («Історія», «Географія», «Зарубіжна література», «Фізична культура», інтегрований курс «Мистецтво») для учнів 8-х класів закладів загальної середньої освіти України;
- розроблено практичні рекомендації з інтеграції надбань культурної спадщини олімпійського руху в рамках олімпійської освіти у процес викладання навчальних предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу для учнів 8-х класів закладів загальної середньої освіти України;

– доведено ефективність впровадження практичних рекомендацій з використання надбань культурної спадщини олімпійського руху в процесі освітньої діяльності школярів 8-х класів закладів загальної середньої освіти для зростання їхнього загальнокультурного розвитку та формування ціннісних орієнтацій.

Основні положення цього розділу викладені у публікаціях [120, 121, 122]

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

з використання творів різних видів мистецтва, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху, у системі викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклів у учнів 8-х класів закладів загальної середньої освіти України

Нова парадигма сучасної вітчизняної освіти ставить перед школою завдання виховання творчої, ініціативної особистості, наділеної яскравою індивідуальністю, здатною до саморозвитку, самовдосконалення, до цілеспрямованої і свідомо здійснюваної діяльності, до практичного застосування отриманих знань і умінь. Успішність процесу визначається рівнем його входження в культурологічну парадигму розвитку соціуму, того значення, яке відводиться культурно-методологічній складовій процесу і рівню орієнтації на становлення культури людини, що спонукає випускника школи до творчої самореалізації, до постійного, незалежно від сфери застосування, цих здібностей.

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. (розпорядження КМУ № 988-р від 14 грудня 2016 р.) вбачає у підростаючому поколінні цілісну всебічно розвинену особистість, здатну до критичного мислення, яка діє згідно з морально-етичними принципами.

Інтерес до олімпійського руху та постійно зростаюча його значущість у сучасному світі зрозумілі, оскільки це явище є загальнокультурним досягненням світового співтовариства в його тісному взаємозв'язку з багатющою історією і культурою Стародавньої Греції та Стародавнього Риму, яскравими явищами епохи Відродження і Нового часу, багатогранними і динамічними подіями сучасної історії. Таке уявлення про олімпійський рух стало результатом ставлення до нього найбільш видатних представників різних сфер діяльності – володарів стародавнього світу, багатьох поколінь громадських і державних діячів, мислителів, представників мистецтва,

всесвітньо відомих художників, скульпторів, композиторів і режисерів, письменників і поетів. Звичайно, що цей інтерес і пов'язана з ним популярність Олімпійських ігор, ідеалів і цінностей філософії олімпізму змогли проявитися лише у ставленні до явища фундаментального характеру з глибокими гуманістичними і загальнокультурними складовими [122].

Добре розуміючи роль історичної спадщини у вихованні молодого покоління, П. де Кубертен висловлював надію на те, що історія реалізує всі інтелектуальні компоненти, у тому числі й олімпізм, котрий також належить історії. Він відмічав, що Олімпійські ігри мають педагогічний аспект, як і в минулому, сфокусований на культі молоді і колективній думці народів.

Олімпійська освіта тісно переплітається з олімпійською культурою оскільки вона, представляючи педагогічну діяльність, спрямована на прищеплення підростаючому поколінню ідеалів і цінностей олімпізму, а отже виконує роль формування олімпійської культури особистості.

Інтеграція олімпійської освіти в навчально-виховний процес дітей та учнівської молоді визнана в світовому співтоваристві одним із шляхів розвитку олімпійського руху та гуманізації всього суспільства. Вона дозволяє долучати широкі маси до гуманістичних ідеалів і цінностей олімпізму, олімпійського руху, фізкультурно-спортивної діяльності та здорового способу життя, і як наслідок, – сприяти вихованню гармонійно розвиненої дитини, вирішуючи завдання, що стоять сьогодні перед освітою багатьох країн світу.

Не викликає сумніву те, що гармонійний розвиток особистості передбачає вплив на дитину різних видів мистецтва, завдяки якому можливе формування морального обличчя особистості. Особливого значення набуває залучення учнів до багатючих традицій світової і вітчизняної культури, гідне місце в яких посідає культурна спадщина міжнародного олімпійського руху. У навчально-виховному процесі наочність, а саме постійне використання в системі навчальних предметів творчого потенціалу творів образотворчого та інших видів мистецтва традиційно оцінюється як один з дієвих засобів,

покликаних позитивно вплинути на розвиток учнів, на формування їх морально-естетичних поглядів. Використання творів мистецтва позитивно впливає на реалізацію навчальних, розвиваючих і виховних завдань [122].

Інтегровані уроки дозволяють більш повно і глибоко опанувати навчальний матеріал, а твори різних видів мистецтва – відчувати і розуміти художньо-виразні засоби, красу художнього слова, малюнка і кольору, музичного звуку, збагатити духовний світ школярів, формувати особисту культуру і гармонію особистості дитини.

У практичних рекомендаціях представлено матеріали, пов'язані з культурною спадщиною олімпійського руху, які інтегруються у зміст тем відповідних навчальних предметів, не порушуючи їх звичайне викладання.

Численний ілюстративний матеріал – твори живопису, літератури, скульптури, архітектури, фотографії, музичні твори тощо супроводжуються текстом, який пояснює його причетність до олімпійської історії в контексті програмного матеріалу з навчального предмета.

Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Зарубіжна література»

Головна мета вивчення предмета «Зарубіжна література» в загальноосвітній школі – долучення учнів до здобутків зарубіжної літератури та культури, розвиток творчої особистості, формування в неї гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків, а також якостей громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти.

Один із розділів предмету «Зарубіжна література» у 8 класі присвячений літературі античного періоду, яку неможливо уявити собі без змагань у силі, спритності, швидкості та витривалості.

Багатьом персонажам давньогрецької міфології, які мають відношення до атлетичних змагань та Олімпійських ігор Стародавньої Греції, були притаманні неабиякі атлетичні якості. Геракл – втілення небувалої сили,

влучності, витривалості. Аполлон – майстерний стрілок, борець, кулачний боєць і металник диска. Відмінним металником диска і п'ятиборцем вважався Персей. Полідевк – непереможний кулачний боєць, а його брат Кастор – завжди перший на скачках.

Тема агоністики знаходить своє продовження у творах епічного жанру поетів цього періоду. Яскравими представниками давньогрецького епосу виступають Гомер, Есхіл, Піндар, Архілох та інші, які через героїв своїх творів знайомлять читача з системою виховання, найбільш значущими змаганнями – Олімпійськими іграми, цінностями давньогрецької цивілізації: калокагатією, громадянською доблестю, етичними нормами тощо.

Літературні твори здатні розвивати особистість за умови, якщо вони спонукають особистість до позитивної діяльності. Більш повному сприйняттю змісту літературного твору, його героїв можуть допомогти ілюстрації (картини, статуї, архітектурні споруди). Головним виразним засобом літератури є слово. Образотворче мистецтво та скульптура – це наочне зображення історичних подій, особистостей, повсякденного життя, специфічна форма пізнання навколишнього світу, що сприймається глядачем завдяки зоровим аналізаторам. Емоційний вплив на людину – колір – становить прерогативу та суть живопису. Поєднання діяльності слухового та зорового аналізаторів дає людині можливість більш повно та яскраво сприймати дійсність через художньо-образні форми.

Так, вивчаючи твір Гомера «Іліада» в рамках теми «Античність» можна пропонувати школярам розповідь про те, що перші атлетичні змагання в Греції були пов'язані з релігійними обрядами. Ще в II тисячолітті до н. е. існував звичай супроводжувати поховання вождя поминальними іграми. На згадку про померлого влаштовували атлетичні змагання. Найперший опис атлетичних змагань, їхній зміст, характер і ставлення до них народу зустрічається в «Іліаді» Гомера (пісня 23: «Після похорону Ахілл влаштував на честь померлого пишні поховальні гри. Вони почалися з бігу на

колісницях...». Ці ігри були прообразом Олімпійських ігор Стародавньої Греції»

Вивчаючи творчість Вільяма Шекспіра (тема «Жанрово-тематичне розмаїття середньовічної літератури») доречним буде інформація про те, що до культурної програми Ігор XXX Олімпіади 2012 р. в Лондоні увійшов фестиваль, присвячений творчості видатного драматурга, до якого входили театральні постановки, виставки, конференції, «круглі столи», твори, перекладені для дітей. На Всесвітній шекспірівський фестиваль приїхали 50 театральних труп з усього світу, що представили всю його творчість на 37 мовах.

Нижче представлено твори живопису, пов'язані з історією олімпійського руху для використання у процесі викладання змісту навчального предмету «Зарубіжна література» у 8 класі.

Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Історія»

Метою шкільної історичної освіти є набуття учнем вільної особистості, відповідального громадянина України, який визнає загальнолюдські та національні цінності й керується ними у власній поведінці, з високим патріотичним почуттям приналежності до власної країни та до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, зорієнтованим на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві, толерантного до різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, здатної порозумітися з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей. Відбір змісту програмового матеріалу ґрунтується на низці принципів, одним із яких є полікультурний, що акцентує увагу на органічній єдності історії, культури, мови, традицій і звичаїв, які забезпечують наступність і спадкоємність поколінь власного народу, а також на потребі шанобливого ставлення до культур і звичаїв інших народів.

Кожна історична епоха зробила неоцінений внесок у розвиток фізичної культури і спорту, які стали частиною історичної культурної спадщини людства.

У кожную епоху існували свої канони краси людського тіла. Зі змінами, що відбувалися у культурі суспільства, змінювалися і погляди на статуру. Так, у стародавніх цивілізаціях існував культ сильного тіла з добре розвинутими м'язами.

Протягом віків змінювалася стандарти на красу тіла людини. Проте існує узагальнене уявлення про красу.

«Вітрувіанська людина» – одне з найвідоміших творінь відомого італійського художника, інженера, архітектора, механіка, анатома і провісника Леонардо да Вінчі, створеного у 1487 р. Метою картини Леонардо поставив зобразити ідеальні пропорції людини – канон краси. Картина є візуалізацією праць давньоримського архітектора Вітрувія, який докладно описав ідеальні пропорції чоловічого тіла.

Зображення краси людського тіла – відмітна риса таких геніальних художників як Леонардо да Вінчі, Рафаель, Мікеланджело, Рембрант, Рубенс, Тиціан. Шедеври, створені ними, навічно увійшли до всесвітньої культурної спадщини.

Прикладом використання творів мистецтва, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху, під час викладання теми «Високе Відродження» можуть служити картина *Рафаеля Санті «Аполлон грає на віолі»* та *скульптура «Джованні Лоренцо Берніні «Аполлон і Дафна»*. Репродукції творів доцільно доповнити розповідями про те, що Аполлон вважався покровителем багатьох атлетичних змагань, особливо – стрільців з лука. Мешканці Дельф поклонялися йому як богу кулачного бою, на Криті – бігу. Аполлон у давнину вважався не тільки покровителем різних атлетичних змагань, а й богом будь-яких агоністичних перемог. На його честь проводили Ігри в Північному Причорномор'ї.

Під час вивчення теми «Зародження культури бароко» стануть у нагоді картин Пітера Пауля Рубенса «Геркулес» та «Викрадання Гіпподамії», представлення яких доцільно доповнити інформацією про те, що і Геркулес (Геракл), і Гіпподамія є головними героями легенд про започаткування давньогрецьких Олімпійських ігор.

Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Географія»

Навчальний предмет «Географія» спрямований на розвиток умінь усвідомлено орієнтуватися в соціально-економічних, суспільно-політичних та екологічних подіях, що відбуваються у державі та світі, а також сприяє формуванню в учнів гуманістичного світогляду, вихованню дбайливого ставлення до навколишнього середовища, відповідної поведінки в ньому. Одним з основних завдань предмету є виховання екологічної культури, національної свідомості та почуття патріотизму, толерантного ставлення до інших народів, поваги до природних і культурних цінностей різних регіонів та країн світу.

Важливою рисою предмета «Географія» є комплексний географічний підхід до життєдіяльності суспільства та його взаємодією з природою, який забезпечує виховання у школярів цілісних уявлень про людину та світу, що його оточує. Ця риса визначає культурологічну спрямованість географії.

На наш погляд, використання творів мистецтва, пов'язаних із культурною спадщиною олімпійського руху, у процесі викладання предмету «Географія» сприятиме більш ефективному засвоєнню учнями знань, розширенню їхнього світогляду.

У процесі вивчення теми «Дослідження Геродота» варто використовувати фотографії залишків давніх споруд, що збереглися на території України. На території Ольвії, Херсонеса, Північного Причорномор'я панував культ гармонійного розвитку людини: фізичний і

розумовий розвиток були невід’ємними. Збереглися відомості про функціонування гімнасій та палестр в Ольвії, Пантикапеї, Херсонесі, Фанагорії, Горгіппії та Танаїсі. У причорноморських містах влаштовували регулярні атлетичні змагання: в Ольвії – на честь Ахілла та Аполлона, у Херсонесі – на честь Гермеса та Геракла, про що свідчать артефакти, знайдені на цих територіях.

Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета «Фізична культура»

Основною метою навчального предмета «Фізична культура» є: формування в учнів стійкої мотивації щодо збереження свого здоров’я, фізичного розвитку та фізичної підготовленості; гармонійний розвиток природних здібностей та психічних якостей; використання засобів фізичного виховання в організації здорового способу життя.

У виховних завданнях олімпійського руху ініціатор відродження сучасних Олімпійських ігор П’єр де Кубертен вбачав передовсім гуманістичну ідею необхідності гармонійного розвитку особистості, яка піднімається до платонівської тріади: музика, філософія і гімнастика. Ці елементи є фундаментальними й інтегруються в усі аспекти життєдіяльності людини, а також відповідають давньогрецькому ідеалу калокагатії (грецьке *kalokagathia* від *kalos* – прекрасний і *agatos* – добрий).

Зважаючи на це, важливу роль у формуванні однієї з основних компетентностей – обізнаності та самовираження у сфері культури – може відігравати навчальний предмет «Фізична культура» через використання (як приклад для наслідування) мистецьких творів, пов’язаних з культурною спадщиною олімпійського руху та спорту, для власного вдосконалення, що сприятиме усвідомленню важливості зв’язку культури і спорту. Долучаючись до олімпійського руху, до участі в Олімпійських іграх кожна країна погоджується з дотриманням олімпійських цінностей, що містяться у

«Фундаментальних принципах олімпізму», які мають місце в основному правовому документі олімпійського руху – Олімпійській хартії.

Феномен олімпійської культури являє собою комплекс накопичених людством знань, норм, цінностей, змістів, зразків поведінки, що відповідають ідеології Олімпійської хартії, філософії олімпізму, на основі яких формуються гуманістичний спосіб життя соціуму й стиль життя особистості.

Знайомлячи школярів з олімпійською цінністю «досконалість», доцільно звертатися до скульптур «Дискобол» Мирона та «Дорифор» Поліклета і провести паралель із зображенням сучасних зірок світового спорту – пам'ятниками Сергію Бубці, Уле-Ейнару Брйорндалену, Емілю Затопеку та інших.

Розповідаючи про таку цінність як «Чесна гра» варто згадати про статуї – заніси, фундаменти яких збереглися на стародавньому стадіоні в Олімпії, згадати імена видатних спортсменів, які є прикладом чесної лицарської поведінки у спорті та в житті.

Демонстрацію школярам одної з олімпійських цінностей – «Радість зусилля» – доцільно проводити на прикладі одноіменного розділу «Оди спорту» П. де Кубертена, яка стала переможницею культурної олімпіади в номінації «Література» на Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі.

Ілюстрацією олімпійської цінності «Дружба» може служити фотографія легкоатлетів друзів і суперників, які зустрілися на Іграх XI Олімпіади 1936 р. у Берліні, – Джессі Оуенса (США), чотириразового олімпійською чемпіона (1936) та Луза Лонга (Німеччина), срібного призера Ігор.

Чудовою ілюстрацією олімпійської цінності «Повага» є пам'ятник «Діагор та його сини», споруджений на території Міжнародної олімпійської академії в Олімпії, Греція. А також фотографія веслувальника Хенрі Пірса, який прийняв рішення зупинитися і пропустити «родину» братів наших менших – качок – під час чвертьфінального заїзду на Іграх IX Олімпіади 1928 р. в Амстердамі.

Інтеграція культурної спадщини олімпійського руху у зміст навчального предмета інтегрованого курсу «Мистецтво». 8 клас

Мистецтво – особлива форма відображення дійсності, естетичний художній феномен, який передає красу навколишнього світу, внутрішнього світу людини через осмислення фундаментальних категорій «краса», «гармонія», «ритм», «пропорційність», «довершеність». Особливості опанування мистецтва в школі пов'язані з його багатогранним впливом на свідомість і підсвідомість людини, її емоційно-почуттєву сферу, художньо-образне мислення і творчі здібності. Мистецтво сприяє художньо-естетичному розвитку людини та стимулює готовність особистості брати участь у різних формах культурного життя суспільства.

Мета навчання курсу «Мистецтво» в основній школі зумовлена основними функціями мистецтва: естетичною, навчально-пізнавальною, духовно-виховною, комунікативною, емоційно-терапевтичною. Зважаючи на це, можна вести мову про те, що цей навчальний предмет, як жодний інший, має доносити до школярів перлини культурної спадщини олімпійського руху.

Багатий арсенал художніх творів, пов'язаних з олімпійським рухом та Олімпійськими іграми, під час вивчення теми «Мистецтво в культурі минулого» розширює демонстративні можливості предмету, розширює діапазон пізнавальної інформації.

Так, під час знайомства з мистецтвом античності можна знайомити школярів із роботами Фідія, Мирона та Поліклета, чорно- і червонофігурною керамікою із зображенням атлетичних змагань античного періоду, реконструкціями культових споруд, головна з яких храм Зевса в Олімпії.

Митці стилю «бароко» Рубенс, Берніні, Куапел, Тревизан та інші, звертаючись до міфів, у своїх творах зображували міфічних героїв Стародавньої Греції Ахілла, Прометея, Аполлона, життя яких було пов'язане з античними Олімпійськими іграми.

Ілюстраціями стилю «рококо» можуть стати роботи видатних майстрів Батоні Помпео, Кнілле Отто та ін., картини яких передають дух і настрої, що панували на Олімпійських іграх Стародавньої Греції.

Представником стилю «сграфіті» є видатний художник Ганс Ерні, колекція картин, якого зберігається в Олімпійському музеї в Лозанні (Швейцарія).

ВИСНОВКИ

1. Отримані результати проведеного аналізу й узагальнення даних науково-методичної літератури, мережі Інтернет та практичного досвіду реалізації олімпійської освіти свідчать, що олімпійська освіта як педагогічна діяльність з її багатогранними аспектами поринає своїм корінням у Стародавню Грецію, є спадкоємицею «спортивної педагогіки», а згодом «олімпійської педагогіки», заснованої ініціатором відродження сучасних Олімпійських ігор П'єром де Кубертенем, яка в системах освіти сучасного суспільства посідає важливе місце як дієвий засіб виховання дітей і молоді та гуманізації освіти.

2. Культурна спадщина олімпійського руху є невід'ємною складовою олімпійської спадщини та олімпійської культури – соціальних феноменів, що об'єднують комплекс накопичених людством знань, норм, цінностей, смислів, зразків поведінки, які відповідають вимогам Олімпійської хартії, філософії олімпізму, на основі яких формується гуманістичний спосіб життя соціуму та особистості. Маючи мультидисциплінарну сутність і притаманний їй динамізм, вона передається від покоління до покоління через систему освіти й виховання, виконуючи одну з ключових місій олімпійського руху – виховання гармонійно розвиненої особистості.

3. Тенденції художньо-естетичної освіти й виховання в різних країнах світу та в Україні спрямовані на підвищення ролі й статусу мистецтва у навчально-виховному процесі закладів загальної середньої освіти, поширення міждисциплінарних зв'язків у межах художньо-естетичного та спорідненого гуманітарного циклів як універсального засобу стимулювання творчого потенціалу особистості, формування в неї ініціативності,

самостійності, креативного мислення, критичності, створення умов для самореалізації та безперервного самовдосконалення і самовиховання.

Питання, пов'язані з історією олімпійського руху та його культурною спадщиною, мають місце тільки у навчальних програмах з предмета «Фізична культура» в системі освіти України, Росії, Білорусії, Польщі та Вірменії. У країнах, де проводяться Олімпійські ігри, культурно-освітні програми закінчуються після завершення Ігор. Інформація про інтеграцію культурної спадщини олімпійського руху в процес викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу присутня лише в незначній кількості експериментальних досліджень. Національна система олімпійської освіти України має високий міжнародний рейтинг і посідає гідне місце у світовій олімпійській сім'ї. Проте, незважаючи на численні культурно-освітні проекти НОК України та ОАУ, існує проблема долучення всіх школярів до культурної спадщини олімпійського руху, що можливо лише в умовах шкільної освіти.

У різних країнах світу система олімпійської освіти має спільні та відмітні риси і реалізується за громадською (в меншості) й громадсько-державною моделлю.

4. Дослідження обізнаності, ставлення та зацікавленості учасників освітнього процесу закладів загальної середньої освіти України до культури, культурної спадщини олімпійського руху та олімпійської освіти дозволили визначити, що:

- всього 17,03 % школярів відвідують музеї та мистецькі виставки;
- 62,46 % школярів і 94,59 % вчителів впевнені у зв'язку культури зі спортом;
- 79,18 % учнів мають бажання дізнатися про історичні пам'ятки Стародавньої Олімпії та інформацію про їх творців;
- 60,57 % вважають, що знайомство з творами різних жанрів мистецтва на олімпійську тему сприяють появі (або посиленню) бажання

займатися спортом, а 65,93 % школярів – на розширення світогляду, підвищення рівня знань з навчальних предметів та загальної культури;

- 67,82 % школярів і 86,49 % учителів знайомі з олімпійськими цінностями;

- 53,94 % школярів отримують інформацію про олімпійські цінності в закладах освіти від тренерів та вчителів;

- тільки 56,78 % школярів задоволені діяльністю школи з питань знайомства зі світовими культурними цінностями;

- високий рівень сформованості цінності «Краса природи і мистецтва» мають лише 12,21 % школярів, «Усвідомлення цінності пізнання» – 22,67 %, «Непримиренність до недоліків у собі та інших» – 1,16 %, «Тверда воля» – 11,63 %;

- 95,95 % учителів вважають спорт складовою естетичного виховання;

- 89,86 % учителів впевнені у користі знайомства школярів з творами світової культури, пов'язаних з історією олімпійського руху, під час викладання навчальних предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклів.

5. Теоретичні дослідження дозволили розробити практичні рекомендації з інтеграції надбань культурної спадщини олімпійського руху в процесі викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклів, а саме, «Історії», «Зарубіжної літератури», «Географії», «Фізичної культури» та інтегрованого курсу «Мистецтво», що входять до типових навчальних планів для учнів 8-х класів закладів загальної середньої освіти України, які містять репродукції творів різних мистецтв, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху, та інформацію про їх причетність до визначних подій цього найпопулярнішого явища – своєрідного феномену суспільного життя світового співтовариства.

6. Впровадження практичних рекомендацій не порушують звичного викладання відповідної теми, а доповнюють її, сприяючи підвищенню

зацікавленості до предмета, до мистецтва взагалі, розширенню і збагаченню світогляду підлітків, істотно впливаючи на рівень розвитку ціннісних орієнтацій, підвищення загальної культури, стимулювання школярів до саморозвитку, творчої діяльності, залучення до олімпійського руху та його цінностей, занять спортом.

7. Ефективність використання творів мистецтв, пов'язаних з культурною спадщиною олімпійського руху, в процесі викладання навчальних предметів «Історії», «Географії», «Зарубіжної літератури», «Фізичної культури», інтегрованого курсу «Мистецтво» в основній групі закладів загальної середньої освіти підтверджують позитивні зрушення у кількості школярів, які відвідують мистецькі виставки та музеї, на 25,29 % ($p < 0,01$); обізнаних про зв'язок культури і спорту – на 20,69 % ($p < 0,05$); тих, які бажають ознайомитися з творами мистецтва про олімпійський рух, – на 24,14 % ($p < 0,01$); які підвищили рівень знань з навчальних предметів та загальну культуру – на 25,28 % ($p < 0,01$); які знайомі з олімпійськими цінностями – на 21,84 % ($p < 0,05$); які займаються спортом – на 25,29 % ($p < 0,05$). Також, в основній групі виявлено вищий рівень ($p < 0,05$) сформованості таких цінностей як непримиренність до недоліків у собі, тверда воля, терпимість, широта поглядів та ефективність у справах, працелюбність, краса природи і мистецтва, щастя інших, творчість та ін. порівняно зі школярами контрольної групи.

Проведене дослідження довело, що використання культурної спадщини олімпійського руху в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти України сприяє залученню більш широкого загалу школярів до гуманістичних ідеалів і цінностей олімпізму, олімпійської спадщини, фізкультурно-спортивної діяльності, здорового способу життя, і як наслідок, – реалізації завдань Нової української школи, а саме, формуванню у школярів ціннісно-сміслової, загальнокультурної, навчально-пізнавальної, компетентностей та компетентності особистісного самовдосконалення.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробці шляхів інтеграції культурної спадщини олімпійського руху в процес викладання навчальних предметів художньо-естетичного та гуманітарного циклу школярів 5–11-х класів закладів загальної середньої освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адорно В. Теодор. Эстетическая теория. Пер. с нем. Дранова А. М.: Республика. Философия искусства. 2001. 527 с.
2. Алексеенко Г. Некоторые воспитательно-образовательные аспекты олимпизма и пути гуманизации современного спорта. V Междунар. науч. конгр. «Олимпийский спорт и спорт для всех». Минск: 2001. с. 62.
3. Андреев АЛ. 1980. Место искусства в познании мира. – М.; Политиздат; 1980. 255 с.
4. Андреева О. Мировая художественная культура. Ростов-на-Дону: Галерея «Юла»; 2008. 431 с.
5. Аникст А. Выдающийся зодчий и теоретик искусства. Архитектура СССР; 1973;6:33-5.
6. Аннан К. Диалог культур и цивилизаций в оценке руководителей ООН. Диалог и партнерство цивилизаций: межконфессиональное и кросскультурное измерения. Под общ. ред. академика ОА Колобова, М Бейрут, Н. Новгород: Издательский дом «Медина»; 2010. с. 10-113.
7. Антипова МВ. Олимпийское образование как фактор формирования общественного мнения [автореферат]. Санкт-Петербург; 1998. 214 с.
8. Анучина ЛВ, Уманець ОВ, редактори. Естетика. Навчальний посібник. Харків. «Право». 2010. 232 с.
9. Апциаури Л. Олимпийская академия Грузии и некоторые проблемы системы олимпийского образования. Практика олимп. Образования. Материалы II Междунар. форума «Молодежь–Наука–Олимпизм»; 2002. Июнь 15–18; Москва. М: Советский спорт; 2002. с. 18-9.
10. Арефьев ВГ. та ін. Фізична культура: підручник для 6 кл. загальноосвітніх навч. Закладів. К.: Просвіта, 2006. 208 с.
11. Арефьев ВГ, Єрмолова ВМ, Качеров ОБ. та ін. Основи здоров'я і фізична культура: підручник для 4 кл. загальноосвітніх навч. Закладів К.: Просвіта, 2004. 176 с.

12. Аристова ЛС. Формування у старшокласників естетичного ставлення до мистецтва в процесі вивчення художньої культури [автореферат]. Київ; 2008. 235 с.
13. Арістотель. Нікомахова етика. Переклад з давньогрецької, коментарі В.Ставнюк. К.: Аквілон-Плюс; 2002. 480 с.
14. Аркин Д, Терновец Б, редактори. Мастера искусства об искусстве. Избранные отрывки из писем, дневников, речей и трактатов. В 4-х томах. Т.1. 41936. 2144 с.
15. Асмолов А. По ту сторону сознания: методологические проблемы неклассической психологии. М.: Смысл; 2002. 480 с.
16. Атанасов Ж. Олимпийское движение и воспитание нравственно-эстетического отношения к спорту. Проблемы олимп.движения. София; 1977. с. 125-38.
17. Бабенко ТВ. Сучасний стан проблеми естетичного розвитку особистості у зарубіжних країнах. В: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Зб. наук. праць; Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова; 2004;LVII(57):23-30.
18. Баринов С. Проблемы олимпийского образования в деятельности Международной олимпийской академии [автореферат]. М.; 1999. 149 с.
19. Баринова ИВ. Состояние и пути совершенствования олимпийского образования и воспитания учащейся молодежи [автореферат]. М.; 1994. 26 с.
20. Баталина АЯ. Некоторые категории системы эстетического воспитания. Вісник ЛДПУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2002;11(55):85-8.
21. Бахтин ММ. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство; 1986. 445 с.
22. Боднар АО. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до олімпійської освіти молодих школярів [дисертація]. Харків; 2016. с. 272.
23. Богданова МА. Культурное содержание олимпизма: от античности к современности. Альманах современной науки и образования. Тамбов. Грамота; 2010;1(32): в 2-х ч. Ч. II. с. 20-4.

24. Боголюбова НМ, Николаева ЮВ. Культурный аспект современного спортивного движения. Вестник СПбГУКИ; 2012;3:12;31-8.
25. Болдырева ВА. Научно-методические основы организации олимпийского образования школьников в период педагогической практики студентов физкультурных вузов [автореферат]. М.; 1999. 191 с.
26. Большой энциклопедический словарь. 2-е изд., перераб. и доп. М: Большая Российская энциклопедия; СПб.: Норинт; 1999. 1456 с.
27. Боров ЮВ. Эстетика: Учебник. М.: Высшая школа. 2002. 511 с.
28. Бородин ЕА. Влияние Олимпийского движения на развитие мировой культуры: исторический и современный [автореферат]. 2000. 150 с.
29. Борухович ВГ. Вечное искусство Эллады. СПб.: Алетея; 2002. 464 с.
30. Брониковский М. Реализация олимпийского образования в школах Польши. Наука в олимп. спорте. 2007; 2. с. 82-6.
31. Броунли Х. Программы и деятельность по олимпийскому образованию в школе. Материалы Междунар. форума «Молодежь–Наука–Олимпизм»; 1998 г. Июль 14-18; Москва. М.; Советский спорт; 1998. с. 290.
32. Бубка СН, Булатова ММ, редактори. Єрмолова ВМ, Радченко ЛО, Кроль ІМ, Коханська СС (розділ ІІ), Белокуро ДВ (розділи І-VІІІ). 25 років разом. Олімпійська освіта. К.; 2017. 128 с.
33. Бубка С. Олимпийский спорт в обществе: история развития и современное состояние. К.: Олимп. лит, 2012. с. 238.
34. Булатова М. Олімпійській академії України – 25 років: сторінки історії та сьогодення. Наука в олимпийском спорте. 2016;3:14-40.
35. Булатова М. Ренессанс, Просвещение, неоклассицизм и возрождение наследия древнегреческой цивилизации. Наука в олимпийском спорте. 2014;1:4-11.
36. Булатова М. Система олимпийского образования в Украине (1991–2006): методология и практические результаты. В: Современный

- олимпийский спорт и спорт для всех. Материалы X междунар. науч. конгр. 2006 Сентябрь 10-14; Гданск; 2006. с. 38-40.
37. Булатова ММ, Бубка СН, Платонов ВН. Олимпийские игры (1896–1972). К.: Олимп. лит.; 2012; Т. 1. 496 с.
38. Булатова ММ, Бубка СН. Культурное наследие Древней Греции и Олимпийские игры. К.: Олимп. л-ра, 2012. 408 с. ил.
39. Булатова ММ, Єрмолова ВМ. Олімпійська освіта у системі навчально-виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів України. К.: Олімп. л-ра; 2007. 44 с.
40. Булатова ММ, редактор. Єрмолова ВМ, Радченко ЛО, Борисейко ВС, Кріль ІМ. II зимові Юнацькі Олімпійські ігри. Ліллекхаммер 2016. К.; 2015. 64 с. Особистий внесок здобувача полягає у підборі матеріалів до розділів «Культурно-освітня програма», «Освіта», «Література і мистецтво», «Історико-культурні споруди Ліллекхаммера». Внесок співавторів – розробка концепції, підбір матеріалів, узагальнення інформації.
41. Булатова ММ, редактор. Єрмолова ВМ, Щербашин ЯС, Лях-Породько ОО, Кріль ІМ. III Юнацькі Олімпійські ігри. К.: 2018. 64 с. Особистий внесок здобувача полягає у підборі матеріалів до розділів «Культурно-освітня програма», «Освіта в Аргентині «Історико-культурні споруди». Внесок співавторів – розробка концепції, підбір матеріалів, узагальнення інформації.
42. Булатова ММ, редактор. Єрмолова ВМ, Щербашин ЯС, Лях-Породько ОО, Кріль ІМ. XXIII зимові Олімпійські ігри. Пхьончхан 2018. К.: 2017. 64 с. Особистий внесок здобувача полягає у підборі матеріалів до розділів «Освіта», «Культура». Внесок співавторів – розробка концепції, підбір матеріалів, узагальнення інформації.
43. Булатова ММ, редактор. Олімпійська освіта: метод. рек. К.: Знання, 2002. 38 с.
44. Варава ЮИ, Питерских ГТ. Формирование гармонично развитой личности средствами олимпийской педагогики: учебное пособие. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та; 2012. 127 с.

45. Васильева ВМ. Изучение вопросов культуры XI–XIII веков на уроках истории СССР. Из опыта работы: Книга для учителя. М.: Просвещение; 1990. с. 94.
46. Вацеба О, Юхимук В. Формы олимпийского образования учеников общеобразовательных школ Украины. Современный олимпийский спорт и спорт для всех: матер. XI междунар. науч. конгр. Минск; 2007. с. 114-7.
47. Вацеба ОМ, Герцик МС, Ільків ОС, Керецман ТМ. Особливості використання засобів олімпійської освіти на уроках англійської мови у початковій школі. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2015;129(2):110-13.
48. Выготский Л. Психология искусства. М.: Современный гуманитарный институт; 2001. 211 с.
49. Высоцкий ЦА. Ценности олимпизма как фактора гуманизации образования в вузе физкультурного профиля [автореферат]. «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры»; Минск; 2006. 20 с.
50. Георгиадис К. Теоретические основы олимпийского образования. Наука в олимпийском спорте. 2007;2:3-16.
51. Гланц С. Медико-биологическая статистика. М.; Практика; 1998. 459 с.
52. Гомер. Іліада. Пер. із старогр. Б. Тен; вступ. ст. А. Білецький; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Х.: Фоліо; 2006. 414 с.
53. Горбань АВ, Булавинцева ЮН. Олимпийская детерминанта античного мировоззрения и культуры. Культура народов Причерноморья. 2012;231:169-73.
54. Григоревич В, Григоревич В. Олимпийское образование в Республике Беларусь: история, современное состояние и перспективы. Наука в олимп.спорте. 2007;2:26-9.
55. Грицанов АА, редактор. Новейший философский словарь. Воспитание, Образование, Обучение. Мн.: Изд. В.М. Скакун. 1998. 896 с.

56. Гриценко ТБ, Гриценко СП, Кондратюк АЮ. Культурологія. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури. 2007. 392 с.
57. Гуслистова ИИ. Аксиологическое измерение олимпийского образования. XI Междунар. науч. конгр. «Современный олимпийский спорт и спорт для всех»; Минск; 2007. с. 20-2.
58. Гуськов СИ, Хуссам М. Телевидение и спортивная политика Текст. Спорт для всех. 1998;3-4:23-9.
59. Данилюк АЯ. Теоретико-методологические основы проектирования интегральных гуманитарных образовательных пространств [автореферат]. Ростов н /Д; 2001. с.84.
60. Делакура Э. Мысли об искусстве. О знаменитых художниках. М.: Изд-во Академии художеств СССР; 1960. Т. 1. 324 с.
61. Дергунов ОВ. Культурное пространство спорта. Саратов; ИЦ «Наука»; 2010. 47 с.
62. Джуринский АН. Сравнительная педагогика: Учеб. пособие для студ. Д42 сред. и высш. пед. учеб. заведений. М.; Издательский центр «Академия»; 1998. 176 с.
63. Дивинская ЕВ. Олимпийское образование будущих специалистов физической культуры и спорта на основе личностно ориентированного подхода [автореферат]. Волгоград; 2003. 181с.
64. Докаша ВІ, редактор. Соціологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів – 2-ге вид., доопр., доп. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т; 2012. 448 с.
65. Доклад «Интеграция предметов гуманитарного цикла» Доступно: http://www.pedsovet.pro/index.php?option=com_content&view=article&id=2235:2014-02-17-16-21-15&catid=55:russian-language&Itemid=68.
66. Доклад АНО «Оргкомитет «Сочи 2014» О мерах по обеспечению проведения Культурной Олимпиады, внедрения Олимпийского образования и подготовки кадров в рамках подготовки и проведения XXII Олимпийских

зимних игр и XI Паралимпийских зимних игр 2014 года в г. Сочи [Интернет].
Доступно: <http://refdb.ru/look/1821716.html>

67. Дубічинський ВВ, редактор. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів. Х.: ВД «ШКОЛА»; 2009. 1008 с.

68. Дудкин ВЮ, Радченко ЛА. Олимпийская образованность киевских школьников 12–13 лет. Современный олимпийский спорт и спорт для всех: матер. XI междунар. науч. конгреса. Минск; 2007. с. 23-5.

69. Евладова ЕГ. Дополнительное образование: содержание и перспективы развития. Педагогика; 1995;5:8.

70. Егоров АГ. Философское значение современного олимпизма. Теория и практика физической культуры. 2001;7:18-23.

71. Ермолинская ЕА. Предметы искусства в парадигме современного образования. Педагогика искусства. 2012;2:1–10. Доступно: <http://www.art-education.ru/AE-magazine/>

72. Ермолова ВМ, Щербашин ЯС. Олимпийское образование и развитие ценностных ориентаций молодежи. Наука в олимпийском спорте. 2017;1:21-8.

73. Ефременков КН. Межпредметные связи в структуре школьного олимпийского образования [автореферат]. М.: 1998. 24 с.

74. Єріна АМ, Захожай ВБ, Єрін ДЛ. Методологія наукових досліджень: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури; 2004. 212 с.

75. Єрмолова ВМ, Іванова ЛІ, Операйло СІ та ін. Фізична культура: підруч. для 5 кл. загальноосвітніх навч. Закладів.. К.: Просвіта, 2005. 200 с.

76. Єрмолова ВМ, Іванова ЛІ, Операйло СІ. Фізична культура: підручник для 6 класу загальноосвітньої. К.: Видавничий Дім «Слово». 2006. 152 с.

77. Єрмолова ВМ, Іванова ЛІ. Фізична культура: підручник для 7 кл. загальноосвітньої школи. К.: Видавничий Дім «Слово». 2007. 208 с.

78. Єрмолова ВМ, Іванова ЛІ. Фізична культура: підручник для 8 кл. загальноосвітньої школи. К.: Видавничий Дім «Слово»; 2008. 208 с.

79. Єрмолова ВМ, Іванова ЛП. Фізична культура: підручник для 9 кл. загальноосвітньої школи. К.: Видавничий Дім «Слово»; 2009. 184 с.
80. Єрмолова ВМ. 10 уроків із П'єром де Кубертенем: метод. посіб. К.; 2015. 236 с.
81. Єрмолова ВМ. Олімпійська освіта: теорія і практика: навч. пос. К.; 2011. 335 с.
82. Єрмолова ВМ. Організація олімпійської освіти у зарубіжних країнах. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2009;2:47-50.
83. Єрмолова ВМ. Основи олімпійських знань (навчальна програма курсу за вибором для загальноосвітніх навчальних закладів). К.: Казарі; 2016. 22 с.
84. Єрмолова ВМ. Теоретико-практичні засади інтеграції олімпійської освіти в навчально-виховний процес школярів [автореферат]. 2010. 187 с.
85. Железняк ОН. Эстетическое воспитание в Японии [автореферат]. Москва; 1998. 182 с.
86. Жирун ОА. Ціннісні орієнтації як елементи моральної свідомості особистості. [Інтернет]. Доступно на: http://novyn.kpi.ua/2007-3-1/06_Girun.pdf
87. Жосан ОЕ, укладач. Педагогічний експеримент: навч.-метод. посіб. Укладач Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. 72 с.
88. Зайцева ЕА. Система образования в Швейцарии: структура, преимущества и недостатки. Современное образование. 2015;3:1-18.
89. Закович ММ, редактор. Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. К.: Т-во «Знання», КОО; 2000. 622с. (Вища освіта ХХІ століття).
90. Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи. 2015.
91. Захаров МА. Фэйр Плэй в системе олимпийского образования. [автореферат]. Смоленск; 2002. 185 с.
92. Зеленська НО. Естетична й художня культура – найважливіші складові формування творчої особистості. Вісник Житомирського державного університету. 2014;2(74):74-8.

93. Зимовец ЛГ. Кризис культуры в культурологической мысли XX века: Н.А. Бердяев и О. Шпенглер. Ростов н/Д; 2011. 236 с.
94. Игнатов ВИ. Художественная культура России XIX–XX вв. Учеб. пособие. М.: РГОТУПС; 2003. 93 с. Курс лекций.
95. Иконникова СН, Большакова ВП, редакторы. Теория культуры: Учебное пособие. СПб.: Питер, 2016. 592 с.
96. Ильичев ЛФ, Федосеев ПН, Ковалев СМ, редакторы. Философский энциклопедический словарь. Гл. ред. М.: Сов.энциклопедия; 1983. 840 с.
97. Ионушкина НЮ. Спорт: гармония, эстетика, красота. Вестник МГОУ. Серия: Философские науки. 2010;1:67-72.
98. Исаев АА. Олимпийская педагогика – система, процесс и метод воспитания (модельные характеристики): к концепции системообразующего этапа Всемир. студен. игр под патронажем МОК. Спорт для всех. 1998;3–4:27-30;35-38;61-3.
99. Іванова ОІ. Виховні можливості художньої культури та мистецтва у духовному розвитку особистості студентів. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2011;3(44):44-53.
100. Каган МС. Эстетика как философская наука. СПб.: Петрополис; 1997. 544 с.
101. Карелина АА. Психологические тесты: в 2-х т. под ред. Москва: ВЛАДОС. Т. 1, 2; 2001. 312 с.
102. Карловас О. Формування естетичної культури особистості в процесі естетизації освіти [Інтернет]: сайт «Наукова бібліотека Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля». Доступно: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2735/1/Karlovas.pdf>
103. Кашкарев АЮ. Идеи и практика олимпизма в современной культуре. [автореферат]. 2008. 173 с.
104. Клепко СФ. Інтегративна освіта і поліморфізм знання. Київ- Полтава- Харків: ПОПОПП; 1998. 360 с .

105. Кобринский МЕ, Кокашинский АА. Олимпийское образование в Республике Беларусь. Мир спорта. 2003;3:36-41.
106. Коджаспирова ГМ, Коджаспиров АЮ. Воспитание, История Педагогики, Культура, Образование, Система образования. Словарь по педагогике. М.: ИКРЦ «МарТ». 2005. 448 с.
107. Козина ЖЛ. Интеграция спорта, науки и искусства как реализация идей олимпизма. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. 2017;147(1):128-40. <http://visnyk.chnpu.edu.ua/> Фахове.
108. Козина ЖЛ, Ермаков СС, Козин АВ, Козин СВ, Костырко АА. Спорт и искусство как единое проявление психофизических возможностей человека. Здоровье, спорт, и реабилитация. 2016;2(3):52-9. Доступно на: <http://sportscience.org/index.php/health/article/view/460>
109. Коменский ЯА. Великая дидактика. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. М.: Педагогика. 1982. Т. 1. 656 с.
110. Комплексна програма художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. [Інтернет]. Доступно на: http://www.yur-info.org.ua/index.php?lang_id=1&menu_id=1182&article_id=165701#
111. Контанистов А. Олимпийское образование в системе физического воспитания российских школьников. Наука в олимп. спорте. 2007;2:41-5.
112. Контанистов АТ. Формирование организационно-педагогических основ олимпийского образования в России [автореферат]. М.: 2001. 175 с.
113. Коровкин ФП. Изучение вопросов культуры в V классе. Преподавание истории в школе. 1980;1:24-8.
114. Королева ГМ, Петрова ГА. Система эстетической подготовки студентов в высших учебных заведениях. Казань: Изд-во Казан.ун-та; 1989. 180 с.
115. Коршунов ВЛ. Гармоничное воспитание школьников в системе олимпийского образования (на материале Спартианских игр региональной направленности) [автореферат]. Комсомольск-на-Амуре; 2004. 197 с.

116. Косова Г. Изобразительное искусство в преподавании истории. М.: Просвещение; 1986. 240 с.
117. Котляр ВП. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: навчальний посібник. К.: Кондор; 2006. 200 с.
118. Кремень ВГ, редактор. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України. К.: Юрінком Інтер; 2008. 1036 с; с. 356.
119. Кроль И. Культурное наследие олимпийского движения в процессе образовательной деятельности общеобразовательных учебных учреждений Украины. В: Спорт. Олимпизм. Здоровье. Материалы Международного научного конгресса; 2017 Окт 26-28; Кишинев. Кишинев, 2017. с. 111.
120. Кроль ІМ. Потенціал культурної спадщини олімпійського руху в системі гуманітарної освіти школярів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) 2018;2(96):48-51. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.
121. Кроль ІМ. Шляхи інтеграції культурної спадщини олімпійського руху в зміст загальноосвітніх навчальних предметів. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017;28:213-7. Фахове видання України.
122. Кроль ІМ. Вплив культурної спадщини олімпійських ігор на ціннісний потенціал школярів. В: Спортивна наука України. [Інтернет]. 2018;2(84):14-21. Доступно на: <http://snu.ldufk.edu.ua>. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.
123. Кроль ІМ. Готовність учителів закладів загальної середньої освіти до впровадження культурної спадщини олімпійського руху в освітній процес. В: Молодь та олімпійський рух: зб. тез доп. XI Міжнар. наук. конф. молодих учених [Інтернет]; 2018 Квітня 10-12; Київ. Київ; 2018. с. 74-5. Доступно: https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/rozklad/zbirnyk_tez_2018.pdf
124. Кроль ІМ. Культурна спадщина олімпійського руху в освітній діяльності закладів загальної середньої освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П.

Драгоманова. Серія: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) 2018;5(99):110-4. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

125. Кріль ІН. Культурне насліддя олімпійського руху як образно-смысловая опора в системі преподавання гуманитарних предметів в школі. В: Цінності, традиції і новачи сучасного спорту. Матеріали Міжнародного наукового конгресу; 2018 Апр 18-20 Мінск. Мінск, 2018. с. 283-4.

126. Кріль ІМ. Обізнаність школярів закладів загальної середньої освіти з питань культурної спадщини олімпійського руху. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. Київ; 2018;2:98-101. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

127. Круцевич ТЮ. Методи дослідження індивідуального здоров'я дітей і підлітків в процесі фізичного виховання. К.: Олимп. л-ра. 1999. 230 с.

128. Кубертен П. де. Спорт и искусство. Спорт, духовные ценности, культура: сб. сост. и ред. Кузин ВВ, Столяров ВИ, Чесноков НН. М.: 1998;5:3-8.

129. Кубертен П. Олимпийские мемуары. К.: Олимп. л-ра, 1997. 179 с.

130. Кудрявцева Н. Новые формы работы по олимпийскому образованию детей и молодежи. Междунар. форум «Молодежь–Наука–Олимпизм»; 1998. Июль 14–18. Москва. М.: Советский спорт; с. 131.

131. Кузнецова ЗМ. Наследие Олимпийских игр. Пер. с англ., Издательство «ФЛИНТА». 2014.

132. Кузнецова ЛС. Беседы об изобразительном искусстве и архитектуре: о языке ... комплекс. К.: Рад.шк.1989. 319 с.: ил.

133. Кузьмина НВ. Методы исследования педагогической деятельности. Л.: 1970. 168 с.

134. Куликова ЛМ. Олимпийское образование школьников в период педагогической практики. Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. 2003;4:15-6.

135. Кулинкович Е. Организация и содержание олимпийского образования в Республике Беларусь. V Междунар. науч. конгр. «Олимпийский спорт и спорт для всех». Минск, 2001. с. 87.
136. Куличенов ИА. Интеграция спорта и искусства. [Интернет]. Доступно на: www.istu.edu/docs/events/sport_konferenz/kuletsenov.doc
137. Культура. [Интернет]. Доступно на: <http://slovopedia.org.ua/29/53402/14239.html>>КУЛЬТУРА
138. Кун Л. Всеобщая история физической культуры. Пер. с венг Кун; под общ.ред. Столбова ВВ. М.: Радуга; 1982. 399 с.
139. Лекарска Н. Культура спортсменов и общество Текст. Актуальные проблемы международного олимпийского движения. София; 1980. с. 290-302.
140. Литвинець І, Падовська О, Тимчак Я. До питання про конкурси мистецтв у програмах олімпійських ігор сучасності. Молода спортивна наука України. 2012. Т.1. 163-8.
141. Лоу Б. Красота спорта. Междисциплинарное исследование. Перевод с англ. Моничева ИЛ, под редакцией Столярова ВИ. М.: Радуга. 1984 . 256 с.
142. Лубышев ИА. Олимпиольская культура в спортизированном физическом воспитании. Физическая культура. 2004;3:47.
143. Лубышева Л.И. Олимпийская культура как основа содержания олимпийского образования. Спорт, духовные ценности, культура. М.: 1997;6:41-4.
144. Лубышева ЛИ. Интеграция спортивного и олимпийского воспитания в образовательном пространстве школы. Наука в олимп.спорте. 2007;2:36-40.
145. Лубышева ЛИ. Олимпийская культура в современном обществе. Теория и практика физической культуры. 1999;12.
146. Лубышева ЛИ. Спортивная культура как учебный предмет общеобразовательной школы. Физ. культура: воспитание, образование, тренировка. 2004;4:2-7.

147. Мазин ВН. Содержание конструкта «олимпийская культура воспитанника детско-юношеской спортивной школы». Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2014;35:255-261. Доступно на: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2014_35_37
148. Манетти Дж. О достоинстве и превосходстве человека. АНО «Издательство «Политическая энциклопедия». 2014. 173 с.
149. Манолаки В, Будевич А. Олимпийское движение в контексте воспитательных ценностей. Наука в олимп. спорте. 2007;2:22-5.
150. Матвеев С, Радченко Л, Щербашин Я. Олимпийское образование от Древней Греции до современности. Наука в олимп. спорте. 2007;2:46-52.
151. Мелентьева НН, Поженская ЮВ. Олимпийское образование школьников. Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). 2015;7(160):45-52.
152. Меликсетян Р. Олимпийское образование в общеобразовательных школах Республики Армения. II Междунар. форум «Молодежь–Наука–Олимпизм»; М.: Советский спорт. 2002;78.
153. Методы педагогических исследований. Под ред. Пискунова АИ, Воробьева ГВ. М.: Изд-во Педагогика. 1979. 255 с.
154. Мёзе Ф. Шестьдесят Олимпийских игр. М.: Физкультура и спорт. 1959. 389 с
155. Мишин БИ, редактор. Обязательный минимум содержания начального общего образования: Приказ Минобразования России от 19.05.1998 № 1235. Настольная книга учителя физкультуры: справоч.-метод. Пособие. М.: АСТ; Астрель. 2003. с. 157-60.
156. Мовчан ВС. Эстетика [Текст]: навч. посіб. К.: Знання. 2011. 527 с.
157. Молев ЕА. На северной окраине античного мира. М.: ЗАО Центрполиграф. 2003. 339 с.
158. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Історія України. Всесвітня історія» 5–9 класи (2016/2017 н.р.).
159. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Географія. 6–9 класи.

160. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Мистецтво. 5–9 класи.
161. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Фізична культура. 1–4 класи.
162. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Фізична культура. 5–9 класи.
163. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Фізична культура. 10–11 класи.
164. Наказ МОН молодь спорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465.
165. Наказ МОН України від 25.02.2004 № 151/11 «Про затверджено Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах».
166. Нова українська школа – це школа для життя у ХХІ столітті». Інтерв'ю з міністром освіти і науки України. [Інтернет]. Доступно на: <https://hromadske.ua/posts/nova-ukrainska-shkola-tse-shkola-dlia-zhyttia-u-xxi-stolitti-interviu-z-ministrom-osvity-i-nauky-ukrainy>
167. Новикова ИА. Организация досуга подростящего поколения в США: традиции и современность. Учеб. пособие по специализации «Куль.-просвет. работа среди детей и подростков». Санкт-Петербург. гос. ин-т культуры им. Н. К. Крупской. СПб.: СПГИК, 1991. с. 76-2.
168. Новосадский НИ. Художественное воспитание в Древней Греции. Вести. древ. ист. 1940;2:52-64.
169. Олимпийская повестка 2020. [Інтернет]. Доступно на: <http://coa.sportedu.ru/content/istoriya>
170. Олимпийская хартия. Міжнародний олімпійський комітет. В дії з 15 вересня 2017. 57 с. [Інтернет]. Доступно на: <http://noc-ukr.org/about/officialdocuments/olympic-charter/>

171. Перминова ЕИ. Педагогическое мастерство. Материалы Международной научной конференции. Издательство: КТ «Буки-Веди» (Магнитогорск). 2012. с. 364-72.
172. Петлеваний Г. Необходимость олимпийского образования школьников, его различных форм, средств и методов. II Междунар. форума «Молодежь–Наука–Олимпизм» – М. : Советский спорт; 2002. с. 163.
173. Петлеваний ГФ. Система олимпийского образования в многопрофильной школе-комплексе физкультурно-эстетического направления [автореферат]. М.; 1997. 186 с.
174. Петракова ТИ. Гуманистические ценности образования в процессе духовно-нравственного воспитания подростков [автореферат]. М.; 1999. 440 с.
175. Петровский АВ, редактор. Новое педагогическое мышление [сборник статей]. Москва. М.: Педагогика, 1989.с. 104.
176. Пиндар. Оды. Пиндар – Вакхилид (фрагменты). М.: Издательство «Наука». 1980.
177. Пискунова АИ, Воробьева ГВ, редакторы. Теория и практика педагогического эксперимента. М.: Педагогика; 1979. 208 с.
178. Питерских ГТ. В поисках гармонии души и тела. Екатеринбург: Чароит; 2006. 142 с.; с. 105.
179. Платонов ВН, БулатоваММ, Бубка СН. и др. Платонов ВН, редактор. Олимпийский спорт : в 2 т. К. : Олимпийская література; 2009(1). 736 с.
180. Платонова ВН, редактор. Энциклопедия олимпийского спорта. К.: Олимпийская литература. 2004; Т. 3: 632 с.
181. Повстин ОВ. Інтеграція знань як один з дидактичних принципів сучасної освіти. Вісник ЛДУ БЖД. 2014;10:231-5.
182. Поликарпова ГМ. Олимпийское образование и воспитание как предмет педагогического исследования [автореферат]. Великий Новгород, 2003. 414 с.
183. Понятие культуры, художественной культуры, искусства [Интернет]. Доступно на: www.tutoronline.ru

184. Попович МВ, редактор. Універсальний словник-енциклопедія (УСЕ). [Інтернет]. Доступно на: URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53392-0.html>
185. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.99 р. № 1697 «Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» [Інтернет].
186. Предтеченская ЛМ. Изучение художественной культуры в курсах новой и новейшей истории. Из опыта работы. М.: Просвещение, 1978. 167 с.
187. Президент МОК на трибуне ООН. Международный журнал спортивной информации «Спорт для всех»; 1996;1-2:6-7.
188. Пуйшиене Э. Принципы интегрирующей программы олимпийского образования детей и молодежи Литвы. Wychowanie fizyczne i sport. 2002; Т. XLVI; Supl. Nr1; Cz. 21-2.
189. Пуйшиене Э. Структурные особенности общей программы олимпийского образования детей и молодежи Литвы. В: Практика олимпийского образования. Материалы II междунар. форума «Молодежь—Наука—Олимпизм»; 2002 Июнь 15—18; Москва. М.: Советский спорт; 2002. с. 113-5.
190. Рабочая книга социолога. М.: Наука; 1976. 512 с.
191. Райгородский ДЯ. Практическая психодиагностика. М.: 2004. 672 с.
192. Рубцов ВВ, Поливанова КН. Образовательная среда школы как фактор психического развития учащихся. М.: ПИРАО; 2007.
193. Рыжкова СФ. Искусство как средство воспитания личности підростка. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2011;2(43):128-35.
194. Самаранч ХА. Спорт, культура и искусство [Sport, Culture and The Arts] М.: 1997;1:9-11.
195. Сергеев ВН. Гуманистическая направленность реализации олимпийского образования [автореферат]. М.; 2000. 200 с.

196. Сергеев ВН. Олимпийское образование: определение сущности и перспективы направления научных исследований. Теория и практика физ. культуры. 2001;7:48-9.
197. Смалинскяйте И. Применение интегрированной программы олимпийского воспитания для учащихся 7–8 классов в контексте общего образования Литвы. Междунар. форума «Молодежь–Наука–Олимпизм»; 2002 Июнь 15–18; Москва. М.: Советский спорт; 2002. с. 131-5.
198. Смелзер Н. Социология. Под ред. Ядова ВА. – М.: Феникс; 1994. 688 с.
199. Содержание и понятие «Художественной Культуры». [Интернет]. Доступно на: <http://worlds-culture.ru/index.php?action=full&id=49>
200. Солодовникова Е. Спорт и искусство. Спортивная энциклопедия систем жизнеобеспечения. Магистр-пресс. ЮНЕСКО; 2011. 1000 с.
201. Сосуновский ВС, Дурас ЕЕ, Заглевская АИ. Олимпийское образование как средство формирования нравственной культуры школьников. Вестник Томского государственного университета. 2014;385:163-7.
202. Софокл. Антигона. М.: Искусство; 1986. 118 с.
203. Сошина ЮМ. Цінності та ціннісні орієнтації в системі ціннісно-сміслової сфери підлітка [Интернет]. Доступно на: <http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2017/05/22-46.pdf>
204. Спорিশева ЕБ. Интеграция курсов искусств и предметов гуманитарного цикла в системе художественно-эстетического воспитания и образования школьников [автореферат]. М.: 2005. 483 с.
205. Столбов ВВ. Эволюция олимпийских идей от Пьера де Кубертена до Хуана Антонио Самаранча. В: Олимпийское движение и социальные процессы. Материалы V Всерос. науч.-практ. конф., посвященной 100-летию Международного олимпийского комитета. М.; 1996. с. 22-8.
206. Столяров ВИ, Баринов СЮ, Орешкин ММ. Современный спорт и олимпийское движение в системе международных отношений: Учеб. пособие. М.: Анкил, 2009. 256 с.

207. Столяров ВИ, Кузин ВВ, Чесноков НН. Олимпийское образование и спартианская система воспитания. Спорт, духовные ценности, культура. Вып. шестой. Спорт и олимпизм в современной системе образования: М.: Гуманитарный Центр «СпАрт» РГАФК. 1997, с. 71-233.
208. Столяров ВИ. Актуальные проблемы теории и практики олимпийского образования детей и молодежи. Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. 1998;(4):13-9.
209. Столяров ВИ. Гуманистическая культурная ценность современного спорта и олимпийского движения. Спорт, духовные ценности, культура. М.: 1997;2:141-314.
210. Столяров ВИ. Концепция олимпийского образования (многолетний опыт разработки и внедрения в практику). Наука в олимпийском спорте. 2007;2:30-5.
211. Столяров ВИ. Олимпийская педагогика и теория олимпийской культуры как новые научные и учебные дисциплины. Теория и практика физической культуры. 1999; 10.
212. Столяров ВИ. Проблема интеграции спорта и искусства. Вестник российского философского общества. 2011;1.
213. Столяров ВИ. Социология физической культуры и спорта (введение в проблематику и новая концепция): науч.-метод. пособие для ин-тов и акад. физ. культуры. М.: Гуманитар. Центр «СпАрт» РГАФК; 2002. 346 с.
214. Столяров ВИ. Спорт и искусство: сходство, различие, пути интеграции. Спорт, духовные ценности, культура. М.: 1997;5:101-265.
215. Столяров ВИ. Теоретическая концепция спортивно-гуманистического воспитания детей и молодежи. Гуманистическая теория и практика спорта. 3-й вып. М.: Сургут; Гуманитар. Центр «СпАрт» РГАФК; 2000. с. 21-79.
216. Стрілко ВВ. Формування естетичних смаків старшокласників упозакласній роботі загальноосвітньої школи[автореферат]. 2010. 229 с.
217. Суник АБ. О генезисе неолимпизма и современном олимпийском движении. Теория и практика физ. культуры. 1994;8:14.

218. Сурина ИА. Ценностные ориентации. Энциклопедия гуманитарных наук. 2005;4:162-4.
219. Сурмин ЮП. Теория систем и системный анализ. К.: МАУП; 2003. 360 с.
220. Сухомлинский ВА, Дзевирин АГ. и др. Избранные произведения: в 5 т. К.: Рад. Школа; 1979;Т.1:181:686 с.
221. Тайлор ЭБ. Первобытная культура. Пер. с англ. М.: Политиздат; 1989. 573 с.
222. Томенко ОО. Особливості олімпійської освіти в КНР напередодні Ігор XXIX Олімпіади у Пекіні. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2008;3:36-40.
223. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
224. Устав ЮНЕСКО. [Інтернет]. Доступно на: <http://www.unesco.org/new/ru/unesco/about-us/who-we-are/history/constitution>
225. Утишева ЕВ. Физкультурное образование: социально-педагогические и социологические [автореферат]. СПб, 1999. 350 с.
226. Федоренко СВ. Виховання естетичної культури у старшокласників середніх спеціалізованих шкіл мистецтв великої Британії [автореферат]. 2011. 198 с.
227. Федотова ГА. Методология и методика психолого-педагогических исследований. Учеб. пособие. Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого; 2006. 112 с.
228. Фирсин СА. Формирование и повышение уровня олимпийской культуры личности у школьников. Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта. 2015;5(123):194-6.
229. Хакунов НХ. Инновационные компоненты педагогической системы освоения ценностей физической культуры и спорта. Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта. 2009. 84-9.
230. Хейзинга Й. Homo Ludens. В тени завтрашнего дня. М.: Издательская группа «Прогресс», «Прогресс–Академия»; 1992. 464 с.

231. Хребто ТС. Технологія інтеграції змісту історії України та образотворчого мистецтва в середній школі. Науковий огляд. 2016;6(27):1-9.
232. Чернецкий ЮМ. Концептуальные основы олимпийского образования [автореферат]. Челябинск; 2001. 80 с.
233. Чмиленко ФО. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Д.: РВВ ДНУ, 2014;48 с.
234. Шанин ЮВ. Олимпийские игры и поэзия эллинов. К.: «Вища школа». 1980. 182 с.
235. Шилина ОА. Воспитание духовно-нравственных ценностей отечественной культуры у старшеклассников в процессе изучения географии в школе [автореферат]. 2010. 196 с.
236. Шудря ЕП, Шинкарук ВИ, Новикова ЛИ. и др. Искусство в мире духовной культуры. К.: Наукова думка. 1985. 239 с.
237. Щерба СП, редактор. Філософія. Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. СП. К.: МАУП, 2004. 216 с. Бібліогр.: 208-13 с.
238. Щербань ПМ. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посіб. К.: Вища шк. 2002. 215 с..
239. Щербашин ЯС. Олімпійська освіта в системі формування гуманістичних цінностей школярів [автореферат]. 2014. 193 с.
240. Щолокова О, Шип С, Шевнюк О, Семашко О. Світова художня культура: Від первісного суспільства до початку середньовіччя: Навч. Посібник. К.: Вища шк.; 2004. 175 с.
241. Эстетика: учебное пособие. Яковлев ЕГ. М.: Гардарики, 2003. 464 с.
242. Яворський АО, Колтунова КВ. Артеківський Олімп: програма фізкульт.-оздоров. та спорт. роботи в МДЦ «Артек»: інформ.-метод. АР Крим: 2008; 51 с.
243. Ямщиков ЮН. Спорт как социально-культурное явление [автореферат]. 2010. 141 с.
244. Academie National Olympique: Fondation. Perspectives. Activites. Lausanne; IOS. 1992.

245. Aggression. Violence-Aesthetics and Elite Athletes – Sport and Politics. Scientific Program Abstracts. Olympic Scientific Congress. 19–26 July, University of Oregon, Eugene, Oregon. 1984. 66 p.
246. Australian Olympic Committee: National Education Program. Mode access: <http://www.sydney.olympic.org>.
247. Binder D. Olympic values education: evolution of a pedagogy. *Educational Review*. 2012. p. 275-302.
248. Binder DL. Teaching olympism in schools: olympic education as a focus on values education. Bellaterra: Centre d'Estudis Olímpics (UAB). 2010. [Electronic resource]. Access mode: http://olympicstudies.uab.es/2010/docs/binder_eng.pdf
249. Bokova I. The ECCE Global Challenge: Setting the stage/ World Conference on Early Childhood Care and Education. M.: 2010. Access mode: <http://www.unesco.org/education/WCECCE/speeches/Bokova-Opening.pdf>
250. Coubertin P. *Pédagogie sportive*. Paris: Crés. 1922.
251. Coubertin P. *Pedagogie sportive*. Nouvelle. Lausanne: Bureau international de Pedagogie sportive, 1919. p. 128.
252. Coubertin P. *The Olympic Idea: discourses and Essays*. Lausanne, Stuttgart, Sport-verlag; 1966. 147 p.
253. Fair play. sport Ed. i opracow. Zofia Zukowska. Warszawa; 1996. 252 p.
254. Favre Sisto. *Competitive Sport and Education*. Report of the 8-th Summer Session of the IOA. Athens, 1969. p. 94-106.
255. From 1912 to 1948, Art Competitions Were Part of the Olympics. [Electronic resource]. Access mode: <http://mentalfloss.com/article/31269/1912-1948-art-competitions-were-part-olympics>.
256. Georgiadis K. The educational value of olympism. A Paper Presented to the 54th International Session for Young Participants. International Olympic Academy, 15–29 June 2014. 5 p.
257. Grupe O. *Olympismus und olympische Erziehung: Abschied von einer groben idée? Oympischer Sport – Rückblick und Perspektiven*, 1997. Schorndorf. Hofmann. p. 223-243.

258. <http://www.franceolympique.com>.
259. <http://www/oldgreece/htm>.
260. <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>
261. International Olympic Academies. 9-th International session for directors of National Olympic Academies. 1–8 june 2007. Proceedings. Olympia.
262. International Olympic Academy Periodical publication april 2014.
263. International Olympic Academy. Report of the twenty-sixth session 3rd-18th july. Ancient Olympia. 1986. 338 p.
264. Kozina ZhL, Cieśllicka M. Theoretical concept of individualization in sport. Теоретична концепція індивідуалізації у спорті. Poznań: Ośrodek Rekreacji, Sportu i Edukacji, 2018. 243 s.
265. Kruskal WH, Wallis WA. Use of ranks in one-criterion variance analysis. Journal of the American Statistical Association. 1952;47:260:583-621.
266. Kunst und Sport. Ausstellung zum VII. Turn- und Sportfest und zur IX. Kinder- und Jugendspartakiade der DDR. 1983. 164 p.
267. McAloon J. Cultural Legacy: The Olympic Games as “World Cultural Property”. The Legacy of the Olympic Games 1984–2000. eds.: M. de Moragas, C. Kennett, N. Puig. Lausanne. 2003.
268. Müller N. Die Olympische Idee Pierre de Coubertin und Carl Diem in ihrer Auswirkung auf die IOA [Doctoral Diss]. Graz; 1975.
269. Naul R. Didactic approaches to teaching Olympic education. The Olympics, New York: Routledge. 2010. p. 405-15.
270. Naul R. Olympic Education. Oxford: Meyer & Meyer (UK) Ltd; 2008. 194 p.
271. Naul R. Olympische Erziehung. Aachen: Meyer&Meyer. 2007. p 88-93.
272. Naul R, Binder D, Rychtecky A, Culpon I, editors. Olympic Education: an international review. Discription: Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group, an Informa Business, 2017; 361 p.
273. Olympic Games 2004: activity book: for 6–11 year olds. Athens, 2004. 46 p.
274. Olympic Games 2004: activity book: for 10–12 year olds. Athens, 2004. 64 p.

275. Olympic Games 2004: activity book: for 12–16 year olds. Athens, 2004. 64 p.
276. Paleologos C. Heracles (Hercules), the Ideal Olympic Personality. IOA. Report of the 22nd Session. Lausanne; 1985. p. 67.
277. Samaranch JA. Sport, Culture and The Arts // Olympic message, N26, april 1990, pp. 7-13.
278. Selle G. Kultur der Sinne und ästhetische Erziehung: Alltag, Sozialisation, Kunstunterricht in Deutschland vom Kaiserreich zur Bundesrepublik. Köln: Du Mont, 1981. 312 p.
279. Stanton R. The forgotten Olympic art competitions – The story of the Olympic art competitions of the 20th century. Victoria: Trafford Publishing; 2001. 412 p.
280. Strong Clinton. Marketing Olympism in the schools. Report of the International Sessions for Educationists 1973–1977–1979, Ancient Olympia. HOC, Athens, 1980. p. 378-81.
281. The Busan Action Plan. [Electronic resource]. Access mode: URL: <http://multimedia.olympic.org>
282. The Olympic Art Competitions [Electronic resource]. – Access made: http://books.google.com/books/about/The_Forgotten_Olympic_Art_Competitions.
283. Vatzeba O, Stepaniuk S, Tkachuk V, Chemerys M. The attitude of secondary school students of Ukraine to the values of the Olympic sport. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2017;3(39):162-72.
284. Yoshida H. The Art Competition at the Olympic Games: Redefining the boundary between art and sport. Aesthetics Japan Society of aesthetics. 2009; 13: 111-20.

ДОДАТКИ

Список публікацій здобувача за темою дисертації***Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації***

1. Кріль І. Шляхи інтеграції культурної спадщини олімпійського руху в зміст загальноосвітніх навчальних предметів. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017;28:213-7. Фахове видання України.
2. Кріль ІМ. Потенціал культурної спадщини олімпійського руху в системі гуманітарної освіти школярів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) 2018;2(96):48-51. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.
3. Кріль І. Вплив культурної спадщини олімпійських ігор на ціннісний потенціал школярів. Спортивна наука України [Інтернет]. 2018;2(84):14-21. Доступно: <http://snu.ldufk.edu.ua>. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.
4. Кріль ІМ. Культурна спадщина олімпійського руху в освітній діяльності закладів загальної середньої освіти. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) 2018;5(99):110-4. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.
5. Кріль ІМ. Обізнаність школярів закладів загальної середньої освіти з питань культурної спадщини олімпійського руху. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2018;2:98-101. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Кріль І. Культурное наследие олимпийского движения в процессе образовательной деятельности общеобразовательных учебных учреждений Украины. В: Спорт. Олимпизм. Здоровье. Материалы Международного научного конгресса; 2017 Окт 26-28; Кишинев. Кишинев; 2017. с. 111.
2. Кріль ІМ. Готовність учителів закладів загальної середньої освіти до впровадження культурної спадщини олімпійського руху в освітній процес. В: Молодь та олімпійський рух: зб. тез доп. 11-ої Міжнар. наук. конф. молодих учених [Інтернет]; 2018 Квіт 10-12; Київ. Київ; 2018. с. 74-5. Доступно: https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/rozkład/zbirnyk_tez_2018.pdf
3. Кріль ІН. Культурное наследие олимпийского движения как образно-смысловая опора в системе преподавания гуманитарных предметов в школе. В: Ценности, традиции и новации современного спорта. Материалы Международного научного конгресса; 2018 Апр 18-20; Минск. Минск; 2018. с. 283-4.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Булатова ММ, редактор. Єрмолова ВМ, Радченко ЛО, Борисейко ВС, Кріль ІМ. II зимові Юнацькі Олімпійські ігри. Ліллекхаммер 2016. К.; 2015. 64 с. *Особистий внесок здобувача полягає у підборі матеріалів до розділів «Культурно-освітня програма», «Освіта», «Література і мистецтво», «Історико-культурні споруди Ліллекхаммера». Внесок співавторів – розробка концепції, підбір матеріалів, узагальнення інформації.*

2. Булатова ММ, редактор. Єрмолова ВМ, Щербашин ЯС, Лях-Породько ОО, Кроль ІМ. XXIII зимові Олімпійські ігри. Пхьончхан 2018. К.; 2017. 64 с. *Особистий внесок здобувача полягає у підборі матеріалів до розділів «Освіта», «Культура». Внесок співавторів – розробка концепції, підбір матеріалів, узагальнення інформації.*

3. Булатова ММ, редактор. Єрмолова ВМ, Щербашин ЯС, Лях-Породько ОО, Кроль ІМ. III Юнацькі Олімпійські ігри. К.; 2018. 64 с. *Особистий внесок здобувача полягає у підборі матеріалів до розділів «Культурно-освітня програма», «Освіта в Аргентині», «Історико-культурні споруди». Внесок співавторів – розробка концепції, підбір матеріалів, узагальнення інформації.*

**ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

№ з/п	Назва конференції, конгресу, симпозіуму	Місце та дата проведення	Форма участі
1	Міжнародний науковий конгрес «Спорт. Олімпізм. Здоров'є»	м. Кишинів, 26–28 жовтня 2017 р.	Публікація
2	Міжнародна конференція молодих вчених «Молодь та олімпійський рух»	м. Київ, НУФВСУ 11–12 квітня 2018 р.	Публікація Доповідь
3	Міжнародний науковий конгрес «Цінності, традиції і новації сучасного спорту».	м. Мінськ, 18–20 квітня 2018 р.	Публікація Доповідь
4	Щорічні науково-практичні конференції кафедри історії та теорії олімпійського спорту	м. Київ, НУФВСУ, 2016–2018 рр.	Доповідь
5	Всеукраїнські семінари-наради керівників закладів загальної середньої освіти України з проблем олімпійської освіти	м. Київ, 2016–2018 рр.	Доповідь

Додаток В**Анкета**

для визначення ставлення школярів до культурної спадщини олімпійського руху та інформованості про олімпійський рух та його цінності

Любий друже! Обрану відповідь познач обведенням відповідної букви

- 1. Як ти відносишся до творів мистецтв?**
А. Позитивно;
Б. Негативно;
В. Байдуже.
- 2. Чи відвідуєш ти мистецькі виставки?**
А. Так;
Б. Ні;
В. Рідко.
- 3. Як на твою думку, чи існує зв'язок між культурою та спортом?**
А. Так;
Б. Ні;
В. Можливо.
- 4. Як на твою думку, чи допомагають твори мистецтва більш детально ознайомитися з історією Олімпійських ігор?**
А. Так;
Б. Ні;
В. Затрудняюсь відповісти.
- 5. Чи хотів би ти дізнатися про споруди Стародавньої Олімпії – пам'ятки Давньогрецьких Олімпіад – та їх авторів?**
А. Так;
Б. Ні;
В. Затрудняюсь відповісти.
- 6. Як на твою думку, існують літературні твори, в яких є інформація про Стародавні Олімпійські Ігри та їх учасників?**
А. Так;
Б. Ні;
В. Затрудняюсь відповісти.
- 7. Чи хотів би ти ознайомитися з літературою про Стародавні Олімпійські Ігри?**
А. Так;
Б. Ні;
В. Затрудняюсь відповісти.
- 8. Як на твою думку, знайомство з творами різних жанрів мистецтв на олімпійську тематику, сприятиме появі у тебе (або посиленню) бажання займатися спортом?**
А. Так;
Б. Ні;
В. Затрудняюсь відповісти.

Продовження додатку В

- 9. Як на твою думку, чи сприятиме розширенню твого світогляду, підвищенню рівня знань, загальної культури, знайомство зі світовими культурними цінностями, пов'язаними з олімпійським спортом?**
 А. Так;
 Б. Ні;
 В. Затрудняюсь відповісти.
- 10. Чи знайомий ти з олімпійськими цінностями?**
 А. Так;
 Б. Ні;
 В. Затрудняюсь відповісти.
- 11. Хто тебе познайомив з олімпійськими цінностями?**
 А. Вчителі, тренери;
 Б. Батьки;
 В. Мережа інтернет, література.
- 12. Як на твій погляд, достатньо уваги приділяється в школі знайомству з світовими культурними цінностями?**
 А. Так;
 Б. Ні;
 В. Затрудняюсь відповісти.
- 13. Чи займаєшся ти?**
 А. спортом і будь-яким видом мистецтва (живопис, музика, театр).
 Б. Спорт.
 В. Будь-яким видом мистецтва (живопис, музика, театр).
- 14. Чи знайомий ти з творами мистецтва про спорт?**
 А. Так.
 Б. Ні.
- 15. На яких предметах ти знайомишся з творами мистецтва?**
 А. Літератури.
 Б. Історії.
 В. Образотворчого мистецтва.
 Г. Музичного мистецтва.
 Д. Географії.
 Е. Фізичної культури.
 Ж. Художньої культури.
 З. Біології.
 І. Іноземної мови.

Дай інформацію про себе:

1. Скільки тобі років _____
2. Клас, в якому ти навчаєшся _____
3. Школа, в якій ти навчаєшся _____
4. Хлопчик або дівчинка (підкресли)
5. Місце знаходження школи (підкресли): місто, селище міського типу, село

Додаток Д

**Анкета для визначення сформованості цінностей школярів
(за М. Рокича)**

Інструкція: Ранжируй кожний із 18 пунктів з позначенням цінностей за порядком значущості для тебе як принципів, якими ти керуєшся у своєму житті.

Уважно вивчи цінності, вибравши ту, яка для тебе найбільш значуща, та надай їй номер «1». Потім вибери другу за значущістю цінність і надай їй номер «2» і т.д. Найменш важлива для тебе цінність отримає номер «18».

Хлопчик, дівчинка (підкреслити).

Список А (термінальні цінності):

1.	Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя)	
2.	Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	
3.	Здоров'я (фізичне й психічне)	
4.	Цікава робота	
5.	Краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві)	
6.	Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною)	
7.	Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень)	
8.	Наявність хороших і вірних друзів	
9.	Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів по роботі)	
10.	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	
11.	Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	
12.	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалення)	
13.	Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	
14.	Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	
15.	Щасливе сімейне життя	
16.	Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, усього народу, людства в цілому)	
17.	Творчість (можливість творчої діяльності)	
18.	Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	

Продовження додатку Д

Список Б (інструментальні цінності):

1.	Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах	
2.	Вихованість (хороші манери)	
3.	Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання)	
4.	Життєрадісність (почуття гумору)	
5.	Ретельність (дисциплінованість)	
6.	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	
7.	Непримиренність до недоліків у собі й інших	
8.	Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	
9.	Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватися слова)	
10.	Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення)	
11.	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	
12.	Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів	
13.	Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	
14.	Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани)	
15.	Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	
16.	Чесність (правдивість, щирість)	
17.	Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)	
18.	Чуйність (дбайливість)	

Додаток Е**Анкета**

для визначення ставлення вчителів до культурної спадщини олімпійського руху та інформованості про олімпійський рух та його цінності

Шановні колеги!

Просимо відповісти на запитання анкети. Обрану відповідь необхідно відмітити позначкою «+». Ваша участь в анкетуванні буде вагомим внеском в удосконалення освітнього процесу школярів. Заздалегідь вдячні Вам за висловлені думки.

- 1. З якого віку, на Ваш погляд, доцільно прилучати дітей до культурних цінностей?**
А). З раннього дитинства.
Б). У підлітковому віці.
В). У юнацькому віці.
- 2. Чи є сенс у вихованні школярів на кращих творах мистецтва світової культури сьогодні?**
А). Так.
Б). Ні.
В). Затрудняюсь відповісти..
- 3. Чи вбачаєте ви спорт складовою естетичного виховання?**
А). Так.
Б). Ні.
В). Затрудняюсь відповісти.
- 4. Чи поділяєте Ви ідею єдності спорту з культурою, мистецтвом та освітою?**
А). Так.
Б). Ні.
В). Затрудняюсь відповісти.
- 5. Чи знайомі Ви з творами мистецтва про спорт?**
А) Так.
Б) Ні.
- 6. Чи вважаєте Ви за корисне використання під час викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу знайомства учнів із творами світової культури, пов'язаних зі спортом?**
А). Так.
Б). Ні.
В). Затрудняюсь відповісти.
- 7. Як на Ваш погляд, чи збільшиться зацікавленість учнів під час вивчення певних тем предметів, використання демонстрації репродукцій картин, скульптур, уривків літературних творів, пов'язаних з олімпійським спортом?**
А). Так.
Б). Ні.
В). Затрудняюсь відповісти.

Продовження додатку Е

8. Чи знайомі Ви з олімпійськими цінностями?
 - А). Так.
 - Б). Ні.
 - В). Затрудняюсь відповісти.
9. Як на Ваш погляд, чи сприяє впровадження олімпійської освіти в навчально-виховний процес підвищенню загальної культури школярів?
 - А). Так.
 - Б). Ні.
 - В). Затрудняюсь відповісти.
10. Чи вважаєте Ви олімпійську освіту одним із факторів гармонійного виховання школярів?
 - А) Так.
 - Б) Ні.
 - В) Затрудняюсь відповісти.
11. Що є стимулом реалізації Ваших професійних планів в системі олімпійської освіти школярів?
 - А) Розширення можливості кар'єрного зростання.
 - Б) Професійне самовдосконалення.
 - В) Визнання у колективі.
12. Як на Ваш погляд, відвідування музеїв з експозиціями на спортивну тематику може сприяти вихованню у школярів бережливого ставлення до національної та всесвітньої культурної спадщини?
 - А) Так.
 - Б) Ні.
 - В) Затрудняюсь відповісти.
13. При викладанні яких предметів доцільно використовувати мистецькі твори, що звеличують красу людського тіла, та тих, що пов'язані з олімпізмом та його цінностями?
 - А). Літератури.
 - Б). Історії.
 - В). Образотворчого мистецтва.
 - Г). Музичного мистецтва.
 - Д). Географії.
 - Е). Фізичної культури.
 - Ж). Художньої культури.
 - З). Біології.
 - І). Іноземної мови.

Просимо надати інформацію про себе:

1. Ваш вік: ☐ до 30 років; ☐ 31 – 40 років; ☐ 41-50 років; ☐ 51-60 років; ☐ понад 60 років.
2. Ваша стать (позначте позначкою «+») ☐ чоловіча ☐ жіноча.
3. Освіта _____
4. Педагогічний стаж (позначте позначкою «+»):
☐ до 5 років; ☐ 5–10 років; ☐ 10–20 років; ☐ понад 20.
5. Предмет, який Ви викладаєте _____

Дякуємо Вам за участь в анкетуванні!

**Ієрархія термінальних цінностей школярів вінницького ЗЗСО
№ 27, n=26**

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	6,38	4,03	3
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	12,42	3,78	15
3	здоров'я (фізичне і психічне)	2,77	3,64	1
4	цікава робота	7,58	4,76	6
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	10,54	3,75	11
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	9,31	4,59	8
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	10,19	4,28	10
8	наявність хороших і вірних друзів	5,23	3,49	2
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	13,46	5,29	17
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	9,31	4,95	8
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	11,35	4,95	12
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	6,92	4,83	4
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	13,92	5,22	18
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	12,54	3,39	16
15	щасливе сімейне життя	12,19	3,88	14
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	11,69	3,79	13
17	творчість (можливість творчої діяльності)	8,08	4,05	7
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	7,12	4,37	5

Ієрархія термінальних цінностей школярів ЗЗСО с. Прилісне, n=25

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	6,18	4,38	2
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	10,36	3,55	11
3	здоров'я (фізичне і психічне)	2,68	2,50	1
4	цікава робота	9,68	4,30	9
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	11,68	4,61	15
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	8,68	4,24	7
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	10,42	4,58	12
8	наявність хороших і вірних друзів	7,52	4,97	3
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	12,90	5,04	18
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	8,20	5,20	6
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	10,20	5,01	10
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	7,80	4,56	5
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	12,40	5,77	17
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	11,64	5,16	14
15	щасливе сімейне життя	11,54	5,28	13
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	12,20	3,80	16
17	творчість (можливість творчої діяльності)	9,36	4,06	8
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	7,56	5,34	4

**Ієрархія термінальних цінностей школярів київського ЗЗСО
№ 306, n=34**

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	5,53	3,97	2
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	8,94	4,45	6
3	здоров'я (фізичне і психічне)	3,09	2,92	1
4	цікава робота	10,53	4,23	12
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	10,12	4,75	10
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	9,03	4,92	7
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	11,29	4,73	15
8	наявність хороших і вірних друзів	8,19	4,83	5
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	13,18	4,63	17
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	10,04	4,63	9
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	9,15	4,61	8
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	6,81	4,85	3
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	14,04	4,20	18
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	10,82	5,17	14
15	щасливе сімейне життя	10,34	5,21	11
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	12,00	4,52	16
17	творчість (можливість творчої діяльності)	10,60	4,32	13
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	7,29	4,42	4

**Ієрархія термінальних цінностей школярів сторожинецького
районного ліцею №1 (м. Сторожинець), n=27**

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	5,81	4,21	2
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	12,52	4,35	16
3	здоров'я (фізичне і психічне)	4,07	3,16	1
4	цікава робота	6,96	4,12	5
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	11,93	4,49	15
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	8,41	4,81	7
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	8,93	4,74	8
8	наявність хороших і вірних друзів	6,30	4,04	4
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	11,78	5,68	13
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	9,89	5,01	9
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	11,89	4,45	14
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	7,96	4,77	6
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	12,59	5,26	17
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	11,07	3,46	11
15	щасливе сімейне життя	11,37	4,17	12
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	13,11	3,67	18
17	творчість (можливість творчої діяльності)	10,41	5,17	10
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	6,00	2,72	3

Ієрархія термінальних цінностей школярів варвинської районної гімназії (сmt. Варви), n=28

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	5,11	4,02	3
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	11,04	4,20	12
3	здоров'я (фізичне і психічне)	2,96	2,13	1
4	цікава робота	9,54	4,33	8
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	11,54	4,39	13
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	9,86	3,93	10
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	9,89	4,69	11
8	наявність хороших і вірних друзів	4,89	3,20	2
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	14,07	3,90	17
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	8,77	5,43	6
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	9,79	4,76	9
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	8,04	4,57	5
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	14,18	5,47	18
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	11,82	3,85	14
15	щасливе сімейне життя	12,45	4,32	16
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	11,96	4,43	15
17	творчість (можливість творчої діяльності)	9,50	3,65	7
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	5,61	3,25	4

**Ієрархія термінальних цінностей школярів київського ЗЗСО № 78,
n=32**

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	5,50	3,89	2
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	9,00	3,87	7
3	здоров'я (фізичне і психічне)	2,41	2,20	1
4	цікава робота	11,47	4,49	14
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	11,78	4,47	15
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	8,97	4,70	6
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	10,38	4,90	11
8	наявність хороших і вірних друзів	7,64	4,45	5
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	13,19	4,14	17
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	9,59	4,47	9
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	9,03	4,54	8
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	7,17	4,58	4
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	14,17	4,89	18
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	10,75	4,87	12
15	щасливе сімейне життя	10,84	5,20	13
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	12,31	4,34	16
17	творчість (можливість творчої діяльності)	10,02	4,55	10
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	6,78	4,24	3

Ієрархія термінальних цінностей школярів, n=172

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу	%
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	5,72	4,04	2	19,19
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	10,59	4,27	12	10,47
3	здоров'я (фізичне і психічне)	2,99	2,35	1	53,49
4	цікава робота	9,41	4,58	8	5,23
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	11,23	4,43	13	14,53
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	9,05	4,52	6	4,65
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	10,23	4,66	11	9,88
8	наявність хороших і вірних друзів	6,71	4,36	3	18,02
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	13,11	4,76	17	19,19
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	9,35	4,90	7	1,74
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	10,15	4,77	10	4,07
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	7,42	4,66	5	8,72
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	13,60	5,08	18	23,84
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	11,39	4,41	14	11,63
15	щасливе сімейне життя	11,39	4,74	15	16,86
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	12,21	4,10	16	10,47
17	творчість (можливість творчої діяльності)	9,72	4,35	9	1,74
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	6,73	4,13	4	18,02

**Ієрархія інструментальних цінностей школярів вінницького
ЗЗСО № 27, n=26**

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	5,35	4,49	2
2	вихованість (гарні манери)	3,96	3,05	1
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	15,04	3,67	18
4	життєрадісність (почуття гумору)	8,56	6,50	8
5	старанність (дисциплінованість);	10,63	5,12	11
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	7,77	5,10	7
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	14,27	3,42	17
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	5,77	4,08	3
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	7,02	4,07	5
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	14,12	4,73	16
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	6,00	3,07	4
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	9,15	3,73	10
13	тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	11,31	3,77	13
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	11,35	3,74	14
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичай, звички)	10,92	3,41	12
16	чесність (правдивість, щирість)	7,38	2,92	6
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	13,79	3,57	15
18	чуйність (дбайливість)	8,62	3,75	9

**Ієрархія інструментальних цінностей школярів ЗЗСО с. Прилісне,
n=25**

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	5,76	3,85	2
2	вихованість (гарні манери)	3,80	3,76	1
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	14,06	3,63	17
4	життєрадісність (почуття гумору)	8,80	5,48	7
5	старанність (дисциплінованість);	9,52	5,69	9
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	11,08	5,28	13
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	15,16	3,40	18
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	6,40	4,53	4
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	7,32	4,16	5
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	11,68	5,28	16
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	8,52	3,65	6
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	9,88	3,95	10
13	тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	10,08	4,54	11
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	10,88	4,71	12
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	11,60	3,82	15
16	чесність (правдивість, щирість)	6,04	3,68	3
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	11,36	5,38	14
18	чуйність (дбайливість)	9,06	3,95	8

Додаток Ж.10

**Ієрархія інструментальних цінностей школярів київського
ЗЗСО № 306, n=34**

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	5,59	3,70	2
2	вихованість (гарні манери)	3,82	2,89	1
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	13,12	4,38	17
4	життєрадісність (почуття гумору)	9,82	5,97	9
5	старанність (дисциплінованість);	10,91	4,86	13
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	10,60	5,15	12
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	13,62	4,31	18
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	6,00	4,62	3
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	8,87	4,56	6
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	11,31	4,70	15
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	8,29	5,04	5
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	9,24	4,24	7
13	тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	11,28	4,59	14
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	9,53	4,64	8
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичай, звички)	10,49	4,29	11
16	чесність (правдивість, щирість)	6,31	4,27	4
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	12,31	4,42	16
18	чуйність (дбайливість)	9,90	5,01	10

Ієрархія інструментальних цінностей школярів сторожинецького районного ліцею № 1 (м. Сторожинець), n=27

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	4,59	3,64	2
2	вихованість (гарні манери)	4,15	3,63	1
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	13,56	4,89	17
4	життєрадісність (почуття гумору)	5,89	5,56	3
5	старанність (дисциплінованість);	11,07	4,43	12
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	7,37	5,46	6
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	15,89	2,36	18
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	6,04	3,96	4
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	8,37	4,50	8
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	13,26	5,04	16
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	6,96	3,78	5
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	11,09	3,91	13
13	тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	10,37	4,57	10
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	10,70	4,05	11
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичай, звички)	11,72	3,53	14
16	чесність (правдивість, щирість)	7,93	2,92	7
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	12,19	3,67	15
18	чуйність (дбайливість)	9,85	3,81	9

**Ієрархія інструментальних цінностей школярів варвинської
районної гімназії (сmt. Варви), n=28**

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	4,96	3,26	2
2	вихованість (гарні манери)	3,86	2,17	1
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	14,63	3,60	17
4	життєрадісність (почуття гумору)	9,25	6,24	8
5	старанність (дисциплінованість);	11,04	5,23	14
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	9,41	5,49	9
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	14,75	3,50	18
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	6,86	5,03	4
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	7,71	4,56	6
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	11,36	5,71	15
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	7,61	5,00	5
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	8,43	3,55	7
13	тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	10,57	4,00	11
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	10,71	4,51	12
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичай, звички)	10,86	3,39	13
16	чесність (правдивість, щирість)	6,75	3,64	3
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	12,59	3,96	16
18	чуйність (дбайливість)	9,66	4,21	10

**Ієрархія інструментальних цінностей школярів київського
ЗЗСО № 78, n=32**

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами		
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	7,05	4,90	3
2	вихованість (гарні манери)	4,09	3,01	1
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	14,20	4,42	17
4	життєрадісність (почуття гумору)	10,53	5,55	14
5	старанність (дисциплінованість);	10,31	4,80	12
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	10,16	4,72	11
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	15,06	3,36	18
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	7,42	5,10	4
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	8,69	4,66	7
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	10,31	5,21	12
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	7,59	4,34	5
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	8,44	4,29	6
13	тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	9,34	4,57	9
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	9,25	4,78	8
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичай, звички)	10,58	4,11	15
16	чесність (правдивість, щирість)	6,09	3,98	2
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	12,27	4,25	16
18	чуйність (дбайливість)	9,61	5,21	10

Ієрархія інструментальних цінностей школярів, n=172

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу	%
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	5,59	4,04	2	25
2	вихованість (гарні манери)	3,95	3,06	1	18,32
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	14,06	4,14	17	16,28
4	життєрадісність (почуття гумору)	8,90	5,98	7	2,33
5	старанність (дисциплінованість);	10,60	4,97	13	11,05
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	9,46	5,29	9	1,16
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	14,75	3,51	18	28,49
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	6,43	4,57	3	9,3
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	8,06	4,43	6	18,6
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	11,92	5,20	15	12,79
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	7,53	4,28	5	3,49
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	9,33	4,03	8	12,21
13	тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	10,49	4,36	12	3,49
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	10,33	4,45	11	9,88
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	10,99	3,78	14	12,21
16	чесність (правдивість, щирість)	6,72	3,66	4	9,3
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	12,41	4,24	16	20,35
18	чуйність (дбайливість)	9,48	4,38	10	5,23

Ієрархія термінальних цінностей школярів контрольної групи до дослідження, n=85

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу	%
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	5,98	4,08	2	17,65
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	10,42	4,22	11	2,35
3	здоров'я (фізичне і психічне)	2,87	2,01	1	54,12
4	цікава робота	9,38	4,54	8	5,88
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	10,71	4,43	13	16,47
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	9,01	4,58	6	3,53
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	10,70	4,53	12	5,88
8	наявність хороших і вірних друзів	7,09	4,63	3	16,47
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	13,18	4,91	17	20
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	9,28	4,89	7	0
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	10,13	4,87	10	5,88
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	7,14	4,73	4	16,47
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	13,52	5,01	18	23,53
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	11,59	4,70	15	7,06
15	щасливе сімейне життя	11,26	4,88	14	5,88
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	11,96	4,06	16	9,41
17	творчість (можливість творчої діяльності)	9,46	4,24	9	2,35
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	7,32	4,64	5	9,41

Ієрархія термінальних цінностей школярів основної групи до дослідження, n=87

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу	%
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	5,47	4,00	2	20,69
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	10,75	4,34	12	10,34
3	здоров'я (фізичне і психічне)	3,10	2,65	1	52,87
4	цікава робота	9,45	4,65	8	4,6
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	11,75	4,40	15	12,64
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	9,08	4,49	6	5,75
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	9,77	4,77	9	9,2
8	наявність хороших і вірних друзів	6,34	4,07	4	6,9
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	13,03	4,64	17	18,39
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	9,42	4,93	7	3,45
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	10,16	4,69	11	3,45
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	7,70	4,60	5	9,2
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	13,68	5,18	18	24,14
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	11,20	4,13	13	10,34
15	щасливе сімейне життя	11,52	4,62	14	9,2
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	12,45	4,16	16	11,49
17	творчість (можливість творчої діяльності)	9,97	4,45	10	4,6
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	6,16	3,50	3	1,15

Оцінка взаємозв'язку між термінальними цінностями школярів до дослідження в залежності від групи, n=172

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній ранг КГ, n=85	Середній ранг ОГ, n=87	d (різниця рангів)	D ²
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	2	2	0	0
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	11	12	-1	1
3	здоров'я (фізичне і психічне)	1	1	0	0
4	цікава робота	8	8	0	0
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	13	15	-2	4
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	6	6	0	0
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	12	9	3	9
8	наявність хороших і вірних друзів	3	4	-1	1
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	17	17	0	0
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	7	7	0	0
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	10	11	-1	1
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	4	5	-1	1
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	18	18	0	0
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	15	13	2	4
15	щасливе сімейне життя	14	14	0	0
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	16	16	0	0
17	творчість (можливість творчої діяльності)	9	10	-1	1
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	5	3	2	4
Всього		171	171	0	26

**Ієрархія інструментальних цінностей школярів контрольної групи
до дослідження, n=85**

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу	%
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	5,56	3,96	2	22,35
2	вихованість (гарні манери)	3,86	3,18	1	21,18
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	13,98	3,99	17	17,65
4	життєрадісність (почуття гумору)	9,14	5,96	7	2,35
5	старанність (дисциплінованість);	10,42	5,16	11	3,53
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	9,88	5,31	10	1,18
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	14,27	3,81	18	25,88
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	6,05	4,39	3	9,41
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	7,85	4,33	6	21,18
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	12,28	4,98	15	14,12
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	7,66	4,22	5	3,53
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	9,40	3,97	9	12,94
13	тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	10,94	4,32	13	15,29
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	10,48	4,43	12	7,06
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	10,95	3,88	14	14,12
16	чесність (правдивість, щирість)	6,56	3,72	4	8,24
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	12,48	4,54	16	22,35
18	чуйність (дбайливість)	9,26	4,34	8	7,06

Ієрархія інструментальних цінностей школярів основної групи до дослідження, n=87

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу	%
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	5,61	4,15	2	27,59
2	вихованість (гарні манери)	4,03	2,96	1	14,94
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	14,14	4,31	17	14,94
4	життєрадісність (почуття гумору)	8,68	6,03	7	2,3
5	старанність (дисциплінованість);	10,78	4,79	13	9,2
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	9,05	5,28	8	-
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	15,22	3,14	18	31,03
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	6,81	4,73	3	9,2
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	8,28	4,54	6	16,09
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	11,56	5,41	15	11,49
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	7,40	4,36	5	3,45
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	9,26	4,10	9	6,9
13	тверда воля (вміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	10,06	4,38	11	8,05
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	10,17	4,48	12	5,75
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	11,02	3,70	14	10,34
16	чесність (правдивість, щирість)	6,87	3,61	4	10,34
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	12,34	3,94	16	18,39
18	чуйність (дбайливість)	9,70	4,44	10	4,6

**Оцінка взаємозв'язку між інструментальними цінностями
школярів до дослідження в залежності від групи, n=172**

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній ранг КГ, n=85	Середній ранг ОГ, n=87	d (різниця рангів)	D ²
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	2	2	0	0
2	вихованість (гарні манери)	1	1	0	0
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	17	17	0	0
4	життєрадісність (почуття гумору)	7	7	0	0
5	старанність (дисциплінованість);	11	13	-2	4
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	10	8	2	4
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	18	18	0	0
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	3	3	0	0
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	6	6	0	0
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	15	15	0	0
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	5	5	0	0
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	9	9	0	0
13	тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	13	11	2	4
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	12	12	0	0
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	14	14	0	0
16	чесність (правдивість, щирість)	4	4	0	0
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	16	16	0	0
18	чуйність (дбайливість)	8	10	-2	4
Всього		171	171	0	16

**Ієрархія термінальних цінностей школярів контрольної групи
після дослідження, n=85**

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу	%
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	5,88	4,09	2	16,47
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	10,44	4,14	11	2,35
3	здоров'я (фізичне і психічне)	3,03	2,98	1	47,06
4	цікава робота	9,39	4,65	8	4,71
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	10,66	4,51	13	15,29
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	9,06	4,51	6	2,35
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	10,44	4,70	12	5,88
8	наявність хороших і вірних друзів	6,98	4,58	3	16,47
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	13,27	4,85	17	18,82
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	9,44	4,89	9	5,88
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	10,03	5,03	10	7,06
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	7,19	4,65	4	15,29
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	13,59	4,97	18	24,71
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	11,74	4,72	15	7,06
15	щасливе сімейне життя	11,33	4,80	14	5,88
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	11,92	4,05	16	12,94
17	творчість (можливість творчої діяльності)	9,39	4,12	7	7,06
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	7,23	4,60	5	9,41

Ієрархія термінальних цінностей школярів основної групи після дослідження, n=87

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, s	Місце у рейтингу	%
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	4,71	3,50	2	35,63
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	11,30	4,20	12	10,34
3	здоров'я (фізичне і психічне)	2,48	2,24	1	58,62
4	цікава робота	12,59	4,53	14	10,34
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	7,76	3,12	7	8,05
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	10,77	4,29	11	16,09
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	10,61	4,54	10	6,9
8	наявність хороших і вірних друзів	6,20	3,67	5	8,05
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	14,18	3,85	17	18,39
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	8,19	4,10	8	6,9
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	11,83	4,79	13	4,6
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	5,92	3,11	4	17,24
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	16,26	2,14	18	27,59
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	13,23	3,74	16	20,69
15	щасливе сімейне життя	12,86	3,78	15	21,84
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	9,34	3,74	9	4,6
17	творчість (можливість творчої діяльності)	7,21	3,24	6	10,34
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	5,55	3,21	3	11,49

**Оцінка взаємозв'язку між інструментальними цінностями
школярів до дослідження в залежності від групи, n=172**

№	Термінальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній ранг КГ, n=85	Середній ранг ОГ, n=87	d (різниця рангів)	D ²
1	активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	2	2	0	0
2	життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	11	12	-1	1
3	здоров'я (фізичне і психічне)	1	1	0	0
4	цікава робота	8	14	-6	36
5	краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	13	7	6	36
6	любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	6	11	-5	25
7	матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	12	10	2	4
8	наявність хороших і вірних друзів	3	5	-2	4
9	суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	17	17	0	0
10	пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	9	8	1	1
11	продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	10	13	-3	9
12	розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	4	4	0	0
13	розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	18	18	0	0
14	свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	15	16	-1	1
15	щасливе сімейне життя	14	15	-1	1
16	щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	16	9	7	49
17	творчість (можливість творчої діяльності)	7	6	1	1
18	впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	5	3	2	4
Всього		171	171	0	172

**Ієрархія інструментальних цінностей школярів контрольної групи
після дослідження, n=85**

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу	%
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	5,41	3,98	2	24,71
2	вихованість (гарні манери)	4,13	3,41	1	21,18
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	13,74	4,39	17	17,65
4	життєрадісність (почуття гумору)	9,22	5,92	8	4,71
5	старанність (дисциплінованість);	10,36	5,19	11	5,88
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	9,93	5,27	10	16,47
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	14,01	4,00	18	23,53
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	6,06	4,26	3	9,41
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	8,01	4,49	6	17,65
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	12,19	4,97	15	14,12
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	7,72	4,32	5	7,06
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	9,47	3,95	9	9,41
13	тверда воля (вміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	11,13	4,30	14	2,35
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	10,54	4,43	12	7,06
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	10,94	3,83	13	11,76
16	чесність (правдивість, щирість)	6,64	3,79	4	3,53
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	12,33	4,62	16	21,18
18	чуйність (дбайливість)	9,16	4,39	7	3,53

**Ієрархія інструментальних цінностей школярів основної групи
після дослідження, n=87**

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній бал, $\bar{x}$	Стандартне відхилення, S	Місце у рейтингу	%
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	4,95	3,45	2	29,89
2	вихованість (гарні манери)	3,68	2,58	1	17,24
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	14,39	4,04	18	31,03
4	життєрадісність (почуття гумору)	10,29	5,82	11	9,2
5	старанність (дисциплінованість);	12,51	4,77	15	10,34
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	12,16	5,12	13	1,15
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	8,24	4,97	6	5,75
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	5,75	3,73	3	9,2
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	10,32	4,90	12	17,24
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	12,39	5,20	14	9,2
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	10,10	5,11	10	2,3
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	12,61	3,49	16	16,09
13	тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	7,57	3,54	5	11,49
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	8,47	4,34	7	2,3
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	9,02	3,53	8	11,49
16	чесність (правдивість, щирість)	6,56	3,14	4	10,34
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	9,09	4,27	9	13,79
18	чуйність (дбайливість)	12,91	3,90	17	10,34

**Оцінка взаємозв'язку між інструментальними цінностями
школярів після до дослідження в залежності від групи, n=172**

№	Інструментальні цінності	Розподіл за рангами			
		Середній ранг КГ, n=85	Середній ранг ОГ, n=87	d (різниця рангів)	D ²
1	акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	2	2	0	0
2	вихованість (гарні манери)	1	1	0	0
3	високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	17	18	-1	1
4	життєрадісність (почуття гумору)	8	11	-3	9
5	старанність (дисциплінованість);	11	15	-4	16
6	незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	10	13	-3	9
7	непримиренність до недоліків у собі та інших	18	6	12	144
8	освіченість (широта знань, висока загальна культура)	3	3	0	0
9	відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	6	12	-6	36
10	раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	15	14	1	1
11	самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	5	10	-5	25
12	сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	9	16	-7	49
13	тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	14	5	9	81
14	терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	12	7	5	25
15	широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	13	8	5	25
16	чесність (правдивість, щирість)	4	4	0	0
17	ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі)	16	9	7	49
18	чуйність (дбайливість)	7	17	-10	100
Всього		171	171	0	570

А К Т**впровадження результатів наукових досліджень у практику
роботи загальноосвітньої школи № 78 м. Києва**

Ми, ті, що підписалися нижче, директор загальноосвітньої школи № 78 м. Києва **Гасва С. Л.** проректор з науково-педагогічної роботи НУФВСУ **Борисова О. В.** склали цей акт про те, що результати роботи, виконаної по темі «Культурна спадщина олімпійського руху в системі олімпійської освіти», за період 2017–2018 рр. виконавець теми Кріль Ірина Миколаївна внесла такі рекомендації і пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Методичні рекомендації з інтеграції надбань культурної спадщини олімпійського руху в процес викладання навчальних предметів у 8-х класах	Уперше розглядається місце надбань культурної спадщини олімпійського руху в системі освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти України. Методичні рекомендації можуть використовуватися у процесі викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу та позакласній роботі закладів загальної середньої освіти.	Використання матеріалів досліджень дозволило підвищити зацікавленість учнів до надбань світової культури, розширити і збагатити світогляд підлітків, стимулювати школярів до саморозвитку, творчої діяльності, залученню до олімпійського руху та його цінностей, занять фізичною культурою і спортом, спонукати до науково-дослідної роботи, підвищити їх соціальну активність. Позитивні результати впровадження матеріалів дослідження в практику роботи школи педагогічний колектив представив на Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Формування внутрішнього світу дитини засобами художньої культури у процесі олімпійської освіти».

Автор, розробник:

Кріль І. М.

**Представник установи,
де виконувалось впровадження:**
Директор загальноосвітньої
школи № 78 м. Києва

Гасва С. Л.

Представник НУФВСУ:
Проректор з науково-педагогічної
роботи НУФВСУ
д. фіз. вих., професор

Борисова О. В.

27 червня 2018 р.

А К Т
впровадження результатів наукових досліджень у практику
роботи Сторожинецького ліцею № 1 Сторожинецької районної ради
Чернівецької області

Ми, ті, що підписалися нижче, директор Сторожинецького ліцею №1 Сторожинецької районної ради Чернівецької області **Качановський С.Г.**, проректор з науково-педагогічної роботи НУФВСУ **Борисова О. В.** склали цей акт про те, що результати роботи, виконаної по темі «Культурна спадщина олімпійського руху в системі олімпійської освіти», за період 2017–2018 рр. виконавець теми Кріль Ірина Миколаївна внесла такі рекомендації і пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Методичні рекомендації з інтеграції надбань культурної спадщини олімпійського руху в процес викладання навчальних предметів у 8-х класах	Уперше розглядається місце надбань культурної спадщини олімпійського руху в системі освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти України. Методичні рекомендації можуть використовуватися у процесі викладання предметів гуманітарного циклу закладів загальної середньої освіти.	Використання методичних рекомендацій дозволив розширити і збагатити світогляд підлітків, підвищити їх загальну культуру, стимулювати школярів до саморозвитку, творчої діяльності, залученню до олімпійського руху та його цінностей, занять фізичною культурою і спортом.

Автор, розробник:

Кріль І. М.

Представник установи,
де виконувалось впровадження:
 Директор Сторожинецького ліцею №1
 Сторожинецької районної ради
 Чернівецької області

Качановський С.Г.

Представник НУФВСУ:
 Проректор з науково-педагогічної
 роботи НУФВСУ
 д. фіз. вих., професор

Борисова О. В.

25 травня 2018 р.

А К Т
впровадження результатів наукових досліджень у практику
роботи Варвинської районної гімназії Варвинської районної ради
Чернігівської області

Ми, ті, що підписалися нижче, директор Варвинської районної гімназії Варвинської районної ради Чернігівської області **Небрат В. І.**, проректор з науково-педагогічної роботи НУФВСУ **Борисова О. В.** склали цей акт про те, що результати роботи, виконаної по темі «Культурна спадщина олімпійського руху в системі олімпійської освіти», за період 2017–2018 рр. виконавець теми Кріль Ірина Миколаївна внесла такі рекомендації і пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Методичні рекомендації з інтеграції надбань культурної спадщини олімпійського руху в процес викладання навчальних предметів у 8-х класах	Уперше розглядається місце надбань культурної спадщини олімпійського руху в системі освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти України. Методичні рекомендації можуть використовуватися у процесі викладання предметів гуманітарного та художньо-естетичного циклу закладів загальної середньої освіти.	Використання матеріалів досліджень дозволило підвищити зацікавленість учнів до надбань світової культури, розширити і збагатити світогляд підлітків, стимулювати школярів до саморозвитку, творчої діяльності, залученню до олімпійського руху та його цінностей, занять фізичною культурою і спортом, спонукати до науково-дослідної роботи, підвищити їх соціальну активність.

Автор, розробник:

Кріль І. М.

Представник установи,
де виконувалось впровадження:
Директор Варвинської районної гімназії
Варвинської районної ради
Чернігівської області

Небрат В. І.

Представник НУФВСУ:
Проректор з науково-педагогічної
роботи НУФВСУ
д. фіз. вих., професор

Борисова О. В.

25 червня 2018 р.

Акт
впровадження результатів наукових
досліджень у навчальний процес
кафедри історії та теорії олімпійського спорту
Національного університету фізичного виховання і спорту України

Ми, ті, що підписалися нижче, представник НУФВСУ, перший проректор **М.В. Дутчак** та завідувач кафедри історії та теорії олімпійського спорту **М. М. Булатова**, склали цей акт про те, що за результатами роботи, виконаної за темою «Культурна спадщина олімпійського руху в системі олімпійської освіти», за період 2018 року, виконавець теми **Кроль Ірина Миколаївна**, внесла такі рекомендації та пропозиції:

<i>Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика</i>	<i>Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання</i>	<i>Ефект від впровадження</i>
«Культурна спадщина олімпійського руху в системі олімпійської освіти». Форма – лекційний матеріал дисциплін «Історія олімпійського руху України», «Олімпійська освіта».	Розглядається місце надбань культурної спадщини олімпійського руху в системі освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти. Методичні рекомендації з використання культурної спадщини олімпійського руху можуть використовуватися студентами під час педагогічної практики, а також у подальшій педагогічній діяльності.	Матеріали досліджень було використано при викладанні лекцій протягом 2017–2018 навчального року для студентів III курсу. Впровадження результатів досліджень в лекційний матеріал сприяло розширенню кола знань студентів, світогляду, підвищенню їх загальної культури, що як наслідок, має соціальний ефект.

Автор, розробник:

Кроль І. М.

Представник НУФВСУ:
Перший проректор, проф. д.в.фіз.наук.

Дутчак М. В.

Представник установи, де виконувалося впровадження:
завідувач кафедри історії та теорії олімпійського спорту
д.п.н., професор

Булатова М. М.

25 червня 2018 р.

А К Т
впровадження результатів наукових досліджень у практику
діяльності Олімпійської академії України

Ми, ті, що підписалися нижче, декан Олімпійської академії України Мічуда Ю. П. проректор з науково-педагогічної роботи НУФВСУ Борисова О. В. склали цей акт про те, що результати досліджень в рамках дисертаційної роботи, виконаної за темою «Культурна спадщина олімпійського руху в системі олімпійської освіти», за період 2017–2018 рр. виконавець теми Кріль Ірина Миколаївна внесла такі рекомендації і пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Інтеграція надбань культурної спадщини олімпійського руху в процес викладання навчальних предметів. Форма – лекція для учасників всеукраїнського науково-практичного семінару «Культурна спадщина олімпійського руху в системі гуманітарної освіти школярів України», заходу спрямованого на реалізацію рекомендацій 22, 26 «Олімпійського порядку денного 2020» Міжнародного олімпійського комітету. Аналогів у світовій практиці немає.	У системі освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти України вперше розглядається місце надбань культурної спадщини олімпійського руху. Методичні рекомендації можуть використовуватися під час проведення всеукраїнських науково-практичних семінарів та під час курсової підготовки учителів закладів загальної середньої освіти.	Використання матеріалів дослідження сприяють підвищенню науково-методичного рівня вчителів, їх готовності до інтегрування надбань культурної спадщини олімпійського руху в процес викладання навчальних предметів в закладах освіти і, як наслідок, зростання якості освіти і розвитку особистості учня, осмислення ним значення цінностей світової й олімпійської культури для особистісного зростання та вдосконалення, що має соціальний ефект.

Автор, розробник:

Кріль І. М.

Представник установи,
 де виконувалось впровадження:
 Декан Олімпійської академії України,
 д. фіз. вих., професор

Мічуда Ю. П.

Представник НУФВСУ:
 Проректор з науково-педагогічної
 роботи НУФВСУ
 д. фіз. вих., професор

Борисова О. В.

26 червня 2018 р.